

**27 MAYIS ASKERİ DARBESİ'NDE ORDU
ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİ VE BUNUN EĞİTİME
YANSIMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ali Eren KAHRAMAN

Yüksek Lisans Tezi

Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi

Ana Bilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ

2015

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

**27 MAYIS ASKERİ DARBESİ'NDE ORDU-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİ
VE BUNUN EĞİTİME YANSIMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

(The Evaluation of The Relations of University and The Army on 27th May
Military Coup and The Reflections of That Relations to Education)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Eren KAHRAMAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ

ERZURUM
Temmuz, 2015

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ danışmanlığında, Ali Eren KAHRAMAN tarafından hazırlanan “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nde Ordu-Üniversite İlişkisi ve Bunun Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” başlıklı çalışma 07 / 07/ 2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından. Orta Öğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Naim ÜRKMEZ

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

09 Temmuz 2015

Prof. Dr. Ali Ahmet KIRKKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “27 Mayıs Askeri Darbesi’nde Ordu-Üniversite İlişkisi ve Bunun Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

09/07/2015

Ali Eren KAHRAMAN

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

27 MAYIS ASKERİ DARBESİ'NDE ORDU-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİ VE BUNUN EĞİTİME YANSIMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ali Eren KAHRAMAN

2015, 173 sayfa

Üniversitelerin toplumu dönüştüren ve geliştiren bir kurum olarak ortaya çıkışları büyük oranda Orta Çağ'ın sonlarından itibaren. Üniversitelerin kuruldukları ilk dönemden itibaren siyasal iktidar ve iktidara namzet güç odakları ile en önemli problemleri özerklik meselesi olmuştur. Üniversiteler, dönem dönem özerkliklerini tehdit eden iktidarlara karşı muhalif siyasi güçler ile birlik olup, iktidarın etkinliğini kırmak ve bu sayede özerkliğini korumak adına ortak mücadelenin içinde yer almaktan çekinmemişlerdir. Dünyadaki örneklerine benzer bir tavır Türkiye'de, 27 Mayıs Askeri Darbesi döneminde yaşanmıştır. Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yavaş yavaş oluşumunu tamamlayan üniversitelerin karşılaştığı özerklik sorunu ile bağlantılı olarak yaşanan, tek parti dönemi ve 1950-1960 yılları arasında kapsayan Demokrat Parti hükümetleri döneminde üniversitelerin iktidar, muhalefet ve ordu ile olan ilişkilerini tüm yönleriyle araştırarak ortaya çıkarmaktır.

Araştırmada, betimsel araştırma modellerinden tarama modeli uygulanarak gerekli verilere ulaşılmıştır. Dönemin Demokrat Parti, üniversite ve ordu faaliyetlerine ilişkin, alan çalışmaları, arşiv belgeleri, TBMM zabıtları, gazeteler, dergiler ve hatıratlar incelenmiş olup, toplanan verilerin içerik çözümlemeleri sonucunda elde edilen bilgiler sunulmuştur.

Demokrat Parti'nin kuruluşunu ve iktidara gelişini demokrasinin gelişmesi açısından destekleyen üniversiteler, antidemokratik gördükleri hükümet uygulamaları üzerine iktidardan uzaklaşmaya ve muhalefet saflarında yer almaya başlamışlardır. Üniversite öğrencileri ve öğretim üyelerinin kendilerine biçtikleri; Cumhuriyet rejiminin topluma benimsetilmesi ve yeni milliyetçi değerlerin savunulması görevi, onları hükümetin icraatlarını benimsemeyen, rejim bekçiliği görevini üstlenmiş ordu mensuplarıyla aynı amaç etrafında birleştirmiştir. 27 Mayıs Askeri Darbesi'ni gerçekleştiren ordu mensupları üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerinden önemli destek görmüştür.

Anahtar Sözcükler: Üniversite, siyaset, darbe, özerklik, eğitim, tasfiye.

ABSTRACT

MASTER DEGREE THESIS

THE EVALUATION OF THE RELATIONS OF UNIVERSITIES AND THE ARMY ON 27TH MAY MILITARY COUP AND THE REFLECTIONS OF THAT RELATIONS TO EDUCATION

Ali Eren KAHRAMAN

2015, 173 pages

Universities, which are the institutions transforming and developing societies, mostly emerged at the end of the mediaval age. The most important issue; between the government, power groups standing for government and the universities has been self-government since the moment they were founded. Universities haven't even hesitated about being in a common conflict with dissident political party againts to the government treating their self-determination for the sake of breaking the effectiveness of government and saving their self-determination by this way. An attitude as they did has been appeared in Turkey by 27 may military coup term. The goal of this research is to reveal the connections between the government, dissident political parties, the army and the universities which were made in accordance with the self-determination issue of universities keeping their formation day by day with the proclamation of the republic at the term of one-party rule and Democrat Party term including the years from 1950 to 1960.

In this research, necessary data has been gained by applying scanmodel as a descriptive research model. Democrat Party, universities the army activities and their field operations, qrchieve document TBMM officers, newspaper, journals, recollections have been analysed and the data have been indicated with the results of analysing the content of information gathered. Universities supporting the foundation of Democrat Party and it, taking the power from the point of developing democracy have started to be away from the government because of the government antidemocratic opetations and started to stand for the dissident parties.

The mission of adopting Republicon Repime to the society and defending new nationalist values to which university students and academics dedicated themselves have unified them in common goal with the members of army who operated 27 may military coup have been supported by the academics and the students of universities.

Key Words: University, politics, coup, sef-government, education, liquidation

ÖNSÖZ

Darülfünun'un kaldırılması sonrasında gerçekleştirilen Üniversite Reformu ile yeni kurulmuş Cumhuriyet rejiminin topluma benimsetilmesi görevi büyük oranda üniversiteye yüklenmiştir. Üniversiteler, rejimin koruyuculuğu görevini üstlenmiş Ordu ile ilişkileri bu bağlamda ayrı bir önem kazanmıştır. Üniversitelerin siyasi iktidarlara olan ilişkilerinde belirleyici unsur ise özerklik meselesi olmuş bu konuda üniversiteler zaman zaman iktidar ya da muhalefetle karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Söz konusu sorun tek parti döneminde olduğu gibi Demokrat Parti döneminde de gündeme gelmiştir. Başlangıçta özerkliğe yeşil ışık yakan Demokrat Parti'nin kuruluşunu ve iktidara gelişini demokrasinin gelişmesi açısından destekleyen üniversiteler, antidemokratik gördükleri hükümet uygulamaları üzerine iktidardan uzaklaşmaya ve muhalefet saflarına kaymaya başlamışlardır. 1950-1960 yılları arasındaki on yıllık dönemi kapsayan bu çalışmada, üniversitenin ordu ile olan ilişkileri ve bu durumun eğitime yansımaları özelinde, ordunun iktidar ve muhalefet kanadıyla olan ilişkileri ele alınmıştır.

Araştırmada, betimsel araştırma modellerinden tarama modeli uygulanarak gerekli verilere ulaşılmıştır. Bu amaçla dönemin Demokrat Parti, üniversite ve ordu faaliyetlerine ilişkin alan çalışmaları, arşiv belgeleri, TBMM zabıtları, gazeteler, dergiler ve hatıratlar incelenmiş olup, toplanan verilerin içerik çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bilgiler sunulmuştur.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmamın yürütülmesinde beni yönlendiren, desteğini, yakın ilgisini ve kıymetli zamanını esirgemeyen, karşılaştığım zorlukları aşmamda bana yardımcı olan değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Elif AKTAŞ'a en içten şükranlarımı sunar, çalışma sırasında bilgi, görüş ve desteklerini esirgemeyen meslektaşım Leyla DAŞTAN'a ve bu uzun süreçte sabrını ve ilgisini esirgemeyen eşime teşekkür ederim.

Erzurum-2015

Ali Eren KAHRAMAN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	İ
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	İİ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT.....	İV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4. Sınırlılıklar	5
1.5. Tanımlar	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	8
2.1. Çalışılan Konu ile İlgili Kuramsal Çerçeve	8
2.1.1. Üniversiteler ve Siyaset.....	9
2.1.2. Üniversitelerin Özerkliği (1923-1960).....	9
2.1.2.1. 1923-1938 dönemi	10
2.1.2.2. 1938-1945 dönemi	11
2.1.2.3. Çok partili dönem (1946-1950).....	11
2.1.2.4. DP iktidarı dönemi (1950-1960).....	12
2.1.3. DP'nin üniversitelerin özerkliğine bakışı.....	16
2.1.4. Özerklik konusunda üniversitelerin hükümete tepkileri	18
2.1.5. DP döneminde yükseköğretimdeki gelişmeler.....	21
2.1.6. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi.....	22
2.1.6.1. Darbenin planlanması.....	22

2.1.6.2. Darbenin gerçekleşmesi	24
2.1.6.3. Darbenin sonuçları	25
2.2. İlgili Araştırmalar.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	27
3.1. Araştırmanın Modeli	27
3.2. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	28

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 27 MAYIS ASKERİ DARBESİ'NDE ORDU-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİ VE EĞİTİME YANSIMALARI (BULGULAR VE YORUM)	29
4.1. Üniversitelerin DP İle İlişkileri (1946-1960).....	29
4.1.1. DP muhalefeti dönemi (1946-1950).....	29
4.1.2. Birinci DP hükümeti dönemi (1950-1954)	30
4.1.3. İkinci DP hükümeti dönemi (1954-1957)	36
4.1.4. Üçüncü DP hükümeti dönemi (1957-1960).....	39
4.1.5. Öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınmaları	44
4.1.5.1. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen.....	44
4.1.5.2. Prof. Dr. Osman Okyar	45
4.1.5.3. Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu	46
4.1.5.4. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı	48
4.1.6. Tahkikat komisyonu.....	51
4.1.6.1. Tahkikat komisyonunun kuruluşu ve görevleri.....	51
4.1.6.2. Tahkikat komisyonu karşısında üniversiteler.....	53
4.1.7. DP iktidarı döneminde öğrenci faaliyetleri	56
4.1.7.1. Öğrenci hareketlerinde etkili olan dış gelişmeler.....	57
4.1.7.2. Öğrenci hareketlerinde etkili olan iç gelişmeler	57
4.1.7.3. 28-29 nisan öğrenci gösterileri.....	58
4.1.7.4. Öğrenci olayları ve kara propaganda	62
4.1.7.5. Öğrenci gösterileri sonucunda üniversitelerde alınan tedbirler	63
4.1.7.6. Parola 555 K.....	64

4.1.7.7. Öğrenci olaylarında öğretim görevlilerinin etkisi ve tutumu.....	65
4.1.7.8. Öğrenci olayları karşısında hükümetin tavrı.....	67
4.1.8. DP ve kamu desteği.....	70
4.2. Üniversitelerin CHP İle İlişkileri (1950-1960).....	71
4.2.1. CHP-ordu ilişkileri.....	71
4.2.2. CHP'nin darbeci subaylarla irtibatı.....	72
4.2.3. Üniversitelerin CHP ile ilişkileri (1950-1960).....	76
4.2.4. Darbe arifesinde öğrenci faaliyetleri ve CHP.....	77
4.2.5. CHP gençlik kolları faaliyetleri.....	80
4.2.6. CHP'nin ilk hedefler beyannamesi ve üniversiteler.....	84
4.2.7. CHP'nin yurt gezileri ve çıkan olaylar.....	85
4.2.8. CHP'nin askeri darbeye bakışı.....	87
4.3. Ordu – Üniversite İlişkileri.....	88
4.3.1. Darbe öncesinde ordu üniversite ilişkileri.....	88
4.3.1.1. Ordunun tarihsel misyonu ve milliyetçilik.....	88
4.3.1.2. Ordunun siyasete ve DP iktidarına bakışı.....	89
4.3.1.3. Üniversiteler ve ordu.....	95
4.3.1.4. Darbeye üniversitelerin ve öğrencilerin rolü.....	98
4.3.1.5. Öğrenci olayları karşısında ordunun tutumu.....	100
4.3.1.6. Öğrencilerin orduya karşı tutumu.....	105
4.3.1.7. Kara harp okulu.....	106
4.3.1.8. Üniversiteler, ordu ve muhalefet koalisyonu.....	108
4.3.2. Darbe sonrası ordu - üniversite ilişkileri.....	109
4.3.2.1. Milli birlik komitesi.....	110
4.3.2.2. Milli birlik komitesinin öğretim üyelerinden yardım talebi.....	111
4.3.2.3. 27 Mayıs 1960 askeri darbesini meşrulaştırma çabaları.....	113
4.3.2.4. Yeni anayasa çalışmaları.....	118
4.4. Siyasetin Üniversiteler Üzerindeki Etkisi.....	120
4.4.1. Üniversitelerdeki reform ve tasfiye kararı.....	121
4.4.2. 114 sayılı kanuna tepkiler ve tasfiyenin eğitime yansımaları.....	125

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	130
5.1. Sonuç.....	130
5.2. Öneriler	135
KAYNAKÇA.....	139
EKLER.....	148
Ek-1: 114 Sayılı Kanun.....	148
Ek-2: 1 Sayılı Cetvel	149
Ek-3: 2 Sayılı Cetvel	150
Ek-4: Anayasa Komisyonu Raporu.....	151
Ek-5: Tasvip Telgrafı	153
Ek-6: “Bakanlık emrine alınma” kararı dün Kubalı’ya resmen tebliğ edildi.....	154
Ek-7: Siyasal Bilgiler Fakültesi tam bir şaşkınlık içinde.....	155
Ek-8: Üç Hukuk Profesörü dün “Olamaz” dediler.....	156
Ek-9: 28 Nisan 1960 öğrenci olayları	157
Ek-10: SBF 29 Nisan 1960 öğrenci olayları	158
Ek-11: Üniversiteye muhtariyet veren yeni kanun dün yürürlüğe girdi	158
Ek-12: Rektörler istifa etti, protestolar yükseliyor.....	159
Ek-13: “Üniversitenin muhtariyeti eskiye nazaran daha genişdir”	159
Ek-14: “İlmi yetersizliklerinden dolayı tasfiye edildiler”	160
Ek-15: Affedilen öğretim üyeleri “Sebep açıklansın” diyorlar.....	160
ÖZGEÇMİŞ	161

KISALTMALAR LİSTESİ

AÜ	: Ankara Üniversitesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DOÇ	: Doçent
DR	: Doktor
DP	: Demokrat Parti
DTCF	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi
HP	: Hürriyet Partisi
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
PROF	: Profesör
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMTB	: Türk Milli Talebe Birliği
TODAİE	: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Üniversiteler bir eğitim kurumu olmakla birlikte, Türk siyasi tarihindeki önemli siyasal aktörlerden biri olagelmıştır. Osmanlı'dan kalma Darülfünun'un 1933 yılında İÜ (İstanbul Üniversitesi) olarak yeniden düzenlenmesinden sonra üniversite kurumsal bazda zaman içinde değişimler geçirmiştir. Fakat cumhuriyetin ilanından itibaren üstlenmiş olduğu yeni rejimi koruma ve benimsetme misyonu devamlılık arz etmiştir. Üniversiteler ile ülkeyi yöneten iktidarlar arasındaki temel çatışma noktasını özerklik meselesi oluşturmaktadır.

Bu çalışmada üniversitelerin Cumhuriyetin ilk yıllarından 1960 yılına kadar geçen dönemde varlıklarını koruma ve geliştirme çabaları, karşılaştıkları ilmi, idari ve mali özerklik sorunları, tek parti dönemi ve özellikle DP (Demokrat Parti) hükümetleri döneminde iktidar, muhalefet ve ordu kesimiyle münasebetleri ve bunun üniversite eğitimi üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

“27 Mayıs Askeri Darbesi'nde Ordu-Üniversite İlişkisi ve Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” isimli çalışmanın amacı Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yavaş yavaş oluşumunu tamamlayan üniversitelerin karşılaştıkları özerklik sorunu ile tek parti dönemi ve 1950-1960 yılları arasını kapsayan DP hükümetleri döneminde üniversitelerin iktidar, muhalefet ve ordu ile olan ilişkilerini tüm yönleriyle araştırarak ortaya çıkarmaktır. Ülke kalkınmasında önemli bir rolü olan üniversitelerin sağlıklı işleyebilmeleri oldukça önemlidir. Bu sağlıklı işleyiş de üniversitelerin siyasi mekanizmalar ve ordu ile olan ilişkilerinin sağlıklı olmasına bağlıdır. Çalışma için yapılan literatür taramasında, konunun bütününe kapsamasa da lokal bazda konuyu ele alan pek çok kitap ve makale olduğu görülmüştür.

Her ne kadar Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren üniversitelerin durumu da ele alınmış olsa da, 1950'de DP iktidarının başlamasından 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar geçen zaman dilimi araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Konu bütünlüğünün sağlanması açısından üniversitelerin özerkliği meselesi 1923

yılından itibaren ele alınmıştır. DP iktidarı döneminde üniversitelerin hükümet, muhalefet ve ordu ile olan ilişkileri önem arz etmektedir. Ülkenin yakın tarihinde yaşanan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi, demokrasi alanında bir kırılma noktası olması ve bundan sonra ortaya çıkacak olan askeri darbe ve müdahalelere örnek teşkil etmesi bakımından ilk olma özelliği taşımaktadır. Araştırma ile bu demokratik kırılma noktasında üniversitelerin özellikle ordu ile ilişkilerinin rolü ve bunun üniversite eğitimi üzerinde ne gibi etkileri olduğu irdelenecektir. Bu açıdan araştırmanın konusunu teşkil eden dönemi ele almış eserler, hatıratlar, dönemin gazeteleri, üniversitelerin özerkliğini konu edinmiş alan çalışmaları ilk etapta bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır.

1.1. Problem Durumu

Bir bilimsel çalışmada araştırma konusu ile araştırma problemi birbiri ile aynıymış gibi görünse de aslında her zaman araştırma konusu araştırma problemine göre daha kapsamlıdır ve genelde araştırma konusu ile problemi birbirine karıştırılmaktadır. Araştırma problemi, geniş kapsamlı araştırma konusunun kapsamını daraltır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2011, s. 39). Bu çalışmanın araştırma konusu; üniversitelerin iktidar, muhalefet ve ordu ile olan ilişkileridir. Araştırma problemi üniversitelerin orduyla olan ilişkileri nasıldır? Bu ilişkilerin eğitim üzerindeki etkileri nelerdir? Şeklindeki sorulardan oluşmaktadır.

Fakültelerden oluşan yükseköğretim ve bilim kurumları olarak tanımlanan üniversitelerin temelinin Romalılar tarafından atıldığı bilinmektedir (Üniversite, 1990, s. 478). Üniversite öğretiminin kültür aktarımı, mesleki eğitim ve bilimsel araştırmalarla yeni bilim adamlarının yetiştirilmesi gibi işlevleri vardır (Gasset, 1997, s. 85). Üniversiteler, normal vasıflardaki insanların almaları gereken yüksek eğitimden ibaret olup, bu insanları kültürlü ve makul düzeyde mesleki bilgiye sahip birer fert haline getirme gibi bir zorunluluğa sahiptirler (Gasset, 1997, s. 101). Üniversiteler, evrensel geçerliliği olan bilginin üretildiği ve tartışmanın konusu ile sınırları üzerinde herhangi bir kısıtlamanın olmadığı yerlerdir (Başkaya, 1999, s. 57). Ancak üniversitelerin sağlıklı işleyebilmeleri ve bilgi üretebilmeleri için bilimsel özgürlük ve özerkliğe sahip olmaları gerekir. Düşünce özgürlüğünün kısıtlandığı bir ortamda bilimsellikten ve demokrasiden söz edilemez (M. Arslan, 2005, s. 26).

Türkiye’de ilk üniversite, Darülfünun adıyla 14 Ocak 1863’te kurulur ve çeşitli aşamalardan geçer (Üniversite, 1990, s. 479). 1922 yılında bir kararnameyle tüzel kişilik olarak tanınmasıyla birlikte idari bakımdan özerk hale gelir. Milli Eğitim Bakanı, Darülfünun’un reisliğini üstlenir. Bu durum 1933 yılına kadar sürer (Aymalı, 2010). Darülfünun 1933’te lağvedilerek İÜ adıyla yeniden düzenlenir (Üniversite, 1990, s. 479). 18 Haziran 1946 tarihinde kabul edilen 4936 sayılı “Üniversiteler Kanunu” ile hem üniversiteler hem de fakülteler bilimsel ve yönetim özerkliği kazanır (Dölen, 2010, s. 111-112). 1933’teki reformun temel amacı İÜ’yü bilimsel bir kimliğe kavuşturmak iken, 1946’daki düzenlemenin amacı ise üniversiteleri demokratikleştirmektir (M. Arslan, 2005, s. 24). Ancak Türkiye’de üniversitelerin yönetimi hep sorun olarak kalmıştır.

Üniversitelerin görevleri, hazırlanan kanunlarla belirlenmiştir. 1946’da kabul edilen 4936 sayılı kanunla Türkiye’de faaliyet gösteren üniversitelerin görevleri açıklanmıştır. Bu kanuna göre, öğrencileri bilimsel anlayışa sahip, sağlam düşünceli, Türk devriminin ülkülerine bağlı, iyi bilgi sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek, inceleme ve araştırmalar yapmak ve bunların sonuçlarını yayımlamak, ülkenin gelişmesi ve kalkınmasıyla alakalı konularda hükümetle işbirliği içinde çalışmalar yapmak, toplumun seviyesini yükseltecek bilgileri halka yaymak üniversitelerin başlıca görevleridir (Dölen, 2010, s. 112).

Toplumsal değişim dönemlerinde üniversiteler ve çalışanları siyasi iradeyi elinde bulunduranların hedefi olagelmıştır. 1933’teki tasfiye ile 1946’daki düzenlemeler bunun açık bir örneğidir. Ayrıca 27 Mayıs Askeri Darbesi’nden sonra yönetimi eline alan Milli Birlik Komitesi de üniversiteler ve öğretim üyeleriyle uğraşmaktan geri durmamıştır. Dolayısıyla siyasi baskı ve müdahalelerden uzak, bilimsel özgürlüğe sahip olması gereken üniversitelerin bu imkânı Cumhuriyet Tarihi’nde yakalayamadıkları söylenebilir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; 1950-1960 yılları arasında üniversitelerin iktidar, muhalefet ve ordu ile olan ilişkilerinin nasıl olduğu ve bunun üniversite eğitime ne tür etkileri olduğunu belgeleri ile ortaya koyabilmektir. Yakın tarihte meydana gelen darbelerden biri olan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nde üniversitelerin önemli bir rol

üstlendikleri bilinmektedir. Bu bağlamda üniversitelerin hükümet karşıtı bir tavır takınarak muhalefet kanadına kaymalarının sebepleri, ordu ile olan ilişkilerinin ne boyutta olduğu ve bunun üniversitelerin eğitim faaliyetlerine ne gibi etkilerinin olduğu araştırmanın ulaşmaya çalıştığı nihai hedef olmuştur. “Bahsedilen dönemde üniversite çevreleri özerklik konusuna nasıl bakmaktadır? Üniversiteler özerkliğin muhafazası için neler yapmıştır? İktidarların bu konudaki düşünceleri ve uygulamaları nelerdir? Bu sorun üniversitelerin hükümet ile ilişkilerini nasıl etkilemiştir? Üniversitelerin muhalefetle ilişkileri ne aşamadır? 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nin gerçekleşmesinde üniversitelerin ne gibi bir rolü olmuştur? Üniversitelerin orduya, ordunun üniversitelere bakışı nasıldır? Tüm bunlardan üniversite eğitimi nasıl etkilenmiştir?” gibi soruların cevapları bulunmaya ve böylelikle dönemin siyasi ilişkilerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Genel olarak Türkiye’de meydana gelen darbelerin ordu-medya-üniversite üçgeninde gerçekleştiği bilinmektedir. Literatür taramasında; özellikle 27 Mayıs dönemiyle ilgili birçok çalışmanın olduğu ancak, üniversitelerin darbedeki etkisinin ne olduğu, diğer paydaşlarla olan ilişkilerinin eğitime ne gibi yansımalarının olduğu, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’ne giden süreçteki rolünü ele alan bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Teorik açıdan söz konusu araştırmanın bu alandaki boşluğu doldurarak daha sonra yapılacak araştırmalara da ışık tutması beklenmektedir. Araştırma neticesinde elde edilen verilerle siyasetin üniversitelere kadar ulaşmasının eğitim açısından neticeleri değerlendirilebilecek ve bu konuda ileriye dönük önemli adımlar atılabilecektir.

Modern tarih yazıcılığının geldiği noktada yerel ve mikro bazda yapılmış tarih araştırmaları daha tercih edilir çalışmalardır. Bu açıdan “27 Mayıs Askeri Darbesi’nde Ordu-Üniversite İlişkisi ve Bunun Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” isimli çalışma yerel ve mikro bazda yapılmış bir tarih araştırması örneği olarak, hem bu alandaki bir eksikliği doldurması hem de daha sonra yapılacak yerel ve mikro bazdaki tarih çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Bu yönleri ile önemli bir çalışma olabileceği düşünülmektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışma 1950-1960 yıllarını içine alacak şekilde ve ulaşılan kaynaklarla sınırlıdır. Bu zaman zarfında üniversitelerin siyasi otoritelerle ve ordu ile olan ilişkileri çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır.

1.5. Tanımlar

Darbe: Dövme, vurma ve güç kullanma anlamlarına gelen Arapça kökenli “darb” kelimesinden türemiştir. Darbenin siyasetteki anlamı ise ani ve fiziki güce dayalı hareket, ya da zor kullanarak yasal veya normal kabul edilen yolların dışında bir yöntemle yönetimin el değiştirmesidir (Demirel, 2011, s. 16). Siyasi literatürde, toplumun yapısında aniden gerçekleşen köklü ve geniş kapsamlı değişiklik (Oğan, 2006, s. 23) veya iktidarın değişme usulünün kanunlarla belirlendiği yönetimlerde illegal yollarla meydana gelen yönetim değişikliği olarak tanımlanmaktadır (Demirel, 2011, s. 18).

Silah gücünü elinde bulunduran ordunun siyasal hayata sert, kesin, açık ve tartışmasız bir şekilde müdahalesi askeri darbe olarak nitelendirilmektedir (Demirel, 2011, s. 21). Türk tarihinde meydana gelen darbelerin genellikle askerler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Aynı şekilde Cumhuriyet döneminde kendisini ülkenin tek koruyucu gücü olarak kabul eden ordu, darbeler yaparak yönetime el koymuştur (Aktaş, 2011, s. 12-13). 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbe de bu askeri darbelerden biri olarak kabul edilebilir.

Müdahale: Gidişattan memnun olmayan müdahaleci güçlerin, kendilerine göre gerekli gördükleri bazı davranış değişikliklerini kabul ettirmeye çalışmalarıdır (Aydemir, 2000, s. 101-102). Ayrıca bozuk olan durumun düzelmesi için uyarıda bulunan tarafın, durumun düzelmemesi halinde olaylara müdahil olması anlamını taşımaktadır. Siyasi literatürdeki karşılığı ise yönetimi ele geçirmektir. Türkiye’de yönetime dâhil olan kesimin genellikle Türk Silahlı Kuvvetleri olduğu görülmektedir (Aktaş, 2011, s. 26).

İhtilal: Bazen darbe ile eş anlamlı olarak kullanılsa da farklı bir anlam ihtiva etmektedir. İhtilal, meşruluğunu kaybettiği iddia edilen bir iktidarın, meşru olduğunu iddia eden başka bir grup tarafından yönetimden uzaklaştırılması (Demirel, 2011, s. 17)

veya mevcut rejimi zor kullanarak değiştirme, isyan ve ayaklanma anlamlarında kullanılmaktadır (Doğan, 1996, s. 527). İhtilal, mevcut rejimde uzun süreli değişikliği hedeflemeyen, sadece mevcut yönetimin değişmesiyle anayasa ve yasalarda bazı değişikliklerin yapılmasını amaçlayan hareket (Aydemir, 2000, s. 100) olarak da değerlendirilmektedir. İhtilalin geręekleřmesinde geniş halk kitlelerine ihtiyaç duyulurken darbeye böyle bir mecburiyetin olmaması iki kavram arasındaki temel farkı ortaya koymaktadır. Mevcut yönetime karşı yapılan kalkışma, 1789 Fransız İhtilali'nde olduğu gibi halk hareketi niteliği taşıdığı takdirde ihtilal olarak kabul edilmektedir. Darbe ise 27 Mayıs örneğinde olduğu gibi geniş bir halk kitlesine ihtiyaç duymaksızın küçük bir grup tarafından geręekleřtirilebilmektedir.

Devrim: Var olan eski düzenin yıkılarak sosyal sınıf ya da grupların dengesinde, üretim ve bölüşüm gibi ekonomik faaliyetlerde derin ve kapsamlı değişikliklerin yapılmasıdır (Demirel, 2011, s. 17). Devrimde olağan haliyle işleyen bir düzene müdahale edilerek yerine daha iyi ve yararlı olduğu düşünölen bir düzenin getirilmesi amaçlanır (Devrim, 1966, s. 191). Darbe ile devrim arasındaki farka bakılacak olursa, darbeler büyük halk kitleleri tarafından değil, onlar adına hareket etme iddiasında bulunan küçük gruplarca geręekleřtirilirken, devrimler büyük kitlelerin desteğiyle geręekleřtirilir (Demirel, 2011, s. 21-22). Darbelerin çoğunda devrimin aksine sosyo-ekonomik düzenin göstergelerinde kapsamlı değişiklikler görölmez (Demirel, 2011, s. 17). Öte yandan hiçbir kurulu düzen kökten ve kapsamlı bir değişikliği kabul edecek kadar toleranslı olamayacağına (Devrim, 1966, s. 191) göre devrimin meşruluğundan her zaman söz edilemez.

İnkılâp: Değişme, bir halden başka bir hale dönme anlamına gelir (Develioğlu, 2007, s. 439). İnkılâp, bir müdahale veya bir ihtilal ile başlamakla birlikte toplum yapısında kapsamlı ve zamana yayılmış bir değişimi ifade eder. Yönetimde, rejimde, anayasa ve temel kanunlarda kapsamlı değişiklikler inkılâp olarak kabul edilmektedir (Aydemir, 2000, s. 100). İnkılâp, devrim kadar olmasa da bir dereceye kadar radikal ve köktencidir (Demirel, 2011, s. 17).

Demokrasi: İğerdiği mana bakımından bir yönetim düzeninde halk iradesinin ağır basması veya yönetimin halk tarafından denetlenmesi şeklinde tanımlanabilir. Doğrudan

doğruya, temsili, liberal demokrasi gibi türleri olsa da temelinde çoğunluğun tahakkümünün engellenmesi ve azınlığın haklarının güvenceye alınması vardır (Demokrasi, 1990, s. 515). Demokrasi, insan onuruna yakışır bir hayat sürme ve bireyin kendi geleceği hakkında karar verebilme isteğinden doğmuştur.

Özerklik: Bir kişi veya grubun görevlerini yerine getirebilecek ve farklılığını ortaya koyabilecek kadar bağımsız olması olarak tanımlanabilir. Sözlük anlamı açısından bakıldığında ise özerklik, bir toplumun veya kuruluşun yasal olarak kendini yönetme hakkına sahip olması anlamını taşımaktadır (Erdem, 2013, s. 98). Üniversiteler açısından özerklik, üniversite mensuplarının kendi içlerinden seçtikleri kişilerden meydana gelen birimler aracılığıyla üniversiteyi yönetmeleridir (San, 1992, s. 150). Üniversite özerkliğinin birinci aşaması bu kurumların tüzel kişilik olarak ortaya çıkmalarıyla vücut bulmuştur. Üniversitelerin tüzel kişiliği 12. yüzyıl ortalarında kurulan Paris Üniversitesi'ne kadar uzanır. Daha sonra İngiltere'deki Oxford Üniversitesi ve Avrupa'daki diğer üniversiteler bu yapıyı örnek alarak Hocalar Korporasyonu denilen tüzel kişilik şeklinde örgütlenmişlerdir. Tüzel kişilik şeklinde örgütlenen üniversiteler zamanla özerk kurumlar haline gelerek krallarla kiliseye karşı hak ve ayrıcalıklarını koruma konusunda mücadeleye girişmişlerdir (Dölen, 2009, s. 4).

Militarizm: Genel olarak askeri gücün siviller üzerindeki hâkimiyeti olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle askerlerin sınırları yasalarla belirlenmiş görevlerinin dışına çıkarak sivil yöneticilerin görev alanına müdahale etmeleri ve sivillerin de bunu desteklemelerini içermektedir (Aktaş, 2011, s. 25).

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Çalışılan Konu ile İlgili Kuramsal Çerçeve

Yakın tarihte gerçekleşen 27 Mayıs 1960 hadisesi toplumun yaygın katılımını içerdiği iddiasıyla ihtilal, hukuki dayanak ve anayasa değişikliğini içermesiyle de inkılap olarak değerlendirilmektedir (Akgün, 2009a, s. 2). Kimilerine göre 27 Mayıs ilk andaki darbe özelliğinden hızla uzaklaşarak ihtilal (Aydemir, 2000, s. 100), kimilerine göre ise devrim (Ahmad, 1999, s. 153) görüntüsü kazanmıştır. Bu iddiada bulunanların temel dayanak noktaları darbe komitesinin hukuki konularda üniversite profesörlerine danışıp hemen bir anayasa hazırlamalarıdır. Hatta referandumla kabul edilen 1961 Anayasası'nın kurumsal içeriğiyle birlikte askeri darbenin İnkılapa da dönüştüğü ifade edilmektedir (Akgün, 2009a, s. 99). 27 Mayıs hadisesini hükümet karşıtı kesim daha çok müdahale, askeri müdahale, ihtilal, devrim gibi ifadelerle anarken; DP hükümeti taraftarları veya 27 Mayıs hadisesine karşıt tavır takınanlar ise daha çok darbe, askeri darbe, isyan, baskın, iktidar gaspı gibi ifadeleri tercih etmektedir (Demirel, 2011, s. 17).

Tarihi konular birbirleriyle sebep sonuç ilişkileri bakımından bağlantılıdır. Bu yüzden birçok olgu ve olayın çok yönlü ve karmaşık yapıları nedeniyle tarihi araştırmaların sınırlandırılmaları oldukça güçtür (Tanrıöğen, (Ed.) 2011, s. 63). 1950-1960 yılları arası dönemde ordu ile üniversitelerin ilişkilerini ve bunun eğitime olan etkilerini konu edinen bu araştırma temel olarak üniversiteler, özerklik, siyaset, muhalefet, ordu ve eğitim kavramları üzerinden yürütülecektir. Konuyla ilgili alan çalışmaları, gazeteler ve hatıratlar bu açıdan vazgeçilmez bilgi kaynakları olmuştur. Üniversitelerin iktidar ile ilişkilerini konu alan pek çok çalışma olmakla birlikte ordu ile etkileşimini ve bunun üniversitelerin eğitim faaliyetlerine ne gibi etkisinin olduğuna dair kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır.

2.1.1. Üniversiteler ve Siyaset

Üniversiteler, Ortaçağ'ın sonlarına doğru ortaya çıkan bir kurum olup üniversite sözcüğü günümüzdeki anlamıyla 14. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanır (Dölen, 2009, s. 3). Üniversiteler ilmi ve teknik araştırmalar yapan ve bu amaçla öğretim elemanları ve öğrencilerini yetiştiren en üst düzeydeki eğitim ve öğretim kurumları olarak ifade edilmektedir (Kocabaş, 2011, s. 504). Bu açıdan üniversitelerin araştırma ve öğretim şeklinde birbirinden ayrılmaz iki işlevinin olduğu söylenebilir (Dölen, 2009, s. 7). Üniversiteler ayrıca ihtiyaç duyulan insan gücünü yetiştirme, araştırma ve geliştirmenin yanında ülke sorunlarına yönelik çözümler önerme gibi bir görevi üstlendikleri (Güven, 2010, s. 298) gibi oluşturdukları hâkim kadrodan dolayı ülkenin kaderi üzerinde oldukça önemli bir rol üstlenirler (Aydemir, 2004, s. 333-334). Bu kurumların genellikle belli bir ideolojiyi benimsedikleri, buldukları ülkedeki ilmin ve kültürün temsilcisi konumunda oldukları ve devlet otoritelerinin etkisinde kalarak onlara hizmet ettikleri görülür (Kocabaş, 2011, s. 504). Siyasi bilinci oluşturan ve besleyen milli eğitimin varlığı bir ülkede siyasetin varlığı ile paralellik gösterdiği gibi üniversiteler, bir ülkenin gelecekteki hâkim ve aktif kadrosunu oluşturma özelliği bakımından milli eğitim örgütünün baş tacı konumundadır. (Aydemir, 2004, s. 333). Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üniversiteler artık sadece araştırma yapan kurumlar olmaktan sıyrılıp toplumun değişiminde etkin rol almaya başlar. Dolayısıyla bu değişimle birlikte üniversiteler ideolojik ve siyasi tartışmalardan uzak kalmaz (Güven, 2010, s. 298). Politika insanla özdeş ve insanın olduğu her yerde mevcut olduğundan bilim ve bilimle uğraşan akademisyenlerin de siyasetten arî ve tarafsız olmaları beklenemez (Başkaya, 1999, s. 62). Netice olarak Türkiye'de 1950'li yıllara ulaşılrken karar verme mercii olarak üniversitelerin kabul edilmesi görüşü ağır basmaya başlamıştır (Demirel, 2011, s. 222).

2.1.2. Üniversitelerin Özerkliği (1923-1960)

Üniversitelerin siyasi otoritelerle ve ordu ile olan ilişkilerinin iyi anlaşılabilmesi için özerklik konusunun gözden geçirilmesi önem arz etmektedir. Bu bakımdan üniversitelerin hükümet, muhalefet ve ordu ile olan ilişkilerinden önce özerklik sorununun ele alınması uygun görülmektedir. Üniversitelerde özerklik üç başlık altında ele alınabilir. Bunlar akademik özerklik, idari özerklik ve mali özerkliktir (M. Arslan, 2005, s. 27). İdari özerklik, üniversitenin sadece öğretim üyelerince seçilen kurullar

aracılığıyla yönetilmesi, mali özerklik, devletin üniversiteye tahsis ettiği kaynakların kullanımının üniversite organlarının tasarrufunda olması, akademik özerklik ise, akademisyenlerin uygun göreceği dersleri kendi anlayışlarına göre işlemeleri, uygun gördükleri alanlarda araştırma yapmaları olarak açıklanabilir (Ceylan, 2008, s.35). Üniversitenin üniversite olabilmesi için kendi kendini yönetebilmesi, yani özerk olması, üniversite faaliyetlerinin toplumun özgürleşmesiyle paralel olması ve üniversitenin kendine has yöntemleriyle kendini savunabilmesi gerekir (Başkaya, 1999, s. 65). Ancak bununla birlikte üniversitelerin asıl işlevinin bilimsel bilgi üretmek ve bunu nakletmek olduğu (Cangızbay, 1999, s. 68) unutulmamalıdır. 12. yüzyıldan itibaren tüzel kişilik olarak ortaya çıkan üniversitelerin zaman içinde siyasi arenada güçlü birer kurum olarak önemli roller oynadıkları görülmektedir. Üniversitelerin duruma göre bazen krallarla birleşerek dini otoriteye karşı, bazen de dini otoriteyle birleşerek krallara karşı mücadele ettikleri bilinmektedir (Dölen, 2009, s. 4-5). Böylelikle akademik hürriyet alanında önemli mesafeler kat edilmiştir. Öte yandan Türk tarihine bakıldığında akademisyenlerin, akademik hürriyet için birbirleriyle işbirliği yapmak yerine daha çok hükümet, siyasi parti veya sendikalarla işbirliğine girdikleri görülür (Alkan, 1999, s. 37). Üniversitelerde özerklik sorununun sadece Türkiye'ye has bir durum olmadığı, dünya bilim çevrelerinde de tartışılan bir konu olduğu ifade edilir (Ceylan, 2008, s.35).

2.1.2.1. 1923-1938 dönemi

Cumhuriyetin ilk döneminde üniversitelerin içinde bulunduğu duruma bakılacak olursa pek de özerklikten bahsedilecek bir durumun mevcut olmadığı görülmektedir. İdeolojik ve otoriter bir sistem olan Kemalizm'in etkisinden dolayı 1923-1938 yıllarını kapsayan bu dönemde üniversitelerde ilmi, idari ve mali yönden özerkliğin varlığından söz etmek mümkün değildir (Kocabaş, 2011, s. 505). Ülke kalkınmasında, ürettiği bilgiyle etkili bir kurum olması ve cumhuriyet rejiminin ana prensiplerini yeni kuşaklara aktarması amacıyla, 1933'te Darülfünun kapatılarak yerine İÜ kurulmuştur (Demirel, 2011, s. 212-213). Darülfünun'un bu şekilde dönüştürülmesinin temel sebebi, kurumun toplumsal ilerleme konusunda yol göstermesi ve uluslararası çağdaş bir üniversite olması gibi konularda beklentilere cevap verememesidir (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 280). Akabinde 1934 sonrası düzenlemelerle üniversitelerin özerkliği tamamen ortadan kaldırılmıştır. Çünkü Darülfünun kaldırıldıktan sonra İÜ Maarif Vekâleti'ne bağlı bir daire haline gelirken, seçilmelerinde hiçbir öğretim üyesinin etkisi bulunmayan rektörler

ise üçlü kararnameyle atanıp azledilebilen devlet memuru konumuna getirilmiştir (Demirel, 2011, s. 213). Bu yeni düzenlemeyle örneğin Recep Peker, Halide Edip Adivar, Afet İnan gibi rejimin istediği kişiler çeşitli unvanlarla donatılırken, Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi yeni rejime mesafeli olanlar ise üniversitelerden dışlanmıştı (Demirel, 2011, s. 213).

2.1.2.2. 1938-1945 dönemi

Mustafa Kemal Atatürk döneminde olduğu gibi CHP (Cumhuriyet Halk Partisi)'nin tek başına iktidar olduğu 1938-1946 yıllarını içine alan bu dönemde de özerklik konusunda üniversitelerin durumunda pek bir değişiklik olmaz (Kocabaş, 2011, s. 505). Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, düsturuna rağmen Atatürk ve İsmet İnönü döneminde üniversitelerin dar bir alanda akademik faaliyet göstermelerine müsaade edilir fakat rejimin temellerine veya kamusal meselelere karışmalarına izin verilmez. Dolayısıyla öğretim üyeleri kesinlikle dikkate alınmadığı gibi üniversitelere, sadece yeni değerleri yaymaları ve rejimin faaliyetlerini takdir etmeleri gibi bir vazife verilir (Demirel, 2011, s. 220). Sonuç olarak üniversitelerin 1946 yılına kadar olan zaman diliminde tam anlamıyla siyasi iradenin kontrolü altında olduğu görülmektedir (Güven, 2010, s. 302).

2.1.2.3. Çok partili dönem (1946-1950)

CHP iktidarının bu ikinci döneminde üniversitelerin özerkliği konusunda bazı kıpırdanmalar olduğu görülmektedir. İsmet İnönü iktidarının nispeten daha demokratik olan 1946-1950 yılları arasındaki dönemi kapsayan bu süreçte üniversitelere özerklik verilmesinden bahsedilmeye başlanır ve üniversiteler sadece ilmi yönden de olsa bağımsız ve özerk olarak kabul edilir. İdari ve mali açıdan ise devlete bağımlılıkları devam eder (Kocabaş, 2011, s. 505).

Zamanla değişen siyasi dengeler CHP'nin özerklik konusunda farklı adımlar atmasına sebep olur. 1946 yılının Ocak ayında kurulan DP, üniversitelerin özerkliğine önem verdiğini gösterir ve parti programının 38. maddesinde geçen "...Üniversiteler, ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdırlar..." şeklindeki ifadeyle (DP Programı, 1946, s. 11) bu kurumların özerk olmaları gerektiği vurgulanır. Bunun üzerine iktidarı elinde bulunduran CHP bu konuda DP'nin eline bir koz vermemek amacıyla 18 Haziran 1946'da çıkardığı 4936 sayılı kanunla üniversitelere kısmi bir özerklik verir (Burçak, 1998, s. 157). Kanununun 1. maddesinde her üniversitenin kendisini oluşturan fakültelerle

birlikte bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğe sahip olduğu ifade edilir (T.C. Resmi Gazete, 18 Haziran 1946). Fakat ikinci maddenin (b) bendi gereği üniversitelerin içinde yeniden fakülte veya okul açılması ve bunların birleştirilmesi gibi uygulamalarda Milli Eğitim Bakanlığı'nın onayına ihtiyaç duyulması, değişikliğin kısmi özerklik olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Bununla birlikte DP'nin vaat ettiği ilmi ve idari özerklik CHP tarafından sağlanmış olur.

Demokratik rejimin oluşmasında ve üniversitelere özerklik verilmesi konusunda bu dönemde üniversitelerin herhangi bir mücadelesinin olduğu söylenemez. Bununla birlikte özerklik konusu bazı öğretim üyelerince politika yapma konusunda özgürlük olarak yorumlanır. Kürsüler siyasi amaçlar uğruna kullanıldığından bu konu, üniversiteler ile iktidar arasında anlaşmazlıklara sebep olur. Ortaya çıkan bu durum ilerisi için de tehlikeli gelişmelere yol açar (Burçak, 1998, s. 157). Örneğin üniversitelere özerklik kazandıran 4936 sayılı kanunun yayımlanmasından yaklaşık dokuz ay sonra DTCF (Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi)'de görevli Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Doç. Dr. Niyazi Berkes ve Doç. Dr. Behice Boran (Göney, 2011, s. 260) gibi akademisyenlerin, hükümetin dış politikasına ve demokrasi taleplerine dair yazdıkları yazılar hükümeti harekete geçirir. CHP, 1948'de TBMM'de kabul edilen bir yasayla komünistlik ve yabancı ideolojileri yaymak suçlamasıyla kadrolarını iptal etmek suretiyle bu öğretim üyelerini üniversitelerden tasfiye eder (Demirel, 2011, s. 214). Hatta 1949 yılında üniversiteler kanununda yapılması düşünülen değişiklikle, öğretim üyelerinin 55 yaşından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'nın takdiriyle emekliye ayrılmalarının uygun olacağı konuşulmaktadır (Göney, 2011, s. 260). 14 Mayıs 1950'de başlayan DP iktidarı dönemine gelindiğinde üniversitelerin özerkliği genel itibarıyla bu durumdadır.

2.1.2.4. DP iktidarı dönemi (1950-1960)

CHP iktidarı döneminde ön plana çıkmaya çalışan öğretim üyelerinin bu çabaları DP iktidarı döneminde de devam etmiştir. Demokratikleşmeyi fırsat bilen öğretim üyelerine İsmet İnönü 1948'deki tasfiye ile üniversitelerin içinde bulunduğu dar kalıpları tekrar hatırlatmıştır. Ancak, DP ile artık yeni bir dönemin kapıları açılır. İlim, muasır medeniyet seviyesine ulaşmanın anahtarı olduğuna göre doğru yolu gösteren ve bunu yeni nesillere aktaran üniversiteler de yeni rejimin ve devletin ana unsurlarından biri olmalıdır (Demirel, 2011, s. 220).

DP hükümetiyle birlikte öğretim üyelerinin kendilerini daha rahat ifade etmelerini sağlayan bir özgürlük ortamı oluşur (Demirel, 2011, s. 214). Fakat bu ortam, üniversitelerle hükümetin ilişkilerinin gerilmesine de ortam hazırlar (Demirel, 2011, s. 214-215). DP bünyesinde, en başından beri içlerinde CHP'ye karşı körü körüne nefret taşıyan muhalif bir grup mevcuttur. Bu grup, tek parti döneminde çektikleri acıların intikamını almak için oldukça isteklidir. Bu istek, iktidarın CHP muhalefetine karşı sert önlemler almasında ve bunun bir gelenek haline gelmesinde önemli rol oynamaktadır (Ahmad, 1999, s. 135-136). DP'nin iktidara geldikten bir süre sonra muhalefet partisinin hareket alanını ve etkinliğini kısıtlayan, basını kontrol etmeye çalışan ve üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmasını yasaklayan uygulamalara girişmesinde (Erol, 2003, s. 146) söz konusu intikam isteğinin önemli rol oynadığı söylenebilir.

Öte yandan CHP ve İsmet İnönü, DP iktidarı döneminde sürekli üniversitelerin özerkliğini savunduklarından aydın kesimin minnettarlığını kazanırlar (A. Arslan, 2004, s. 284). Zamanla DP ile üniversiteler arasında demokratikleşme ve özerklik konusunda krizin ortaya çıkmasını fırsat bilen İsmet İnönü, üniversitelerin özerkliğine taraf olmakla durumu kendi lehine çevirmeyi bilir ve üniversite çevresini yanına çekmeyi başarır (Kocabaş, 2011, s. 505-506). CHP lideri İsmet İnönü, 1952'deki beyanatında hükümetin artık üniversitelerin özerkliğine de müdahale etmeye başladığını, bu duruma direnmek için üniversiteler bünyesinde bir mücadele başlatıldığını ifade eder. Ancak, üniversiteler bunu kabul etmezler. İÜ Rektörü Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan ve AÜ (Ankara Üniversitesi) Rektörü Prof. Dr. Ekrem İzmen, herhangi bir kişi veya kuruluş tarafından İstanbul ve Ankara Üniversitelerindeki özerkliğe bir müdahalenin söz konusu olmadığını ifade ederler. Hatta öğretim elemanları, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından uygulanan ankette verdikleri cevaplarla CHP liderinin iddialarının doğru olmadığını göstermişlerdir (A. Arslan, 2004, s. 215). Ayrıca İTÜ senatosu, İsmet İnönü'nün iddialarını görüşerek üniversitelerin özerkliğine müdahalenin söz konusu olmadığını, aksine devletin ilgili makamlarından önemli yardım ve teşvikler gördüklerini aldıkları ortak bir kararla açıklamıştır (A. Arslan, 2004, s. 215).

Fakat bu durum uzun sürmez. Üniversite mensuplarının hükümetin uygulamalarını eleştirmekten geri durmamaları iktidar mensuplarının hoşuna gitmez. Bunun doğal bir sonucu olarak zamanla iktidar ile üniversiteler arasındaki ilişkilerin

kötüye gittiği ve hükümetin bunun için bazı yasal tedbirler almak zorunda kaldığı görülür. 1950 seçimlerinde CHP'den milletvekili adayı olan üniversite hocaları, CHP'nin seçimi kaybetmesi üzerine eski görevlerine dönmek için AÜ'ye başvurduklarında üniversite senatosu, bünyesinde siyasi faaliyetleri istemediğinden bu hocaları günlük politika yapmamak şartıyla 3 Ekim 1950 tarihli kararıyla üniversiteye kabul eder. Ancak, görevlerine geri dönen üniversite hocalarından bazıları senatonun siyasetten uzak durma şartını hiçe sayarak günlük politikayla uğraşmaya başlarlar ki bunların başında Prof. Dr. Nihat Erim ile Prof. Dr. Şükrü Baban gelmektedir (Burçak, 1998, s. 158). Bu durum karşısında AÜ Rektörü Prof. Dr. Hüseyin Cahit Oğuzoğlu, Prof. Dr. Nihat Erim'e görevlerine geri dönme konusunda senatonun şartını hatırlattığında, senatonun kararının kendilerini bağlamadığını ve politikayla uğraşmanın herkesin hakkı olduğu şeklinde bir cevap alır. Bundan da üniversitelerin kendi oluşturduğu düzeni uygulayamadığı ve kural ihlali yapanlara söz geçirme konusunda aciz kaldığı anlaşılmaktadır (Burçak, 1998, s. 159). Hükümet, üniversitelerin içine düştüğü bu aciz durumdan kurtulmaları için ihtiyaç duyulan yaptırım gücünün eksikliğini gidermek amacıyla üniversitelerin özerkliğine dokunmadan bu kurumları, kendi kararlarını işletecek duruma getirmek üzere yeni bir kanun hazırlığına girişir (Burçak, 1998, s. 159). Hükümetin kanun değişikliğindeki amacı üniversitelere müdahale etmeden onların ihtiyaç duydukları bazı yetkileri üniversitelerin ilgili organlarına vererek bu kurumları siyasi faaliyetlerden uzak tutmak (Burçak, 1998, s. 159-160) ve öğretim üyelerinin hükümeti eleştirmelerinin önüne geçmektir (Demirel, 2011, s. 215). Örneğin AÜ Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü Bülent Nuri Esen'in, okullarda din derslerinin zorunlu hale getirilmesine karşı Danıştay'da dava açması ve TBMM onayı olmaksızın Kore'ye asker gönderilmesinin anayasaya aykırı olduğunu iddia etmesi hükümetin üniversitelere karşı tedbirler almasında önemli rol oynar (Demirel, 2011, s. 215). DP, bu bağlamda kendisine muhalif olan yargıç ve profesörlerin sesini kısmak amacıyla (Kocabaş, 2011, s. 413) bir dizi yasal düzenlemeye gider. Bunlardan birincisi 6185 sayılı kanundur. 28 Temmuz 1953'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Üniversiteler Kanununun 46. Maddesinin (d) Fıkrasının Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile (T.C. Resmi Gazete, 28 Temmuz 1953) öğretim üyelerinin sözlü veya yazılı olarak siyasi beyanat vermeleri ve partilerde fiili olarak görev almaları yasaklandığı gibi üniversite hocalarının bu kanuna aykırı hareket

etmelerini tespit etme ve bunları üniversitelerden uzaklaştırma hakkı da üniversitelerin senatolarına verilir (A. Arslan, 2004, s. 219-221). Bu yasal düzenlemeyle ayrıca, mesleğine devam edemeyecek derecede şeref ve haysiyet kırıcı bir suç işlemek öğretim üyeliğinden alınmanın sebebi olarak kabul edilir (T.C. Resmi Gazete, 28 Temmuz 1953). Bu kanunun getirdiği hükümlerle üniversitelere daha önce tanınmış olan bilimsel ve yönetsel özerklik ciddi bir şekilde zedelenir (Ş. Turan, 1999, s. 99). Hükümetin çıkardığı bu kanunla ortaya konulan "...görülen lüzum üzerine..." formülü, hâkim ve profesörler açısından tam anlamıyla başlarında sallanan Demokles Kılıcı'ndan farksızdır. Zira bu kimseler hiç beklemedikleri bir anda ellerine tutuşturulan bir tebliğ ile bütün görev ve yetkilerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar (Aydemir, 1968, s. 171).

DP, iktidarının ilk yıllarında her ne kadar üniversitelere karşı ölçülü davranırsa da kendini eleştiren üniversite hocalarını muhalefete destek olmakla suçlamaktadır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, asli görevlerini yaptıkları sürece üniversitelere dokunulmayacağını ifade etmiş olmasına rağmen bu yasal düzenlemeye gidilmiştir (Karakök, 2011, s. 95). Bu kanuna muhalefetin tepkisi gecikmez. CHP, öğretim üyelerine siyaset yasağı getiren bu kanunun üniversitelerin özerkliğine indirilmiş bir darbe olduğu (Kocabaş, 2011, s. 409) ve öğretim üyelerinin birer memur haline getirildiği görüşündedir (A. Arslan, 2004, s. 233). Üniversitelerde DP'ye sempati duyan ender isimlerden biri olan Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in dahi verdiği bir konferanstan dolayı sorguya çekilmesi (Demirel, 2011, s. 215) hükümetin bu kanunu uygulamada oldukça katı davrandığını göstermektedir. Dahası DP milletvekillerinin hükümete muhalif olan hocaları bünyesinde barındıran SBF'nin MEB'e bağlı bir okul haline getirilmesi için meclise önerge sundukları görülmektedir (Cumhuriyet, 6 Şubat 1960).

İkinci yasal düzenleme 6422 sayılı kanundur. Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun 25 Haziran 1954'te yürürlüğe girmiştir. Bu yeni kanunda "... fiili hizmet müddeti 25 yılı doldurmuş olanların kurumlarınca lüzum görüldüğünde yaş kaydı aranmaksızın re'sen..." şeklinde yapılan düzenlemeyle 25 yılını dolduran akademisyenlerin bakanlıkça emekliye sevk edilebilmeleri mümkün hale getirilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 25 Haziran 1954). İsmet İnönü, partisinin 26 Temmuz 1954'teki 11. kurultayında 6422 sayılı kanunla üniversite profesörlerinin özerklik haklarının fiilen ortadan kaldırıldığını, mesleğinde 25 yılını

dolduran bir profesörün en verimli döneminde iken emekliye sevkinin ilmi gelişmeyi ve ülkede ilim hürriyetini sekteye uğratacağını ifade eder (Kocabaş, 2011, s. 414).

Her ne kadar yapılan bu düzenlemelerle hükümet, üniversiteler üzerinde otorite sağlamaya çalıştıysa da bunun pek işe yaramadığı, aksine iki taraf arasında gerginliğin daha da arttığı ve hükümetin yeni tedbirler almaya devam ettiği görülmektedir. İktidarın üniversitelere karşı üçüncü hamlesi 8 Temmuz 1954'te yürürlüğe giren 6435 sayılı yasal düzenlemedir (Göney, 2011, s. 262). Bağlı Buldukları Teşkilat Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun'un birinci maddesi "Umumi, mülhak veya hususi bütçeli idarelerle belediyeler ve bunlara bağlı idare, müessese ve teşekküllerden maaş alanlar tayinlerindeki usule göre mensup oldukları vekalet, idare, müessese veya teşekkül emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılabilirler" şeklindedir. Kanunun ikinci maddesi ise "Bu kanunun birinci maddesi, üniversitelerin kuruluş kadrolarına dâhil bilumum mensupları hakkında senatonun mütalaası alındıktan sonra tayinlerindeki usule bakılmaksızın maarif vekili tarafından re'sen tatbik olunur" şeklindedir (T.C. Resmi Gazete, 8 Temmuz 1954). Bu yeni düzenlemeyle Milli Eğitim Bakanlığı'na öğretim üyelerini görevden alma yetkisi verilmiştir (Göney, 2011, s. 262). Ayrıca aynı kanunun "Bu kanun gereğince ittihaz olunacak vazifeden uzaklaştırma karar ve muamelelerinden dolayı bu muameleyi tatbik eden idare ve şahıslar aleyhinde hiçbir idari ve adli kaza merciine müracaat olunamaz" şeklindeki üçüncü maddesiyle de uygulamaya karşı hukuki itiraz yolu kapatılmıştır (T.C. Resmi Gazete, 8 Temmuz 1954).

Yasal düzenlemelerin sonucuna bakıldığında yapılan değişikliklere rağmen üniversitelerin bünyelerinde otokontrolü sağlayamadıkları görülmüştür. Netice olarak üyelerinin politikaya dâhil olmalarını engelleyememesi, üniversitelerin günden güne artan siyasi ve ideolojik mücadelelere sahne olmasına sebep olmuştur (Burçak, 1998, s. 166).

2.1.3. DP'nin üniversitelerin özerkliğine bakışı

DP hükümetinin, üniversitelerin siyasete karışmaları ve öğrencilere zararlı düşüncelerin aşılmasının sebebinin yönetim özerkliği olduğunu düşündüğünün, iktidarları döneminde açılan hiçbir üniversiteye özerklik vermemelerinin sebebinin de bu düşünce olduğu (Ş. Turan, 1999, s. 104) iddia edilse de, DP'nin üniversitelerin ilmi ve idari özerkliğine karşı olmadığı, bu özerkliğin hükümetin aleyhine kullanılmasına

karşı olduğu anlaşılmaktadır (A. Arslan, 2004, s. 288). DP, üniversitelerin özerkliğine oldukça önem veren ve bunu programında belirten ilk partidir. Bu yüzden daha kurulduğu yıllardan itibaren üniversitelerdeki birçok aydının desteğini görür. Bu aydınlardan bazıları DP milletvekili olmayı dahi kabul ederler. Prof. Dr. Necip Bilge, Prof. Dr. Fethi Çelikbaş, Prof. Dr. Reşat Belger, Prof. Dr. Turan Güneş, Prof. Dr. Ahmet Özel bunlardan bazılarıdır (Albayrak, 2004, s. 378-379).

Hükümetin üniversitelerin özerkliğine müdahale ettiğini belirten İsmet İnönü'ye TBMM'de yaptığı bir konuşmada cevap veren Adnan Menderes, üniversitelerin ilmi alandaki hürriyetlerine karşı olmadıklarını ancak, bu kurumların günlük siyasete karışmalarını kabul etmediklerini, özerk üniversiteler ile ülkede bir Vatikan yaratılmak istendiğini ifade etmiştir (Kocabaş, 2011, s. 506). Adnan Menderes, tek parti döneminde sesleri çıkmayan öğretim üyelerinin DP iktidarı döneminde CHP'nin tahrikiyle hükümete karşı muhalefet partisi ile paralel bir şekilde mücadele ettiklerini, bu yüzden öğretim üyelerinin söylediklerinin bilimsel olmayıp siyasetle doğrudan ilgili olduğunu, üniversitelerin özerkliğinin de siyaset yapmayı kapsamadığını ifade etmiştir (Demirel, 2011, s. 216). Adnan Menderes'e göre öğretim üyeleri bilim adına vaaz veriyor görünüş tabiri caizse gündüz külahlı gece silahlı bulunup gençleri kanaatlerine göre telkin altında tutuyorlardı (Ş. Turan, 1999, s. 103). Oysaki ilim, sanat ve kültürel faaliyetlerin siyasetten uzak tutulması gerekir (Özkan, 2011, s. 222). DP ayrıca, öğretim üyelerinin CHP'ye yakınlık duyduklarını, tekelci bir azınlık iktidarı hedeflediklerini ve millete karşı oldukça yabancılaşmış olduklarını, dolayısıyla milletinden uzaklaşmış bu hürriyet kahramanlarının kendi ürettikleri teorilerde yaşadığından milleti anlayamadıklarını ve halkı küçümsediklerini, yapılan iyi şeylere de sürekli karşı çıktıklarını iddia etmektedir (Demirel, 2011, s. 216).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın konuyla ilgili yaptığı açıklamalara bakıldığında da DP'nin üniversitelerin özerkliğine karşı olmadığı ancak, özerkliğin ve üniversitelerin kendilerine karşı kullanılmasından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır (A. Arslan, 2004, s. 285). Bununla birlikte bu meseleyle ilgili DP içinden de bazı muhalif seslerin yükseldiği görülmektedir. Örneğin 1955'in sonlarında iktidar milletvekilleri arasında çıkan kriz neticesinde muhalif bir grup, gazetecilere ispat hakkının verilmesi ve üniversitelerin tam özerkliğinin garanti edilmesi gibi konularda tavsiyelerde bulunur (Cumhuriyet, 6 Aralık 1955).

18 Ekim 1957’de Elazığ’daki mitingde konuşan Adnan Menderes, muhalefetin üniversitelerin özerkliği konusundaki eleştirilerine karşılık üniversitelerin özerkliğe sahip olduklarını, hiçbir profesörün işlediği derslerle ilgili sorgulanmadığını fakat muhalefetin istediği özerklikle üniversitelerin Vatikan gibi devlet içinde devlet olmasının ve profesörlerin serbestçe siyasete karışabilmelerinin sağlanmak istendiğini, bunun gibi bir uygulamanın dünyanın hiçbir yerinde olmadığını, CHP’nin bunu istemesindeki amacının milleti hükümete karşı kışkırtmak olduğunu ifade etmiştir (Kocabaş, 2011, s. 479). Adnan Menderes, 18 Mayıs 1960’ta Manisa Turgutlu’da yaptığı konuşmada da hükümetin üniversitelerin özerkliğine değil, bunun belli bir kesimin taraftarlığı olarak kullanılmasına karşı olduğunu belirtmiş ve DP iktidarına karşı hürriyet isteyen üniversitelileri ikiyüzlü ve fırsatçı olarak vasıflandırmıştır. Adnan Menderes, üniversitelerin özerkliğinin askıya alındığı 1946’ya kadar olan dönemde hürriyet ve özerklik konusunda herhangi bir talepleri olmayan üniversite hocalarını sahte hürriyet kahramanı olarak görmektedir. Ayrıca üniversitelerde gruplaşmaların oluştuğu, genç elemanların mağdur edildiği ve üniversitelerde hürriyet isteyenlerin kendileriyle çelişerek üniversitelerin içinde hürriyeti kaldırdıklarını ifade etmiştir (A. Arslan, 2004, s. 287-288).

Hükümetin, yeni kurulan Atatürk Üniversitesi ile ilgili planı, üniversitelerin özerkliğine alternatif çözümlerin düşünüldüğünü göstermektedir. Üniversitelerin özerkliğinin tartışıldığı bu dönemde DP hükümetince, 1957’de kurulmuş olan Atatürk Üniversitesi’ne ABD’li profesörlerin teklifi doğrultusunda hemen özerklik verilmeyip üniversitenin on yıl süreyle mütevelli heyetince idare edilmesi, bundan sonra ortaya çıkacak olan menfi sonuca göre diğer üniversitelerden de özerkliğin kaldırılarak idarelerinin oluşturulacak mütevelli heyetlerine verilmesi kararlaştırılmıştır (A. Arslan, 2004, s. 245).

2.1.4. Özerklik konusunda üniversitelerin hükümete tepkileri

Hükümetin sertleşen tutumuna rağmen öğretim üyelerinden bazıları bu duruma sessiz kalmaz (Demirel, 2011, s. 217) ve değişik platformlarda yaptıkları açıklamalar, yazdıkları yazılar ve görevlerinden istifa gibi yolları takip ederek tepkilerini ortaya koyarlar. Özerkliklerini zedeleyen kanunların peşi sıra uygulamaya geçmesinden ötürü üniversiteler hoca ve öğrencileriyle birlikte en kritik dönemde iktidara karşı cephe alırlar. Örneğin hükümete karşı yaptığı açıklamalardan dolayı bakanlık emrine alınan

Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı olayı gibi tek bir müdahalenin bile üniversitelerde, hükümete karşı büyük tepkilerin oluşmasına sebep olduğu görülür (Aydemir, 1968, s. 172-173). DP'nin, üniversitelerin öğretim üyelerini etkisiz hale getirmeye yönelik yaptığı yasal düzenlemeler karşısında üniversiteler CHP'nin propagandasının merkezi haline gelir. Hükümet de buna daha sert tedbirlerle karşılık verir ve bu durum bir kısır döngü haline gelir (Shaw, 2000, s. 485-486). Zaman içinde öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınmalarıyla ilgili düzenlemenin üniversitelerdeki hükümet karşıtlığını azaltmadığı aksine artırdığı görülür (Demir, 2009, s. 351).

SBF (Siyasal Bilgiler Fakültesi)'de çıkarılan Forum dergisinde öğretim üyeleri her fırsatta hükümeti eleştirmekten geri durmazlar. Hükümetin hürriyetlerini kısıtladığı, dini siyasete alet ettiği, uyguladığı plansız ekonomi politikasıyla ülkeye zarar verdiği şeklindeki iddialar ortaya atılır (Demirel, 2011, s. 214-215). Öte yandan üniversite özerkliği, ülkede demokrasi ve özgür toplum düzeninin kurulması davası olarak ifade edilir (Rektör Seçimi, 1955, s. 6). Dergide ayrıca bir iktisatçının gelir, gider, vergi, enflasyon vb. konularda görüş belirtmesi ne kadar normal ise bir anayasa profesörünün de anayasa, seçimler, meclis çalışmaları, parti ilişkileri, siyasi mücadele şekilleri ile insan hak ve hürriyetlerinden bahsetmesinin de doğal karışlanması gerektiği (Rektör Seçimi, 1955, s. 5), dolayısıyla demokratik yönetime sahip ülkelerde her vatandaşın devlet idaresiyle alakalı fikirlerini açıklamaya hakkının olduğu belirtilir (Siyasetle Uğraşmak, 1954, s. 1). İngiltere gibi demokratik ülkelerde üniversitelerin ve öğrencilerin siyasetle uğraşmalarına hiç kimsenin mani olmadığını ifade eden öğretim üyeleri (Siyasetle Uğraşmak, 1954, s. 2) hürriyetlerinin tehdit altında olduğunu (Ak Devrim, 1960, s. 18) dolayısıyla hürriyetin olmadığı bir yerde ilmi faaliyetlerin tam olarak yapılamayacağını düşünmektedirler. Hocalara göre hürriyetleri kısıtlayan DP hükümetine karşı fiilen muhalefete katılarak demokratik rejim meselesini halletmeye çalışmak takip edilecek en doğru yoldur (Demirel, 2011, s. 221). Bu bağlamda Doç Dr. Muammer Aksoy'un bir partili gibi davranarak "... Hürriyet ve demokrasi bayrağını elinde tutan CHP'nin saflarında veya onun müttefiki olarak ilk hedefe yani fiilen hürriyet ve demokrasi düşmanı haline gelen DP'nin iktidardan düşürülmesi hedefine yönelmek, aklın ve vazife şuurunun kaçınılmaz icabıdır..." şeklindeki ifadesinde hükümetin düşürülmesinden bahsederken bunun demokratik çerçevede yapılmasından söz etmediği görülür (Demirel, 2011, s. 217). 1955-1956 öğretim yılı açılışında konuşan

İÜ Rektörü Prof. Dr. Fehim Fırat, üniversitelerin özerkliği konusundaki kaygılarını dile getirerek özerkliğin parçalara bölünemeyeceğini, ilmi, idari ve mali özerkliğin bir bütün olduğunu, mevcut durumun yanlış olduğunu ve biran önce düzeltilmesi gerektiğini belirtir. Bu eleştiriyle DP döneminde ilk defa bir rektör üniversitelerin özerkliği konusundaki kaygılarını açıkça dile getirir (A. Arslan, 2004, s. 233-234). Muhalefetten ve üniversitelerden gelen tepkiler üzerine 6435 sayılı kanunun değiştirilmesi için 16 Ocak 1956'da TBMM'de bir komisyon oluşturulur. Ancak, komisyona katılan bazı milletvekillerinin öğretim üyeleri arasında komünistlere alet olanların bulunduğunu ve bu yüzden kanunun aynen kalmasının uygun olacağını ifade etmeleri üzerine yasa değişikliğinden vazgeçilir. Bunun üzerine öğretim üyelerine karşı ortaya konan komünizmle ilgili ithamlar üniversite çevrelerinde büyük infiale sebep olur. Ertesi gün toplanan AÜ Senatosu, aldığı kararla bu ithamları reddettiği gibi üniversite hocalarının bakanlık emrine alınmasıyla ilgili kanuna tepkiler tekrar dile getirilir (A. Arslan, 2004, s. 234). Hükümetin kanun değişikliğine yanaşmadığını gören öğretim üyeleri de senatonun yolunda giderek DP'nin icraatlarının aleyhinde açıktan konuşmaya başlarlar (A. Arslan, 2004, s. 237). İÜ'den Doç. Dr. İsmet Giritli, öğretim üyelerinin kaderini Milli Eğitim Bakanı'nın iki dudağı arasından çıkacak bir emre bağlayan bu yasal düzenlemenin hiçbir şekilde üniversitelerin özerkliğiyle bağdaşmadığını ifade eder (A. Arslan, 2004, s. 237). İÜ Tıp Fakültesi öğretim üyesi Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren de öğrencilere yaptığı bir konuşmada hükümetin üniversitelere baskı yaptığını, üniversitelerin özerkliğini tamamen ortadan kaldırmak istediğini, bunun kabul edilemeyecek bir haksızlık olduğunu ifade ettikten sonra öğrencilerinin Kemalist gençler olarak kalmalarını, aksi takdirde onlara hakkını helal etmeyeceğini ifade eder (A. Arslan, 2004, s. 249). 23 Ocak 1956'da AÜ SBF Fikir Kulübü tarafından düzenlenen "Demokrasilerde Parlamento Hâkim-i Mutlak Değildir" konulu toplantıya katılan Prof. Dr. A. Şükrü Esmer, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Doç. Dr. Aydın Yalçın, Doç. Dr. Muammer Aksoy ve Doç. Dr. Yaşar Karayalçın gibi öğretim üyeleri yaptıkları konuşmalarda DP'nin uygulamalarını eleştirirler (A. Arslan, 2004, s. 240-241). Ayrıca SBF öğretim üyelerince çıkarılan Forum dergisinde hükümetin, kalkınma politikalarını hürriyet ve demokratikleşmeden daha öncelikli görüp daha çok ekonomik kalkınmaya ve fakirliği ortadan kaldırmaya yönelik

politikalara yönelmesi eleştirilerek bunun yanlış olduğu, önceliğin demokratikleşme ve hürriyette olması gerektiği ifade edilir (Kocabaş, 2011, s. 327-329).

1958’de hükümeti protesto için AÜ SBF’den istifa etmiş olan Doç. Dr. Muammer Aksoy, üniversitelerin özerkliğini savunmanın üniversitelerin görevi olduğunu, özerkliğin emek harcanmadan elde edilemeyeceğini, üniversitelerin geleceğinin gösterecekleri tepkiye bağlı olduğunu belirterek DP iktidarına karşı harekete geçilmesini istemekteydi (A. Arslan, 2004, s. 262-263).

Netice olarak üniversitelerin özerkliği konusunda iktidar ile üniversitelerin farklı değerlendirmelerde bulunmaları ve bu konuda zıtlaşmaları, bazı akademisyenlerin özerkliği sınırsız özgürlük ve iktidara karşı bir saldırı silahı olarak görmeleri, iktidarın ise bunu üniversiteleri susturma ve sindirme aracı olarak görmesi iki taraf arasındaki gerginliğin temelini teşkil etmektedir (Göney, 2011, 270). Öte yandan hükümetin üniversitelere karşı taarruza geçmesi karşısında üniversite mensuplarının gösterdikleri tepki, DP iktidarının yıkılmasının ilk belirtisi olarak görülmektedir (Yerasimos, 2005, s. 232).

2.1.5. DP döneminde yükseköğretimdeki gelişmeler

DP iktidarı döneminde yükseköğretim kademesinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Hükümet, üniversiteleri kontrolü altına alma konusunda epey mücadele ettiği gibi yükseköğretimin gelişmesi için de yoğun çaba sarf etmiştir (Kılıç, 2008, s.151). DP, iktidarı devraldığı 1950 yılında ülkede 16 yüksekokul (Eren, 2007, s. 103) ile Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversitesi olmak üzere toplam üç üniversite vardır (Yücel, 2002a, s. 1563). Fakülte ve yüksekokulların toplamı 34’tür (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 311). Bu üniversitelerde toplamda 24.919 öğrenci eğitim almakta (Yücel, 2002a, s. 1563) ve 1950 kişilik öğretim kadrosu görev yapmaktadır (Albayrak, 2004, s. 383).

DP hükümeti üniversitelerin niceliğinden ziyade niteliğine önem vermekte, çağdaş devletlerdeki seviyeye ulaşabilmek amacıyla bu eğitim kurumlarının ıslah edilmesi ve yeni üniversitelerle enstitüler kurularak ihtiyaç duyulan araştırmaların yapılması gerektiğini düşünmektedir (Özkan, 2011, s. 221). Hükümetin 10 yıllık iktidarı döneminde yükseköğretim alanında birçok kurumun hizmete girdiği görülmektedir. 24 Mart 1953’te SBF bünyesinde TODAİE (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü), 10 Mart 1954’te İstanbul Teknik Üniversitesi’ne bağlı bir teknik okul, 20

Mayıs 1955'te Karadeniz Teknik Üniversitesi, 9 Mart 1956'da İzmir'de Ege Üniversitesi, 15 Kasım 1956'da Ankara'da Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 5 Haziran 1957'de Ankara'da Gülhane Askeri Tıp Akademisi, 23 Temmuz 1957'de Erzurum'da Atatürk Üniversitesi, 12 Haziran 1959'da Ankara'da Siyasal Hizmetler Akademisi gibi bilim alanında hizmet veren önemli kurumlar açılmıştır. 10 yıl içinde yükseköğretimde okullaşma oranı %1.5'ten %3.4'e (Albayrak, 2002, s.1588), okul sayısı %161.7 artışla 55'e ve öğrenci sayısı %260 artışla 65 bine çıkmıştır (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 311). Ayrıca yüksekokulların sayısı da 23'e ulaşmıştır (Eren, 2007, s. 103). Öte yandan DP'nin yükseköğretimde yapmak istediği dönüşümün tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez. Nicelik olarak gelişen yükseköğretimin nitelik bakımından önemli bir gelişme sağlayamamış olması buna kanıt olarak gösterilebilir. Ayrıca 1957'den itibaren iktidar ile üniversiteler arasında artan gerginlik ve iki taraf arasında işbirliğinin sağlanamamış olması da dönüşümün istenildiği şekilde gerçekleşmemesinde etkili olmuştur (Karakök, 2011, s. 95).

2.1.6. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi

2.1.6.1. Darbenin planlanması

Sivil iradeye karşı bir darbe yapma fikrinin tek parti yönetimi döneminde 1942-1943'lü yıllardan itibaren askerler arasında olgunlaşmaya başladığı ve bunun için örgütlenmelerin oluştuğu görülmektedir (Dağcı, 2006, s. 52). Tek parti döneminde askerlerin örgütlenerek hükümete karşı bir darbe gerçekleştirme isteklerinin temelinde ülkenin çok partili demokratik hayata geçişini sağlamak vardır (Dağcı, 2006, s. 53). DP hükümetine karşı girişilen darbe sürecine bakıldığında ise oldukça gizli gerçekleştirilen çalışmalarla askerlerin birbirinden habersiz olarak Tuzla Uçaksavar Okulu'nda, Yıldız Harp Akademisi'nde, Yüksek Kumanda Akademisi'nde, Genel Kurmay Başkanlığı'nda, Elazığ'daki topçu taburlarında örgütlendikleri görülmektedir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 5). 1955'te Harp Akademisi'nde Suphi Gürsoytrak ve arkadaşlarınca DP iktidarına karşı ilk darbe komitesinin temelleri atılır. Aynı yıl İstanbul Tuzla Uçaksavar Okulu'nda Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan hükümete karşı bir darbe yapma fikrinde anlaşılır. 1956'da Ankara'da Talat Aydemir, Osman Köksal ve Sezai Okan da bir darbe komitesi kurarlar. 1957 sonlarına doğru grupların birbirlerinden haberleri olur ve birleşme kararı alırlar (Yeşilyurt, 1997, s. 223). DP'nin iktidarı boyunca farklı yer ve zamanlarda yedi tane gizli örgütün kurulduğu ve bunların sonradan birleşerek iki örgüt şeklinde

çalıştıkları anlaşılmaktadır (Özdemir, 2002, s. 1656). 1957 sonlarında birçok kıdemli subayın katılımıyla şekillenen darbe komitesinde şu isimler vardır: Faruk Güventürk, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı, Fahrettin Ermutlu, Nuri Hazer, Faruk Ateşdağlı, Naci Asutay, Necati Ünsalan, Orhan Kabibay, Dündar Seyhan, Şükrü İlkin, Necmi Pek, Necdet Üruğ, Rifat Baykal, Halil Kayılı, Rauf Gökçe (Yeşilyurt, 1997, s. 223). Komitenin başkanlığına Faruk Güventürk, Genel Sekreterliğine ise Dündar Seyhan seçilir (Yeşilyurt, 1997, s. 224). Bir araya gelen askerlerin sahip oldukları temel fikir yanlış yolda olan iktidara bir gün mutlaka ordunun dur demesi gerekeceği, bu yüzden de gerekli hazırlığın yapılması gerektiğidir. Kurulan örgütlere katılım sağlanırken orduda ıslahat yapılacağı ifade edilmektedir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 22). Bir süre sonra Sadi Koçuş, Kenan Esengin ve Baha Vefa Karatay komiteye katılır ve komite Atatürkçüler Cemiyeti adını alır (Yeşilyurt, 1997, s. 224). Böylelikle darbe planlayıcıları kendilerine Atatürkçüler Cemiyeti adını vererek, faaliyetlerine bir tür yasallık kazandırmaya çalışmışlardır (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 22). Bu faaliyetler sırasında kesinlikle hiçbir yazılı evrakın bulundurulmaması ve hücre sisteminin kullanılması kararlaştırılır (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 22-23). 1957 sonlarında tam olarak hazır olan komite kendilerine sivil kadrodan destek bulmak amacıyla İsmet İnönü'yle görüşmek isterler fakat bu talebin İsmet İnönü tarafından reddedilmesi üzerine Savunma Bakanı Şemi Ergin ile görüşürler. DP hükümetinin savunma bakanı kendisine yöneltilen darbe liderliği teklifini kabul etmez ancak bu durum hakkında hükümete bilgi de vermez (Yeşilyurt, 1997, s. 225). 1957 seçimlerini beklenenin aksine CHP'nin değil de DP'nin kazanması üzerine örgütteki, faaliyetlerini daha ciddi ve hızlı yürütmeye başlar (Kocabaş, 2011, s. 493). Seçimden sonra darbe komitesinden Faruk Ateşdağlı, CHP Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu vasıtasıyla darbeye hazır oldukları bilgisini İsmet İnönü'ye ulaştırır. Ancak, İsmet İnönü şimdilik böyle bir harekete gerek olmadığını ifade ederek buna karşı çıkar (Yeşilyurt, 1997, s. 225-226). Yürütülen gizli faaliyetler, beklenmedik bir şekilde Samet Kuşçu adında bir subayın arkadaşlarını hükümete ihbar etmesiyle kesintiye uğrar (Tunçkanat, 1996, s. 255). İstanbul Birinci Ordu Telsiz Bürosu Başkanı Binbaşı Samet Kuşçu, ifadesinde komitedeki 9 subayın adını açıklar (Yeşilyurt, 1997, s. 226) ve bu hadise 9 Subay Olayı olarak isimlendirilir. Bu subaylar şunlardır: Albay İlhami Barut, Albay Naci Aşkın, Emekli Albay Cemal Yıldırım, Yarbay Faruk Güventürk, Binbaşı Ahmet Dalkılıç, Binbaşı Asım Oral, Binbaşı Ata Atan, Yüzbaşı

Hasan Sabuncu, Yüzbaşı Kazım Özsulak (Yeşilyurt, 1997, s. 228-229). Hükümet, 16 Ocak 1958'de 9 subayın siyasi iradeye karşı bir darbe teşebbüsü içinde oldukları gerekçesiyle tutuklandığını resmen açıklar. Dokuz subayın tutuklanarak sorguya çekilmesi üzerine örgütteki, çalışmalarına bir süre ara vererek birbirleriyle olan iletişimlerini askıya alırlar (Tunçkanat, 1996, s. 255). Tutuklanarak sorguya alınan bu dokuz subay kendilerine yöneltilen tüm suçlamaları reddederler. Altı ay süren sorgulama neticesinde askeri mahkeme başkanı Tümgeneral Cemal Tural tarafından yeterli kanıt olmadığı gerekçesiyle bu subaylar hakkında beraat kararı verilir (Yeşilyurt, 1997, s. 229). Serbest bırakılan subaylar bir süre sonra faaliyetlerine kaldıkları yerden devam ederler. 1959'a gelindiğinde ordu içindeki örgütlenme muazzam seviyelere ulaşır (Toker, 1992, s. 205). Darbeyi planlayan komite üyeleri Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı, Ankara Garnizonu ve Harp Okulu'nu denetim altına alınacak öncelikli hedefler olarak belirlerler (Başgil, 2011, s. 156). Bu arada askeri darbe gerçekleşikten sonra cumhurbaşkanlığı görevini üstelenecek yüksek rütbeli bir komutana ihtiyaç duyulur. O sırada Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan emekli olan ve hükümetten memnun olmayan subaylardan biri olan Cemal Gürsel bu görev için uygun görülür (Başgil, 2011, s. 157). Darbeyi planlayan subaylardan biri olan Sadi Koçaş, Cemal Gürsel ile temasa geçer ve hareketin liderliğini teklif eder. Cemal Gürsel ilk etapta böyle bir kalkışmaya gerek olmadığını ifade etse de daha sonra teklifi kabul eder (Özdağ, 2004, s. 121). Böylelikle ihtiyaç duyulan orgeneral rütbesinde bir lider bulunmuş olur.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin planlama aşaması çok uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Anayasa ihlalleri, basın ve üniversitelere yapılan baskı, muhalefet partisinin kapatılmaya çalışılmasına dair iddialar ve İsmet İnönü'nün beyanatları darbenin zeminini hazırlayan temel unsurlardır (Özkaya, 2005, s. 126).

2.1.6.2. Darbenin gerçekleşmesi

Birçok kez bir araya gelerek görüşmeler yapan ve son olarak Ankara'da Alparslan Türkeş'in evinde toplanarak kesin bir şekilde darbe kararı alan askerler prensipte darbeyi kansız bir şekilde gerçekleştirmek, meclisi dağıtarak tüm partileri kapatmak, askeri bir idare kurmak, yeni bir anayasa hazırlamak, dinin politikaya alet edilmesini önlemek, acilen milli kalkınma planı hazırlayarak sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda kalkınmayı sağlamak, Atatürk devrimlerini tavizsiz bir şekilde uygulamak gibi konularda anlaşılırlar (Erkanlı, 1972, s. 12-14). Darbe için küçük askeri

birliklerin kullanılması ve Harbiye öğrencilerinin birinci derecede görevlendirilmeleri planlanır (Hikâyenin sonu, 1960, s. 4). Başbakan, 26 Mayıs akşamı Eskişehir’de onuruna verilen yemekten, darbeyi hazırlayanlar aynı saatlerde İÜ bahçesinde son hazırlıklarını gözden geçirirler (Yıldız, 2001, s. 172). Burada yapılan çalışmalarda İstanbul beş ayrı bölgeye ayrılarak darbe planı son kez gözden geçirilir (Özdağ, 2004, s. 197). Bu sırada toplantı halinde bulunan İÜ Senatosu da Adnan Menderes’in son zamanlarda profesörlere yönelik ağır eleştirilerine karşılık verilecek cevabi bildiriye görüşmektedir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 151). Harbiye’den bir birlik İsmet İnönü’nün evini emniyete almak üzere görevlendirilirken diğer bir birlik Refik Koraltan’ı tevkif etmek üzere gönderilir (Hikâyenin sonu, 1960, s. 7). Ayrıca Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Köşk’te gözaltına alınarak Harbiye’ye getirilir. Ordu birliklerinin ülke genelinde idareyi ele almaları tamamlandığında, hemen tüm DP milletvekilleri ve bakanları tutuklanmış olur. Öte yandan Adnan Menderes ve Hasan Polatkan da Eskişehir’den Kütahya’ya otomobille giderlerken tutuklanarak Ankara’ya getirilirler (Hikâyenin sonu, 1960, s. 9).

27 Mayıs Askeri Darbesi Türk Silahlı Kuvvetleri’ne mensup otuz yedi subay tarafından emir komuta zincirinin dışına çıkılarak gerçekleştirilmiştir (Yücel, 2002b, s. 41). Bu subaylar, 10 Haziran 1935 tarihinde kabul edilen Ordu Dâhili Hizmet Kanunu’na dayanarak yönetime el koymuşlardır (Öztürk, 2000, s. 70). Bu gerekçe daha sonra yapılan MBK Genel Kurul Toplantısı tutanaklarına da geçmiştir (MBK Genel Kurul Toplantısı, 25.12.1960). 2771 sayılı bu kanunun 34. maddesinde “Ordunun vazifesi; Türk yurdunun ve teşkilatı esasiye kanunu ile tayin edilmiş olan Türk Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır...” ibaresine yer verilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 10.06.1935).

2.1.6.3. Darbenin sonuçları

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sonucunda on yıl süren DP iktidarı dönemi sona erer. Dört saat içinde tamamlanan askeri darbe neticesinde tüm stratejik noktalar ordu tarafından kontrol altına alınır. Cumhurbaşkanı, başbakan ve kabine üyeleri gözetim altına alındıklarından vilayetlerin yönetimi garnizon kumandanlarının emrine verilir. 27 Mayıs gününün akşamı Ankara’da sıkıyönetim uygulaması sona erer ve ordunun müdahalesi şenliklerle kutlanır. İstanbul’da da durum aynıdır (Weiker, 1967, 32). Askeri darbenin gerçekleştiği ilk andan itibaren tutuklanarak Harp Okulu’na getirilen

DP mensupları daha sonra yargılanmak üzere Yassıada'ya nakledilirler (Başgil, 2011, s. 163).

Askeri darbeden sonra, sivil yönetime geçiş sürecini yönetmek amacıyla Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında 38 kişilik Milli Birlik Komitesi oluşturulur. MBK, 28 Mayıs 1960 tarihli bildiriyle faaliyete geçer. Bu bildiri iktidarın anayasaya aykırı hareket ettiği ve belli kesimlerin menfaatleri için çalıştığı, böylelikle meşruiyetini kaybettiği, ordunun bu sebeplerle yönetime el koyduğu belirtilir (Öztürk, 2000, s. 71).

27 Mayıs, ordunun siyasete karışma ve doğrudan müdahale geleneğini başlatması açısından son derece zararlı olarak kabul edilirken öte yandan 1924 Anayasası'nın yerine özgürlükçü yönleriyle ön plana çıkan 1961 Anayasası'nı getirmesi Türkiye'nin demokratik bir rejime kavuşmasını sağlamıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Konu ile ilgili literatür taraması yapıldığında dönemi kapsayan birçok araştırmanın yapıldığı bu araştırmalarda daha çok sivil-asker ilişkileri, darbenin sebepleri, gelişimi, sonuçları üzerinde durulduğu fakat üniversitelerin iktidar, muhalefet ve ordu ile olan ilişkileri üzerinde ise pek durulmadığı görülmüştür. Bu alanda yapılmış belli başlı araştırmalar şunlardır: “Tanel Demirel - Türkiye'nin Uzun On Yılı”, “Ali Arslan - Kısır Döngü Türkiye'de Üniversite ve Siyaset”, “Feroz Ahmad - Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)”, “Tevfik Çavdar - Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)”, “Şerafettin Turan - Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)”, “Erik Jan Zürcher - Modernleşen Türkiye'nin Tarihi”, “Osman Ergin - Türk Maarif Tarihi”, “Yahya Akyüz - Türk Eğitim Tarihi”, “Hasan Ali Koçer - Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu”, “Emre Dölen - Türkiye Üniversite Tarihi”, “Hikmet Özdemir- Rejim ve Asker”, “Sedef Bulut - Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, “Ümit Özdağ - 27 Mayıs İhtilâli (Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri)”, “Hikmet Özdemir - Siyasal Tarih (1950-1960)”, “Yılmaz Öztuna - Bir Darbenin Anatomisi”, “Metin Toker - Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Modeli

Bilimsel bir araştırma sürecinde, karşılaşılan soruların yanıtlarına ulaşmak için kullanılan araçlardan biri de yöntemdir (Tanrıöğen, (Ed.) 2011, s. 12). Yöntem; problemi çözmek için izlenecek yolu ifade etmekte kullanılan bir terimdir (Karasar, 2012, s. 12). Yöntemin iyi planlanması ve belirlenmesi araştırmanın güvenilirliği için oldukça önemlidir. Zira yöntemin iyi belirlenmiş olması, sonradan başka bir araştırmacının gerçeğe ulaşmak için aynı yöntemi uyguladığında aynı sonuca ulaşmasını sağlayarak çalışmanın bilimsel güvenilirliğini artırır. Yöntemin amaca uygun ve ekonomik olması tercih sebebidir (Karasar, 2012, s. 16).

Bu çalışmada doğru ve güvenilir bilgilere ulaşabilmek amacıyla kullanılan yöntem, konuyla ilgili verilere ulaşmak ve bunları toplamak, sonrasında verileri çözümleyerek elde edilen bilgileri sunabilmektir. Bu açıdan araştırmada, literatür tarama ve tarihsel metin değerlendirme yöntemi uygulanarak gerekli verilere ulaşılmış, toplanan verilerin içerik çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın konusu tarihi bir olgu olduğu için nitel bir araştırma türü olan belgelere dayalı tarihsel araştırma yöntemi (Tanrıöğen, 2011, s. 65) kullanılmıştır. Betimsel araştırma türlerinden olan tarihsel araştırmalar, geçmişte meydana gelen olgu ve olaylar hakkında; “Geçmişte ne oldu?, Kimler etkilendi?, Nasıl gerçekleşti?, Sonuçları neler oldu? ve Neleri etkiledi?” gibi sorulara yanıtlar bulmak amacıyla kullanılmaktadır (Tanrıöğen, 2011, s. 62). Betimsel Araştırmalar, olayı olduğu gibi araştırmaya ve var olan durumu belirlemeye çalışan araştırmalardır. Betimsel araştırmalarda araştırmaya konu olan olaylar, olduğu gibi ve ayrıntılı bir şekilde araştırılır, daha önceki olaylarla ilişkisi incelenerek aslında o dönemde ne olduğu öğrenilmeye çalışılır (Tanrıöğen, (Ed.) 2011, s. 59). Bu yönüyle “27 Mayıs Askeri Darbesi’nde Ordu Üniversite İlişkisi ve Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” isimli çalışma betimsel yöntemin uygulandığı tarihi bir araştırmadır. Tarihi araştırmalarda, dönemin dokümanları okunup

incelenerek, varsa o zaman diliminde yaşamış kişilerle görüşülerek problemle ilgili “ne olduğu” sorusunun cevabı aranmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2011, s. 19).

Ulaşılan verilerin cinsine ve analiz yöntemlerine göre araştırmalar nitel veya nicel olarak sınıflandırılmaktadır (Usta, 2012). Ön literatür taramalarına göre “27 Mayıs Askeri Darbesi’nde Ordu Üniversite İlişkisi ve Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” isimli çalışmada nitel verilerin ağırlıkta olduğu görülmüştür.

3.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma, tarihi araştırma özelliği taşıdığı için geçerliliği olan birinci elden ve ikinci elden kaynaklara başvurulmuştur. Araştırmanın iç geçerliliğinin düşmemesi için, toplanan kaynaklar dışsal ve içsel olarak tarafsız ve eleştirel bir gözle incelenmiştir (Tanrıöğen, (Ed.) 2011, s. 63-64). Bu çalışmada öncelikle döneme ait hatıratlara, çeşitli resmi kurumlar tarafından hazırlanan raporlara, bu konuda yazılmış eserlere, dönemin gazetelerine ve dergilerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla veri toplama aracı olarak literatür tarama kullanılmıştır.

Verilerin araştırma amaçları doğrultusunda temel öğelerini ve karakterlerini belirleme ve ayırt etme işlemlerine veri analizi yahut çözümlenmesi denir (Karasar, 2012, s. 206). Bir bilimsel çalışmada toplanan ham verilerin daha anlaşılır ve işlevsel hale getirilmesi ancak verilerin doğru analiz edilmesi ile mümkündür. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile ilgili tarihi araştırmalar oldukça fazla olmakla birlikte çalışmaya konu olan “27 Mayıs Askeri Darbesi’nde Ordu Üniversite İlişkisi ve Eğitime Yansımalarının Değerlendirilmesi” ile ilgili bu araştırma için veri analizi olarak betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğiyle verilerin araştırma problemine ilişkin neleri ifade ettiği ortaya çıkmaktadır. Toplanan verilerle çalışmanın problem durumu açıklanmaya çalışılmıştır. Toplanan bu verilerin doğru analiz edilebilmesi için veriler öncelikle sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma aynı zamanda araştırmanın ana ve yan başlıklarını da ortaya çıkarmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 27 MAYIS ASKERİ DARBESİ'NDE ORDU-ÜNİVERSİTE İLİŞKİSİ VE EĞİTİME YANSIMALARI (BULGULAR VE YORUM)

4.1. Üniversitelerin DP İle İlişkileri (1946-1960)

4.1.1. DP muhalefeti dönemi (1946-1950)

Türk siyasi tarihine yeni bir soluk kazandıran DP, kurulduğu 1946 yılından iktidara geldiği 1950 yılına kadar geçen dönemde sürekli tek parti dönemindeki hak ve hürriyetlerin baskı altında tutulmasını eleştirmiş, demokratikleşme, hak ve hürriyetlerin genişletilmesi konularını işlemek suretiyle başta üniversiteler olmak üzere baskı altındaki hemen her kesimin desteğini kazanmıştır (Kocabaş, 2011, s. 505). Hizmetten çok baskılarıyla ön plana çıkan CHP'ye nazaran DP, özgürlükleri temsil etmektedir. Bundan dolayı tek parti döneminde devletten baskı görmüş, bir şekilde mağdur olmuş tüm kesimler DP'yi adeta bir kurtarıcı gibi görmüşlerdir (A. Turan, 2007, s. 39). DP'nin 1946 sonrasında köy enstitülerine, halk evlerine ve solcu oldukları gerekçesiyle bazı üniversite öğretim üyelerine karşı eleştirileri olsa da (Karpata, 2010, s. 207-208) üniversite çevreleri 1946'daki hileli seçimden sonra parlamenter demokrasiye ancak DP'nin iktidara gelmesiyle ulaşabileceğine inandıklarından bu yeni partiyi desteklemişlerdir (Ahmad, 1992, s. 63). DP'yi destekleyen akademisyenlerin birçoğu DP'nin muhalefetteyken hayata geçireceğini vaat ettiği ekonomik ve siyasi liberalizm beklentisinden (Ahmad, 1992, s. 63) ve üniversitelerin özerkliğini parti programına almasından (A. Arslan, 2013, s. 54) dolayı bu şekilde tavır almışlardır. Hatta DP, muhalefette olduğu bu yıllarda üniversite gençliğinin inkılapların korunmasında vazifeli olduğu yönündeki söylemiyle kendi siyasi faaliyetleri doğrultusunda öğrenci kuruluşlarından faydalanmaya da çalışmıştır (Demirel, 2011, s. 226). O dönemde serbestçe örgütlenen ve bağımsız hareket edebilen öğrenciler de DP'yle temasa geçerek bu partiyi tanımaya çalışmışlardır (A. Arslan, 2013, s. 54). Öte yandan İsmet İnönü, Nisan 1950'de vefat eden Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölümüne aralarındaki soğukluktan dolayı pek ilgi göstermez. Hatta radyolar normal yayınlarına devam eder. Bu durum özellikle üniversite öğrencileri arasında tepkilere sebep olur. Beyazıt Meydanı'nda

toplanan üniversite öğrencileriyle halk, ellerinde bayrak ve pankartlarla radyo evinin önünde toplanarak “Mareşale saygı istiyoruz! Bu radyo kime hizmet ediyor! Hükümet Mareşal’e düşman mıdır?” sloganlarıyla durumu protesto ederler (Bozdağ, 1997, s. 95). Bu da o dönemde öğrencilerin hükümetle aralarının pek de sıcak olmadığını, CHP’den ziyade DP’ye daha yakın olduklarını göstermektedir.

DP’nin kurucularının üniversite hocalarıyla da olumlu ilişkiler kurma gayretinde oldukları görülmektedir. 1950 seçimlerinden yaklaşık iki ay önce DP’nin dört kurucusundan biri olan Celal Bayar, Cihad Baban’a Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın cumhurbaşkanı olması konusundaki fikrini sorduğunda Baban, hocanın tarafsız ve vasıflı bir devlet başkanı olabileceğini belirtir. Bunun üzerine Celal Bayar, bu teklifi Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’a sunmasını ister. Ancak, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar bu teklifi kabul etmez (Baban, 1970, s. 48-49).

Başlangıçta üniversiteler ile DP hükümeti ilişkilerinin oldukça iyi başladığı, ancak, zamanla bu ilişkilerin bozulduğu, hatta iki tarafın birer rakip gibi karşı karşıya geldikleri görülmektedir (A. Arslan, 2004, s. 213).

4.1.2. Birinci DP hükümeti dönemi (1950-1954)

1950’deki seçimden sonra 29 Mayıs 1950’de TBMM, Celal Bayar’ı cumhurbaşkanlığına, İstanbul Milletvekili Adnan Menderes’i de başbakanlığa getirmiş (Shaw, 2000, s. 479) ve bu durum on yıl boyunca değişmemiştir. DP iktidarının ilk döneminin başlarında hükümet ile üniversitelerin arasının oldukça iyi olduğunu ve tarafların birbirini anladıklarını gösteren birçok örnek vardır. Bunlardan birkaç tanesi verilecek olursa; 1950’de komünizme karşı yapılan Talebe Birliği toplantısında komünist neşriyatın ortadan kaldırılması konusunda Adnan Menderes’in “...Türkiye’de vatansızların kökünü kazıyacağız...” sözlerine atıf yapılması bu dönemde hükümetle üniversite öğrencileri arasındaki diyalogun iyi olduğunu göstermektedir (A. Arslan, 2004, s. 213-214). Mart ayında Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin talebe cemiyetleri temsilcileriyle bir araya gelmesi bu cemiyetler üzerinde oldukça müspet etkiler oluşturur. İTÜ’de yapılan diploma töreninde bu iki devlet adamı öğrenciler tarafından oldukça samimi bir şekilde karşılanır (A. Arslan, 2004, s. 214). 1951-52 yıllarında bazı üniversite öğrencilerinin taşkınlıkları karşısında Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli’nin tavsiyesi üzerine Adnan Menderes’in konferans salonunda öğrencilerle yaptığı konuşma neticesinde önceleri kuşkulu ve

ürkek olan öğrencilerin konferanstan sonra başbakanı omuzlarında taşıyarak büyük bir tezahürat yaptıkları görülür (Ilıcak, 1975, s. 42). Yine 8 Ocak 1953'te İÜ'yü ziyaret eden başbakan, öğrenciler tarafından coşkuyla karşılanır. Edebiyat Fakültesi'nde kalabalık bir öğrenci kitlesine hitabında öğretim üyelerinden bazılarıyla kimi öğrenci örgütlerinin kanunlara aykırı davranarak siyasi faaliyetlerde bulduklarını ancak, hükümet olarak üniversitelerin özerkliğini zedelememek için herhangi bir müdahalede bulunmadıklarını ifade eder (A. Arslan, 2004, s. 216).

Bu olumlu örnekler bir tarafa bırakılacak olursa DP'nin 20 Mayıs 1950'de ilk programının okunmasıyla hükümetin bazı inkılaplara karşı olduğunu anlaşılması, ilerici ve kendini Atatürkçü gören aydınlarla hükümetin bazı konularda aynı fikirde olmadıklarını ortaya koyar. Aynı durum genç subaylar için de geçerlidir (Aydemir, 2000, s. 180). Ayrıca DP iktidara geldiğinde üniversiteler ve diğer alanlarda vaat etmiş olduğu demokratikleşme faaliyetlerini yerine getirmediği gibi Adnan Menderes'in de şahsen üniversitelerin İsmet İnönü'nün son dönemlerinde kamuoyu nezdinde kazanmış olduğu ilmi ve fikri bağımsızlık anlayışına tahammül etmediği düşünülmektedir (Kocabaş, 2011, s. 505). Öte yandan kendilerini milletin vasisi ve yol göstericisi olarak gören profesörlerin, millete yol göstermek iddiasıyla değil, milletin gösterdiği yoldan gitmek iddiasıyla yola çıkmış olan DP iktidarını asla tasvip etmedikleri düşünülmektedir (Ilıcak, 1975, s. 268). Üniversitelerin hükümete karşı olan muhalefetinin temelinde liberal demokratik rejimi, batılılaşmayı ve cumhuriyetin temel değerlerini savunmak vardır (Demirel, 2011, s. 217-218). Bu temel değerler tarihten gelen ve birbirine sıkı sıkıya bağlı bir misyonun da özünü teşkil etmektedir.

DP'nin icraatlarına bakıldığında muhalefetteyken eleştirdiği antidemokratik uygulamalara, iktidara geldikten sonra kendisinin de başvurduğu ve kamu personeline, yargıçlara, basın mensuplarına ve üniversite öğretim üyelerine yönelik sindirme politikaları uygulamaya başladığı görülmektedir (Çavdar, 2004, s. 62-63). 1946-1950 yıllarını kapsayan dönemde muhalefeti temsil eden DP'yi destekleyen üniversite çevrelerinin hükümetin bu antidemokratik uygulamaları üzerine 1950'den sonra saf değiştirmeye ve CHP etrafında birleşerek iktidara karşı bir muhalefet bloğu oluşturmaya başladıkları ifade edilmektedir (Özdağ, 2004, s. 60). Buna paralel olarak 1950'lerin başlarında hükümet ile iyi ilişkiler kuran öğrenci teşekkülleri de üniversiteler ile hükümetin arasının açılmasıyla birlikte DP aleyhinde tavır almaya başlarlar (A. Arslan,

2004, s. 300). Ayrıca üniversitelerin, 1946'da kazanmış olduğu özerkliği DP döneminde siyasi faaliyet alanı ve yetkisi olarak kullanmak istemeleri de hükümetle aralarındaki anlaşmazlığın temel dayanak noktalarından birini oluşturur (Shaw, 2000, s. 484).

Mülkiye adıyla bilinen SBF'nin, Türkiye'de modernleşmenin başladığı ilk kurumlardan biri olması ve Cumhuriyetin ilk yıllarında iktidarla yönetici seçkinler arasında etkileşimi sağlamış olmasından dolayı üniversitelerden hükümete karşı ilk muhalefetin 1953'te burada başladığı kabul edilir (Karpat, 2012, s. 192). Hükümet, üniversitelerin kendine karşı tavır alması karşısında hiç vakit kaybetmeden karşı bir hamle geliştirir ve üniversitelerin dışında faaliyet gösteren akademileri üniversite modeline göre teşkilatlandırmaya başlar (A. Arslan, 2004, s. 288). Yüksek İktisat ve Ticaret Okulları'nı üniversite tarzında teşkilatlandırarak onlara ilmi ve fiili idari özerklik veren hükümet bu tavrıyla aynı zamanda yükseköğretim kurumlarında özerkliğe karşı olmadığını göstermeye çalışır (A. Arslan, 2004, s. 292).

Üniversitelerin genel olarak DP hükümetine karşı tavır almalarının başlıca sebeplerinin hükümetin uygulamalarından kaynaklandığı görülmektedir. Örneğin 20 Mayıs 1950'de açıklanan hükümet programında Türk devriminin 'tutan ve tutmayan' devrimler olarak ayrılması, millete mal olmayan devrimlerde ısrarlı olunmayacağına belirtilmesi ve daha iktidarın ilk ayında Arapça ezanın serbest bırakılması gibi icraatlar, Atatürk ilkelerinden hızla uzaklaşma olarak yorumlanır (Akgün, 2009a, , s. 11). İnkılaplardan halka mal olmuş olanların titizlikle korunacağına hükümet tarafından ifade edilmesi muhalefet, basın, aydınlar ve üniversiteler tarafından büyük tepkiyle karşılanır (Bozdağ, 1997, s. 102). 1955 yazında Florya'da rektör ve dekanlarla görüşen Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, inkılâpların her ne pahasına olursa olsun korunacağına dair verdiği güvencenin pek etkili olmadığı görülür (Akgün, 2009a, , s. 10). Ayrıca hükümetin inanç açılımıyla birlikte radyoda dini yayınların başlaması, ortaokullara din dersinin konulması vb. uygulamalarını inkılaplardan ve özellikle laiklikten verilen tavizler olarak gören üniversitelerin ve akademik çevrelerin DP iktidarından uzaklaşmalarına sebep olur (Kocabaş, 2011, s. 518-519). Öte yandan kendilerini Marksizm gibi sol ideolojiler ve Kemalizm gibi resmi ideolojilerle çevreleyen profesörler, bu ideolojileri dışında kalan DP dâhil her kesimi düşman görmektedir. DP iktidarının evrimci-liberal yapısı profesörlerin seçkinci-devletçi yapısına ters düştüğü için ekseriyeti DP'nin karşısında yer almaktadır (Kocabaş, 2011, s. 514).

1933 yılında Darülfünun'un kaldırılıp yerine İÜ'nün kurulması ve Almanya'da Hitlerin baskısından kaçan çoğu uluslararası alanda ün kazanmış elli kadar Alman öğretim üyesinin üniversiteye katılmasıyla İÜ bilimsel açıdan bir yükselme dönemine girer. Üniversite tarafından yapılan haftalık konferanslar ile öğretim üyelerinin düzenledikleri yurt gezilerinde ve halk evlerinde gerçekleşen buluşmalarla halk da bu yükselişten payına düşeni alır. Halkevleri CHP'ye bağlı olduğundan söz konusu olan bu faaliyetler CHP tarafından düzenlenmekte, görevlilerin yollukları parti tarafından ödenmekte ve konferanslar bastırılıp yayınlanmaktadır (Velidedeoğlu, 1977, s. 312-314). 1950 seçimlerinde iktidarı devralan DP'nin Halkevlerini kapatması üzerine üniversitelerin halkı aydınlatma yolundaki uğraşları da sekteye uğrar. Ayrıca bu kurumlara bağlı kütüphanelerin kapatılması da halkın aydınlanması çalışmalarını oldukça vahim duruma düşürür (Velidedeoğlu, 1977, s. 314). Bu da üniversitelerin hükümetten uzaklaşmalarının bir diğer sebebi olarak görülür.

Ekonomik ve siyasi liberalizmi savunduğu dönemde DP iktidarının yanında olan ve ona destek olan akademisyenler, hükümetin vaat ettiği liberalizmden sadece ekonomik liberalizme yoğunlaşması, bunun yanında siyasi liberalizmi gerçekleştirmeye çalışmadığının anlaşılması üzerine hükümete karşı kurulan muhalefet saflarında yerlerini iyice belli etmeye başlarlar (Kocabaş, 2011, s. 519). 1946 tarihli Üniversite Yasası'na göre düzenlenen üniversitelerde çok az sayıda profesör kadrosu ile onlara uzun zaman ve çok düşük bir ücretle hizmet eden çok sayıdaki alt kadro mevcuttur. Emekli aylıkları düşük olduğundan profesörler ömürlerinin sonuna kadar görevlerinde kalmaktadır. Alt kadrodakiler ilerleme fırsatı bulamayınca emellerine ulaşabilmek amacıyla partilerle münasebet kurup politikayla içli dışlı olmuşlardır. Böylece siyaset sınıflara kadar girmiştir. Başta Hukuk Fakültesi ve SBF olmak üzere üniversitelerdeki öğretim üyeleri siyasi ideolojilerini sınıflarında öğrencilere empoze etmişlerdir. Bu öğretim üyeleri bir süre sonra kendilerince daha geçerli politikalar ürettiğini düşündükleri CHP'ye katılırlar ve zaman geçtikçe DP iktidarına karşı seslerini yükseltmeye başlamışlardır (Shaw, 2000, s. 484). Celal Bayar'a göre DP'nin 1951'de Komünist Partisi'ni çökertmesi ve taraftarlarını tutuklaması üzerine komünistler CHP, üniversiteler ve ordu gibi kurumların içine sızarak DP'ye karşı bir hoşnutsuzluk ortamı oluşturmuşlardır (Bozdağ, 2006, s. 47).

Adnan Menderes'in, otoriter yönetiminin de etkisiyle zaman geçtikçe üniversite profesörlerinin fikir ve beyanatlarına karşı duyduğu rahatsızlığı artar (Kocabaş, 2011, s. 505). Hükümet bu beyanatları önlemek için bazı yasal tedbirlere başvurur. 1950 seçimlerini kaybeden CHP'nin tüm faaliyetlerini üniversitelerde yoğunlaştırmasının bir sonucu olarak profesörlerin İsmet İnönü ve CHP lehinde propaganda yapmaya başlamaları gerekçe gösterilerek (Dağcı, 2006, s. 39) biraz da Prof. Dr. Nihat Erim hedef alınarak (Albayrak, 2002, s.1587) üniversite öğretim üyelerinin partilerde vazife almalarını yasaklayan bir yasal düzenlemeye gidilir. Kanun 21 Temmuz 1953'te yasaladır (Dağcı, 2006, s. 39). 6185 sayılı bu kanunla üniversitelerin hem ekonomik özerkliği kısıtlanır hem de öğretim üyelerinin aktif siyasetle uğraşmaları engellenir (Özdağ, 2004, s. 60). Bu hamle DP'nin üniversitelere karşı ilk müdahalesi olarak kabul edilir (Özdağ, 2004, s. 59). Muhalefetteyken özerkliğini savunduğu üniversitelerden olumlu tepkiler alan DP, yaptığı bu yasal düzenleme neticesinde üniversitelerle karşı karşıya gelir (A. Arslan, 2004, s. 213). Bu yasadaki yaklaşık bir yıl sonra 1954'te ikinci bir adım atan hükümet çıkardığı kanunla 60 yaşını dolduran ve 25 yıl hizmeti dolan profesör ve yargıçları görevden alma yetkisini eline alır (Albayrak, 2002, s.1587). Yapılan bu yasal düzenlemelerle öğretim üyelerine siyasetin yasaklanması hem üniversitelerdeki bazı hocalar tarafından hem de hükümet kanadında hoş karşılanmaz. Konuyla ilgili fikrini açıklayan Doç. Dr. Nurullah Kunter'e göre yeni düzenlemeler faydasız, lüzumsuz ve zararlıdır (A. Arslan, 2004, s. 221). Çıkardıkları Forum dergisinde tepkilerini ortaya koyan öğretim üyelerine göre tam olarak özerk olan üniversiteler eğitim öğretim faaliyetlerini yürütürken, partiler üstü eleştirilerle ülke sorunlarının çözümünde tarafsız ve bilimsel esaslara dayalı fikirler üreterek ülke kalkınmasında önemli bir rol üstlenebilirler. Bununla birlikte öğretim üyelerinin ülke sorunları ve çözüm önerileri konularında faydalı olabilmeleri için mesleki anlamda herhangi bir kaygı içinde olmamaları gerekmektedir ki bu da tam bir üniversite özerkliğiyle sağlanabilir. Fakat 60 yaşını dolduran veya 25 hizmet yılını tamamlayan üniversite profesörlerinin emekliliğe sevk edilmesi üniversiteler ve ülke geleceği açısından oldukça olumsuz neticeler ortaya çıkaracaktır. Bir profesör kolay yetişmediği gibi onun en verimli zamanında emekli edilmesi ilmi ve ilim adamını küçümsemek anlamına gelmektedir (N. Feyzioğlu, 1954, s. 10-11). Bu dönemde hükümetin en çok tepkisini çeken öğretim üyeleri Prof. Dr. Nihat Erim, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, Prof.

Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Doç. Dr. Muammer Aksoy, Doç. Dr. Aydın Yalçın ve Doç. Dr. Yaşar Karayalçın idi (Albayrak, 2002, s.1587).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen hükümet ile üniversitelerin ilişkilerinde olumlu gelişmeler de yok değildir. Bu gelişmelerden bazılarını değinilmesi faydalı olacaktır. DP'nin üniversite öğretim üyelerine siyasi kuruluşlarda görev alma, siyasi yayın ve açıklamalarda bulunma yasağı getirme şeklindeki uygulamalarına (Akyaz, 2002, s. 78) rağmen 20 Ekim 1953'te İTÜ açılışına katılan başbakanın toplantı salonuna girdiğinde coşkulu bir tezahüratla karşılanması, ısrarla konuşma yapmasının istenmesi, aynı şekilde yoğun alkışlar arasında konuşma yapacağı kürsüye gelişi (A. Arslan, 2004, s. 222), daha sonra İTÜ Talebe Birliği lokalini ziyaret eden Adnan Menderes'e öğrencilerin sevgi gösterilerinde bulunması (A. Arslan, 2004, s. 224) iki taraf arasındaki ilişkilerin yolunda olduğunu gösteren örneklerdir.

Ticani Tarikatı mensuplarının Atatürk heykellerine saldırdığı dönemde devrimci kadronun bu durumdan oldukça üzüntü duyduğunu beyan eden Celal Bayar, üniversitenin eğitim kadrosuyla tanışmak ve öğretim üyeleriyle öğrencilere, hükümetin irtica hakkındaki görüşlerini aktarmak amacıyla başbakanla birlikte üniversiteyi ziyaret ettiklerinde üniversite kadrosu tarafından oldukça coşkulu karşılanır. Ziyaret sırasında başbakan, yetkililerden üniversitenin yurt, burs, gezi, ders araç-gereç, bina, laboratuvar vs. konularındaki taleplerini dinler ve onlara gereken ilgiyi gösterir (Bayar, 1969, s. 116). 1953'te İTÜ Senatosu tarafından hazırlanan talimatnamenin öğrencilerin aleyhine olduğunu düşünen İTÜ Talebe Birliği'nin başbakandan, sorunun halledilmesi için yardım istedikleri görülmektedir. 1953-1954 öğretim yılı açılışı münasebetiyle Talebe Birliği'nin düzenlediği toplantıya DP İstanbul İl Başkanı Necmi Ateş katıldığı gibi, davetli olan başbakan da gönderdiği telgrafında İÜ Talebe Birliği'ne memnuniyetini bildirir (A. Arslan, 2004, s. 223). Hatta Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu da üniversitelerdeki bazı hocalardan kaynaklanan aksaklıklara rağmen üniversitelerin özerkliğinin oldukça iyi işlediğini ifade eder (A. Arslan, 2004, s. 223).

DP'liler seçimle iktidara gelmiş olmalarına rağmen bu dönemde merkezi ve mahalli bürokrasiyi, silahlı kuvvetleri, yargıyı, üniversiteleri ve basını ellerinde tutma konusunda emin olmadıklarından ve bu kurumların CHP'ye olan sadakatlerinden dolayı kendilerini pek güvende hissetmemektedirler (Ahmad, 1992, s. 48-49). Hükümet, öğretim üyelerini emekliye ayırma veya bakanlık emrine alma yetkisi tanıyan yasalarla

bu konudaki sıkıntısını gidermeye çalıştıysa da bu uygulamalarla birlikte üniversitelerle ilişkileri de bozulmaya başlar (Ş. Turan, 1999, s. 101). İktidarın atamalar, siyasi kısıtlamalar ve ideolojik yaklaşımlarla bürokrasiye, yargıya ve üniversitelere müdahaleleri bu çevrelerin iktidara karşı hoşnutsuzluğunu artırdığı (Akgün, 2009a, s. 30) gibi öte yandan Köy Enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi uygulaması üniversite çevrelerinde iktidar partisini desteklemeyi sürdürenleri dahi oldukça üzer (Akgün, 2009a, s. 22).

4.1.3. İkinci DP hükümeti dönemi (1954-1957)

1954'teki seçim zaferinden sonra Adnan Menderes'in kendine olan güveni iyice pekişir. Bu da onun, basın ve üniversiteleri artık önemsemeyebileceği ve aldığı kararların doğru olduğu düşüncesine kapılmasına sebep olur. Başbakanın bu tavrı hükümetle bu kesimlerin aralarının daha da açılmasına sebep olur. Hükümetin başına buyruk bu tavrı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu başta olmak üzere birçok akademisyenin DP'den soğumasına ve uzaklaşmasına sebep olur (Ahmad, 1992, s. 63). Türkiye'de bu dönemde üniversitelerin öğretim kadrolarının, politikayla doğrudan ve aktif bir biçimde ilgili oldukları görülür (Kayalı, 2012, s. 63). AÜ SBF öğretim üyelerince çıkarılan Forum dergisinde de hürriyetleri korumanın yegâne şartının aktif olarak siyaset yapmak olduğu ifade edilir (Lütfen Politikayla Uğraşın, 1955, s. 4).

Seçimden sonra bazı profesörlerin derslerinde açıkça hükümete hücum etmeleri, öğrencilerini hükümet aleyhinde kışkırtmaları ve muhalefet partisi CHP'yi övmeleri iktidarın dikkatinden kaçmaz (Özdağ, 2004, s. 60). Karşı harekete geçen hükümet, 1954'te Emekli Sandığı Kanunu'nun 39. maddesinde yaptığı değişiklik ile öğretim üyelerinin hizmet sürelerini kısıtlayarak bu kesime karşı tavır takındığını gösterir. Bu yeni düzenleme, hükümetle uyumsuz olan akademisyenlerin tasfiyelerinin yolunu açtığı ve üniversitelerin özerkliğinin yara aldığı şeklinde yorumlanmaktadır (Akgün, 2009a, s. 33). Bu kanunun uygulanmasıyla birlikte, üniversiteler üzerinde baskı kurulduğu ve tasfiyelerin yapılmaya başlandığı görülmektedir (Akşin, (Ed) 2011, s. 216-217).

DP Manisa Milletvekili Samet Ağaoğlu'na göre üniversitelerin bir kısım profesörleri, basının önemli bir kısmıyla birlikte 1954'ten itibaren hükümetin çıkardığı bazı kanunları ve uygulamaları eleştirmeye başlarlar ve bu eleştiriler Nisan 1960'ta Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla en üst düzeye çıkar (Ilıcak, 1975, s. 96). Zaten hükümet de 6-7 Eylül olaylarının yaşandığı dönemde üniversitelerin ordu ve basınla

birlikte muhalefetin yanında yer aldıklarını ve hükümete karşı bir cephe oluşturulduğunu iddia etmektedir (Yıldız, 2001, s. 119). Gazetelerde siyasi konularda imzasız yazılar yazmakta olan bir profesöre, daha önce savunduğu fikirlerin tam zıddı fikirleri savunmaya başlamasının sebebinin sorulması üzerine kaleminin para kazanma aracı olduğunu ve bu aracı patronuna kiralamış olduğunu ifade etmesi hükümetin bu konuda haklı olduğunu gösteren bir örnektir (Başgil, 2011, s. 172-173). Öğretim üyelerinin çeşitli eleştirilerine muhatap olan hükümet, üniversitelere karşı konumunu sağlama almak ve elini güçlendirmek için yasal düzenlemeler yapmaya devam eder. Bu bağlamda 1954'te çıkarılan 6435 sayılı kanunla öğretim üyelerinin Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmaları mümkün hale getirilir. Böylece üniversitelerin üzerindeki baskı daha da artar. Bu kanunla hükümeti eleştiren dört profesör farklı zamanlarda bakanlık emrine alınırlar (Özdağ, 2004, s. 60). Hükümetin baskıcı uygulamalarının artmaya başladığı 1956'dan itibaren üniversite çevreleri ve gençler de iktidara karşı tepkilerini ortaya koymaya başlar (Dağcı, 2006, s. 49). Üniversite profesörleri, hükümetin baskısı neticesinde ülkede basın hürriyetinin kalmadığı yönünde açıklamalarda bulunurlar (Erer, 1963, s. 264). Bu dönemde türlü yollarla siyasetin içine çekilmiş olan üniversiteler Milli Eğitim Bakanı'nın emrindeki herhangi bir okul muamelesi görmektedir (Erkanlı, 1972, s. 9).

1956'nın başlarında yaşanan talihsiz bir olay üniversiteleri adeta çileden çıkarır. DP milletvekillerinden Ekrem Anıt ile Süleyman Çağlar'ın Meclis İçişleri Komisyonu'nda üniversite profesörlerini komünistlikle suçlamaları zaten gergin olan ortamı içinden çıkılmaz bir hale getirir (Gündüz, 2007, s. 19). TBMM İçişleri Komisyonu'nda 6435 sayılı Bağlı Buldukları Teşkilat Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun çerçevesinde yapılan müzakerelerde bazı öğretim üyelerinin komünizme alet oldukları ifade edilir. Bunun üzerine üniversiteler bu duruma sessiz kalmayarak çeşitli platformlarda hükümete karşı seslerini iyice yükseltirler. Bu bağlamda AÜ Senatosu 17 Ocak 1956 tarihli toplantısında öğretim üyelerine karşı yapılan ithamları reddeden ve üniversite hocalarının bakanlık emrine alınmalarını sağlayan 6435 sayılı kanuna tepkilerini ortaya koyan bir karar alır. Bu kararlar ile ilk defa üniversitelerin DP iktidarına karşı açıktan tavır aldıkları görülür (A. Arslan, 2004, s. 234). AÜ'yü müteakiben İÜ Senatosu da 19 Ocak 1956'da yayınladığı bildiriye AÜ ile aynı fikir ve hassasiyeti paylaştıklarını, DP hükümetinin üniversitelere

gösterdiği itimatsızlığı üzüntüyle karşıladıklarını belirtir (A. Arslan, 2004, s. 235). Bunun üzerine DP'nin yayın organı konumundaki Zafer Gazetesi "Senatoların Üzerinde Bir TBMM Olduğu Unutulmamalıdır" başlıklı yazıyla üniversitelerin ülkenin parlamentosuna sınır çizemeyeceğini, bu gerçeği gençlere öğretecek olanların da yine üniversitelerin kendisi olduğunu belirterek üniversitelerin hükümeti eleştiren bildirimlerine sert bir şekilde cevap verir (A. Arslan, 2004, s. 236). Ayrıca Başbakan Menderes de ormancı veya baytar profesörlerin siyasetten anlamalarının mümkün olmadığını, bunların sanki ülkede seçilmiş bir meclis yokmuş gibi hükümeti denetlemeye kalkışmalarının abes olduğunu ifade eder (Erer, 1963, s. 265).

Üniversitelerdeki öğrenci teşkilatları da duruma kayıtsız kalmaz. TMTB (Türk Milli Talebe Birliği)'nin başkanı Nejat Canhan, üniversitelerin senatolarının ve öğretim üyelerinin fikirlerini desteklediklerini ve Atatürk'ün izinde olduklarını ifade eder. Yapılan bu açıklama ile DP döneminde ilk defa bir öğrenci birliğinin açıkça hükümete karşı tavır aldığı görülür (A. Arslan, 2004, s. 240).

Hükümetin üniversitelere karşı uygulamaya koyduğu yasal tedbirler karşısında üniversite çevreleri ve öğrencilerin yanı sıra iktidar partisinden de eleştiri ve uyarılar gelir. DP milletvekillerinden Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu Ekim 1955'te DP kongresinden önce Adnan Menderes'e yazdığı mektupta ülkenin kötü gidişatından bahsederek ülkede hürriyetin kalmadığını, partilerin kırgın, milletin üzgün, üniversitelerin felç, basın zayıf, TBMM'nin ise bozguna uğramış halde olduğunu ifade eder (Kocabaş, 2011, s. 452). Öte yandan hükümetin uygulamalarını eleştirdiği için bakanlık emrine alınan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu konusu DP grubunda görüşüldükten sonra yayınlanan bildirimde "...DP grubu üniversitelerimizin ve tahsil müesseselerimizin bu gibi bozguncu siyaset oyunlarının sahnesi haline getirilmek teşebbüslerinin kati surette önlenmesini ve müteşebbislerinin kimler olursa olsun, behemehâl ve derhal tecziye ve tasfiye edilmelerini karar altına aldı..." ifadesi yer alır (Burçak, 1998, s. 306).

1950 öncesinde öğretim görevlileri ve öğrencileriyle birlikte DP'nin destekçisi konumunda bulunan üniversiteler bu dönemde açıktan DP'ye karşı cephe almaya başlar (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 136). Dönemin sonlarına doğru yaklaşılırken DP'nin artık eleştirilere, denetlemelere, muhalefete, basına ve üniversitelere tahammül

edemediği ve tüm bu kesimleri kendisine karşı düşman olarak kabul ettiği görülmektedir (Akgün, 2009a, s. 30).

4.1.4. Üçüncü DP hükümeti dönemi (1957-1960)

DP'nin 1957 seçimleriyle üçüncü kez tek başına iktidarı eline alması üzerine, hükümet tarafından özgürlüklerinin ihlal edildiğini düşünen öğretim üyelerinin CHP ve basın tarafından yürütülen muhalefet çalışmalarına artık etkili bir şekilde katıldıkları görülmektedir (Demirel, 2011, s. 212). DP iktidarının son yıllarında aydınlar hem ekonomik durumlarının bozulmasından hem de özgürlüklerinin sekteye uğramasından hükümete karşı hoşnut değildir ve her fırsatta bunu dile getirirler (Yerasimos, 2005, s. 232). Bunun bir sonucu olarak da 1957 seçimlerinden sonra basın ve üniversiteler adeta hükümetin boy hedefi haline gelir. Çok sayıda gazeteci tutuklandığı gibi bazı öğretim üyeleri demeçlerinden dolayı bakanlık emrine alınır. Hükümetin bu tavrı öğrenciler arasında da hükümete karşı tepkilerin artmasına ve gösteriler düzenlenmesine sebep olur (Çavdar, 2004, s. 71). Bununla birlikte bu dönemde öğretim üyelerinden bazılarının hükümetle ilgili olumlu düşüncelere sahip oldukları görülmektedir. Örneğin İÜ'nün açılış töreninde konuşan Rektör Prof. Dr. Ali Tefvik Tanoğlu, 1957 seçimlerinin ülke ve hükümet için olumlu olduğunu ifade eder fakat bu düşüncesinden dolayı öğrenciler tarafından protesto edilir (Toker, 1992, s. 27).

Bir zamanlar TMTB'de başkanlık yapmış olan ve 1957 seçimlerinden sonra DP hükümetinde bakanlık görevi yürüten Tefvik İleri, üniversite öğrencileri arasındaki örgütlenmeyi önemli görmekteyken, Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, öğrencilerin milliyetçi eğilimlerinin sadece komünizmle mücadele gibi konularda kullanılabileceğini düşünmektedir (Demirel, 2011, s. 226). 1958 yılının ilk aylarında hükümet, başta üniversiteler olmak üzere basın, yargı, ordu ve sivil bürokrasiden tamamen kopmuş görüntüsü vermektedir (Ahmad, 1992, s. 73). Bunu düzeltmek isteyen başbakan, üniversitelerle arasındaki sürtüşmeleri gidermek ve havayı yumuşatmak amacıyla İÜ Rektörü Prof. Dr. Ali Tanoğlu, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hıfzı Timur, eski rektör Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan ve Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli ile fikir alışverişinde bulunmak üzere bir araya gelir. Adnan Menderes'le görüşen öğretim üyeleri üniversitelerinin DP iktidarına karşı olmadıklarını ifade ederler ve başbakanı da buna inandırırılar. Görüşmeden oldukça memnun kalan başbakana göre, üniversiteler DP iktidarının yanındadır ve iki taraf arasında hiçbir mesele yoktur (Burçak, 1998, s. 542).

Mart 1958’de hükümet ile üniversiteler arasında oluşan bahar havası ve karşılıklı davetler neticesinde Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’nın görevine geri dönüşüyle DP’nin üniversitelerle ilişkilerinde normalleşme belirtileri görülür (A. Arslan, 2004, s. 271). Hatta DP, hazırlamaya çalıştığı yeni üniversiteler kanunu çalışmalarına katılmaları için üniversitelerin üye seçmelerini ister. Bunun üzerine İÜ senatosu Prof. Dr. Hıfzı Timur, Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli ve Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ı, İTÜ senatosu da Prof. Dr. Hamdi Peynircioğlu, Prof. Dr. Mustafa Santur ve Prof. Dr. Nurettin Çuhadar’ı bu komisyon için seçer (A. Arslan, 2004, s. 266-267). Ancak, bu normalleşme döneminde dahi bazı öğretim üyelerinin hükümete tepki göstermeye devam ettikleri görülmektedir (A. Arslan, 2004, s. 267).

DP Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından üniversitelerin idari özerkliğini sınırlayan bir kanun teklifinin TBMM’ye sunulmasıyla 1959 yılı sonlarında ilişkiler tekrar bozulmaya başlar (A. Arslan, 2004, s. 273-274). Taraflar arasında oluşan olumlu havanın ortadan kalkması durumu değiştirir. Hükümet, icraatlarını eleştiren öğretim üyelerine karşı oldukça sert davranarak bu öğretim üyelerini bakanlık emrine almanın yanı sıra emekliye ayırma, haklarında soruşturma açma gibi tedbirlerle onları susturmaya çalışır. Bu da hükümetle üniversiteler arasında adeta köprülerin yıkılmasına sebep olur (TBMM, 2012, s. 251). Öğretim üyelerinin siyasi demeçler vermesi ve hükümetin de onları susturmaya çalışması bu öğretim üyelerinin gündemde kalmalarını sağlamaktadır (Demirel, 2011, s. 220). Öte yandan Adnan Menderes’in 1957’den sonra sık sık üniversitelerin öğretim üyelerini “Kara Cüppeliler” diye aşağıladığı, İstanbul sokaklarını genişletme çalışmaları sırasında “Gerekirse üniversiteden de geçeriz.” şeklinde ifadelerle gözdağı vermeye başladığı görülmektedir (Ş. Turan, 1999, s. 104). Hükümetin bu tavrı, 27 Mayıs sonrasında iktidar mensuplarının sert bir tutumla karşılaşmalarında birinci derecede etkili olur. Bu faktör ülkenin iki büyük üniversitesinde başlayan gösterilere hamilik yapan öğretim üyelerinin darbeden sonra iktidar mensuplarına karşı darbeyi bizzat gerçekleştirenlerden daha sert bir tavır takınmalarında önemli rol oynar (TBMM, 2012, s. 251).

Bu dönemde üniversiteler ve öğrencileri, her fırsatta kendilerini suçlayan DP’nin CHP’yi kapatma, basını susturma ve özgürlükleri askıya alma girişimlerine karşı artık kitlesel olarak harekete geçmeye başlarlar (Ş. Turan, 1999, s. 203). Hükümetin öğrenciler tarafından çok sevilen Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı ve Prof. Dr. Turhan

Feyzioğlu gibi öğretim üyelerine karşı sergilediği tutum ve bu kişilerin mağdur edildiğine dair görüşler de öğrencilerin hükümet aleyhinde olmalarına sebep olur (Demirel, 2011, s. 227). Öğretim üyeleri, bir yandan muhalefet kanadını temsil eden basın ve CHP'nin iktidara karşı yürüttükleri mücadelenin entelektüel temellerini oluştururken diğer yandan darbenin gerçekleşmesi sürecinde çok önemli bir rol oynayacak olan öğrencilerin de hükümete karşı kurulmuş olan muhalefet cephesinde yerlerini almalarını sağlar (Demirel, 2011, s. 212). Daha önce görevinden uzaklaştırıldığı için hükümete karşı öfkeli olan Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, 1960'ta öğrenci gösterilerinin hemen öncesinde birkaç profesör arkadaşıyla yangına körükle gidercesine basına maksatlı ve kışkırtıcı açıklamalar yapmaktan çekinmez (Başgil, 2011, s. 172). Ayrıca öğrenci olaylarının başladığı 28 Nisan sabahı AÜ Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü Prof. Dr. Nuri Esen ve Prof. Dr. İlhan Arsel de hükümet tarafından anayasanın ihlal edildiği gerekçesiyle derslerine ara verir ve baskı altında olduklarına dair basına demeç verirler (A. Arslan, 2004, s. 312).

İktidar partisinin siyasal gücünün artmasıyla doğru orantılı olarak artan baskıcı uygulamaları, Atatürk devrimlerine özellikle de laiklik ilkesine karşı tavırları ve enflasyonist ekonomi politikası 1960'lı yıllarda subaylar ve aydınlar arasında temel hoşnutsuzluk kaynağı olur (Akyaz, 2002, s. 77-78). Adnan Menderes, memleket gezilerinde daha önce sürekli muhalefet partisi lideri İsmet İnönü'yü eleştirirken 1958'den itibaren tüm CHP'liler, diğer muhalefet partileri, basın, üniversiteler, gençlik ve son olarak ordu da bu eleştiri halkasına katılır ve 1960 yılına gelindiğinde başbakanın, memleketin tüm kuvvetlerini karşısına aldığı görülür (Kocabaş, 2011, s. 491). Dolayısıyla hükümet darbe arifesinde üniversiteler, aydınlar, basın ve ordu gibi devletin temel kurumlarından tamamen kopmuş durumdadır (Aydemir, 2004, s. 430).

Vatan Partisi'nin 30 Ocak 1957'de kapatılması sırasında meclis çalışmalarının CHP tarafından sabote edildiğini gören DP, bu tür bir sıkıntıyla tekrar karşılaşmamak için meclis iç tüzüğü değişikliği ile ilgili bir kanun teklifini meclise sunduğunda, kendileriyle ilgili olmamasına rağmen üniversiteler değişikliğe karşı çıkarlar. Akabinde basın da üniversitelerin ve muhalefetin yanında yer alır ve bu başlangıç Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına kadar uzar (Bozdağ, 2006, s. 34). Yani 1953'te öğretim üyelerine siyaset yapma yasağıyla başlayan DP ile üniversiteler arasındaki gerginlik, muhalefetin karşı çıkmasına rağmen ülke genelinde üniversiteler dahil geniş bir alanda

inceleme başlatmak için 18 Nisan 1960'ta Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla zirve yapar (A. Arslan, 2004, s. 309-310). Bu dönemde üniversite gençliğinin önemli bir kısmının da iktidara karşı olduğu görülmektedir (Özdağ, 2004, s. 153).

29 Nisan 1960'ta meclis grubunda konuşan başbakan, derslerinde öğrencilerine hükümet aleyhinde tahrik edici sözler sarf eden profesörlerin olduğunu belirterek bunlara engel olunacağını, son gelişmeler ışığında devletin ihtilal şartları içinde bulunduğunu, ülkenin nizam ve asayişine aykırı davranışlarda bulunanların faaliyetlerine göz yummayacaklarını, bunlar için özel yetkilere sahip bir mahkemenin kurulacağını ifade eder (Burçak, 1998, s. 692-693).

Nisan ayında İstanbul ve Ankara'da meydana gelen öğrenci gösterilerinden sonra başbakanın ve hükümet üyelerinin hemen her akşam radyodan üniversiteleri itham edici şekilde konuşmaları üniversite çevrelerini oldukça rahatsız etmektedir. Yayınlar karşısında sessiz kalmayan İÜ Senatosu, yayınladığı bildiride profesörleri koruyarak hükümeti ağır bir şekilde eleştirir (Ilıcak, 1989, s. 212). Bu ağır eleştiri üzerine Prof. Dr. Memduh Yaşa, hükümetle üniversitelerin arasını bulmak amacıyla Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ı evinde ziyaret eder. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, bu görüşmede üniversitelerin kontrolünün elinden çıktığını ve Halk Partisi'nin eline geçtiğini, bir ihtilal hazırlığı olduğunu belirtir. Başbakanın tedbirli davranmasının, hükümetin muhalefet ve üniversiteler aleyhindeki radyo yayınlarını ve basın neşriyatını hemen durdurmasının gerekliliği üzerinde durur. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ayrıca, olaylara yaklaşım tarzı yanlış olan İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in görevden uzaklaştırmasını, yetkileri olmadığı halde üniversite içerisinde kendilerine müdahale eden Şişli Emniyet Amiri Zeki Şahin ile Emniyet Müdürü Bumin Yamanoglu'nun tutuklanması gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunur. Prof. Dr. Memduh Yaşa, bu görüşmeden sonra üniversite çevrelerinin tahmininden daha gergin olduğunu anlayınca, durumu Adnan Menderes'e bildirilmek üzere Ankara'ya iletir. Ancak, durumun vahametini bir türlü başbakana anlatamayan Prof. Dr. Memduh Yaşa, bir umutla Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'na ulaşır. Ona durumun hassasiyetini anlatır ve üniversitelerden yana tavır koyarak bakanlıktan istifa etmesi durumunda başbakanın, üniversiteleri hedef almaktan vazgeçebileceğini açıklar. Fakat bu görüş bakan tarafından kabul edilmez. Milli Eğitim Bakanı'ndan da sonuç alamayan Prof. Dr. Memduh Yaşa bu sefer de Fatin Rüştü Zorlu'ya durumu anlatır. Zorlu da olayı pek ciddiye almadığı gibi en nihayetinde seçime

gittiklerinde kimin haklı olduğunu ortaya çıkacağını ifade etmekle yetinir. Seçime kadar vakit olamayabileceğini ifade eden Prof. Dr. Memduh Yaşa'yı zaman haklı çıkarır (Ilıcak, 1989, s. 212-213).

Dönemin sonlarına doğru Tahkikat Komisyonu'nun kurulması üzerine İÜ Hukuk Fakültesi'ndeki bazı hocaların derslerinde takındıkları tavır ve basına yaptıkları açıklamalar öğrencileri cesaretlendirir. Bunun neticesinde İstanbul ve Ankara'da da hükümet aleyhine öğrenci gösterileri başlar. "Kahrolsun diktatörler" ve "Menderes istifa" sloganlarıyla binlerce öğrenci sokaklara dökülür (Akyaz, 2002, s. 123).

Adnan Menderes ile Celal Bayar'ın İsmet İnönü'den, basından ve üniversitelerden nefret ettikleri (Arzık, 1966, s. 66) hatta başbakanın profesörlere karşı olan nefretinin eğitiminin yarım kalmış olmasından ileri geldiği iddia edilmektedir (Arzık, 1966, s. 71). Adnan Menderes çıktığı Ege gezisinde gittiği yerlerde üniversitelerin hocaları hakkında "... Biz istersek canlarına ot tıklarız...", "... Hürriyet hürriyet diye cezbeye tutulmuş dervişler gibi zikre koyuldular...", "... Halk Partisi'nin devrinde istibdat karşısında iki büklümdüler..." şeklinde ifadeler kullanmıştır (Akgün, 2009a, s. 91-92). Darbeden yaklaşık on gün önce de Gediz Barajı'nın açılışında profesörlerden "... kara cübbeliler..." diye bahsetmiş (Aydemir, 2004, s. 417) CHP'nin kışkırtmasıyla siyah cübbelerini giyerek İstanbul sokaklarında sessiz bir yürüyüş yapan profesörlerle avukatların bu hareketini ağır bir dille eleştirmiştir (Başgil, 2011, s. 138).

25 Mayıs'ta İÜ'den 317 öğretim üyesi Adnan Menderes'in suçlamalarına yanıt vererek hükümeti protesto eder (Ş. Turan, 1999, s. 215). Başbakan 26 Mayıs 1960 akşamı Eskişehir'de şeker fabrikasının misafirhanesindeyken üniversitelerin hükümet aleyhinde yürüyüş yaptıklarını öğrendiğinde

"Memlekette hürriyet olmadığından bahsediyorlar. Bizim hürriyeti yok ettiğimizi söylüyorlar. Hâlbuki bütün hürriyetler o derece suiistimal ediliyor ki, sokaklarda kabadayılar, en açık tahrikâtı yapmakta kendileri için en küçük bir tehlike görmüyorlar. Bu kahraman profesörler 1950'den evvel neredeydiler? Bir zümre tarafından kirallanmış, bir takım kara cübbe giymiş kuklaların, aldatılmış, iğfal edilmiş masum vatandaşların, milletin iradesine rağmen harekete geçmeye teşebbüs etmelerinin akıbeti Türk milleti tarafından tayin edilecektir..." (Aydemir, 2004, s. 416-417)

şeklinde üniversite hocalarını eleştiren bir konuşma yapar. Bu konuşmadan sonra salonda "Kahrolsun yalancı basın! Kahrolsun satılmış hocalar!" şeklinde sloganlar atılır (Ş. Turan, 1999, s. 217).

8 Mart 1954'te sertleştirilen basın kanunu, 5 Temmuz 1954'te hükümete profesörler ve yargıçları da kapsayan devlet görevlilerinden görevinde 25 yılını dolduran veya 60 yaşını dolduranları emekliye ayırma yetkisi veren kanun ve seçim kanununda yapılan antiliberal değişiklikler Adnan Menderes özelinde DP'nin aydınlar arasında popülaritesinin azalmasına sebep olduğu gibi bu eğilim 27 Mayıs'a kadar devam eder (Ahmad, 1992, s. 66). Bir dönem Milli Eğitim Bakanlığı da yapmış olan DP milletvekili Rıfık Salim Burçak'a göre DP'nin üniversiteler ile yaşadığı krizlerin temelinde CHP'nin politikaları vardır. CHP iktidardayken üniversiteler ve profesörlerin kesinlikle politikadan uzak durmaları gerektiğini savunurken, muhalefete geçtikten sonra bu konudaki politikasını tamamen değiştirerek üniversiteleri siyasi mücadelede yanına çekmeye çalışmıştır (Kocabaş, 2011, s. 511-512).

Diğer yandan CHP içinden, basından ve ordudan olduğu gibi üniversitelerdeki bazı öğretim üyelerinden de hükümete sempati duyanlar yok değildir. Hatta 27 Mayıs sabahında bile azınlıkta da olsa bahsedilen bu kesimlerden DP'yi destekleyenler mevcuttur (Demirel, 2011, s. 245). Bununla birlikte hükümetin üniversitelerle hiçbir zaman tam olarak sağlıklı bir iletişiminin olmadığı ve bu kurumların DP'ye karşı mücadelenin en aktif merkezi olduğu görülmektedir (Demir, 2009, s. 345-346).

4.1.5. Öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınmaları

4.1.5.1. Prof. Dr. Bülent Nuri Esen

Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, 1935 yılında İÜ Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1939'da Fransa'da doktora yapmış ve 1946'da profesörlüğe yükselmiştir. Özel hukuk ve anayasa hukuku bilim dallarında uzmanlaşmıştır (Göney, 2011, s. 266). Prof. Dr. Bülent Nuri Esen ile ilgili ortaya çıkan kriz Menderes hükümeti ile profesörler arasında yaşanan ilk krizdir. Hükümetin çıkardığı kanunların ve yapmakta olduğu uygulamaların antidemokratik olduğunu sıkça ifade eden, özellikle ilkokullara din dersi konulmasını laiklik ilkesine aykırı gören, 1953'te CHP'nin mallarına el konulması için çıkarılan kanunu gasp olarak nitelendiren Esen bu açıklamalarından dolayı (Kocabaş, 2011, s. 506-507) Ekim 1954'te bakanlık emrine alınır (Weiker, 1967, 72). Esen, bakanlık emrine alındıktan sonra bir basın toplantısı düzenleyerek, bir üniversite profesörünü kürsüsünden uzaklaştırabilme yetkisinin bir hükümet organına verilmesinin, üniversite mensuplarının fikri bir huzursuzluk ve endişeye kapılmasına sebep olduğundan ortaya çıkan bu durumun ilmi araştırmayı ve

düşüncede ilerlemeyi önlediğini, yapılan bu hatadan hemen dönülmesi gerektiğini ifade eder. Üniversitesinin Bülent Nuri Esen olmadan da yoluna devam edebileceğini ancak, hürriyetten mahrum bir üniversitenin düşünülmemeyeceğini belirtir (A. Arslan, 2004, s. 223-224). Daha sonra araya girenlerin ricalarıyla (Kocabaş, 2011, s. 506-507) ve DP ile CHP arasında oluşan bahar havasının da etkisiyle 5 Şubat 1955'te hakkındaki karar kaldırılan Prof. Dr. Bülent Nuri Esen fakültedeki görevine geri döner. Bu geri dönüş ayrıca yumuşama dönemine girmiş olan DP-CHP ilişkilerine de olumlu yansır (Burçak, 1998, s. 261).

4.1.5.2. Prof. Dr. Osman Okyar

Prof. Dr. Osman Okyar, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanlarından Ali Fethi Okyar'ın oğludur (Türkkan, 2002, s. 109). 1940 yılında Cambridge Üniversitesi'nden birincilikle mezun olmuştur. Keynes ve diğer ünlü iktisatçıların değerli bir talebesidir (Osman Okyar Hadisesi, 1955, s. 4). 1947 yılında İÜ İktisat Fakültesi'nde Neo Klasik Teoriden Keynes Teorisine isimli doktora teziyle iktisat doktoru olmuştur (Türkkan, 2002, s. 109). Ülke içinde ve dışında önemli eserleriyle tanınmıştır (Osman Okyar Hadisesi, 1955, s. 4).

Prof. Dr. Osman Okyar sürekli Türkiye'nin iç ve dış siyasetiyle ilgili gelişmeleri yakından takip eder. Bu konudaki görüşlerini de sürekli Forum dergisinde kaleme alır (Türkkan, 2002, s. 111). Amerikan yardımı ile ilgili yaptığı değerlendirme hükümetin tepkisine yol açar. Prof. Dr. Osman Okyar, hükümetin tepkisini çeken yazısında başvurulmuş kredi talebinin olumlu sonuçlanabilmesi için dikkat edilmesi gereken şartlar konusunda fikirlerini beyan eder. Milli Eğitim Bakanlığı, aynı zamanda Forum dergisinin kurucularından ve yazarlarından biri olan Prof. Dr. Osman Okyar'ın bakanlık emrine alınması konusunda Ağustos 1955'te İÜ senatosundan görüş ister (Çakmak, 2007, s. 446). Bunun üzerine senato üç profesörden oluşan bir komisyon kurarak durumu müzakere eder (Osman Okyar Hadisesi, 1955, s. 3). Akabinde Prof. Dr. Osman Okyar üniversitedeki görevinden alınır.

Akademik kariyerine 1957-1958 yılları arasında Beyrut Amerikan Üniversitesi İktisadi Araştırma Enstitüsü'nde misafir öğretim üyesi olarak devam eden Prof. Dr. Osman Okyar, yurda döndükten sonra CHP Araştırma Bürosu başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı danışmanlığı, Merkez Bankası yönetim kurulu üyeliği, ODTÜ İktisat

Bölümü öğretim üyeliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği danışmanlığı ve Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü gibi görevlerde bulunur (Türkkan, 2002, s. 109).

4.1.5.3. Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu

AÜ SBF Dekanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Amerika’da anayasal düzen, anayasa mahkemesi ve demokrasi alanlarında ihtisas yapmış olmasından dolayı batı demokrasisine hayran bir öğretim üyesidir (Kocabaş, 2011, s. 507). Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nun sık sık hükümeti antidemokratik davranmak konusunda eleştirdiği görülmektedir. Üniversitelerin özerkliği tartışmalarının yoğun olduğu bir dönemde 1956-1957 öğretim yılı açılış töreninde konuşan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nun açıklamaları üniversiteler ile hükümet arasında yeni bir krize sebep olur (A. Arslan, 2004, s. 245). Öğrencilerine yönelik “...Nabza göre şerbet vermeyin...” şeklindeki öğüdü hükümetin tepkisini çeker (Çavdar, 2004, s. 63-64). Konuşmayı inceleyen Milli Eğitim Bakanlığı, konu hakkında üniversite senatosundan görüş ister. Senato, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’na konuşmasından dolayı suç isnat edilemeyeceği şeklinde görüş belirtir (Kocabaş, 2011, s. 508). Ancak, konuşmaları hatalı bulunan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Milli Eğitim Bakanı Ahmed Özel’in şahsi kanaatini de kullanması neticesinde (A. Arslan, 2004, s. 245) 3 Aralık 1956’da bakanlık emrine alınır (Ş. Turan, 1999, s. 11-12). Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’nun bakanlık emrine alınması, Adnan Menderes’in diğer profesörlere verdiği bir gözdağı olarak değerlendirilebilir.

Üniversite senatosunun Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu lehine görüş belirtmesine rağmen bakanlık emrine alınma kararının verilmesi büyük tepkilere sebep olur. AÜ Senatosu’nun kararına rağmen profesörlüğe terfi işlemi bir yıldan beri bakanlıkça bekletilen Doç. Dr. Aydın Yalçın, bakanlığın Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu hakkındaki kararını akademik düşünce ve fikir özgürlüğüne müdahale olarak değerlendirir ve tepki olarak görevinden istifa eder (A. Arslan, 2004, s. 245-246). Yine aynı şekilde karara tepkilerini ortaya koyan Doç. Dr. Muammer Aksoy, Doç. Dr. Münici Kapani, Araştırma Görevlisi Şerif Mardin, Asistan Coşkun Kırca gibi akademisyenler, akademik hürriyetin ortadan kaldırıldığı gerekçesiyle üniversitedeki görevlerinden istifa ederler. Bu grup, daha sonra demokratikleşmeyi, demokratik hak ve hürriyetleri savunmak amacıyla Forum dergisinde yazmaya başlarlar (Kocabaş, 2011, s. 508). Forum dergisinde düşüncelerini kaleme alan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu’na göre ilme değer verilen ve ilmin siyasetin tahakkümü altında olmadığı dönemlerde insanlık yükselişe geçerken,

ilim adına siyasi iktidarların isteği doğrultusunda fetvaların verildiği dönemlerde ise toplum gerilemeye mahkûmdur. Düşünme ve düşündüğünü ifade edebilme özgürlüğü, gerçeği bulmak gibi bir vazifesi olan ilim adamı için bu görevini yerine getirebilmenin asgari şartıdır (T. Feyzioğlu, 1958, s. 5). Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınması kararı ve bu karara tepki olarak peşi sıra gelen istifalar üniversitelerde hükümet aleyhine bir havanın oluşmasına sebep olur (Aydemir, 2000, s. 251-252).

Öğretim üyeleri karara tepki gösterdikleri gibi öğrenciler de tepkilerini ortaya koyarlar. Öğrenciler ilk etapta derslere girmeyerek kararı protesto ederler (Ş. Turan, 1999, s. 102). Fakülte öğrencilerinden bazıları fakülte ışıklarını yakmayarak, Atatürk büstünde mum yakarak (Kocabaş, 2011, s. 508), siyah giyinerek, yakalarına siyah kurdeleler takarak tepkilerini ortaya koyarlar. AÜ Hukuk Fakültesi öğrencilerinden bazıları dersleri boykot ettikleri gibi SBF'den 221 öğrenci (A. Arslan, 2004, s. 246) ile Üniversite Talebe Birliği, kararın iptali ve hocalarının görevine geri dönmesi yönündeki telgraflarını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderirler (Ş. Turan, 1999, s. 102). Ayrıca İÜ Hukuk Fakültesi Öğrenci Cemiyeti de yayımladığı tebliğle uygulamaya karşı tepkisini ortaya koyar (A. Arslan, 2004, s. 246).

Uygulamayı savunan ve amaçlarının üniversitelerin manevi kimliğini her türlü kınama ve saldırıdan uzak tutmak, üniversiteleri siyasete sokmamak olduğunu belirten başbakan (Ş. Turan, 1999, s. 103) bir profesörün kendi adına siyaset yapabileceğini ancak, öğrencilerine siyasi görüşünü açıklayıp onları kendi görüşleri doğrultusunda yönlendiremeyeceğini, böyle bir durumda ilgilinin bakanlık emrine alınmasının doğal olduğunu ifade eder (A. Arslan, 2004, s. 254). Başbakana göre SBF'de siyasal bir kuruluş oluşturulmuş ve Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun çalışmaları faal politika alanına girmiştir (Ş. Turan, 1999, s. 103). Hükümete göre hocanın bakanlık emrine alınmasının sebebi kendisinin üniversitede siyaset yapması ve öğrencilerini de hükümet aleyhinde kışkırtmasıdır (Erer, 1963, s. 282). Profesörlerin öğrencilerin arasına siyaseti sokmak gibi bir hakkı yoktur (A. Arslan, 2004, s. 254). Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'na göre ise otoriter bir rejim kurmaya çalışanlar öncelikle uygulamalarını eleştirenleri yok etmeden amaçlarına ulaşamayacaklarını bilirler. Bu gibilerin en çok çekindikleri kesimler ise basın organları ve üniversitelerdir (T. Feyzioğlu, 1958, s. 5).

1955'ten itibaren CHP ve DP'nin siyasal durumunda değişimin başladığı görülmektedir. Bu tarihten sonra DP düşüşe, CHP ise yükselişe geçmeye başlar. Bu

çerçevede başta aydınlar olmak üzere 1946'dan beri DP'yi destekleyen gruplar CHP saflarına kaymaya başlar. 7 Haziran 1957'de Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun CHP'ye katılması aydınların bu yöndeki hareketinin bir işareti olarak kabul edilmektedir (Ahmad, 1992, s. 118-119-120). Hükümet, öteden beri CHP'nin üniversiteleri karıştırdığını ve üniversitelerdeki olaylarda rolü olanların CHP ile bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Bakanlık emrine alındıktan sonra görevinden istifa eden Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun CHP'ye katılması hükümetin bu konuda haklı olabileceğini göstermektedir (A. Arslan, 2004, s. 258). Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, CHP'ye katılma sebebini DP'nin muhalefetteyken gerçekleştirmeyi vaat ettiği inkişafın bir türlü hayata geçirilememesi olarak ifade etmektedir (Cumhuriyet, 8 Haziran 1957). Böylelikle bakanlık emrine alınma kararı, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun fiili olarak siyasete girmesine sebep olurken hükümet ile aydınlar arasındaki mücadelenin de yeni bir boyut kazanmasına ortam hazırlar (Akgün, 2009a, s. 33).

4.1.5.4. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı

Hükümetin uygulamalarını demokratik bulmayan üniversite hocalarından özellikle İÜ Hukuk Fakültesi hocası Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, günlük hayatta ve derslerinde hükümeti açıkça eleştirmekten ve suçlamaktan çekinmediği gibi muhalefete ve İsmet İnönü'ye destek vermektedir (Bozdağ, 2006, s. 90). Üniversitelerin aleyhinde yapılan ithamlara ve hükümetin yayın organı niteliğindeki Zafer gazetesine cevap veren Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, DP'nin meclisin üzerinde hiçbir güç olmadığı şeklindeki beyanatına karşılık TBMM'yi denetlemenin basın ve üniversitelerin demokratik bir görevi olduğu değerlendirmesinde bulunur (A. Arslan, 2004, s. 238). Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın bu değerlendirmesine oldukça sinirlenen Adnan Menderes, grup toplantısında yaptığı konuşmada üniversitelerin hükümete karşı muhalefet ve basınla birleşerek TBMM üzerinde baskı kurmak istediklerini, bunun da Üniversiteler Kanunu'nun 3. maddesine aykırı olduğunu, görevleri öğrencileri yetiştirmek olan öğretim üyelerinin öğrencilerine ilim yerine günlük politika işlerini aşıladıklarını bunun önüne geçmek için gereken kanuni tedbirlerin alınacağını söyler ve üniversiteler için "...istersek bugün çanlarına ot tıkayabiliriz..." ifadesini kullanır (A. Arslan, 2004, s. 238-239). İÜ Hukuk Fakültesi'nden Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve Prof. Dr. Hıfzı Timur, "... Zaten hükümetin çıkardığı kanunlarla üniversitenin çanına ot

tıkanmış vaziyette...” şeklinde açıklama yaparak başbakana tepkilerini ortaya koyarlar (A. Arslan, 2004, s. 239-240).

1 Ocak 1958’de hükümetin meclis iç tüzüğü değişikliğinin anayasaya aykırı olduğunu söyleyen Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’nın 1 Şubat 1958 tarihinde (Kocabaş, 2011, s. 510) siyasi demeç verdiği gerekçesiyle (Ş. Turan, 1999, s. 104) bakanlık emrine alınması kararlaştırılır. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’ya 6 Şubat 1958 tarihinde bakanlık emrine alındığı tebliğ edilir (A. Arslan, 2004, s. 264-265).

Kanun gereğince bakanlık emrine alınması istenen öğretim üyesi hakkında ilgili üniversitenin senatosundan görüş istendikten sonra karar uygulanmaktadır. Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’nın bakanlık emrine alınması kararının üniversite senatosunun Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı lehine olan görüşüne rağmen uygulanması CHP’nin büyük tepkisine sebep olur (Kocabaş, 2011, s. 510). Karara karşı çıkan CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, CMP (Cumhuriyetçi Millet Partisi) Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile HP (Hürriyet Partisi) yetkilileri bu uygulamayı üniversitelere müdahale olarak değerlendirirler (A. Arslan, 2004, s. 265).

Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’nın bakanlık emrine alınması DP’de de tepkilere sebep olur ve DP’li milletvekillerinin kararı destekleyenler ve desteklemeyenler şeklinde ikiye bölünmesine yol açar. Parti grubunda yapılan görüşmelerde Adnan Menderes’in Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’nın bakanlık emrine alınması taraftarı olduğu görülmektedir (Kocabaş, 2011, s. 511). Samet Ağaoğlu, Atıf Benderlioğlu ve Kemal Zeytinoğlu gibi DP’li milletvekilleri başbakana gönderdikleri 5 Şubat tarihli mektupta üniversitelere dokunulmaması gerektiğini, bu kurumlarla uğraşmanın partinin aleyhinde olacağını ifade ederler (Burçak, 1998, s. 540).

Üniversitelerden de Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı ile ilgili karara tepkiler gelir. Bakanlık emrine alınma kararının kanunlara aykırı olduğunu ifade eden İÜ Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, bu haksız uygulamanın idare mahkemesi tarafından iptal edilmesi gerektiğini belirten Doç. Dr. İsmet Giritli ve öğretim üyelerinin yol gösterici fonksiyonlarını layıkıyla yerine getirme özgürlüğüne sahip olmadığını belirten Prof. Dr. Ragıp Sarıca tepkilerini ortaya koyan başlıca öğretim üyeleridir (A. Arslan, 2004, s. 265).

Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı’nın bakanlık emrine alınmasına öğrencilerden de tepkiler gelir ve yapılan yürüyüşlerle hükümetin kararı protesto edildiği (Kocabaş,

2011, s. 510-511) gibi Hukuk Fakültesi'nden 318 öğrenci Milli Eğitim Bakanlığı'na çektikleri telgrafla karardan dolayı duydukları üzüntüyü ifade ederler (A. Arslan, 2004, s. 265).

Gelen tepkiler üzerine Adnan Menderes üniversiteler ile hükümet arasındaki ilişkileri düzeltmek için İÜ'den Rektör Prof. Dr. Ali Tanoğlu, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hıfzı Timur, Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. E. Şerif Egeli ve Eski Rektör Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail Gürkan'ı Ankara'ya davet edip kendileriyle görüşür. Bu görüşmeden sonra Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın görevine geri dönebileceği yönünde hükümetten açıklama gelir. 14 Mart 1958'de bu sefer üniversitenin davetine icabet eden başbakan, üniversiteye geldiğinde kalabalık bir öğrenci gurubunca karşılanıp uğurlandığı gibi bu görüşmede üniversiteler ile hükümet arasında bir kırgınlığın olmadığı ifade edilir (A. Arslan, 2004, s. 266-267). Bir hafta sonra profesör ve doçentlerden oluşan altmış kadar öğretim üyesine başbakan tarafından verilen ziyafete Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın da katılması ve Adnan Menderes'in samimi davranışları, hükümetle üniversiteler arasındaki ilişkilerin düzeldiği görüntüsü verir (A. Arslan, 2004, s. 267-268). Oluşan bu olumlu hava neticesinde 8 Nisan 1958'de hakkındaki karar iptal edilen Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, İÜ'deki görevine geri döner (A. Arslan, 2004, s. 268). Ancak, başından geçen bu hadiseyi sineye çekmeyen Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın görevine döndükten sonra her fırsatta hükümeti eleştirmekten geri durmadığı görülür (Başgil, 2011, s. 118). Kürsüsüne iade edilen Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, ertesi günü talebelerine hitaben hükümet aleyhinde oldukça ağır eleştirilerde bulununca bu defa senatonun kararıyla bir ay süreyle üniversiteden uzaklaştırılır. İÜ Senatosu'nun bu kararı bir profesörün gururunu çok ağır bir şekilde rencide etmesi bakımından ilk olma özelliği taşımaktadır (Erer, 1963, s. 335).

DP milletvekili Samet Ağaoğlu'na göre profesörlerin bakanlık emrine alınmaları uygulaması DP iktidarına has bir durum değildir ve bu konudaki kanuni düzenleme CHP döneminden beri değişmemiştir. Diğer taraftan Kocabaş'a göre profesörlerin siyasi düşünce bakımından hükümetle çelişkiye düşmeleri, makam mevki konusunda hükümetten umduklarını bulamamaları, görüşlerini doğru kabul edip bunları siyasi iradeye kabul ettirmeye çalışmaları ile Nisan ayındaki öğrenci olayları onların DP iktidarına karşı olmalarının ana sebepleridir (Kocabaş, 2011, s. 512-513).

DP döneminin en sert muhalefetini yürüten öğretim üyeleri, işgal döneminin ve yeni bir toplum/devlet yaratma sürecinin heyecanını yaşayan, varlık ve kariyerlerini bu yeni rejime borçlu olduklarını bilen bir kuşağın mensubudurlar. Örneğin Prof. Dr. Sıddık Sami Onar 1898, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı 1903, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 1904, Doç. Dr. Muammer Aksoy 1917 doğumlu olup bunlardan bazıları devlet burslarıyla yurt dışında eğitimlerini tamamlamış kişilerdir. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, üniversitelerin önde gelen isimlerinden olup Darülfünun kadrosuna dahil olmayan hocalardandır. Bu kuşak kendini devletin tabii bir parçası olarak görmekte ve iktidar tarafından kesinlikle ihmal edilmemeleri gerektiğini düşünmektedirler (Demirel, 2011, s. 220).

4.1.6. Tahkikat komisyonu

Muhalefetin ve basının çalışmalarını denetlemek amacıyla oluşturulmuş olan Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşu ve çalışmaları üniversitelerin hükümet ile olan ilişkilerinde önem arz etmektedir.

4.1.6.1. Tahkikat komisyonunun kuruluşu ve görevleri

TBMM'nin 18 Nisan 1960 tarihli oturumunda, iktidarın isteğiyle bir araştırma komisyonunun kurulması gündeme alınır. Meclis Genel Kurulu'nda yapılan müzakere ve oylama neticesinde 15 DP milletvekilinden oluşan bir Tahkikat Komisyonu kurulur. Komisyonda görevlendirilen milletvekilleri şunlardır: Osman Kavuncu (Kayseri), Bahadır Dülger (Gaziantep), Nüzhet Ulusoy (Samsun), Said Bilbiç (Isparta), A. Hamdi Sancar (Denizli), Vacid Asena (Balıkesir), Kemal Biberoglu (Çorum), Kemal Özer (Kütahya), Hilmi Dura (Kastamonu), Ekrem Anıt (Samsun), Nusret Kirişçioğlu (Sakarya), Turan Bahadır (Denizli), Selami Dinçer (Sakarya), Himmet Ölçmen (Konya), Necmeddin Önder (Nevşehir). (TBMM Zabıt Ceridesi, 18.04.1960, s. 212-213). Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasında CHP'nin yayın organı niteliğindeki Ulus gazetesi ve Akis dergisinin asılsız haberlerinin, komünizmin tesiriyle üniversiteleri eğitim öğretim yapılamaz hale getiren militan öğrencilerle olayların çıkmasında rolleri olan bazı öğretim üyelerinin tutumlarının etkili olduğu ifade edilmektedir (Yeşilyurt, 1997, s. 236). Çalışma süresi üç ay ile sınırlandırılan Tahkikat Komisyonu'nun görevi, CHP'nin ve basının illegal faaliyetlerini araştırarak elde ettiği sonuçları TBMM'ye bildirmektir (TBMM Zabıt Ceridesi, 18.04.1960, s. 191). Meclis tahkikatı açılmasıyla ilgili TBMM kararı 19 Nisan 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe

girer. 2247 numaralı bu kararla CHP'nin kanun dışı faaliyetleri ile bazı basın yayın organlarının faaliyetlerini araştırmak amacıyla 15 kişilik bir tahkikat komisyonu oluşturulur (T.C. Resmi Gazete, 19 Nisan 1960). Komisyon kurulduktan sonra bünyesinde beşer kişilik iki ayrı alt komisyon oluşturulur. Komünizmin, CHP propagandasından ne şekilde ve ne oranda yararlandığını araştırmak ve alınması gereken tedbirleri tespit etmek amacıyla kurulan alt komisyonun başkanlığına Nusret Kirişçioğlu, basından ne şekilde ve oranda yararlandığını tespit etmek ve bu alanda atılması gereken adımları belirlemek amacıyla kurulan alt komisyonun başkanlığına ise Bahadır Dölger seçilir (Kirişçioğlu, 1973, s. 206). Komisyon çalışmaya başladıktan sonra elindeki yetkilerin yetersiz olduğunu görür. Bunun üzerine 27 Nisan 1960 tarihinde TBMM'de kabul edilen yasayla Tahkikat Komisyonu'na ek yetkiler verilir (TBMM Zabıt Ceridesi, 27. 04. 1960, s. 305-306). 28 Nisan 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun'un birinci maddesi ile Tahkikat Komisyonuna "...Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Askeri Muhakeme Usulü Kanunu, Basın Kanunu ile diğer kanunlarda Cumhuriyet müddeiumumisine, sorgu hâkimine, sulh hâkimine ve askeri adli amirlere tanınmiş olan bilcümle hak ve salahiyetleri haizdir" ibaresiyle özellikle yargı alanında çok geniş yetkiler verilir. Ayrıca kanunun ikinci maddesiyle her türlü neşriyatın yasaklanması, yayınların toplatılması, matbaalara el konulması, siyasi gösteri ve toplantılara müdahale edilmesi gibi yetkiler de komisyona tanınır (T.C. Resmi Gazete, 28 Nisan 1960). Yetki yasasının görüşüldüğü gün TBMM'de oldukça sert tartişmalar yaşanır. Ertesi gün de yasaya karşı gösterilen tepkiler üniversiteli öğrencilerin eliyle sokaklara taşar.

Muhalefetin ve basının illegal faaliyetlerini araştırmak amacıyla DP'lilerden oluşan ve çok geniş yetkileri elinde bulunduran (Karpat, 2012, s. 125) Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, hükümetin CHP'yi kapatarak tek başına bir erken seçime gitmeye niyetli olduğu şeklinde yorumlanır (Hale, 1996, s. 101). İktidara göre Tahkikat Komisyonu'nun kuruluş sebebi, muhalefetin yıkıcı faaliyetlerde bulunmasının araştırılmasından ibarettir (Asker, 2013, s. 276). Bununla birlikte hükümetin, attığı bu adımla en büyük rakibi olan CHP'yi muhtemel bir seçim öncesinde saf dışı bırakmayı da amaçladığı belirtilmektedir (Asker, 2013, s. 276).

4.1.6.2. Tahkikat komisyonu karşısında üniversiteler

Tahkikat Komisyonu ilk icraatı olarak siyasi faaliyetleri durdurur ve yayın yasağı koyar (Yücel, 2002b, s. 40). Komisyona tanınan geniş yetkiler, başta CHP olmak üzere muhalefetin olduğu kadar basın ve üniversitelerin de tepkisini çeker (Ş. Turan, 1999, s. 206). Hükümetin attığı bu adım CHP tarafından, muhalefeti ortadan kaldırmanın ilk aşaması olarak nitelendirilirken (Karpat, 2012, s. 125) üniversiteler, aydınlar ve muhalefet tarafından diktatörlük yönetimlerine has bir uygulama olarak değerlendirilir (Ak Devrim, 1960, s. 24). Üniversiteler, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasından itibaren açıktan CHP yanlısı bir tutum sergilemeye başlar (Özdağ, 2004, s. 153) ve parlamento dışı muhalefetin merkezi haline gelirler (Akyaz, 2002, s. 123). Çeşitli üniversitelerin hukuk profesörleri, Meclis Tahkikat Komisyonu'na verilen aşırı yetkilerin Anayasaya aykırı olduğunu ifade ederek uygulamayı kınar (Ahmad, 1992, s. 79) ve komisyon marifetiyle uygulanan baskıları protesto eder (A. Turan, 2007, s. 58). Bu komisyonun kurulmasını normal karşılayanlardan biri olan ve DP yönetimine yakınlığıyla bilinen Anayasa Hukuku Profesörü Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, komisyonun geniş yetkileri hakkında görüş belirtmezken, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı gibi bazı hukukçu öğretim üyeleri ise bu şekilde geniş yetkilerin Anayasaya aykırı olduğunu ifade ederler (Ş. Turan, 1999, s. 206).

Tahkikat Komisyonu'nun sürdürdüğü yasaklamalara karşı mecliste ve üniversitelerde tepkiler büyürken sokaklar da yavaş yavaş ısınmaya başlar (Akgün, 2009a, s. 80). İÜ Hukuk Fakültesi'ne bağlı birkaç profesör Tahkikat Komisyonu'nun hukuki olmadığını ileri sürerek öğrencileri tahrik ederler (Dağcı, 2006, s. 42). Yasayı eleştiren İsmet İnönü meclis çalışmalarına 12 oturum katılmama cezası alır. Bunların sonucunda CHP'nin de desteğiyle üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı hükümete karşı protesto gösterileri düzenlemeye başlar (Ahmad, 1992, s. 79). Bu gösterilerin ilki, Tahkikat Komisyonu'na karşı çıkan CHP lideri İsmet İnönü'yü desteklemek için 19 Nisan 1960'ta Kızılay'da düzenlenen öğrenci gösterisidir. Bu gösteride "Hürriyet! Hürriyet!" diye sloganlar atıldığı görülmektedir (Ş. Turan, 1999, s. 206).

Üniversitelerin öğretim üyeleri, uygulamaya karşı, artan bir eleştiri dozuyula basına demeçler vermek, konferanslar düzenlemek ve konuyu derslerinde sıklıkla işlemek suretiyle hükümete karşı tepkilerinde direnirler (Dağcı, 2006, s. 49). Hükümet kanadından gelen tüm tehdit ve baskılara rağmen anayasa profesörleri, 27 Nisan günü

uygulamanın anayasaya aykırılığını bir kez daha öğrencilerine ve basına açıklamaya devam ederler (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 106). İÜ Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Doç. Dr. İsmet Giritli, Tahkikat Komisyonu'na yetki veren yasanın Anayasa ve demokrasi prensiplerine aykırı olduğunu, siyasi hürriyetleri ve basın hürriyetini ortadan kaldırdığını ifade ederek yasaya karşı tepkilerini ortaya koyarlarken (Cumhuriyet, 27 Nisan 1960) derslerinde takındıkları tavır ve basına yaptıkları açıklamalarla öğrencilere, tepkilerini göstermeleri konusunda cesaret verirler (Özdağ, 2004, s. 153).

Bu arada CHP, Güney Kore ayaklanmasını ve Bağdat ihtilalinin propagandasını çok sık yapmakta, "... Bizim ordumuz ve bizim gençliğimiz de bizdeki zalimleri devirmek için gerekli cesarete sahiptir..." gibi ifadelerle orduyu ve üniversite gençliğini hükümete karşı kışkırtmaktadır (Başgil, 2011, s. 112). Muhalefet lideri İsmet İnönü'nün, Kore'de meydana gelen darbenin bir benzerinin Türkiye'de olacağını ümit ettiği, üniversitelerin anarşi ve terör yuvası haline getirilmesinin ardından ordunun bunu bahane ederek darbeye kalkışması şeklinde bir oyunun planlandığı iddia edilmektedir (Bozdağ, 2006, s. 99-100). Meclis müzakerelerinin yayınlanmasının hükümetçe yasaklanması üzerine devreye giren kulak gazetesi aracılığıyla meclisteki müzakereler ve özellikle İsmet İnönü'nün konuşmaları üniversite öğrencilerine ulaştırılır ve derhal çoğaltılıp dağıtılır. Dağıtılan beyannamelerden birinde 27 Nisan'da İsmet İnönü'nün mecliste yaptığı konuşmada "... Bu baskı rejimini kuranlar, bu tedbirlere teşebbüs eden baskı tertipçileri zannediyorlar ki Türk halkı Kore milleti kadar haysiyetli değildir... Artık sizi ben bile kurtaramam..." şeklinde ifade ettiği sözlerinin altının çizili olduğu görülmektedir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 106). İsmet İnönü'nün, Kore lideri Syngman Rhe'nin kendi ülkesinde başlayan öğrenci gösterileri neticesinde bir darbeyle indirilmesini örnek vermesi bizdeki öğrenci hareketlerine örnek teşkil eder. Zaten bu bildirinin yayınlanmasını takip eden gün İstanbul'da öğrenci gösterileri başlar.

Gösterilerin artması üzerine hükümet kanadı, İÜ Hukuk Fakültesi'nden Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in görüşlerine başvurmak amacıyla 30 Nisan'da kendisiyle bir görüşme yapar. Başgil görüşmede, Tahkikat Komisyonu'nun meclis iç tüzüğüne aykırı olmadığını ancak, işleyiş bakımından Anayasayla çelişen yönlerinin bulunduğunu belirtir. Ayrıca DP'nin milli iradeye dayanarak üniversite profesörleri, yazarlar,

gazeteciler ve subaylar gibi aktif güçleri göz ardı ettiğini ifade etmek suretiyle hükümete tavsiyelerde bulunur (Akgün, 2009a, s. 79-80). Başgil ayrıca, 28 Nisan öğrenci olaylarında öğrencilerin, gönderilen polislerle çatışırken askerlerle kucaklaştıklarını gördüğünü, bunun için öğrencilere karşı şiddet kullanılmaması gerektiğini de ekler (Akgün, 2009a, s. 80).

Hükümet, yaşanan son olaylarla birlikte artık üniversiteleri susturulması gereken bir hedef olarak kabul eder (Akgün, 2009a, s. 77). 2 Mayıs 1960 tarihli meclis grubu toplantısında Adnan Menderes, SBF dekanının okulda cereyan eden gelişmeleri bugüne kadar hükümete bildirmeyişini örnek göstererek üniversiteler kanununun 4. ve 5. maddesinin değiştirilmesi gerektiğini, dünyanın hiçbir yerinde Vatikan usulü bir üniversite olmadığını ifade eder. Olaylar sırasında orada bulunan ve öğrencileri tahrik eden CHP milletvekillerinden de hesap sorulması gerektiğini belirtir. (Burçak, 1998, s. 703). Başbakanın açıklamalarından hükümetin üniversitelerle muhalefeti bir tuttuğu ve onlara karşı bazı tedbirler almayı düşündüğü anlaşılmaktadır.

Nisan ayından itibaren eylemlere dönüşerek askeri darbenin temel dayanak noktalarından birini teşkil eden öğrenci olayları (Dağcı, 2006, s. 50) neticesinde üç ay süreyle sıkıyönetim ilan edilir (Karpata, 2012, s. 125). Darbeyi gerçekleştiren subaylara göre öğrenci faaliyetleri, demokrasiyi meşru zeminden kaydırma hareketine karşı demokrasiyi kurtarma ve savunma amacıyla girişilen bir eylem olarak başlar ve devam eder (Özkaya, 2005, s. 129). Hükümetin Tahkikat Komisyonu uygulamasına ilk ve kanlı tepki böylelikle üniversitelerden gelir. İkinci ve sonucu belirleyecek olan tepki de 27 Mayıs'ta ordudan gelir (Aydemir, 1968, s. 416).

Hükümetin beklemediği bir anda askeri darbe gerçekleştiği için resmi olarak açıklanmış olmasa da taslak olarak hazırlanan ve başbakana da sunulan Tahkikat Komisyonu raporuna göre basınla ilgili çalışma yapan alt komisyon 59 kadar komünistin basına sızmış olduğunu (Kirişçioğlu, 1973, s. 206), CHP faaliyetlerini inceleyen alt komisyon ise tüm ayaklanma faaliyetlerinin CHP tarafından gerçekleştirildiğini tespit eder (Kirişçioğlu, 1973, s. 208).

Celal Bayar, uzun yıllar sonra Tahkikat Komisyonu ile ilgili görüşünü belirtirken bu komisyonun, ordu ve aydınlarla sağladığı ortaklığa rağmen iktidara gelemeyen CHP'nin 1924 Anayasası'nın yerine kurumlara dayalı bir anayasayı aktifleştirme yolundaki çabasını engellediğini savunmuştur (Akgün, 2009a, s. 78).

4.1.7. DP iktidarı döneminde öğrenci faaliyetleri

Yükseköğrenim gençliği, iktidarların geleceğini belirlemede olduğu kadar rejimin geleceği üzerinde de önemli rol oynayan bir etken olup bu, hemen her türlü yönetim şeklinde geçerli bir durumdur (Ş. Turan, 1999, s. 203). Cumhuriyet tarihinde meydana gelen öğrenci olaylarının rejimi, devrimi ve tam bağımsızlığı koruma amacı etrafında yoğunlaştığı görülmektedir (Ş. Turan, 1999, s. 205). DP iktidarı döneminde gelişen olaylar karşısında da üniversite öğrencilerinin tepkisiz kalmadıkları görülmektedir. Öğrenciler hükümetin uygulamalarına karşı protesto gösterileri düzenledikleri gibi aynı zamanda Cumhuriyet'e ve Atatürk'e karşı olan saldırılarda da seslerini yükseltmişlerdir. Buna birkaç örnek verilebilir. Birincisi, 27 Şubat 1951'de Kırşehir'de Atatürk büstünün tahrip edilmesi üzerine üniversite öğrencileri, 4 Mart 1951'de şehirde bir miting düzenleyerek bu saldırıya karşı tepkilerini ortaya koyarlar (Kocabaş, 2011, s. 219). İkincisi, Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak gelişen, İzmir ile İstanbul'da geniş boyutlara ulaşan ve öğrencilerin yoğun olarak katıldıkları 6-7 Eylül olayları iç ve dış siyasette ağır sonuçlar doğurur (Ş. Turan, 1999, s. 205). Üçüncüsü, 23 Ekim 1957'de Ankara'da bir grup üniversite öğrencisi ellerinde Atatürk portresiyle Kızılay'da yürüyüş yapmak isterler ancak polisin sert direnişiyle karşılaşılır ki o gün yaşananlar daha sonraki gösterilerin provası niteliğindedir (Gün, 2006, s. 43). Dördüncü ve son olarak DP yöneticilerinin Nurculuk tarikatının kurucusu Said-i Nursi'nin desteğini kazanmak için onu ön plana çıkarmaları karşısında İÜ öğrencilerinin 9 Ocak 1960'ta yaptıkları miting hükümet için bir uyarı niteliğindedir (Ş. Turan, 1999, s. 205-206).

1950-1960 yılları arasında gerçekleşen öğrenci olayları iki farklı devre halinde ele alınabilir. Birinci devre 1955 yılına kadar ki öğrenci faaliyetlerini kapsamaktadır. Bu devrede gerçekleşen öğrenci olaylarının, komünizmle mücadele, Kore Savaşı ve Kıbrıs meselesi gibi dış politikadaki gelişmelere karşı tepkilerin ortaya konması ile Atatürk devrimleri konusundaki hassasiyetin ifade edilmesine yöneliktir. 1956'dan DP iktidarının son bulduğu 1960 yılına kadarki devrede ise üniversite ve iktidar arasında başlayan mücadelenin etkisi ile öğrenci olaylarının hükümete yönelik gösteriler haline dönüşmeye başladığı görülmektedir (Ceylan, 2008, s. 108). Netice itibarıyla öğrenci gösterilerinin asıl hedefinde hükümet ve uygulamalarının yer aldığı anlaşılmaktadır. Özellikle 1957 seçimlerinden sonra belirginleşen siyasi gerginlik, üniversitelere de

yansır. Öğrencilerin hükümet aleyhinde gösterilere kalkışmasında iç ve dış gelişmeler etkili olur.

4.1.7.1. Öğrenci hareketlerinde etkili olan dış gelişmeler

Türkiye sınırları dışında meydana gelen gelişmelerden özellikle Kore ve Irak'taki hadiseler bu dönemde ülkedeki öğrenci faaliyetlerinin başlamasında önemli rol oynar (Eroğlu, 2003, s. 237). 14 Temmuz 1958'de Bağdat radyosunun yayınladığı bir bildiriye, silahlı kuvvetlerin halkın da desteğiyle ülkeyi doğru yoldan ayrılmış olan yöneticilerin elinden kurtardığı duyurulur (Gönlübol ve diğerleri, 1996, s. 300-301). Irak'ta meydana gelen ve liderliğini General Abdülkerim Kasım'ın yaptığı askeri darbede Irak Kralı II. Faysal, Veliht Prens Abdulillah ve Başbakan Nuri Sait Paşa öldürülür (Gönlübol ve diğerleri, 1996, s. 301). Bu kanlı askeri darbeye mevcut rejim yıkılır ve Sovyet Rusya yanlısı yeni bir hükümet kurulur (Demirer, 2012, s. 381). Bağdat'ta meydana gelen askeri darbeden sonra DP hükümeti, yapılan darbeyi ve kurulan yeni hükümeti tanımadığını ve darbeyi Ortadoğu'nun istikrarını zedeleyen bir girişim olarak kabul ettiğini beyan eder (Gönlübol ve diğerleri, 1996, s. 302). Öte yandan Kore'de seçimlerin hileli yapıldığını düşünen öğrenciler ve halk iktidara karşı ayaklanır. Bu iki hadise Türkiye'de oldukça etkili olur. Çünkü Irak'ta meydana gelen darbe ve Kore'deki öğrenci gösterileri DP'ye muhalif gazeteler tarafından detaylıca kamuoyuna aktarılmış (Eroğlu, 2003, s. 237), halkın diktatörlere karşı ayaklanmasının nasıl geliştiğine dair haber ve yazılar yayınlanmıştır (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 168). Bu haberler üniversitelerde hükümete karşı olan kızgınlık ve öfkenin artmasına sebep olmuştur (Eroğlu, 2003, s. 237). İsmet İnönü'nün, Türk halkının Kore halkından daha az haysiyetli olmadığı şeklindeki beyanatı da bu kızgınlığı körüklemiştir. İsmet İnönü'nün dönemin gazeteleriyle birlik olup, Irak hadisesini sık sık dillendirerek bu ihtilali istismar ettiği ve bazı odaklara çeşitli mesajlar vermeye çalıştığı şeklinde iddialar mevcuttur (Erer, 1963, s. 382).

4.1.7.2. Öğrenci hareketlerinde etkili olan iç gelişmeler

Hükümet ile öğrencileri karşı karşıya getiren başlıca iç gelişmeler üniversitelerin özerkliği konusunda hükümetin yeni uygulamaları, bazı öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınmaları, Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve hükümetin CHP Lideri İsmet İnönü'ye karşı takındığı tavidir. Özellikle Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı ve Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu gibi öğretim üyelerinin açıklamalarından dolayı bakanlık emrine

alınmaları, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın polisler tarafından tartaklanması ve gözaltına alınması, muhalefetin ve basının faaliyetlerini araştırmak amacıyla geniş yetkilerle Tahkikat Komisyonu'nun kurulması ve buna karşı çıkan İsmet İnönü'nün 12 oturum meclise katılmama cezası alması öğrencilerin hükümet aleyhinde protesto gösterileri düzenlemelerinde önemli rol oynar.

4.1.7.3. 28-29 Nisan öğrenci gösterileri

Öğrencilerin hükümet aleyhindeki gösterilerinden özellikle 28 Nisan'da İstanbul'da meydana gelen gösterilerle 29 Nisan'da Ankara'daki gösteriler oldukça önem arz etmektedir.

Hükümet, kurmuş olduğu Tahkikat Komisyonu için hazırladığı yetki yasasıyla sivil ve askeri yargıçlarla savcılarının tüm yetkilerini bu komisyonda toplamayı amaçlamıştır. Buna ek olarak gazeteleri toplatma ve matbaalarını kapatma hakkı da bu komisyona verilmiştir (Toker, 1992, s. 339). Muhalefetin karşı çıkmasına rağmen hükümetin hazırlayıp meclise sunduğu yetki yasasının üniversitelerdeki yankıları gecikmemiştir (Özdağ, 2004, s. 153). 27 Nisan 1960 gecesi CHP Ankara teşkilatı, İstanbul'daki merkezi telefonla arayarak ertesi gün İstanbul'da Tahkikat Komisyonu ve yetki yasası aleyhinde öğrenci gösterilerinin düzenlenmesi talimatını vermiştir. Bunun üzerine CHP gençlik kollarına mensup öğrenciler işi organize etmeye başladıkları gibi bazı gazeteleri de bu konuda bilgilendirirler (Erer, 1963, s. 399). Yapılmak istenen yasal düzenleme karşısında Ankara'dan aldıkları talimatla miting düzenleme girişiminde bulunan CHP Gençlik Kolları'nın çalışmaları neticesinde 28 Nisan 1960'ta Hukuk Fakültesi'nde öğrenci olayları patlak verir (Özdağ, 2004, s. 153). CHP Gençlik Kolları mensubu öğrencilerin oluşturduğu bir grup, iktidara karşı olan büyük öğrenci kitlesini yönetmektedir (Özdağ, 2004, s. 153). Öğrenciler, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Ragıp Sarıca ve Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu gibi ön planda bulunan hocalarını alkışlayarak olaylarda sessiz ve tepkisiz kalan diğer öğrencileri de etkilemişlerdir (Toker, 1992, s. 64-65).

Ana muhalefet lideri İsmet İnönü'nün, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının akabinde hükümeti protesto etmesi üzerine meclisten çıkarılma cezası alması öğrenci gösterilerinin fitilini ateşler (Ak Devrim, 1960, s. 22). Öğrenciler kendi aralarında organize olabilmek amacıyla ilk etapta beş kişilik bir kurmay komisyon kurarlar. Akabinde üniversitelerden bazı asistanları, işçi temsilcilerini ve genç işadamlarını da

aralarına alarak faaliyet alanlarını genişletirler (Demirel, 2011, s. 333). Bu öğrenciler, kurdukları komiteler vasıtasıyla Atatürk'ün Bursa Nutku'nu, son dönemlerde yasaklanmış meclis görüşmelerini, İsmet İnönü'nün konuşmalarını, yabancı basın bültenlerinin çevirilerini içeren bildiriler hazırlayarak matbaalarda çoğaltırlar ve dağıtımını sağlarlar (Demirel, 2011, s. 333). Üniversiteler Anonim ismiyle yayımlanan bildiriler “Katillere ölüm!”, “Katiller cezalandırılmadıkça susmayacağız”, “İstifa et Menderes!” şeklinde ifadeler içermekteydi (Demirel, 2011, s. 333).

Hükümetin Tahkikat Komisyonu için çıkardığı yetki yasasına karşı 28 Nisan 1960'ta İÜ Hukuk Fakültesi'nden (Ş. Turan, 1999, s. 206) bir öğrenci, dersi dinlemenin bir anlamının kalmadığını, kendilerini dışarıda hukuk mücadelesinin beklediğini söyler ve öğrencileri okul bahçesine davet eder (Özdağ, 2004, s. 153). Bunun üzerine Namık Kemal'in “Felek her türlü esbab-ı cefasın toplansın gelsin, dönersem kahpeyim millet yolunda bu azimetten...” şiirini okuyarak okul bahçesinde toplanan (Demirel, 2011, s. 331) öğrenciler “Menderes istifa! Kahrolsun diktatörler” şeklinde (Ş. Turan, 1999, s. 206) hükümet ve başbakan aleyhinde bazen de ordunun lehinde sloganlar atarak yürüyüşe geçerler. Ayrıca Plevne veya Gazi Osman Paşa Marşı olarak bilinen marş Hürriyet Marşı¹ şeklinde uyarlanarak sık sık dillendirilmektedir (Demirel, 2011, s. 331-332). Polisin göstericilere müdahale etmesiyle olay daha da büyür. Duruma müdahaleye gelen Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar çıkan arbedede tartaklanarak yaralanır. Daha sonra polislerce gözaltına alınmak istenir (Özdağ, 2004, s. 153-154). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın, karşıt gruplu öğrenciler tarafından tartaklandığı ifade edilmektedir (Akgün, 2009b, s. 418). Darbeyi planlayan subaylardan Ahmet Yıldız'a göre ise Beyazıt'taki olayları haber alan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Genel Sekreter Prof. Dr. Sulhi Dönmezer ile birlikte merkez binasına doğru giderken emniyet müdürü tarafından durdurulur. Emniyet Müdürü Bumin Yamanoglu, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın yakasından tutarak hakaretler eşliğinde bütün bu olan bitenden Prof. Dr. Sıddık Sami

¹ Türk gençliği korkmam diyor
Etrafımı yıkmam diyor
Atatürk'ün çocukları hak yolundan çıkmam diyor
Olur, mu böyle olur mu?
Kardeş kardeşi vurur mu?
Bu dünya size kalır mı?
Kılıcını vurdu taş
Taş yarıldı baştanbaşa
Şanlı büyük Türk ordusu
Askerinle binler yaşa (Demirel, 2011, s. 331-332).

Onar'ın sorumlu olduğunu söyler ve orada bulunan Şişli Emniyet Amiri Zeki Şahin bu iki hocayı tartakladıktan sonra önce emniyete sonra valiliğe götürür (Yıldız, 2001, s. 124-125). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, üniversiteye döndüğünde öğrencilere yaptığı konuşmada istifa etmeyeceğini, fikri mücadeleye devam edeceğini ve haklarının müdafası konusunda sonuna kadar öğrencilerin yanında olacağını belirtir (Özdağ, 2004, s. 154-155). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın bu konuşmasından cesaret alan öğrenciler Beyazıt Meydanı'na doğru yürüyüşe geçince yine polis engeliyle karşılaşır. Çıkan olaylarda iki öğrenci hayatını kaybeder (Ş. Turan, 1999, s. 206). Ancak, gösterilerde sürekli yeni ölüm haberlerinin yayıldığı ve bu sayede öğrencilerin tahrik edildiği görülmektedir. Bazı gazetelerde hayatını kaybeden öğrenci sayısının iki yüz elliye kadar çıkarıldığı anlaşılmaktadır (Erer, 1963, s. 401-402).

Polisin yetersiz kalması üzerine ordu birliklerinden yardım istenir. Ordu müdahalesiyle Beyazıt Meydanı boşaltıldıktan sonra öğrenciler akşam saatlerinde dağılmaya başlar. Bu sırada yayınlanan sıkıyönetim bildirisiyle tüm öğrenci yurtları kapatılarak taşralı öğrencilerin İstanbul'u terk etmeleri istenir (Özdağ, 2004, s. 156-157). Gelişen olaylar üzerine bazı öğretim üyeleri derslerine ara verdikleri (Ulus, 29 Nisan 1960) gibi toplanan İÜ Senatosu eğitime 15 gün ara verme kararı alır (Akgün, 2009a, s. 80).

İstanbul'da yaşananlar ertesi gün Ankara'da meydana gelecek olayların habercisi gibidir. Ankara CHP Gençlik Kolları'na mensup öğrencilerin bazı asistan ve genç öğretim üyeleriyle birlikte yaptıkları hazırlık neticesinde (Özdağ, 2004, s. 157) öğrenci olayları 29 Nisan'da Ankara'ya sıçrar (Dağcı, 2006, s. 50). Ankara'daki öğrenci olaylarının merkezi SBF olmakla birlikte (Aydemir, 2004, s. 367) Fen Fakültesi, Tıp Fakültesi (Özdağ, 2004, s. 157), AÜ Hukuk Fakültesi, Gazi Terbiye Enstitüsü ve Teknik Öğretim Okulu gibi yükseköğretim kurumlarının öğrencileri de gösterilere katılarak destek verirler (Dağcı, 2006, s. 50). 29 Nisan günü SBF ve Hukuk Fakültesi önünde toplanan öğrenciler hocalarından kendilerine katılmalarını isterler. Bu çağrıya Hukuk Fakültesi'nden Prof. Dr. Bahri Savcı ve Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta gibi öğretim üyeleri olumlu yanıt verirken, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen ise sıkıyönetimin ilan edildiğini hatırlatarak öğrencilerden dağılmalarını ister (Özdağ, 2004, s. 158). Saat 12:50 sularında Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç, Süvari Bölük Komutanı Binbaşı Vehbi Ersu'ya SBF'deki öğrencilerin üzerine ateş emri verir fakat

Vehbi Ersu'nun, böyle bir müdahalenin yasalara aykırı olduğunu ifade ederek emre itaat etmemesi (Ş. Turan, 1999, s. 207-208) üzerine Namık Argüç'ün kendisi önce havaya sonra fakülteye doğru ateş eder. Akabinde polisin fakülteye girmesiyle öğrenci direnişi kırılır (Özdağ, 2004, s. 158). SBF ile Hukuk Fakültesi'nde gelişen öğrenci gösterileri sırasında öğrencilerin ellerine geçirdikleri bir alev makinasını polisler karşı kullanmaları üzerine askerlere ateş emri verildiği ifade edilmektedir (Weiker, 1967, s. 27). Bu arada Merkez Komutanı General Kemal Binatlı'nın, Teknik Üniversite'de tutukladığı öğrencilere "... Sizi burada aç bırakacağım, yok edeceğim, burada leşinizi sereceğim..." (Yıldız, 2001, s. 126) şeklindeki hitabı bazı ordu mensuplarının gösteri yapan öğrencilerle aynı fikirde olmadıklarını göstermekle birlikte öğrenci gösterilerinde polisin etkisiz kaldığı, ordunun ise açıkça gösteri yapan öğrencileri desteklediği görülmektedir (Eroğlu, 2003, s. 245). CHP, üniversiteli öğrencileri iktidara karşı tahrik ederken üniversitelerin özerkliğinden ve ilim serbestliğinden faydalanır ve zamanla milletvekillerini de devreye sokar (Kirişçioğlu, 1973, s. 185). Ankara'da meydana gelen bu öğrenci gösterilerine CHP milletvekillerinden Ahmet Üstün, Ferda Güley, Ahmet Fırat, Melih Küçüktepepınar, Muslihittin Yılmazmete ve Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu da katılarak öğrencileri tahrik ederler (Erer, 1963, s. 407). Bu gösteriler İsmet İnönü tarafından çok şerefli bir hürriyet ve insan hakları mücadelesi olarak nitelendirilmiştir (Erer, 1963, s. 431).

Sivil öğrencilerin protestolarına 21 Mayıs'ta yürüyüş yapan Harp Okulu öğrencileri de destek verir (Aydemir, 2004, s. 361). Önce İstanbul'da başlayan daha sonra Ankara (Aydemir, 1968, s. 416), İzmir, Bursa, Manisa ve Zonguldak'taki Eğitim Enstitüleri ve Teknik Okullara sıçrayan (Göney, 2011, s. 286) bu öğrenci gösterileri ihtilalin öncüsü ve habercisi olarak değerlendirilmektedir (Aydemir, 1968, s. 416). Atatürk'ün emanetini korumakta kararlı olan Türk gençliği ve bağımsızlığın bekçisi olan ordu, yakın geçmişte yaşananları kendileri için bir görev çağrısı olarak değerlendirmişlerdir (Akgün, 2009a, s. 80). Meydana gelen bu gelişmelerle üniversiteler ile hükümet arasındaki tüm köprüler yıkıldığı gibi hükümet güçlü bir düşman daha kazanmış olur (Özdağ, 2004, s. 153-154).

Her ne kadar muhalefetten bazı milletvekilleri darbe hazırlıkları hakkında bilgi sahibi olsa da özellikle Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasından sonra gerçekleşen protestolara katılan veya destek veren muhalif herkesin darbeden haberdar olduğu ve

buna hizmet etmek için çalıştığı söylenemez (Demirel, 2011, s. 342). Ancak, üniversitelerde meydana gelen bu gelişmelerin ve hükümete karşı oluşan muhalefet dalgasının darbeyi planlayanların işine yaradığı ve ellerini güçlendirdiği bir gerçektir (Demirel, 2011, s. 342). SBF’de öğrencilere ateş edilmesi ordu içinde infiale sebep olduğu gibi darbeyi planlayanlar için bir kazanç olur ve girişilecek harekâta direnişle karşılaşma ihtimalini de asgari düzeye indirir (Küçük, 2008, s. 88).

4.1.7.4. Öğrenci olayları ve kara propaganda

28 Nisan’daki öğrenci gösterileri üzerine İÜ’nün tatil edildiği ve sıkıyönetimle birlikte sokağa çıkma yasağının uygulandığı görülmektedir. Bununla birlikte basına yayın yasağı getirilmesi hükümetin aleyhine sonuçlar doğuran bir hata olur. Çünkü böyle bir ortamda fısıltı gazetesinin ortaya çıktığı görülmektedir (Eroğlu, 2003, s. 245-246). Hükümetin koyduğu yayın yasaklarından dolayı yaşanan olayların gerçek mahiyeti hakkında sağlıklı bilgi alınamayınca muhalefetin de yardımıyla üretilen söylentilerde öğrencilerin üzerine açılan ateşle çok sayıda öğrencinin hayatını kaybettiği (Demirel, 2011, s. 332), özellikle Ankara olaylarının İstanbul’a abartılı bir şekilde aktarılması neticesinde, hükümetin yaptığı açıklamaların gerçeği yansıtmadığı, İstanbul’da en az elli kişinin öldüğü ancak bunun bir kişi olarak açıklandığı, dolayısıyla Ankara’da dahi yüzlerce üniversite öğrencisinin öldürüldüğü (Erer, 1963, s. 407-408), tutuklanan öğrencilerin kıyma makinelerinden geçirildiği (Demirel, 2011, s. 339-340), CHP’nin kapatılacağı, üniversitelerin öğretim üyelerinin dahi tutuklanacağı, hatta başkentte oturan öğretim elemanları ve bürokratlardan evlerinin kapıları işaretlenenlerin idam edileceği (Akgün, 2009a, s. 81), DP’lilerin hükümet tarafından silahlandırıldıkları (Demirel, 2011, s. 339) şeklindeki söylentiler yayılmaktadır. Muhalefet partisi lideri İsmet İnönü dahi kurşuna dizilen ve tankların altında ezilen öğrencilerin olduğunu iddia etmektedir (Burçak, 1991, s. 24). CHP’li Kamil Kırıkoğlu’na göre çıkan söylentiler üzerine CHP tarafından kurulan inceleme heyeti olayları araştırır ve bir rapor hazırlar. Raporda söylentilerin asılsız olduğu ifade edilmektedir. Ancak, İsmet İnönü’nün bu rapora “...Olmaz. Yoktur demeyeceksiniz, vardır imajı vereceksiniz...” şeklinde oldukça sert tepki gösterdiği ileri sürülmektedir (Demirel, 2011, s. 339-340). Ortaya atılan iddialara cevap veren DP’li Rıfki Salim Burçak olayların asılsız olduğunu, bir öğrencinin üzerine tırmandığı tanktan düşerek, bir diğerinin ise seken bir kurşunla öldüğünü, hatta başbakanın bu iki olayı da aynı gün halka açıkladığını ifade eder

(Burçak, 1991, s. 24). Polisin açtığı ateşte seken bir kurşunun Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz'in ölümüne sebep olduğu, İstanbul Erkek Lisesi Öğrencisi Nedim Özpolat'ın üzerine tırmandığı tanktan düşerek öldüğü, Hukuk Fakültesi öğrencisi Hüseyin Onur'un ise isabet eden kurşundan dolayı bacağının kesildiği anlaşılmaktadır (Göney, 2011, s. 277). İçişleri Bakanlığı'nca yapılan açıklamada öğrencilerden bir kişinin öldüğü, 15-20 kadarının ise yaralandığı ifade edilmişse de İstanbul ve Ankara olaylarında, özellikle SBF önünde Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç'ün askerlere ateş emri vermesinden dolayı yüzlerce öğrencinin hayatını kaybettiği ve ölenlerin sayısının hükümet tarafından gizlendiği dedikoduları ortalığı iyice ayağa kaldırmıştır (Burçak, 1998, s. 693-694). Olay günü SBF Dekanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz, öğrencilerden ölen olmadığını bildirdiği gibi Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç de yayınladığı bildiride birçok öğrencinin öldürüldüğüne dair çıkarılan söylentilerin asılsız olduğunu, sadece hafif şekilde yaralananların olduğunu ve askerlerin gösteri yapan öğrencileri dağıtmak için sadece havaya ateş ettiğini belirtir. Aynı şekilde İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek de yayınladığı bildiride İstanbul'da çıkan olaylarda ikisi ağır 19 polisin yaralandığını, göstericilerden iki kişinin öldüğünü ve 18 tanesinin de yaralandığını bildirir (Burçak, 1998, s. 694). Bu arada CHP'nin 21 Mart 1960 tarih ve 373 sayılı gizli genelgesine göre partinin İstanbul teşkilatının komünistlerin hücre teşkilatına benzer bir şekilde teşkilatlandığı ve her ilçeden iki kişinin merkezde bulunan emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım ile iletişimde bulunmalarının ve oluşturulan kara propagandanın halka yayılmasının istendiği iddia edilmektedir (Erer, 1963, s. 393).

27 Mayıs Askeri Darbesi'nden hemen sonra askeri idarenin günlerce ceset araması, asılsız iddialardan oluşan kara propagandanın oldukça etkili olduğunu göstermektedir (Burçak, 1998, s. 694).

4.1.7.5. Öğrenci gösterileri sonucunda üniversitelerde alınan tedbirler

İÜ'de meydana gelen öğrenci olayları üzerine Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, üniversitede öğretime üç gün ara verilmesini kararlaştırır. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nca da 29 Nisan'dan itibaren üniversiteler ve yüksekokulların bir ay süreyle tatil edilmesi kararı alınır. Öğrenci yurtlarındaki toplantılar yasaklanarak buralarda barınan taşralı öğrencilerin memleketlerine dönmeleri istenir. Bunun için ek deniz ve demiryolu seferleri düzenlenir (A. Arslan, 2004, s. 311). Ege Üniversitesi'nde

de 2 Mayıs'ta bir haftalığına tatil kararı alan senato, 9 Mayıs'ta aldığı yeni kararlarla 1959-1960 öğretim yılının sona erdiğini duyurur (A. Arslan, 2004, s. 311). Darbeyi planlayan subaylar, üniversitelerin tatil edilmesi konusunda etkileri olduğunu iddia etmektedirler. Darbeyi gerçekleştirenlerden biri olan Yarbay Ahmet Yıldız, ortaya çıkan öğrenci olaylarının akabinde Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç ile bir telefon görüşmesi yaptığını, Argüç'ün kendisinden üniversitelerin durumu ile ilgili fikrini sorduğunu, bunun üzerine orduyla gençleri karşı karşıya getirmemek için üniversitelerin kapatılması yönünde fikir belirttiğini ve bu görüşmeden sonra üniversitelerin tatil edildiğini ifade etmektedir (Yıldız, 2001, s. 127-128).

Öğrenci olaylarını sona erdirmek amacıyla ilan edilen sıkıyönetimle birlikte üniversitelerin kapatılmasından sonra memleketlerine giden öğrencilerin gittikleri yerlerde olayları abartarak anlatmaları, huzursuzluğun ülkenin her tarafına yayılarak artmasında etkili olur (Küçük, 2008, s. 86-87).

4.1.7.6. Parola 555 K

Üniversitelerde ve hükümet kanadında alınan tüm tedbirlere rağmen öğrenci protesto ve gösterilerinin devam ettiği görülmektedir. Hükümetin gövde gösterisi için Kızılay Meydanı'nda bir miting yapmayı planlaması üzerine öğrenciler hükümetin çabasını boşa çıkarmak amacıyla bir organizasyon tertipler (Ş. Turan, 1999, s. 214). Talebe Cemiyetleri ve Talebe Federasyonunun önemli katkıları neticesinde 05 Mayıs 1960 tarihinde Kızılay Meydanı'nda 555K yani beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay'da parolasıyla bir öğrenci gösterisi düzenlenir (Özkaya, 2005, s. 148). 5 Mayıs'ta düzenlenen bu gösteri o zamana kadar Kızılay'da düzenlenmiş en büyük öğrenci gösterilerinden biri olma özelliği taşımaktadır (Dağcı, 2006, s. 51). Kızılay'da öğrenci protestosuyla karşılaşan Adnan Menderes, öğrencilerin arasına dalınca ortalık karışır. Başbakan tartaklanır ve hemen meydandan uzaklaşmak zorunda kalır (Ş. Turan, 1999, s. 214). Öğrencilerden valiliğin önüne kadar gelenler "Katil Menderes! Vali istifa!" şeklinde sloganlar atarlar (Özdağ, 2004, s. 155). Beyazıt Meydanı'nda gösteri yapan öğrenciler İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek'in sıkıyönetim ilan edildiğine dair uyarısı üzerine dağılmaya başlamışken Şişli Emniyet Amirliği Zeki Şahin'in başlarında bulunduğu polis grubunun ateşli saldırısıyla karşılaşır. Öğrencilerden yakalananlar gözaltına alınıp karakola götürülürler (Yıldız, 2001, s. 126). Bu sırada göstericilere saldıran polislerin ordu mensupları tarafından

engellendikleri görülmüştür (Özdağ, 2004, s. 155). Bu gösterilerde öğrenciler ordu lehine “Türk ordusu çok yaşa!” şeklinde sloganlar atıp birlik komutanı binbaşığı omuzlarında taşırlarken (Özdağ, 2004, s. 155) polisler “katiller!” diye bağırırlar (Yıldız, 2001, s. 126). Öğrencilerin bu tutumlarından polis teşkilatına karşı mesafeli oldukları, fakat ordu birliklerine oldukça yakın oldukları görülmektedir.

4.1.7.7. Öğrenci olaylarında öğretim görevlilerinin etkisi ve tutumu

Üniversitelerde meydana gelen öğrenci olayları belli bir ölçüde politikayla ilgili olan öğretim kadrosunun etkisiyle gelişmiş olup bu olaylar askerin bir an evvel müdahalede bulunmalarında önemli rol oynamıştır (Kayalı, 2012, s. 63). 28 Nisan’da İÜ’de gerçekleşecek olan olaylardan üniversitenin öğretim üyelerinin haberlerinin olduğu ifade edilmektedir (Yürük, 2004, s. 36). Darbeden sonra İÜ Rektörlüğü’nden 4 Haziran 1960’ta yapılan açıklama da bunu destekler niteliktedir. Açıklamada 28-29 Nisan tarihleri ile daha sonraki günlerde cereyan eden öğrenci olaylarında İstanbul’daki tüm üniversitelerin ve yüksekokulların katılımının sağlandığı, bunların sürekli birbiriyle iletişim ve koordine halinde oldukları, yönetici ve hocalarının da desteklerini esirgemedikleri ifade edildikten sonra harekâtın üniversiteler tarafından başlatıldığı ve ordu mensupları tarafından bitirildiği belirtilmektedir (Hürriyet, 5 Haziran 1960). İstanbul Valisi Refik Tulga’ya göre CHP yanlıları ve gençlik teşkilatları, öğretim üyeleri ve öğrencileri hükümete karşı kışkırtırlar. Bu da olayların büyümesine sebep olur (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 171). CHP birkaç yıldan beri üniversitelerde gençlik kolları vasıtasıyla nüfuzunu artırmaya çalışmaktadır. Üniversite profesörlerinden bazılarının hükümet ve özellikle de Tahkikat Komisyonu’nun yetkilerini düzenleyen yetki yasası ile ilgili açıklamalarının yayınlanması CHP’nin üniversitelerde kurmuş olduğu örgütlerin harekete geçmesinde önemli rol oynar. Bu örgütler profesörlerin beyanlarını slogan olarak kullanırlar ve 27 Nisan günü öğleden sonra gruplar halinde toplanarak bir sonraki gün için hazırlık yapmaya başlarlar (Başgil, 2011, s. 119). Türkiye Büyük Millet Meclisi Tahkikat Encümenlerinin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun’un 27 Nisan’da kabulü üzerine İÜ Hukuk Fakültesi’nden bazı profesörlerin desteğiyle üniversite öğrencileri hükümet aleyhinde ayaklanırlar (Kocabaş, 2011, s. 513). DP’ye karşı düşmanlıklarıyla bilinen bazı profesörlerin yaptıkları kışkırtıcı açıklamaların öğrencilerin harekete geçmesine sebep olan önemli bir faktör olduğu ifade edilmektedir (Başgil, 2011, s. 115-116). Özellikle Prof. Dr. Hüseyin

Naili Kubalı, gazetelere yaptığı açıklamalarda meclisin kararını çok sert bir şekilde eleştirmekte ve kışkırtıcı beyanlarda bulunmaktadır (Başgil, 2011, s. 118).

28 Nisan günü İÜ’de meydana gelen olaylarda polisin üniversiteye girmesine engel olmak isteyen Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, çıkan arbedede yaralanır ve zorla valiliğe götürülür (Ş. Turan, 1999, s. 206). DP’li Rıfkı Salim Burçak’ın, iç işleri bakanından aldığı bilgiye göre Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, polisin üniversiteye girmesine engel olmaya çalışır. Öğrencilere nasihat edip onları dağıtmak isterken yere düşer ve başından yaralanır (Burçak, 1998, s. 693). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın başına gelenler ve polisin o gün üniversite yönetiminden izinsiz üniversiteye girmesi darbeden sonraki dönem için bazı öğretim üyelerinin DP’lilere karşı intikamcı bir tavır takınmalarında önemli rol oynar (TBMM, 2012, s. 250). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın valilikten döndükten sonra başındaki pansumanla öğrencilerin karşısına çıkıp konuşma yapması dağılmaya başlamış olan öğrenci kalabalığının öfkesinin artmasına sebep olur (Başgil, 2011, s. 121). Bu davranış, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın görünüşte öğrencilerin dağılmalarını sağlamaya yönelik olduğu ancak, başındaki sargı beziyle aslında öğrencilere bir nevi intikam alınması gerektiği mesajını vermeye çalıştığı şeklinde yorumlanmaktadır. Öğrencilerin, hocalarını dinledikten sonra Beyazıt Meydanı’nda toplanarak daha büyük bir gösteri düzenlemeleri buna kanıt olarak gösterilmektedir (Başgil, 2011, s. 121-122). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’ın sürekli üniversite öğrencilerini hükümete karşı kışkırtarak olayların çıkmasına sebep olduğu, sivil bir darbe lideri gibi çalışarak İsmet İnönü ve darbeci subaylarla temasta olduğu belirtilmektedir (Yeşilyurt, 1997, s. 236). Öte yandan 29 Nisan’da Ankara’da meydana gelen öğrenci gösterilerinde Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Necip Bilge, Prof. Dr. Süheyip Derbil ve Doç. Dr. Hicri Fişek’in öğrencilerle birlikte sıra kapaklarını güvenlik güçlerine fırlattıkları ifade edilmektedir (Yeşilyurt, 1997, s. 250). Ayrıca SBF’de güvenlik güçleriyle öğrencilerin karşı karşıya geldiği bir sırada öğretim üyeleri tarafından fakültenin pencerelerine üzerinde yaralanan öğrencilerin kanıyla başbakan ve hükümet aleyhinde yazıların bulunduğu dövizlerin asıldığı belirtilmektedir (Hikâyenin sonu, 1960, s. 19). O günlerde bazı ordu mensuplarının öğretim elemanlarıyla iletişim halinde oldukları görülmektedir. 29 Nisan günü öğleden sonra aralarında İstanbul Askeri Valisi Tuğgeneral Refik Tulga’nın bulunduğu bir grup ordu mensubu rektörlük binasında Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ile bir görüşme yapar.

Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve diğer bazı profesörlerin de hazır buldukları görüşmede profesörler polislerle ilgili şikâyetlerini dile getirirler (Özkaya, 2005, s. 120-121).

Hükümete göre meydana gelen gösterilerde öğrencilerin temel destekçileri üniversitelerin hocalarıdır. Adnan Menderes, üniversite olaylarında öğrencileri kışkırttıklarını söyleyerek suçu öğretim üyelerine atmaktadır (Ş. Turan, 1999, s. 214). 2 Mayıs 1960 tarihli meclis grubu toplantısında da gösterilerin üniversitelerin tertibi olduğunu ve bunda hocaların ve rektörün önemli rolü olduğunu ifade etmektedir (Burçak, 1998, s. 701-702). Adnan Menderes'e göre hocalar DP'den önceki dönemlerde her türlü haksızlık ve kanunsuzluklara karşı sessiz kalmış olan hürriyet soytarlarıdır (Burçak, 1998, s. 702). Aynı toplantıda konuşan DP'li Hüseyin Ortakçioğlu da profesörlerin öğrencileri teşvik ve tahrik ettiğini ifade eder (Burçak, 1998, s. 703). Ayrıca Adalet Bakanı ve İç İşleri Bakanı Vekili Hüseyin Avni Göktürk, aralarında Doç. Dr. Muammer Aksoy'un da bulunduğu bazı öğretim üyelerinin öğrencileri kışkırttıkları ve bundan dolayı haklarında soruşturma başlatıldığını açıklar (A. Arslan, 2004, s. 252). AÜ SBF'de çıkan olaylarda Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun parmağı olduğunu düşünen hükümet, o sırada CHP milletvekili olan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun dokunulmazlığının kaldırılması ve tutuklanması için girişimde bulduysa da bu konuda bir neticeye varamaz (Karakaya, 2008, s. 78).

Üniversitelerde hükümete karşı olanların çoğunun hukuk alanında görev yapan öğretim üyeleri oldukları görülmektedir. Bu elbette ki tesadüfi değildir. Hukuk profesörleri derslerinde hukuki konuları işlemek zorunda olduklarından ister istemez iktidarın uygulamalarını gözden geçiriyor, tetkik ediyor ve bunları hukuk açısından değerlendiriyorlardı. Yaptıkları değerlendirmenin sonucunu da öğrencileriyle ve kamuoyuyla paylaşıyorlardı. Bu da hükümet tarafından kendisine karşı girişilen faaliyetler olarak değerlendirilmekteydi (Toker, 1992, s. 62-63).

4.1.7.8. Öğrenci olayları karşısında hükümetin tavrı

Başlangıçta pek de önemsenmeyen öğrenci olayları zamanla hükümet için oldukça can sıkıcı bir hale gelir. Öğrenci olaylarının giderek artması üzerine İstanbul ve Ankara'da sıkıyönetim ilan eden hükümet (Dağcı, 2006, s. 51) bu olayları CHP'nin kışkırtmasıyla patlak veren bir ihtilal girişimi olarak görmektedir. Adnan Menderes, bu tür olayların önüne geçebilmek için gerekirse üniversitelerin temeline gireceklerini ifade

etmektedir (Ş. Turan, 1999, s. 207). Sıkıyönetim ilanından sonra üniversiteler tatil edilerek öğrenciler memleketlerine gönderilir. Ancak, hükümetin okulları tatil etme, öğrencileri memleketlerine gönderme, toplantı ve gösteri yapmayı yasaklama gibi tedbirlerine rağmen öğrenci olayları gün geçtikçe artmaya devam eder. Alınan tatil kararıyla okullarda toplanıp gösteri yapma imkânları ellerinden alınan öğrenciler Ankara Kızılay Meydanı'nda gelenek haline gelen gösteriler düzenlemeye başlarlar (Dağcı, 2006, s. 51). Hatta zamanla gösterilere halktan ve ordudan katılımlar da olur (Aydemir, 1968, s. 423). Adnan Menderes'in isteği üzerine görüşü alınmak üzere Ankara'ya çağrılan Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, 30 Nisan 1960'ta Cumhurbaşkanlığı köşkünde yapılan toplantıda 28 Nisan öğrenci gösterilerinde subayların öğrencilerle kucaklaşmalarına tanık olduğunu belirtir (Ş. Turan, 1999, s. 208-209) ve hükümete, olayların durdurulması konusundaki tavsiyelerini iletir. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, ortalığın durulması için Tahkikat Komisyonu'na olağanüstü yetkiler veren yetki yasasının derhal meclise geri gönderilmesinin, gençliğe karşı sert tedbirlere başvurulmamasının (Başgil, 2011, s. 129) hatta hükümetin istifa ederek kurulacak yeni kabinede muhalefete de bazı bakanlıklar verilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağını ifade eder (Ş. Turan, 1999, s. 210). Prof. Dr. Ali Fuat Başgil ayrıca başbakanın, çoğunluğun desteğine güvenerek ülkenin zinde ve etkili kuvvetlerinden olan üniversiteler, öğretim üyeleri ve öğrencilerini ihmal etmemesi gerektiği tavsiyesinde bulunur. Ancak, başbakan bunları pek ciddiye almadığı (Başgil, 2011, s. 132) gibi Cumhurbaşkanı Celal Bayar da böyle davranmanın zaaf olarak nitelendirileceğini söyleyerek Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in fikirlerine karşı olduğunu ortaya koyar (Ş. Turan, 1999, s. 210). Celal Bayar, olayların sert tedbirler alınarak bastırılabilceğini düşünmektedir (Demirel, 2011, s. 300). Hükümetin, içine düştüğü sıkıntılı durumdan çıkmaya çalıştığı fakat bu konuda pek de başarılı olamadığı görülmektedir.

Öğrenci olayları DP grubunun da gündemini meşgul eder. Grup toplantısında öğrenci olayları ile ilgili yapılan görüşmede Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasının sonuç vermediği, sıkıyönetim ilanının da mevcut olaylar karşısında etkisiz kaldığı, özel kanunlarla özel mahkemelerin kurulmasının şart olduğu hatta olaylardaki rolünden dolayı CHP'nin kapatılması gerektiği tartışılmaya başlanır (Demirel, 2011, s. 343). Başbakan, DP'li il başkanlarına gönderdiği 8 Mayıs 1960 tarih ve 3671 sayılı bildirimde, İstanbul ve Ankara'da meydana gelen olaylarda CHP Gençlik Kolları'nın rolü

olduğunu, komünist teşkilat ve elemanların da bu gençlere rehberlik ettiğini, amaçlarının öğrenci protestolarını diğer illere de yaymak olduğunu ifade eder (Burçak, 1998, s. 712). Gösterilerde ölen Turan Emeksiz adlı öğrencinin Türkiye Gizli Komünist Partisi üyesi olduğunun sonradan anlaşılması (Kirişçioğlu, 1973, s. 189) başbakanın bu konuda haklı olduğunu göstermektedir. Hükümet tarafından CHP'nin kapatılması fikrinin ortaya atılması CHP'de olduğu kadar ordu cephesinde de gerginliğe sebep olur (Demirel, 2011, s. 343). Dolayısıyla hükümetin çabaları durumun daha da kötüleşmesine sebep olmakta ve CHP ile üniversitelere bağlı bulunan ordu mensuplarını oldukça rahatsız etmektedir.

Hükümet bir yandan olayları sona erdirmeye çalışırken diğer yandan da bunların çıkış sebeplerini araştırmaktadır. Meydana gelen olaylarla ilgili DP tarafından hazırlanan araştırma raporunda öğrenci olaylarının başta üniversiteler olmak üzere çeşitli odakların tahrikiyle ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Rapora göre üniversiteler, özerkliği siyasi bağımsızlık olarak değerlendirmektedir. Ayrıca profesörlerin, inkılâpların zedelenmiş olduğu yolundaki açıklamaları, Rektör Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın öğretim yılı açılışındaki konuşmasında sarf ettiği manidar ifadeler ile polisin üniversiteye giremeyeceği yönündeki görüş ve direnişi, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın devamlı telkinleri, basın gayretleri, ülkedeki olayların Güney Kore hadiseleri ile karşılaştırılması, CHP'nin gayret ve faaliyetleri ile gençlik kollarının tahrikleri olayların temel hazırlayıcılarıdır (Burçak, 1998, s. 714). Adnan Menderes, 15 Mayıs 1960'ta İzmir'de yaptığı konuşmasında gösteri yapanların kandırılmış ve yıllardan beri tahrik edilmiş talebeler olduğunu ve halktan hiç kimsenin gösterilere katılmadığını ifade etmektedir (Burçak, 1998, s. 721). Başbakan nazarında halk hükümetin arkasındadır. Buna karşı CHP, basın ve üniversiteler bir olup DP'ye karşı mücadele etmektedirler.

Üniversitelerin, olayların araştırılması konusunda çabaladıkları görülmektedir. Polisin İÜ'ye girmesi ve öğrencilere müdahale etmesiyle ilgili olarak İÜ Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve 18 öğretim üyesi, gereği yapılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na bir bildiri sunarlar. Bildiride polisin üniversite yönetiminden izin almadan üniversiteye girmesi ve öğrencilerle öğretim üyelerine karşı uyguladığı şiddet eleştirilir. Bildiri 23 Mayıs'ta mecliste okunur ve hükümet hakkında meclis araştırmasının başlatılması istenir (TBMM Zabıt Ceridesi 23.05.1960, s. 495-497).

4.1.8. DP ve kamu desteği

DP, muhalefette olduğu dönemde ısrarla demokrasiyi savunmuş ve antidemokratik uygulamalara karşı sesini yükseltmiştir. İktidarı eline aldığında bu tür uygulamaları kaldıracağı ümit edilmiştir (Findley, 2012, s.306). Netice itibariyle DP 1950 seçimlerinde işçiler, köylüler, basın, aydınlar ve askerlerin içinde bulunduğu bir koalisyondan önemli destek alarak iktidara gelir. Tek partili rejimin bıkkınlığıyla oluşan bu koalisyon, DP'nin iktidara gelmesiyle beklediği değişikliğe kavuşma fırsatı elde eder (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 84). Ancak, zaman içinde meydana gelen gelişmelerle bu koalisyonun parçalanmaya başladığı ve muhalefet kanadına doğru kaydığı görülmektedir. Enflasyondan dolayı aydınların içine düştükleri olumsuz durum, hükümetin bürokrasi düşmanlığının ayrıcalıklı olmaya alışmış aydın kitlesinin saygınlığını yok etmesi, bir general, bir profesör veya bir gazetecinin kırsaldan gelen bir zengine göre daha az saygı görmeleri ve aydınların hürriyetlerinin kısıtlanması bu kesimlerin DP'ye karşı tavır almalarına ve muhalefete kaymalarına sebep olur (Eroğlu, 2003, s. 209). Ayrıca hükümetten beklenen antidemokratik uygulamaların bertaraf edilmemesi, aksine bunların muhalefete karşı kullanılması (Findley, 2012, s.306) da bu koalisyonun dağılmasında etkili olur.

Adnan Menderes'in iktidarının hemen başlangıcında Arapça ezanı serbest bırakması, Atatürk'ün devrimci cephesinde ilk yarığın açılması şeklinde yorumlanmıştır (Baban, 1970, s. 54). Bu gelişmeyle orduda rahatsızlık başladığı (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 112) gibi başlangıçta hükümete destek veren ilerici aydınlar da DP'den kopmaya başlamışlardır (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 85). Bu değişiklik karşısında Cumhurbaşkanı Celal Bayar üzölmüş, sinirlenmiş fakat Adnan Menderes'le olan yaklaşık beş yıllık birlikteliğinden dolayı sesini çıkaramamıştır (Baban, 1970, s. 30). Zaten cumhurbaşkanı ile başbakanın anlaşmazlığa düştüğü herhangi bir konuda sürekli Adnan Menderes'in baskın çıktığı ve Celal Bayar'ın geri adım attığı görülmektedir (Baban, 1970, s. 46). DP'nin, muhalif gazetecileri tutuklatması hatta matbaalarını kapattırması, hükümeti eleştiren üniversite hocalarını bakanlık emrine alması, özellikle 1954'teki seçim zaferinden sonra kimseden fikir almadan devleti kendi bildiğı gibi yönetme politikasının sonucunda arkasındaki kamu desteğini yitirir. Son olarak darbe arifesinde çıkan öğrenci olaylarında iktidarın baskısıyla ordu birliklerinin SBF'ye ateş etmesiyle iktidar kamu desteğinden tamamen mahrum kalır (Küçük, 2008, s. 88).

Dönemin siyasi tablosu özetlenecek olursa DP'nin kurulduğu yıllarda demokrasinin bayraktarlığını yaptığı, CHP'nin ise daha çok tek parti iktidarına yakın durduğu ancak darbe arifesinde rollerin tersine döndüğü ve CHP'nin demokrasinin öncüsü, DP'nin ise tek partiliğin savunucusu rolüne büründüğü görülmektedir (Findley, 2012, s. 309).

4.2. Üniversitelerin CHP İle İlişkileri (1950-1960)

Üniversiteler sadece siyasi iktidarla değil aynı zamanda muhalefet partisi CHP ve orduyla da etkileşim içinde olmuştur. Üniversitelerin muhalefetle olan ilişkilerinin tam ve doğru olarak anlaşılabilmesi için muhalefet partisi CHP'nin orduyla olan ilişkilerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan öncelikle CHP-ordu ilişkisinin ele alınması uygun olacaktır.

4.2.1. CHP-ordu ilişkileri

Öncelikle CHP lideri İsmet İnönü'nün hem ordunun gözünde hem de üniversiteli öğrencilerin nezdinde önemli bir yeri vardır. Üniversite öğrencilerinin öteden beri İsmet İnönü'ye karşı ilgi ve bağlılıkları olduğu (Erer, 1963, s. 37) gibi her ne kadar DP'nin kurulduğu yıllarda özellikle ekonomik durumlarının elverişsiz olması ve genç subayların terfilerinin geciktirilmesi gibi sebeplerle ordu içinde İsmet İnönü'yü istemeyenler olsa da ordu mensupları için İsmet İnönü, Batı Cephesi komutanı, İnönü Muharebelerinin kahramanı, Lozan'ın usta diplomatı, Milli Şef ve eski cumhurbaşkanı demektir (Mazıcı, 1989, s. 138). Öte yandan I. Dünya Harbi ve İstiklal Harbi'nde görev alan ordu üst kademesinin çoğu İsmet İnönü'nün silah ve sınıf arkadaşları olup ekonomik ve özlük hakları bakımından oldukça iyi durumdadır. Emekli olduklarında da CHP listelerinden milletvekili ve bakan olabildiklerinden İsmet İnönü'yü sonuna kadar desteklemektedirler (Kocabaş, 2011, s. 54-55). Öyle ki 1950 seçimlerinde iktidarın el değiştirmesi üzerine bir grup üst rütbeli komutan İsmet İnönü'ye, gidişata müdahale için emir vermesinin yeterli olacağını söylemekten çekinmezler. Ancak, İsmet İnönü'nün bunu kabul etmediği bilinmektedir (Kocabaş, 2011, s. 55). Bu gelişmeyi haber alan DP'nin hemen ordu üst kademesinde kapsamlı bir değişikliğe gitmesi ordu içinde DP'ye karşı 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar artarak devam edecek olan bir hoşnutsuzluğun ortaya çıkmasına sebep olur (Başgil, 2011, s. 151). Zaten ordu içindeki subaylardan bir kısmı CHP'ye sonuna kadar bağlı olduklarından kendilerini DP'ye pek yakın hissetmemektedirler. DP'nin 1950 seçimlerinde kazandığı zaferden oldukça

umutlu olan ancak, çok zaman geçmeden hayal kırıklığına uğrayanlar ise ordunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır (Hale, 1996, s. 93-94).

Hükümet ile muhalefet partisi arasında özellikle 1950'lerin ortalarından itibaren başlayan gerginlik orduya da yansımaya başlar. İsmet İnönü, özellikle 1954 seçimlerinden sonra gerilen siyasi ortamın orduya etkisinin oldukça fazla olduğunu "... Bu hadiseler oluyor. Çok can sıkıcı hadiseler oluyor. Bilin ki bizim bu konuştuklarımız her kışlanın her odasında konuşuluyor..." sözleriyle ifade etmektedir (Birand, Dünder ve Çaplı, 1993, s. 111). Bunun neticesinde ordu içinde, İsmet İnönü'ye sempati duyan ve muhalefetin faaliyetlerini destekleyen subayların hükümete karşı bazı yasadışı faaliyetlere de giriştikleri görülmektedir. Örneğin 13 Nisan'da İstihbarat Okulu'nda 5 subay, İsmet İnönü'nün yasaklı bazı nutuklarını çoğaltıp dağıttıkları suçlamasıyla tutuklanıp sorguya çekilirler (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 126). Bu olaydan yaklaşık bir ay sonra 14 Mayıs'ta da Kızılay'da kalabalık arasında beyanname dağıtan üç subay tevkif edilir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 126). Son dönemlerde İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmalar ile CHP'nin genelge ve bildirilerinin yayımlanması hükümetçe yasaklandığından en güvenli yer olarak görülen Genelkurmay Başkanlığı'ndaki çoğaltma makinelerinde bu dokümanlar çoğaltılıp gerekli yerlere dağıtılır (Toker, 1992, s. 340, Aydemir, 1968, s. 412). Ayrıca baskı makinesine sahip tüm CHP'liler sürekli olarak hükümet aleyhinde ve çoğunluğu asılsız bilgiler içeren beyannameler çoğaltmakta ve dağıtmaktadırlar (Erer, 1963, s. 421). Örneğin İsmet İnönü'nün Meclis'te yaptığı ve "...Arkadaşlar! Şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilal meşru bir haktır... Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam..." şeklindeki demecinin yasaklanması üzerine bu konuşmanın el altından çoğaltılarak CHP'li milletvekilleri aracılığıyla özellikle ordu mensuplarına ulaştırıldığı görülmektedir (Birand, Dünder ve Çaplı, 1993, s. 166-167).

4.2.2. CHP'nin darbeci subaylarla irtibatı

Siyasette oldukça etkili bir rol üstlenmiş olan ordunun, partilerin ve siyasetin etki alanını kısıtladığı görülmektedir. Bundan dolayı siyasi partilerin bir kısmı rakiplerini saf dışı bırakmak için ordunun desteğini kazanmaya çalışırken bir kısmı da orduyla karşı karşıya gelmemek için üstün çaba sarf etmişlerdir. 1957'den itibaren CHP'nin DP'yi tasfiye etmek için bir kısım ihtilalci subaylarla sürekli ilişki içinde olması buna örnek olarak gösterilmektedir (Söğütü, 1996). 27 Mayıs 1960 tarihinde

gerçekleşen askeri darbeye muhalefet partisi CHP'nin çok önemli bir rol üstlendiği bilinmektedir. CHP'nin ileri gelen yöneticilerinden Avni Doğan'ın "...İhtilali biz hazırladık, ordu yaptı..." şeklindeki beyanını partinin darbedeki rolünü özetler niteliktedir (Burçak, 1991, s. 25). Ayrıca Güneri Cıvaoğlu, 27 Mayıs Askeri Darbesi'ni gerçekleştiren subayların CHP'ye dayandığını ayrıca darbenin aydınlar ve üniversiteler tarafından da desteklendiğini ifade etmektedir (Sabah, 27 Mayıs 1988).

İsmet İnönü'nün askerlerle ilişkileri hep tartışılan bir konu olmuştur. Her askeri müdahale sivillerin siyasal desteğine muhtaçtır. Bu yüzden darbeyi planlayan subayların yapacakları darbeye meşruiyet kazandırmak amacıyla muhalefet lideri İsmet İnönü ile işbirliği yapmak gibi bir zorunlulukları olduğu düşünülmektedir (Ünsaldı, 2008, s. 66). İsmet İnönü'nün, iktidarı DP'ye devrettiği 14 Mayıs 1950'den başlayarak 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar her fırsattan istifade ettiği ve askeri darbeyi bizzat hazırladığı ifade edilmektedir (Kirişçioğlu, 1973, s. 29). İsmet İnönü'nün damadı ve aynı zamanda gazeteci olan Metin Toker'e göre İsmet İnönü'nün askerlerle doğrudan irtibatı yoktur (Toker, 1992, s. 351). MBK (Milli Birlik Komitesi) üyelerinden Ahmet Er'e göre ise İsmet İnönü ordu içinden birçok subayla iletişim halindedir (Sabah, 26 Mayıs 2014). Muhalefet liderinin ayrıca askerlerle iletişimi bulunan ve darbeyi kışkırtan CHP milletvekilleri sayesinde (Ilıcak, 1989, s. 215) çeşitli yollarla darbecilerden haber aldığı belirtilmektedir (Toker, 1992, s. 351). CHP'lilerden Suphi Baykam, Turgut Göle, Ferda Güley (Demirel, 2011, s. 387), emekli albay olan ve sonradan CHP'ye üye olan Cemal Yıldırım, Faik Ahmet Barutçu gibi isimlerin askerlerle yakından bağlantılı olan kişiler oldukları ifade edilmektedir (Demirel, 2011, s. 358). CHP milletvekili Turgut Göle darbenin tarihini dahi önceden bildiklerini iddia etmektedir (Arcayürek, 1984, s. 130). Bir dönem Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yaverlik de yapmış olan Adnan Çelikoğlu'na göre ihtilal hazırlığı içinde olan subaylardan bazıları CHP üst yönetimiyle bağlantı halindedir ve İsmet İnönü de yapılan çalışmaları yakından takip etmektedir. Bunu organize edenlerden birinin de üniversitedeki görevinden ayrıldıktan sonra CHP milletvekilliğine seçilen ve her fırsatta hükümetin uygulamalarını eleştiren Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu olduğu ifade edilmektedir (Çelikoğlu, 2010, s. 121).

İsmet İnönü'nün hazırlanmakta olan darbe hakkında bilgi sahibi olduğu belirtilmektedir. Metin Toker'e göre İsmet İnönü, hazırlanan darbeden haberdardı (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 162). Bu bilgiyi, darbeyi gerçekleştirenlerden biri

olan Alpaslan Türkeş de desteklemektedir. Türkeş'e göre İsmet İnönü, sonradan MBK üyesi seçilen ordu mensupları ve bu komite dışında kalan bir kısım askerlerle doğrudan veya dolaylı yollarla irtibat halindeydi ve askeri darbe çalışmalarının farkındaydı (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 161). Darbe arifesinde yaptığı konuşmalar ve "...Asker ihtilal hazırlıyor. Bunu görmemek imkânsız..." şeklindeki beyanı da bunu desteklemektedir (Toker, 1992, s. 352). Ayrıca CHP'yi iktidara getirmek için ordu içinde teşkilatlanan cuntaya karşılık olarak muhalefet partisinin darbenin sosyal, ekonomik ve psikolojik zeminini hazırlamak için üniversiteli gençleri sokağa dökmesinden bu iki kesimin birbirinden haberdar oldukları sonucu çıkarılabilir (Bozdağ, 2006, s. 96).

Askeri darbeye sayılı günler kala ordu mensuplarının da hükümete ve muhalefete karşı tavırlarını artık iyice belli ettikleri görülmektedir. İsmet İnönü, Nisan 1960'ta yurt gezisine çıktığında hükümet yol güzergâhındaki mülki amirlere her ne suretle olursa olsun İsmet İnönü'nün seyahatinin engellenmesi emrini verir (Toker, 1992, s. 322). Kayseri'ye gitmek isteyen İsmet İnönü'yü durdurma talimatı alan Kayseri Valisi Ahmet Dalli Himmetdede tren istasyonunda görevlendirilen askeri birliğin komutanı Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner'e, İsmet İnönü'yü durdurmak için gerekirse silah kullanması emrini verir. Selahattin Çetiner'in emre karşı çıkması, ordunun artık DP iktidarını dinlemediğinin ve muhalefeti korumaya yöneldiğinin açık bir işaretidir (Ş. Turan, 1999, s. 195). Kurmay Binbaşı Selahattin Çetiner, kısa bir süre sonra askeri birliklerin maksadı dışında kullanıldığı (Milliyet, 6 Nisan 1960) ve Anayasa'nın 70. maddesindeki seyahat ve hürriyet hakkına muhalif davranmaya zorlandığı gerekçesiyle istifa eder. Kayseri'de görevlendirilmiş diğer bir subay olan Binbaşı Osman Özkoçak da aynı sebeple istifa eder (Toker, 1992, s. 322). Bu istifalarda CHP tarafından yapılan telkinin etkili olduğu ifade edilmektedir (Demirel, 2011, s. 317). Hükümetin askerlere ve tarihi bir şahsiyet olarak İsmet İnönü'ye karşı tutumu ordunun da hükümete yaklaşımını belirlemektedir (Demirel, 2011, s. 239). İsmet İnönü'nün, iktidarı eleştirmesini yakından takip eden ordu mensupları, CHP liderinin üniversitelerin özerkliği konusundaki fikirlerini de desteklemektedir (Subaşı, 2004, s. 87). Öte yandan Himmetdede ve İncesu'da İsmet İnönü'nün yolunun kesilmesi üzerine İstanbul'dan üniversiteli gençlerden telgraflar geldiği ve öğrencilerin İsmet İnönü'nün emirlerini bekledikleri, İncesu'ya gelmeyi bile teklif ettikleri görülmektedir (Toker,

1992, s. 320). Ayrıca üniversiteli öğrencilerden CHP'ye olan katılımın (Ulus, 24 Ocak 1960) yaşanan bu üzücü olaydan sonra artarak devam ettiği görülmektedir (Ulus, 6 Nisan 1960).

İsmet İnönü'nün yurt gezilerinin hükümet tarafından engellenmeye çalışılması üzerine yaşanan olaylardan sonra bazı eski ordu mensupları ile akademisyenlerin İsmet İnönü'yle görüştükleri görülmektedir. 17 Nisan'da (Hale, 1996, s. 100) 14 kadar emekli general ve amiral İsmet İnönü'yü Taşlık'taki evinde ziyaret ederler (Toker, 1992, s. 328). İsmet İnönü, yarımşar saat arayla önce Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı ve Şair Behçet Kemal Çağlar, sonra Prof. Dr. Sıddık Sami Onar gibi bazı profesörler, CHP döneminin son Genelkurmay Başkanı Emekli Orgeneral Abdurrahman Nafiz Gürman, eski Genelkurmay İkinci Başkanı Emekli Orgeneral Şahap Gürler gibi bazı emekli askerlerle görüşür (Toker, 1992, s. 303). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın İsmet İnönü'yü ziyarete giderken kapıda gazetecileri gördüğünde yolunu değiştirmesi ve daha sonra evin arka kapısından girmesi bazı tartışmaları da beraberinde getirir (Göney, 2011, 275). Yapılan görüşmede İsmet İnönü'nün, askerlerin üzerinde önemli görev ve sorumluluklar olduğunu ifade ettiği belirtilmektedir (Hale, 1996, s. 100). Bu görüşmelere tepki gösteren DP'ye göre CHP orduyu siyasete karıştırmakta ve silahlı kuvvetleri mevcut düzene karşı itaatsizliğe sevk etmektedir (Hale, 1996, s. 100). DP ayrıca bunu bir ihtilal hazırlığı olarak görmektedir (Toker, 1992, s. 304). Adnan Menderes, görüşmeyi İstanbul Valisi Ethem Yetkiner aracılığıyla araştırdığını ve İsmet İnönü ile Prof. Dr. Sıddık Sami Onar arasında yapılan görüşmede ilk seçimde Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın İstanbul'da birinci sırada CHP adayı yapılması, üniversite öğrencilerinin çeşitli yollarla DP aleyhinde kışkırtılmaları ve öğretim üyelerinin derslerde DP aleyhinde propaganda yapmaları gibi hususlarda görüş birliğine vardıklarını tespit ettiklerini belirtir (Ilıcak, 1989, s. 216). Ancak, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın İsmet İnönü'yü ziyaretinin sebebini araştıran Prof. Dr. Hıfzı Timur'a göre ise ziyaretin sebebi, peşi sıra kardeşi ve annesini kaybeden İsmet İnönü'nün, bu acı olaylarda yanında olan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'a üniversitede iadei ziyarette bulunmak istemesi üzerine Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın "...Paşa hazretleri yorulmasınlar ben kendim gelirim..." deyip İsmet İnönü'yü evinde ziyaret etmesinden ibarettir (Ilıcak, 1989, s. 215-216). CHP liderinin yaptığı bu görüşmelerden sonra

muhalefetin faaliyetlerinin araştırılması amacıyla mecliste bir araştırma komisyonunun kurulması gündeme gelir (Erer, 1963, s. 394).

Darbenin ertesi günü MBK lideri Cemal Gürsel'in İsmet İnönü'ye "...Emirleriniz bizim için peygamber buyruğudur, paşam..." şeklindeki hitabı ve İsmet İnönü'nün MBK'nın desteklenmesi yönünde tüm teşkilata bir genelge göndermesi iki tarafın yakın ilişkilerini göstermektedir (TBMM, 2012, s. 72). Öte yandan eski cumhurbaşkanlarından Süleyman Demirel 27 Mayıs'ı tanımlarken "...CHP lehine DP'nin ordu tarafından ezilmesidir..." ifadesini kullanmaktadır (TBMM, 2012, s. 72).

4.2.3. Üniversitelerin CHP ile ilişkileri (1950-1960)

CHP'nin üniversitelerin siyasete dâhil olmaları konusunda farklı dönemlerde birbirine zıt sayılabilecek yaklaşımlarda bulunduğu görülmektedir. Tek parti iktidarı döneminde öğretim üyelerinin siyasetle uğraşması İsmet İnönü'yü rahatsız etmiştir. Bu doğrultuda 1950 seçim kampanyasında Taksim'de yaptığı bir konuşmada seçimden sonra bu meseleyi ele alacağını ve gençlerin siyasete alet edilmelerini engelleyeceklerini ifade etmiştir (Burçak, 1998, s. 158). Ancak, CHP'nin muhalefete geçmesinden sonra bu konudaki fikrinin değiştiği ve üniversiteleri siyasi mücadelede kendisine yardımcı bir unsur olarak kullanmak istediği görülmektedir (Burçak, 1998, s. 159). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi sürecinde de üniversiteler ile muhalefet partisi CHP'nin yakın ilişkileri ve hükümetin uygulamalarına karşı birliktelikleri gözlenmektedir (Gündüz, 2007, s. 20). Diğer bir deyişle CHP'nin hem 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin hazırlanmasında hem de sonrasında üniversiteleri siyasi hedefleri doğrultusunda kullandığı (Yürük, 2004, s. 43) söylenebilir.

CHP'nin hükümete karşı üniversiteleri kullanması daha DP iktidarının ilk yıllarına rastlamaktadır. Arapça ezanın serbest bırakılmasından itibaren ülkede irticai faaliyetlerin hükümet eliyle yayılmakta olduğu fikri CHP tarafından özellikle üniversitelerde yayılmaktadır (Erer, 1963, s. 57). Cumhurbaşkanı ve başbakan, CHP'nin bu faaliyetleri üzerine üniversitelerin hoca ve talebelerinin hükümetin irtica politikası hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla 11 Ocak 1951'de İÜ'yü ziyaret ederler. Başta Prof. Dr. Sıddık Sami Onar olmak üzere üniversite profesörleri ve öğrenciler Celal Bayar ve Adnan Menderes'i sevinçle karşılarlar (Erer, 1963, s. 57). Onların bu tavrı CHP'nin o döneme kadar üniversiteleri tam olarak kendi tarafına çekemediğini göstermektedir. Ancak, CHP sayesinde üniversitelerin muhtariyeti meselesinin

gündemdeki sıcak yerini koruması ve bazı öğretim üyelerinin CHP'ye destek vermeleri zamanla iki taraf arasındaki birlikteliği güçlendirir (Gündüz, 2007, s. 96). CHP, yürüttüğü planlı faaliyetler neticesinde üniversite profesörlerinin çoğunu kendi saflarına çekmeyi başarır ve onlardan manevi açıdan yararlanmaya başlar (Erer, 1963, s. 162). Örneğin 1957 seçimlerinden önce İsmet İnönü'nün, üniversite hocalarından Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu ve Doç. Dr. Muammer Aksoy ile yakın ilişki içinde olduğu ve bu hocaların etkisiyle üniversitelerde meydana gelen olayları teşvik ettiği ifade edilmektedir (Yeşilyurt, 1997, s. 212). Tahkikat Komisyonu raporuna göre CHP, profesörleri yanına çekebilmek amacıyla onlara milletvekilliği, bakanlık ve hatta cumhurbaşkanlığı vaadinde bulunmaktadır (Kirişçioğlu, 1973, s. 185). Profesörler, verdikleri derslerde genellikle hükümetin icraatlarını eleştirmekte ve muhalefet partisi CHP'yi övmektedirler (Erer, 1963, s. 162). Hükümetin 21 Temmuz 1953 tarihli öğretim üyelerinin gündelik siyasetle uğraşmalarını yasaklayan kanunu çıkarmasındaki amacı da buna engel olabilmektir.

4.2.4. Darbe arifesinde öğrenci faaliyetleri ve CHP

Üniversitelerde Adnan Menderes'e karşı oluşturulan karşı koyma faaliyetlerinin CHP tarafından organize edildiği, yönlendirildiği ve desteklendiği ifade edilmektedir (Toker, 1992, s. 333-334). Tahkikat Komisyonu'nun görev ve yetkilerini belirleyen yasanın kabulü üzerine CHP grubu bu yasayı görüşmek için toplanır. Toplantı sonunda bir bildiriyle hükümetin dayatmaya çalıştığı rejime karşı direnişe geçileceği ve ulaşılabilen tüm kanalların kullanılarak muhalefetin hükümete karşı örgütleneceği ifade edilir (Demirel, 2011, s. 329-330). CHP'nin yayın organı niteliğindeki Akis Dergisi'nde geçen "...Bu iktidarın düşmesi, artık eşyanın tabiatı icabı arasına girmiştir. Gökten Hızır yere inse DP, ilk umumi seçimlerde yerini CHP'ye terk edecektir..." şeklindeki ifadeden hükümetin sonunun geldiğine kesin gözüyle bakıldığı anlaşılmaktadır (Bu İktidar, 1959, s. 5). CHP'ye göre DP hükümeti son uygulamalarıyla hukuk dışına çıkarak, meşruiyetini kaybetmiş ve tek parti iktidarına dönüşmüştür. Dolayısıyla böyle bir ortamda hükümeti devirmek için hukuk dışı yollarla mücadele edilmesinde dahi bir sakınca yoktur (Demirel, 2011, s. 336-337). Metin Toker, DP'nin CHP'ye meşru mücadele alanı bırakmadığı için CHP'nin haklı olarak yeraltı faaliyetlerine giriştiğini, DP'nin elinde olan ülkenin yabancılarca işgal edilmiş görüntüsü verdiğini, ülkeyi Adnan Menderes ile Celal Bayar'ın elinden kurtarmak için CHP'nin 28 Nisan 1960 ile

27 Mayıs 1960 tarihleri arasında yeraltı faaliyetleri gerçekleştirdiğini ifade etmektedir (Bozdağ, 1969, s. 169-170). CHP'nin, o günlerde meydana gelen olaylarda birinci derecede rol aldığı (Toker, 1992, s. 333), sık sık üniversiteli gençlerle temas kurarak hükümet aleyhinde gösteriler tertiplediği ifade edilmektedir (Toker, 1992, s. 336). Ancak, CHP'nin bu yer altı faaliyetlerinin çok daha evvel başladığı (Demirel, 2011, s. 338-339), fikir gücü olarak kullanılan üniversitelerin, Tahkikat Komisyonu'nun kuruluşundan sonra artık fiziki güç olarak da kullanılmaya başlandığı anlaşılmaktadır (Bozdağ, 1969, s. 169-170).

27 Nisan 1960 tarihinde Tahkikat Komisyonu'na ek yetkiler veren yasanın kabul edilmesi üzerine parti meclisinde alınan kararlardan sonra CHP'nin İstanbul ve Ankara teşkilatları arasında gerçekleşen telefon trafiğiyle ertesi gün yasa aleyhinde öğrenci gösterilerinin başlatılması istenir (Özkaya, 2005, s. 85). Bunun üzerine CHP Gençlik Kolları'na mensup üniversiteliler öğrenci yurtlarını ve öğrencilerin toplu halde buldukları yerleri gezerek öğrencileri ertesi gün yapacakları gösteriye davet ederler (Toker, 1992, s. 342). AÜ SBF'de İsmet İnönü'nün bilgisi dâhilinde militan kadrolar oluşturulduğu ve bu kadrolara dâhil olan Mehmet Şevki Aysan, Deniz Baykal, Hikmet Çetin ve İhsan Yalçın gibi isimlerin CHP Adana Milletvekili Suphi Baykam ile sürekli temas halinde olduğu belirtilmektedir. Bu gruba sonradan İstanbul Hukuk Fakültesi'nden CHP Gençlik Kolları Başkanı Alev Coşkun da katılır (Yeşilyurt, 1997, s. 216). Coşkun, parti meclisinin aldığı kararların direniş konusunda kendilerine önemli katkı sağladığını belirtmektedir (Demirel, 2011, s. 335).

Askeri darbeden sonra kurulan MBK'nın üyelerinden Ahmet Er, darbe arifesinde meydana gelen olaylar sırasında iki CHP milletvekilinin, darbeyi hazırlayanlardan biri olan Binbaşı Orhan Erkanlı'ya, Saraçhane'de iki grubun birbirleriyle çatışmalarını sağladıklarını, kavganın şiddetle devam ettiğini, başka emirlerinin olup olmadığını sorduklarına ve Erkanlı'nın aynen devam etmelerini istediğine şahit olduğunu ifade etmektedir. Ahmet Er yapılanlara karşı tepki gösterdiğinde Erkanlı'nın, kendisine bu kişilerin darbeye zemin hazırladıklarını dolayısıyla olaya bu açıdan bakması gerektiğini söylediğini belirtmektedir (Er, 2007, s. 62). Öte yandan darbeyi hazırlayan subaylar, öğrenci olaylarını organize eden CHP'lilerin aracılığıyla İsmet İnönü'nün artık darbeye karşı çıkmayacağını öğrenmişlerdir (Demirel, 2011, s. 359). Bu subayların nazarında İsmet İnönü'nün,

ihtilali DP yönetimine tercih etmesi darbe için orduya verilmiş bir izin anlamına gelmektedir (Toker, 1992, s. 334).

Geçmiş dönüp bakıldığında Osmanlı-Türk siyaset geleneğinde öğrencilerin yönetim aleyhindeki gösterilerinin pek nadir olduğu görülür. Bu açıdan CHP'nin müdahalesinin olmaması durumunda öğrenci protestolarının oldukça cılız kalacağı söylenebilir (Demirel, 2011, s. 334). Ancak, ana muhalefetin eline geçirdiği her fırsatı değerlendirdiği görülmektedir. Örneğin gösteri yasağının yürürlükte olduğu 19 Nisan'da CHP Adana milletvekili Suphi Baykam, yasağı delmenin çarelerini ararken İsmet İnönü ile birlikte sokağa çıkmaya karar verir (Demirel, 2011, s. 334). Baykam, SBF'deki kayınbiraderi İhsan Yalçın aracılığıyla (Yeşilyurt, 1997, s. 239) İsmet Paşa'nın Kızılay'da İş Bankası'ndan para çekeceği haberini üniversite öğrencilerine ulaştırır ve o gün gösteri yapmalarını ister (Demirel, 2011, s. 334). Baykam'ın amacı İsmet İnönü'yü bankaya para çekme bahanesiyle yaya olarak götürmek suretiyle öğrenci destekli ilk kitle eylemini gerçekleştirmektir (Yeşilyurt, 1997, s. 239). Baykam'a göre İsmet İnönü'nün başta bu plandan haberi yoktur ama olacıklardan haberdar edildiğinde kendisi de bunu uygun görür. Netice itibariyle toplanan büyük bir öğrenci grubunun tezahüratı ve “Yaşa İsmet Paşa”, “Kahrolsun diktatörler”, “Kahrolsun Menderes” sloganları eşliğinde banka şubesinden parti merkezine ancak bir buçuk saatte gidilebilir (Demirel, 2011, s. 334-335).

CHP'nin bazı milletvekillerinin üniversite öğrencileriyle irtibat halinde oldukları ve onları yönlendirdikleri görülmektedir. SBF öğrencisi ve Suphi Baykam'ın kayın biraderi olan İhsan Yalçın 27 Mayıs öncesindeki olaylarda Suphi Baykam'dan talimat aldıklarını (Demirel, 2011, s. 335-336), AÜ Talebe Birliği Başkanı Yavuz Esmer de CHP genel merkezini arayarak direktif aldıklarını ifade etmektedirler (Demirel, 2011, s. 336). Ayrıca Suphi Baykam'ın kendisi de 28 Nisan öğrenci olaylarını organize ettiğini ve öğrencilerin kullanacakları sloganları bile belirlediğini itiraf etmektedir (Demirer, 2012, 563-564). Öte yandan öğrencileri dersleri boykot etmeye çağıran CHP gençlik kollarının aktif elemanlarından Nuri Yazıcı ve Bozkurt Nuhoğlu gibi öğrencilerin askerlerle irtibat halinde oldukları ve darbenin gerçekleşeceğini bildikleri ifade edilmektedir (Demirel, 2011, s. 335). Öğrenciler ana muhalefet partisi liderinden de destek görmektedir. Tahkikat Komisyonu'nu protesto etmek amacıyla gösteri yapan öğrencilere seslenen İsmet İnönü, “...sizin idealist haliniz, iradeniz, azminiz ve sebatlı

karakteriniz bana kuvvet veriyor, iyi günler yakındır...” şeklindeki ifadeleriyle öğrencilere destek olmaktadır (Dağcı, 2006, s. 50). Muhalefet liderinin, Tahkikat Komisyonu’nun kurulması karşısında üniversiteli öğrencileri hükümet aleyhinde kışkırttığı anlaşılmaktadır (Yeşilyurt, 1997, s. 243). Öte yandan bazı öğretim üyelerinin, CHP gençlik kollarının üniversitelerdeki faaliyetlerinden haberdar oldukları ancak, bunları engellemek için herhangi bir çaba sarf etmedikleri görülmektedir (Demirel, 2011, s. 335). 27 Nisan akşamı toplanan bazı üniversiteli gençler “Atatürk Gençliği” adıyla beyanname hazırlarken bazı öğretim üyeleri de kendilerine her türlü yardımda bulunmaktadır (Özkaya, 2005, s. 90). Bu arada içinde bulunulan gergin ortamdan çıkış yolu bulmak amacıyla hükümet kanadınca bazı girişimlerde bulunulmaktadır. 11-12 Mayıs 1960’ta Adnan Menderes’in isteğiyle son olaylar hakkında bilgi almak amacıyla Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ile görüşen Mükerrerem Sarol, Prof. Dr. Sıddık Sami Onar’dan tehlikenin büyük olduğunu ve CHP’nin hükümeti devirme gayretinde olduğunu öğrenir (Demirel, 2011, s. 336). Ancak, hükümetin bu konuda pek de etkili bir tedbir alamadığı görülüyor.

4.2.5. CHP gençlik kolları faaliyetleri

Üniversite öğrencilerinin her daim CHP’ye ve İsmet İnönü’ye ayrı bir ilgi duydukları bilinmektedir. 1950 seçimleri sonucunda bir grup üniversite öğrencisinin, iktidarı kaybeden CHP lideri İsmet İnönü’yü ziyaret ederek üzüntülerini dile getirmeleri, İsmet İnönü’ye karşı duydukları bu ilgi ve bağlılıktan ileri gelmektedir (Erer, 1963, s. 37). Buna karşın CHP de ortaya çıkan bu iktidar değişikliği üzerine, üniversiteler ve öğrencilerle daha yakından ilgilenmeye başlar. İsmet İnönü’nün Ekim 1951’de İstanbul’da bazı üniversiteli gençlerle bir araya gelmesi bu alanda atılmış bir adım olarak kabul edilmektedir (A. Arslan, 2004, s. 292).

Öğrencilerin CHP’ye olan ilgileri onların siyasi arenaya dahil edilmelerine sebep olur. CHP, hükümetin keyfi uygulamalarına karşı durma konusunda öğrencilerin oldukça duyarlı olduklarını ve buna karşı harekete geçmeye hazır olduklarını görmektedir (Demirel, 2011, s. 227). İsmet İnönü’ye göre, hükümetin üniversitelerin özerkliği aleyhindeki faaliyetlerine karşı direnmek amacıyla 1952’den itibaren üniversitelerde bir mücadele başlar (A. Arslan, 2004, s. 293). Bu durumdan faydalanmak isteyen CHP, siyasi arenada üniversiteleri yanına çekmek için 9 Mart 1953’ten itibaren buralarda ilk parti ocaklarını kurmaya başlar (Kocabaş, 2011, s. 512).

Böylelikle DP'ye karşı daha etkili muhalefet yapmak ve hiçbir alanda ödün vermemek için baskı altındaki gençliği kazanmaya ve örgütlemeye başlar (Dağcı, 2006, s. 47). Bu bağlamda faaliyete geçmeleri konusunda desteklenen CHP Gençlik Kolları, Devrim Ocakları, Mustafa Kemal Derneği gibi kuruluşların gayeleri üniversiteli gençlerin CHP'ye katılımını sağlamaktır (Kocabaş, 2011, s. 267-268). Bu gayretler, öğrenci örgütleriyle dolaysız yollarla ilişki kurmak yerine gençlik kolları vasıtasıyla muhalefet partisine sempati duyan bir öğrenci grubu oluşturmaya yöneliktir. İsmet İnönü'nün, partinin gençlik kolları kongrelerine sıcak mesajlar göndermesi (Demirel, 2011, s. 227), öğrencilerin İnönü Savaşları'nın yıldönümünde muhalefet liderine çektikleri başarı telgrafları (Ulus, 12 Ocak 1960), Lozan Antlaşması ve SBF'nin kuruluşunun yıl dönümleri gibi özel günlerde CHP merkezinde İsmet İnönü'yü ziyaretleri, ilişkilerin gelişmesini sağlamaktadır (Demirel, 2011, s. 227). Hatta 23 Ocak 1960 tarihinde kendisini ziyarete gelen kalabalık bir öğrenci kitlesine seslenen İsmet İnönü, kendilerini büyük bir vazifenin beklediğini, bu vazife için şimdiden cânı gönülden çalışmalarını gerektiğini ifade etmektedir (Ulus, 24 Ocak 1960). Tüm bunların neticesinde üniversitelerin gençlik kolları tam olarak hükümetle mücadele etme safhasına gelirler. Bu konuda CHP'nin çabaları kadar üniversitelerdeki öğretim üyelerinin de katkı sağladıkları görülmektedir (Erer, 1963, s. 162). Uzun zamandan beri devam eden faaliyetleri neticesinde hem orduyu hem de üniversite gençliğini kazanan ve uygun zamanın geldiğini düşünen CHP'nin kendine taraftar olan, özellikle İÜ Hukuk Fakültesi'ndeki profesörlerle işbirliği yaparak üniversitelerdeki örgütlerini harekete geçirdiği ifade edilmektedir (Başgil, 2011, s. 113). Ortaya çıkan bu tablodan oldukça rahatsız olan hükümet bu konuda yasal düzenleme yapma gereği duyar. Bu amaçla 21 Temmuz 1953'te kabul edilen kanunla üniversite profesörlerinin partilerde fiilen görev almaları yasaklanır. Bu hamle üniversitelerde etkili olmaya çalışan ancak, yapılan bu yasal düzenlemeyle çabaları boşa çıkacak olan CHP'yi oldukça telaşlandırır ve sinirlendirir (Erer, 1963, s. 156).

İktidardayken üniversitelerin siyasete müdahil olmalarını kabullenemeyen İsmet İnönü, iktidarı kaybettikten sonra üniversitelerin içlerine nüfuz etme konusunda oldukça kararlıdır (Burçak, 1998, s. 159). CHP'liler, üniversiteli gençleri kazanmak amacıyla yaptıkları çalışmalarında CHP'de görev alan gençlere daha sonra mutlaka önemli vazifeler elde edecekleri vaadinde bulunmaktadır. Bu konuda inandırıcı olabilmek

amacıyla da 6 Eylül 1953'te düzenlenen "İnönü Gençlik Ocağı" töreninde bizzat gençlere seslenen İsmet İnönü, gelecek seçimde iktidarın tekrar CHP'nin eline geçeceğini, iktidara geldiklerinde gençlere önemli görevler düşeceğini bu yüzden gençlerin hazır olmaları gerektiğini ifade etmektedir (Erer, 1963, s. 160-161). Bu vaatlerin sadece sözden ibaret olduğu zamanla anlaşılır (Erer, 1963, s. 161).

Muhalefetin çabaları neticesinde zamanla üniversitelerin iktidara karşı yapılan mücadelede muhalefetin önemli destekçileri konumuna geçtikleri (Bulut, 2009, s. 141) ve günden güne siyasetin girdabına kapılan bu kurumların önemli sıkıntılara sebep olduğu görülmektedir (Burçak, 1998, s. 159). CHP'nin öğrenciler arasında yaydığı ideolojiye göre hükümet, maddiyatı ve kişisel zenginleşmeyi öne çıkartmakta, devleti bir çiftlik gibi yönetmekte, devlete hizmet etmeyi ikinci plana atmakta olup asgari ahlaki değerlere sahip her bireyin buna dur demesi gerekmektedir (Demirel, 2011, s. 227). İsmet İnönü'nün beyanatlarında, üniversite eğitiminin niteliği konusunda hiçbir talebinin ifade edilmediği (Demirel, 2011, s. 227), sadece hükümetin yanlış görülen uygulamalarının dillendirildiği görülmektedir. Aslında muhalefet partisinin bu faaliyetlerinin çeşitli sakıncalarının olduğu çok önceden bazı gazeteciler tarafından dillendirilmesine (Erer, 1963, s. 162) rağmen hükümet kanadının yaklaşan tehlikenin büyüklüğünü kestiremediği anlaşılmaktadır.

Hükümete karşı tertiplenen öğrenci gösterilerinin arkasında CHP ve ordu içindeki darbe taraftarlarının tahrik ve desteklerinin olduğu ifade edilmektedir (Neziroğlu, 2003, s. 73). 1957 seçimlerinden sonra partiler arası gerginlik iyice artmış durumdadır. Muhalefet, iktidara yönelik tahrik politikası yürütmekte ve darbeye giden yolun üniversitelerden geçeceğini düşünmektedir (Burçak, 1991, s. 24). Askeri darbeden sonra eski İçişleri Bakanı Namık Gedik'in bakanlıktaki odasında bulunan kasadan çıktığı ifade edilen belgelere göre 1957 seçim sonuçlarının belli olması üzerine CHP milletvekillerinden Avni Doğan, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu ve Faik Ahmet Barutçu İsmet İnönü'nün evinde bir araya gelirler. Yapılan görüşmede üniversite öğrencileriyle sohbetler düzenlenerek seçim sonuçlarının eleştirilmesi ve adı söylenmeden sonucun darbe zorunluluğuna dayandırılması, halkın polisle çatıştırılarak mücadeleye alıştırılması ve hükümet aleyhinde mitinglerin tertiplenmesi gibi kararlar alırlar. Toplantıda İsmet İnönü'nün, olayların büyümesi üzerine hükümetin askerden yardım istemeye mecbur kalacağını ancak, askerin vatandaşa karşı değil kendisine emir

verene karşı silah kullanacağını, bunun da ümit ettikleri durum olduğunu ifade ettiği belirtilmektedir (Kocabaş, 2011, s. 490-491). Gösteri yapan öğrencilerin liderlerinin çoğunluğunun CHP örgütlerinden olması (Başgil, 2011, s. 120) ayrıca Adnan Menderes ve dönemin işleri bakanına göre yakalanıp gözaltına alınan göstericilerin ceplerinde CHP pankart ve bayraklarının bulunması (Burçak, 1998, s. 693) bu konudaki iddiaları destekler niteliktedir.

1959 yılına gelindiğinde siyasi tansiyonun oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bir taraftan hükümetin, muhalefet lideri İsmet İnönü'nün yurt gezilerini engellemeye çalışmasıyla ortaya çıkan Uşak ve Kayseri olayları ortamı iyice gererken diğer taraftan CHP'nin üniversite gençliği ve ordu içinde yürüttüğü gizli faaliyetler günbegün artmaktadır (Başgil, 2011, s. 112). Bu arada Devrim Ocaklarına komünistlerin de sızdıkları ve ortalığı karıştırmak amacıyla bazı faaliyetlere giriştikleri ifade edilmektedir (Bozdağ, 2006, s. 90).

Öğretim üyelerinin hükümetin kararıyla bakanlık emrine alınmaları, kamuoyunun hükümete karşı cephe almasında önemli rol oynar. Örneğin Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın bakanlık emrine alınması ve İsmet İnönü'nün bu konuyla ilgili beyanatının birçok gazetede yayınlanmasından sonra başta öğrenciler olmak üzere kendisini rejimin savunucusu olarak gören tüm kesimlerin hükümete karşı harekete geçmelerinde etkili olur (Toker, 1992, s. 65).

CHP, gençlik kollarının faaliyetleri sayesinde üniversite öğrencileriyle sıkı bağlar kurma yolunda önemli gayret sarf ederken (Demirel, 2011, s. 226) hükümet de öğrencilerin aleyhteki faaliyetleri karşısında boş durmaz. Hükümetin öğrenci derneklerinin içine sızarak onları bölmeye çalıştığı ancak, bunda pek de başarılı olamadığı ifade edilmektedir (Subaşı, 2004, s. 86). CHP'ye nazaran DP'nin öğrenci faaliyetleri pek kayda değer görülmemektedir (Demirel, 2011, s. 226). DP'nin bu konudaki gevşekliğini gösteren bir örnek vermek faydalı olacaktır. CHP'nin üniversitelerin içindeki faaliyetleri üzerine hükümete taraftar beş yüz kadar üniversite öğrencisi Adnan Menderes'le görüşmek için Partkotel'e giderler. Başbakanla görüşmek için burada epeyce beklerler. Amaçları öğrenciler arasındaki zararlı faaliyetlere karşı bir şeyler yapabilmektir. Başbakan, hepsiyle görüşmeyi kabul etmediğinden Erol Güneş isimli öğrenci temsilci olarak başbakanla görüşür. Fakat Adnan Menderes, öğrencilere okullarına dönmelerini ve dersleriyle alakadar olmalarını tavsiye etmekle yetinince

öğrenciler oldukça üzgün ve elleri boş bir şekilde geri dönerler. Başbakan böylelikle arkasında, kalpleri kırık bir öğrenci yığını bırakmış olur (Erer, 1963, s. 391-392).

Üniversite öğrencileri gibi öğretim üyeleri de çeşitli sebeplerle hükümetin karşısında ve muhalefetin yanında yer almaktadır. Hükümetin muhafazakâr kesime yakın durması ve muhalefete yönelik baskıcı politikaları, benzer kökenden olmak ve yükseköğretim almış olmak gibi ortak noktaları olan asker, sivil bürokrasi ve öğretim üyelerinin DP'ye karşı muhalefetle yakınlaşmalarını sağlar (Demirel, 2011, s. 239). Bu kesimin her daim şikâyetlerini dile getirebilecekleri bir kurum olarak CHP'yi gördükleri, bundan dolayı da bu partiyle yakınlaştıkları ifade edilmektedir (Demirel, 2011, s. 196). Ayrıca üniversiteler ile CHP arasındaki bu yakınlaşma, öğretim üyelerine, gölgede kaldıkları Atatürk ve İsmet İnönü dönemi yıllarının boşluğunu doldurma fırsatı da sağlar (Demirel, 2011, s. 219). Bu bağlamda 27 Mayıs'a doğru öğretim üyeleri arasında CHP yanlısı olanların sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bunlardan biri olan Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, bakanlık emrine alındıktan sonra SBF'deki görevinden istifa eder ve CHP saflarına katılarak daha sonra milletvekili seçilir. CHP'ye katılan diğer bir öğretim üyesi de yine aynı fakültede asistan olan Coşkun Kırcadır (Demirel, 2011, s. 217). Ayrıca Ankara SBF öğretim üyeleri tarafından çıkarılan Forum dergisinin CHP yanlısı bir tutum sergilediği görülmektedir (Kocabaş, 2011, s. 372).

Bu dönemde CHP'nin varlığı öğretim üyelerine ve öğrencilere her zaman güç ve cesaret kaynağı olmaktadır (Demirel, 2011, s. 227). Öğrencilerin sıkıyönetime karşı durmalarında ve yasaklara uymamalarında CHP'den aldıkları desteğin önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Burçak, 1998, s. 701). Öte yandan, CHP'nin üniversitelerin bünyesindeki tüm faaliyetlerine rağmen hükümetin icraatlarını beğenen ve Adnan Menderes'e sempati duyan hatırı sayılır bir öğrenci kitlesinin de varlığını koruduğu ifade edilmektedir (Erer, 1963, s. 391).

4.2.6. CHP'nin ilk hedefler beyannamesi ve üniversiteler

1959 yılının hemen başlarında CHP önemli bir siyasi hamlede bulunur. CHP'nin 12 Ocak 1959 tarihli 14. kurultayında hükümete karşı taarruza geçmek babında 10 maddelik "İlk Hedefler Beyannamesi" adı verilen bir beyanname kabul edilir (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 150). Beyannameye göre CHP iktidara geldiğinde sosyal devlet, basın özgürlüğü, grev ve sendika kurma hakkı, ikinci meclis, anayasa mahkemesi, seçimde nispi temsil usulü, üniversitelerin özerkliği, yüksek yargıçlar

kurulu, devlet yayın araçlarının tarafsızlığı (Akşin, 2011, s. 220), memurlar kanununun yeniden düzenlenmesi, eşit muamele, basın üzerindeki baskının kaldırılması ve yüksek iktisat şurasının kurulması gibi hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Asker, 2013, s. 199-200). İktidarı ele geçirmek için hazırlanan bir plan niteliği taşıyan (Bozdağ, 1997, s. 179) bu beyannamede yer alan hedefler, darbeden sonraki askeri yönetim için bir yol haritası olarak değerlendirilmektedir (Birand, Dünder ve Çaplı, 1993, s. 150). Beyannamede üniversitelere sınırsız özerklik verileceği vaat edilmektedir. Bununla üniversitelerin muhalefet safına çekilmesi ve daha sonra başlayacak olan üniversite olaylarında rol almalarının amaçlandığı ifade edilmektedir (Bozdağ, 1997, s. 179-180). 1957 seçimleri sonucunda iktidar olmaktan ümidini kesen CHP'nin antidemokratik bir yola başvurarak DP'yi tasfiye etmeyi ve iktidara geçmeyi planladığı (Kocabaş, 2011, s. 490) görüşü İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker tarafından da desteklenmektedir. Toker'e göre iktidarı normal yollardan devralamayacağını düşünen CHP, bu beyannameyle muhtemel bir askeri darbe veya halk ihtilali sonrasında idareyi ele alacaklara yol göstermektedir (Birand, Dünder ve Çaplı, 1993, s. 150). Ayrıca CHP'den ayrılan Dr. Lütfü Kırdar, ayrılma sebebi olarak iktidarı seçim yoluyla DP'nin elinden almanın imkânsız olduğunu düşünen CHP içindeki bir grubun, zorla iktidara gelmeyi düşünmesi ve başta dirense de 1954 seçimlerinden sonra İsmet İnönü'nün dahi bu grubun görüşünü kabul etmesini göstermektedir (Burçak, 1998, s. 533). Bu arada beyannamenin, darbeyi gerçekleştirenlere oldukça yaradığı ve yeni rejimin oluşmasında da önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Toker, 1992, s. 206).

4.2.7. CHP'nin yurt gezileri ve çıkan olaylar

İktidarla muhalefet arasındaki gerginlik zamanla farklı sıkıntılar ortaya çıkarır. 1959 bütçesi görüşülürken TBMM'de yaşanan gerginliklerden sonra siyasi faaliyetler ister istemez meclis dışına kayar. Bu meyanda CHP de yoğun bir şekilde yurt gezileri yapmaya karar verir (Albayrak, 2004, s. 524). CHP, iktidar aleyhinde bir halk muhalefeti başlatmak (Yücel, 2002b, s. 39-40) ve Adnan Menderes'in uçak kazası nedeniyle halktan kazandığı sempatiyi dağıtmak için (Erer, 1963, s. 361) Ege illerini kapsayan ve büyük taarruz olarak adlandırılan bir propaganda gezisi başlatır. Gezi 29 Nisan 1959'da başlar. 46 milletvekiliyle çok sayıda partili ve gazetecinin katıldığı gezinin daha başlangıç yeri olan Ankara garından başlayarak Uşak, Manisa, İzmir ve Topkapı'da iktidar yanlıları ile muhalefet yanlıları arasında olaylar yaşanır (Eroğlu,

2003, s. 231-235). Uşak'ta CHP'lilerin yoğun tezahüratıyla karşılanan İsmet İnönü ve CHP'liler, DP il merkezinin önünden geçerlerken parti merkezinin yuhanması üzerine DP İlçe Başkanı Eşref Öğün çay içtiği bardağı kalabalığın üzerine fırlatır. Bardak Akis Dergisi Neşriyat Müdürü Hamdi Avcıoğlu'na isabet eder. Bunun üzerine CHP'liler DP binasını taşıyarak maddi hasara sebep olurlar (Erer, 1963, s. 362). Ertesi gün İsmet İnönü'nün şehirden ayrılacağı sırada da DP ve CHP'liler arasında başlayan gerginlik sırasında atılan bir taşla İsmet İnönü başından yaralanır (Yücel, 2002b, s. 39-40). Bunun üzerine iki taraf arasında hoş olmayan sataşma ve kavgalar olur. Fındık büyüklüğünde olduğu ifade edilen bu taşın İsmet İnönü'nün başının arka tarafına isabet etmiş olmasından dolayı önünde bulunan DP'li gruptan değil de arkasında bulunan CHP'li gruptan atılma ihtimali mevcuttur (Erer, 1963, s. 362). Oldukça fazla tartışılan bu konu, muhalefetin ve basın faaliyetlerini araştırmak amacıyla 1960 yılının Nisan ayında kurulan Tahkikat Komisyonu'nun hazırladığı rapora da girer. Rapora göre Ege gezisi sırasında İsmet İnönü'nün canına kastedilmediği gibi başına taş da atılmaz (Kirişçiöğlü, 1973, s. 117). İsmet İnönü Uşak'tan sonra 1 Mayıs'ta Manisa'ya oradan da İzmir'e geçer. Buralarda da iktidar ile muhalefet taraftarları arasında çatışmalar yaşanır (Bulut, 2009, s. 135). İzmir'de yayın yapan bir gazetenin matbaası hasar görür. Demokrat İzmir Gazetesi'nin sahibi olan Adnan Düvenci'nin daha önce DP'yi desteklediği halde son zamanlarda Adnan Menderes'le arasının açılmış olmasından dolayı koyu bir İsmet İnönü taraftarı haline gelmiş olması ve gazetesinin DP'lileri rencide edici yayınları üzerine DP'lilerce matbaası taşlanır ve maddi hasar oluşur (Erer, 1963, s. 364). Son olarak İsmet İnönü, Ege gezisi dönüşü havaalanından Topkapı'ya arabasıyla giderken daha önce haber verilen üniversite öğrencileri Topkapı'da toplanırlar. Burada üniversite öğrencileri ile DP taraftarları arasında kavgalar çıkar (Yeşilyurt, 1997, s. 221). Çıkan arbedede İsmet İnönü bir grubun saldırısına uğrar ve arabasının camları kırılır (Yücel, 2002b, s. 40). Tesadüfen oradan geçmekte olan bir binbaşının yanındaki askerlerle birlikte olaya müdahale etmesiyle muhtemel üzücü hadiselerin önüne geçilir (Albayrak, 2004, s. 525). Büyük taarruz olarak adlandırılan gezi 7 Mayıs 1959'da sona erer (Yücel, 2002b, s. 40). Öte yandan Eylül 1959'da bir CHP ekibinin çıktığı Çanakkale gezisinde DP'lilerce yolları kesilir. Çıkan arbedede yaralananlar olur (Eroğlu, 2003, s. 231-235).

Üniversite öğrencilerinin ve ordu mensuplarının yaşanan bu olaylara karşı ilgisiz kalmadıkları görülmektedir. Uşak ve Topkapı olaylarından sonra her hallerinden ihtilali

istedikleri belli olan subaylardan ve öğrenci temsilcilerinden İsmet İnönü'yü evinde ziyaret edenlerin olması buna kanıt olarak gösterilmektedir (Toker, 1992, s. 234).

CHP'nin, hükümetin uygulamalarına karşı özellikle 1960 yılının başlarında çok hırçın bir muhalefet politikası takip ettiği bunun neticesinde de hükümetin demokratik vasfını kaybettiği ifade edilmektedir (Mazıcı, 1989, s. 136). Dolayısıyla bu dönemde var olan siyasi gerginlikte hükümetin de muhalefetin de payının olduğu söylenebilir.

4.2.8. CHP'nin askeri darbeye bakışı

Ana muhalefet partisi CHP'nin orduyu DP'ye karşı harekete geçirmeye niyetli olduğu görülmektedir. Örneğin 14 Temmuz 1958'de Irak'ta meydana gelen askeri darbenin bu amaç için kullanılmaya çalışıldığı ifade edilmektedir. CHP o tarihlerde DP'yi zorba olarak görmekte ve bu zorbaların hakkından gelmesi için ordunun ve gençliğin gerekli cesareti taşıdığını Irak darbesiyle bağlantılı olarak sık sık gündeme getirmektedir (Ünsaldı, 2008, s. 66).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen askeri darbeleri araştırmak amacıyla TBMM bünyesinde oluşturulan Darbeleri Araştırma Komisyonu'nun 2012'de yayınlanan raporuna göre hükümete karşı bir darbe yapılması kararı çok önceden alınır. Emekli ve muvazzaf generallerin görüşmelerinde, üniversite profesörlerinin bildirilerinde, İsmet İnönü'nün de katıldığı Encümen-i Daniş toplantısı gibi ortamlarda mevcut durumdan tek çıkış yolunun darbe olduğu sonucuna varılır ve bu karar basın yoluyla sıkça işlenir (TBMM, 2012, s. 177). Hatta bazı CHP'lilerin silahlandıkları ve ordunun harekete geçmemesi durumunda bizzat kendilerinin darbe yapma amacıyla oldukları ifade edilmektedir (Er, 2007, s. 62). Ordu içindeki hazırlıklardan haberdar olan CHP'lilerin, ordunun darbeden kısa bir süre sonra seçime giderek iktidarı yine CHP'ye teslim edeceğini bu yüzden darbeye karşı durularak orduyla arayı açmanın yanlış olacağını düşündükleri belirtilmektedir (Demirel, 2011, s. 387). Böylelikle DP'yi iktidardan uzaklaştırma hedefi doğrultusunda geçici de olsa CHP ile ordu arasında bir ittifakın oluştuğu ifade edilmektedir (Demirel, 2011, s. 342). Darbeden sonra İsmet İnönü'nün bazı MBK üyeleriyle Afet İnan'ın evinde bir araya gelerek iktidarın CHP'ye devri karşılığında MBK üyelerine senatörlük verilmesi teklifinin konuşulması buna kanıt olarak gösterilebilir (Sabah, 26 Mayıs 2014). Ordu açısından da CHP'nin desteği oldukça önemlidir. Çünkü oldukça riskli olan askeri darbelerde risk durumunu asgariye indirmek ancak sivil kesimlerin desteğiyle mümkündür. Bu bakımdan üniversiteler ve

basın üzerinde büyük etkisi olan CHP'nin desteği ordu için vazgeçilmezdir (Demirel, 2011, s. 357). Öte yandan ülkenin sanayileşmeye doğru gittiğini gören CHP'nin, bu durumun seçimleri kazanmasını imkânsız hale getireceğini düşündüğünden iktidara gelebilmek için ordu ve üniversitelerle yakın temas kurmayı en son çare olarak gördüğü (Yeşilyurt, 1997, s. 217) şeklindeki görüş de duruma farklı bir bakış açısı getirmektedir.

4.3. Ordu – Üniversite İlişkileri

4.3.1. Darbe öncesinde ordu üniversite ilişkileri

4.3.1.1. Ordunun tarihsel misyonu ve milliyetçilik

Ordu, Osmanlı İmparatorluğu'nun 600 yıllık tarihi ve Cumhuriyet dönemi boyunca varlığını kesintisiz biçimde sürdürebilmiş olan tek kurum olma özelliğine sahiptir. Bu kesim en başından beri devletle çok yakın ilişkiler içinde olduğundan, devleti ordusuz ya da orduyu devletsiz düşünmek mümkün olmamaktadır. Türk ordusunun siyasal olarak belli bir sosyal sınıfla değil yalnızca devletle özdeşleştiği ve silah gücünü kullanmaya kalkıştığında bunu kendi çıkarı için veya belli bir sosyal grup adına değil devletin bütünlüğünü korumak amacıyla yaptığı ifade edilmektedir (Karpat, 2012, s. 289-290). Ordu, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yeni rejimin en güçlü koruyucusu olarak görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk bunu "... Türk ordusu... Türk inkılâbının yenilmesi imkânsız teminatıdır..." şeklinde ifade etmektedir (Demirel, 2011, s. 230). Cumhuriyetin askerler tarafından kurulmuş olması da militarizm ve ordunun etkisini artıran bir faktördür. Diğer taraftan Türklerin ordu-millet olduğuna ve her Türk'ün asker olarak doğduğuna dair tezler Türk milliyetçiliğinin kuruluş faktörleri arasında yerini almaktadır (Demirel, 2011, s. 228-229).

Ordu, devletin temel unsurlarından biri olduğu gibi Türk milliyetçiliğinin de başlıca neferi olarak kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Balkan Savaşları'ndan sonra askerlerin Türk milliyetçiliğinin bayraktarlığını yaptıkları görülmektedir. Öğrenciler, üniversiteler ve basın gibi sivil unsurlardan daha avantajlı bir konumda olan askerler, Türk milliyetçiliğinin gelişiminde bu sivil unsurlardan daha etkili olmaktadır (Demirel, 2011, s. 228). Ordunun devlet ve milletle bu şekilde özdeşleşmesi aynı zamanda ona devleti savunma gerekçesiyle müdahalede bulunma konusunda neredeyse sınırsız bir yetki verdiği düşünülmektedir (Karpat, 2012, s. 290-291). Bizatihi ordu da, her daim kendisini devletin ve aynı zamanda Atatürkçülüğün

gerçek koruyucusu olarak gördüğü (Taşkale, 2006, s. 66) gibi sivil bürokrasinin önemli bir bölümüyle birlikte devletin çıkarlarını her şeyden üstün tutmaktadır (Demirel, 2011, s. 231). Korunması gereken değerlerin tehlike altında olması durumunda ordu açısından gerekli hamleyi yapmak hem bir hak hem de bir görev olarak görülmektedir (Taşkale, 2006, s. 69). Öte yandan ordunun milletin ıslahı anlayışı doğrultusunda, Batı'yı bilen seçkin bir azınlık olmakla birlikte halkın eğitimi ve cumhuriyetin değerlerini halka aktarma görevini de üstlendiği görülmektedir (Demirel, 2011, s. 231-232).

Milletin varlığını korumak, milleti yüceltmek anlamı taşıyan milliyetçilik ile ordu ve askerlik faaliyetlerini kapsayan düşünce ve değerleri temsil eden militarizm arasında önemli bir bağ bulunmaktadır. Türk toplum yapısında meşrulaştırmaya hizmet etmesi ve son sözü söylemesi bakımından ordunun durumu açısından değerlendirildiğinde Türk milliyetçiliğinde militarizm oranının oldukça yüksek olduğu ve Türkiye'de milliyetçilik ile militarizmin, cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte iç içe geçtiği kabul edilmektedir (Demirel, 2011, s. 229).

4.3.1.2. Ordunun siyasete ve DP iktidarına bakışı

Asker sivil ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde yürümesi için sivil iradeyi elinde bulunduranların askerlere oldukça özel ve değerli olduklarını hissettirmeleri, askerlerin de sivil iradeye tabi olduklarını unutmamaları gerektiği tavsiye edilmektedir (Demirel, 2011, s. 240). Cumhuriyetin ilk yıllarında Kemalist devrimin en önemli destekleyici silahlı gücü konumunda olan ordunun Mustafa Kemal'in yanında yer alması, siyasetin içinde olduğunu gösterdiği gibi (Akyaz, 2002,34), 23 Kasım 1940 tarihindeki sıkıyönetim ilanından itibaren ordunun siyasette aktif rol aldığı görülmektedir (Ahmad, 1992, s. 150). M. Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak'ın otoriteleri ve bunlara karşı duyduğu derin sevgi ve saygıdan dolayı 1950'ye kadar çoğunlukla kışlasında kalan ordu, bu liderlerin sahneden çekilmesiyle iyiden iyiye siyasete dahil olmaya başlar ve 1950-1960 yıllarını kapsayan zaman diliminde ordu içinde birçok ihtilalci ve darbeci örgüt kurulur (Erkanlı, 1972, s. 5-6). Bununla birlikte DP iktidarından önce de ordunun siyasi konularda pasif kalmadığı anlaşılmaktadır.

Ordu mensuplarının yaşadıkları ekonomik sıkıntılar ve terfiler konusunda meydana gelen yığılmaların giderilmesi için yapılan tasfiyeler bu kesimin çok partili hayata geçildiği dönemde siyasete dahil olmalarında önemli rol oynar (Öztürk, ..., s. 46). Ordu içindeki belli bir kesimde özellikle ekonomik sebeplerden dolayı II. Dünya

Savaşı'ndan sonra İsmet İnönü ile Fevzi Çakmak ikilisine yönelik hoşnutsuzluğun arttığı görülür (Demirel, 2011, s. 233). Ordunun önemli bir kesimi İsmet İnönü'nün orduyu gençleştireceği yerde yaşlı komutanları görevde tutmaya devam etmesi, genç subaylar için terfi sürelerinin uzatılması, subayların iktidarın kendilerini ihmal ettiğini düşünmeleri, CHP'nin Kemalist devrimden uzaklaştığının düşünülmesi, beklenen ekonomik kalkınmanın gerçekleşmemesi, DP'nin ordunun tüm sorunlarını çözeceğinin düşünülmesi gibi faktörlerle CHP'yi desteklemeyi bırakıp DP'ye yönelirler (Özdağ, 2004, s. 21-22). DP'nin muhalefette olduğu 1946-1950 yılları arasındaki dönemde CHP'nin ekonomi alanındaki politikalarından dolayı ücretli kesimin ve özellikle de ordu mensuplarının durumu oldukça vahimdir (Öztürk, ..., s. 45-46). Şevket Süreyya Aydemir'in bir kurmay subayın özel notlarına dayanarak aktardığı "...1950'nin genç subayları, DP ile iktidara gelen yeni yönetimi sevinç ve umut içinde karşıladılar..." şeklindeki bilgi, ordunun o dönemde DP'ye bakışını özetlemektedir (Aydemir, 2000, s. 268). Bütün bunlar ordu içinde CHP iktidarını hedef alan örneğin Albay Cavit Çevik başkanlığında kurulan ve demokrasiyi koruyup kollamak için iktidara el koymayı amaçlayan girişimlere sebep olur (Öztürk, ..., s. 46).

Ordunun önemli bir kesiminin siyasi iradeye karşı tutumunda ekonomik ve özlük haklarının önemli bir rol oynadığı ve bu kesimin DP iktidarını dört gözle bekledikleri anlaşılmaktadır. Çok partili rejimden ümitli olan subaylar bu yeni rejimin uzun süredir var olan terfiler, düşük maaşlar ve uygunsuz kışlalar gibi orduyu yakından ilgilendiren sorunları ortadan kaldıracığını ümit etmektedir (Karpata, 2012, s. 140). Ordu mensuplarının ekonomik bakımdan perişan halde olduğunu düşünen Alpaslan Türkeş gibi birçok asker, İsmet İnönü rejiminin yıkılmasının ve kurulacak DP iktidarının durumu düzelteceğine inanmaktadır. 1946 hileli seçimlerine tanık olan subayların önemli bir kısmı CHP'lilerin mecbur kalmadıkça iktidarı terk etmeyeceklerini düşünmektedir (Ahmad, 1992, s. 149-150). Tekrar hileli bir seçimle karşı karşıya kalmak istemeyen subaylar 1948'de ordu içinde gizli bir örgüt kurarlar. Fahri Belen, Albay Şeref Konuralp, Albay Seyfi Kurtbek ve Binbaşı Cemal Yıldırım'ın lider kadrosunu oluşturduğu örgüt (Karpata, 2012, s. 140-141) DP'ye ordu desteği konusunda teminat dahi verirler (Karpata, 2012, s. 141). Bu bağlamda DP'nin kuruluşunu sempati ve ümitle karşılayan önemli bir subay kesiminin 1950 seçimlerini kazanması konusunda DP'yi destekledikleri ifade edilmektedir (Erkanlı, 1972, s. 343). Bunun karşılığında

1950 seçimlerinden sonra ordu içindeki örgütün liderlerinden Fahri Belen ve Seyfi Kurtbek'e bakanlık verilerek bu kişiler ödüllendirilir (Karpat, 2012, s. 141). Bu arada DP'nin destek gördüğü kesim ordunun daha çok alt kademesiyken, üst kademedekiler CHP taraftarlığını devam ettirmektedir (Kocabaş, 2011, s. 54). DP iktidarını desteklemeyen üst kademeye göre 1950 seçimleriyle birlikte eski elite karşı geçmişten gelen bir rahatsızlığı olan yeni bir toplumsal grup iktidara gelmiştir ve bu grup gerçekleştirdiği icraatlarla ordunun ve bürokrasinin toplum nezdindeki saygınlığını azaltmaktadır (Karpat, 2012, s. 140). Dolayısıyla seçimi kazanarak iktidarı eline alan DP'nin bazı komutanlara mevkiler vermesi, orduya sınırsız saygı sözü vermesi ve ordunun milli gelenekte en büyük gurur kaynağı olduğunu ifade etmesi ordunun tüm kesimlerinde olumlu bir hava oluşturmamaktadır (Karpat, 2012, s. 141). Ayrıca DP'nin, ordunun üretici olmayan bir grup olarak milli gelirden hakkı olmayan büyüklükte bir pay aldığı yönündeki fikri (Karpat, 2010, s. 282) de iktidarı desteklemeyen kesim için bir dayanak olarak görülmektedir.

Adnan Menderes, kurmak istediği sivil düzenin temel düşmanı olarak bürokratik askeri mekanizmayı görmekte ve bu mekanizmayı hâkimiyetinde tutmak için her türlü yola başvurmaktadır (Karpat, 2010, s. 241). Onun bu gayreti, aydınlar ve ordu nezdinde askerin ikinci plana itilmesi ve sivil bir faşizme doğru gidiş olarak değerlendirilmektedir (Aydemir, 2000, s. 253-254). Adnan Menderes harekete geçmek için hiç vakit kaybetmez. Daha iktidarının birinci ayında orduda kapsamlı bir tasfiyeye ihtiyaç duyar. Genelkurmay Başkanlığı'na Orgeneral Nuri Yamut, İkinci Başkanlığa Korgeneral Şahap Gürler getirilir. Celal Bayar ve Adnan Menderes, makamında ziyaret ettikleri Nuri Yamut'u tebrik ederek orduyla aralarında sıcak bir ilişkinin bulunduğunu göstermeye çalışırlar (Ş. Turan, 1999, s. 29). Ancak, Adnan Menderes'in, bir ihbara dayanarak 15 general ile 150 kadar albayı emekliye sevk etmesi ordunun başbakana karşı tavır takınmaya başlamasında önemli rol oynar (Akgün, 2009a, s. 14). İhbar bir grup üst rütbeli askerin 1950 seçimlerinden hemen sonra İsmet İnönü'ye giderek emir vermesi halinde DP iktidarına hemen son verebileceklerini söyledikleri şeklindedir.

Hükümetin bazı anti laik uygulamaları da orduyla arasının açılmasına sebep olur. DP'nin iktidara gelmesini destekleyen ordu mensupları, Arapça ezanın serbest bırakılması (Kocabaş, 2011, s. 86), İlahiyat Fakültesi'nin bütçesinin genişletilip öğretmen sayısının artırılması ve 1951'de imam hatip okullarının kurulması (Shaw,

2000, s. 481) gibi yenilikleri inkılâplardan uzaklaşma ve irticaya yönelme olarak yorumlarlar (Kocabaş, 2011, s. 86). Ordu, bu değişikliklerden sonra DP'ye karşı pozisyon almaya başlar (Ilıcak, 1975, s. 189). Özellikle Arapça ezan serbestliği bir kırılma noktası olur ve hükümete karşı gerçekleştirilen darbenin önemli sebepleri arasında yerini alır (Kocabaş, 2011, s. 86). Bu değişiklik sadece orduda değil, aydınlar arasında da tepkiyle karşılanır. Aydınlarla göre yeni iktidar idareyi ele alır almaz hemen irticanın kapısını aralayarak Atatürk devrimlerini çiğnemeye başlar (Burçak, 1998, s. 57). Aslında ezanın istenen dilde okunmasını serbest hale getiren kanunun kabul edilmesine CHP de olumlu bakar (Erer, 1963, s. 45). Buna rağmen bazı CHP'li yazarlar DP iktidarı boyunca bu meseleyi hükümetin irticai bir uygulaması olarak sürekli gündemde tutarak bu konuda hükümeti suçlarlar (Erer, 1963, s. 45).

1954'teki seçim zaferi Adnan Menderes'e sınırsız bir güven verir (Karpat, 2010, s. 238). Bu tarihe kadar bir ölçüde temkinli davranan DP, seçimlerde aldığı bu büyük halk desteğinden sonra ordu da dâhil olmak üzere hiçbir grubun iktidarı ele geçirmeye cesaret edemeyeceğini düşünmeye başlar (Karpat, 2012, s. 142). Oysa DP iktidarını yıkmak için Kasım 1954'te ordu içinde ilk gizli örgütün çekirdeği oluşmaya başlar (Karpat, 2012, s. 146). Darbe yapmayı planlayan subaylar kendilerini millete ve devlete karşı sorumlu hissetmektedir. Çünkü onlar kendilerini ordunun tarihten gelen gelenek, görenek ve değerleriyle özdeşleştirmektedir. Ayrıca modernleşme ve reformlarla ilgili fikirleri onların siyasi tavırlarını etkilemektedir (Karpat, 2012, s. 132).

1955 yılına gelindiğinde alt rütbeli subaylar arasında DP yönetimine karşı hoşnutsuzluğun arttığı görülmektedir. Yüksek rütbeli askerlerin el üstünde tutulmalarına karşılık alt rütbeli subayların özellikle ekonomik durumlarında herhangi bir değişikliğin olmaması bunun temel sebebi olarak kabul edilmektedir (Ahmad, 1992, s. 155-156). Bu yıllarda subaylar aldıkları ücretle ortalama bir yaşam standardını yakalayamamakta hatta düşük maaşlarından dolayı evlenememektedir (Ahmad, 1992, s. 157). Genç subaylar arasında DP'ye karşı var olan sessiz muhalefet 1957 seçimlerinden sonra oldukça artar (Özdağ, 2004, s. 53). DP iktidarının özellikle üçüncü döneminde ülkede yaşanan yüksek enflasyon ücretli kesimi olduğu kadar askerleri de olumsuz etkiler. 1960 yılına gelindiğinde fiyatlar on - on bir kat artmasına rağmen maaşların sadece iki kat artmış olması ordu mensuplarının toplumdaki statülerini de sarsar. Polislerin dahi ordu mensuplarına saygı göstermediği, onlara rahatsızlık verdiği ve onları tutuklamaya

başladığı görülmektedir (Karpaz, 2012, s. 145). Öte yandan iktidar partisinin 1957 seçimlerinden sonra hak ve özgürlükleri kısıtlama yoluna gitmesi de ordunun, rejimin tehlikede olduğunu düşünmesinde etkili olur (Yerasimos, 2005, s. 233). Tüm bunlar askerlerin kendilerini ülke meseleleri konusunda sorumlu hissetmelerine sebep olmaktadır (Karpaz, 2012, s. 143). Bazı ordu mensuplarına göre DP, halkın ahlaki temellerini ve ordunun güvenilirliğini sarsmakta, orduya hakaret etmekten geri durmamakta, orduyu ve subayları en baştan beri hakir ve değersiz görmektedir (Karpaz, 2012, s. 144). Böylelikle CHP iktidarının sona ermesinin demokrasinin gereği olduğunu düşünen ordu mensupları, DP ile ilgili beklentilerinin boşa çıkması üzerine aynı şeyi bu sefer de DP iktidarının sona ermesi konusunda düşünmeye başlarlar (Özdağ, 2004, s. 23). Ayrıca daha önce çok partili rejimi sonuna kadar destekleyen subaylar zamanla CHP-DP çekişmesinin artması üzerine bu yeni sistem hakkında olumsuz düşünmeye başlarlar (Akyaz, 2002, s. 58). Öte yandan Adnan Menderes'in 1957 seçimlerinde ordunun DP'yi desteklediğini göstermek amacıyla üç kuvvet komutanını da partisinden aday göstermesi (Demirel, 2011, s. 275) hükümetin ordu içinde kendine karşı oluşan havadan pek de haberdar olmadığı izlenimi vermektedir.

Ordu cihetinden bakıldığında hükümetin oldukça fazla kusuru bulunmaktadır. Subaylar hükümetin, dini siyasete alet etmek suretiyle Cumhuriyetin kazanımlarını oy için feda etmekte olduğu görüşündedir. Öte yandan CHP'nin sıkı ve planlı ekonomi politikalarına karşın DP'nin uyguladığı plansız ve liberal ekonomi politikasıyla ekonomik dengelerin bozulması neticesinde piyasada ürün kıtlığı ve enflasyonun tavan yapması, basına sansür uygulanarak gazetecilerin hapsedilmeleri, demokrasiyle bağdaşmayan yollarla muhalefetin susturulmaya çalışılması, muhalefet partisi liderinin yurt içi gezilerinin engellenmeye çalışılması ve İsmet İnönü'nün Kurtuluş Savaşı'nda Yunan Ordusu Başkomutanı General Trikopis'i esir aldığı Uşak'ta saldırıya uğraması, DP'nin Tahkikat Komisyonu kurması ve bunu eleştiren İsmet İnönü'nün 12 oturum Meclise katılmama cezasına çarptırılması ordu mensuplarında hoş karşılanmaz. Ayrıca başbakanın bir grup toplantısında milletvekillerine hitaben "...Siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz..." şeklindeki beyanatı Atatürk'e karşı saygısızlık olarak değerlendirilir (Küçük, 2008). Ordu mensuplarının Atatürkçülük konusundaki hassasiyetlerine, özlük haklarının kötü olması, DP'nin siyasi liberalizmi gerçekleştirememesi (Kocabaş, 2011, s. 521), hükümetin uygulamalarını eleştiren bazı öğretim üyelerinin bakanlık emrine

alınmaları gibi etkenler eklenince askerlerin DP koalisyonundan kopmaları kaçınılmaz bir hal alır (Ahmad, 1992, s. 73). Özellikle aydınların hükümetten kopuş sebepleri arasında siyasi liberalizm ortamının oluşmaması önemli bir paya sahiptir (Kocabaş, 2011, s. 521). Ordu mensuplarına göre 1950'den birkaç yıl sonra hırçınlaşmaya başlayan DP, tek parti yönetimi benzeri bir anlayışa kaymaya, ordu mensuplarının sorunlarına kayıtsız kalmaya, hak ve hürriyetleri kısıtlamaya başladığı gibi dış politikada tamamen ABD ve NATO taraftarı haline gelir (Aydemir, 2000, s. 269-270). DP'nin dış borçlanmaya gitmesiyle oluşan ekonomik bağımlılığın devletin geleceğini tehlikeye düşürdüğü düşüncesi, toplumda fazla tepki çekmese de TSK ve milliyetçilik duyguları yoğun olan üniversite öğrencileri arasında büyük yankı uyandırır (Demirel, 2011, s. 185). Bu iki kesime göre hükümetin, elindeki altın stokunu eritmesi, dış borçlanmaya gitmesi ve yabancı sermayeyi teşvik etmesiyle Osmanlı'nın son dönemleri arasında önemli benzerlikler vardır. Bunun neticesi de önce iktisadi, daha sonra da siyasi bağımsızlığın elden gitmesidir (Demirel, 2011, s. 184). Dolayısıyla ordu mensuplarının gözünde DP'nin karnesinin pek de iyi olmadığı görülmektedir.

Hükümet kanadınca sarf edildiği söylenen bazı ifadeler de ordu mensuplarının DP karşısında yer almasında etkili olur. Hükümetin, ordu mensuplarıyla ilgili aşağılayıcı söz ve davranışlarının olduğu şeklindeki dedikodular zaman içinde ordu mensupları arasında yayılmaya başlar. Bu tür söylentilerin yayılmasında CHP'lilerin de payının olduğu ifade edilmektedir. Hükümet üyelerinin veya başbakanın ordu mensupları hakkında "...şövalye zabitlerin burunlarını kıracağız..." , "...orduyu yedek subaylarla da yönetirim..." şeklindeki ifadeleri ordu mensuplarının gündemindedir. Ancak kullanıldığı yer ve zamanın belirtilmediği bu ve buna benzer ifadelerin sadece söylentiden ibaret olma ve 27 Mayıs'ın meşrulaştırılması için yazılmış olma ihtimali yüksektir. Bununla birlikte hükümetin bu tür söylemleri yalanlamaması ve karşıt söylemlerde bulunmaması da büyük bir hata olarak kabul edilmektedir. DP'lilerin Yassıada'da "...Ne oldu da bu düzeyde bir nefret uyandırabildik..." şeklindeki ifadeleri, söylentilerin oldukça yaygınlaşmış olduğunu, dedikodu olarak çıkmış olsalar bile bu söylentilerin zamanla gerçekmiş gibi algılandığını ve DP'nin durumu pek hafife aldığını göstermektedir (Demirel, 2011, s. 242-243).

Hükümet karşıtı tavırlarını iyice ortaya koyan ordu mensuplarının bazı davranışları zamanla hükümetin otoritesini sarsmaya başlar. Örneğin Nisan 1960'ta

meydana gelen öğrenci olaylarına polisin müdahalesine karşılık bazı ordu mensuplarının öğrencilere müdahale veya onları gözaltına alma konusunda isteksiz davrandıkları görülmektedir. Ayrıca hükümetin emriyle askeri birlikler kullanılarak CHP mitinglerine İsmet İnönü'nün katılımının engellenmeye çalışılmasına karşılık bu birliklerin eski bir asker olan İsmet İnönü'ye sevgi ve bağlılık gösterdikleri görülmektedir (Karpaz, 2012, s. 159).

4.3.1.3. Üniversiteler ve ordu

Türkiye'deki en eski toplumsal kurum olan ordu, geleneklerini Orta Asya Türk mirasından, İslam'dan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ve Cumhuriyet dönemindeki deneyimlerinden almaktadır (Karpaz, 2012, s. 133). Bununla birlikte Osmanlı döneminde devletle özdeşleşen ordunun, devletin son dönemlerinde aydınlanmanın öncüleri arasında bulunması, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren görev alanının kışlalarla sınırlı olması ve ancak devletin güvenliğinin açıkça tehlikeye düşmesi halinde siyasete müdahil olmaları Türk ordusunun tarihsel mirasının temel öğelerini teşkil etmektedir (Hale, 1996, s. 14).

Türk tarihinde ileriye doğru yapılan hamlelerde ordu ile ilim adamlarının birlikteliği önemli bir paya sahiptir (Karal, 1960, s. 20). Osmanlı İmparatorluğu'nda Yeniçeri Ocağı'nın dönemin ulemasıyla güçlü bir bağ kurarak sarayın gücüne karşı durduğu ve toplumsal düzenin koruyucusu görevini üstlendiği görülür. Bunun sonucunda da Yeniçeriler önemli toplumsal ve siyasi roller üstlenmişlerdir (Karpaz, 2012, s. 134). Örneğin Sultan Abdülaziz'in hal'i ile sonuçlanan Yeniçeri ayaklanmasının asker ve sivil aydınların işbirliği neticesinde geliştiği görülmektedir (Dağcı, 2006, s. 14). Yani sivil idareye karşı mücadeleye girişen askerlerin öncelikle ilmiye sınıfının desteğini beklemeleri ve onlardan meşruiyet zemini hazırlamalarını istemeleri çok eski bir darbe geleneği olarak görülmektedir (TBMM, 2012, s. 25). Ülkenin içine düştüğü bunalımlı durumlarda ordunun, devletin ve milletin varlığını iç ve dış tehlikelere karşı koruma görevi gereği yönetime müdahale ettiği ve bu müdahalelerde ordunun, müdahalenin meşruiyetini sağlamak için ulemayla ittifak halinde olduğu görülmektedir (Dağcı, 2006, s. 13). Dolayısıyla Türk aydınlar, devlet yönetiminde ortaya çıkan sorunlarda ordunun müdahalelerini genellikle meşru gördükleri gibi kendi fikirlerini gerçekleştirmek amacıyla da askerlerle müttefik olmuşlardır. Bunun da Türk aydınının demokratik olmamasından ve kendini toplumu

şekillendirici ve ona yön verici temel aktör olarak görmesinden ileri geldiği düşünülmektedir (Söğütlü, 1996). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni de ordunun bir kesiminin bürokrasi, üniversiteler ve basının desteğini alarak gerçekleştirdiği kabul edilmektedir (Karpat, 2010, s. 242). Küçük orta sınıf olarak nitelenen üniversite çevrelerinin hükümete karşı tepkileri iktidarın yıkılması için yeterli olmazken köken olarak bu küçük orta sınıftan gelme ordu mensuplarının rolünün bu konuda belirleyici olduğu belirtilmektedir (Yerasimos, 2005, s. 232). Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen darbe ve darbe teşebbüsleri içinde üniversitelerle ordu mensupları arasında en fazla ilişki kurulmuş olanının 27 Mayıs Askeri Darbesi olduğu (Göney, 2011, s. 287-288) ifade edilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk döneminde ordunun siyasetin dışında kalması için oldukça çaba sarf edilmiştir. Her ne kadar siyasetin dışında kalması konusunda gayret gösterilse de Cumhuriyetin kuruluşunda önemli rolü olan ordunun, Cumhuriyeti koruma vazifesini üstlenmesi oldukça doğal kabul edilmektedir (Akyaz, 2002, s. 34). Ordu, üstlendiği bu vazifeyi yerine getirirken üniversitelerle birlikte hareket etmeyi uygun görmektedir. Aynı paydada birleşen bu iki kurum, Atatürk'ün şahsına duydukları güvenden dolayı 1924 Anayasası ile yönetim ortaklığından uzaklaştırılmalarına ses çıkarmazlarken bu haklarını bir miras olarak benliklerinde muhafaza ederler (Bozdağ, 2006, s. 13). Bununla birlikte Atatürk döneminde siyasetin dışına çıkarılmış olsalar da Türkiye'de askeri liderler, sivillerin toplumsal ve siyasi sorunları çözümede başarısız olduklarını düşündüklerinde yönetime müdahale etmeyi gelenek haline getirirler (Dağcı, 2006, s. 25). Bu bağlamda 1949 yılında general ve subaylardan oluşan seksen kişilik askeri bir grubun bazı üniversite hocalarıyla temasa geçerek hükümete karşı harekete geçmek için bir hazırlık içinde olduklarını söyledikleri ve kendilerinden bu konuda yardım bekledikleri görülmektedir (Başgil, 2011, s. 148-150). Böylelikle ordu mensuplarının, devleti koruma vazifesini yerine getirme gerekçesiyle siyasete müdahalede bulunma konusunda üniversiteleri de yanında görmek istedikleri anlaşılmaktadır.

1950'de DP'nin iktidara gelmesiyle iktidar değişikliğinden oldukça ümitlenen ancak, kısa zamanda ümitleri boşa çıkan bazı ordu mensupları arasında 1954'lerden itibaren siyasete müdahale etme fikri tekrar olgunlaşmaya başlar (Dağcı, 2006, s. 53). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kalkışan subaylara demokrasi ve hürriyetin

bayraktarlığını yapan üniversitelerin destek verdikleri görülmektedir (A. Arslan, 2004, s. 322). Ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi sorunlar subaylarla aydınların aynı amaç etrafında birleşmelerine sebep olmaktadır. Bu iki kesim arasındaki diğer bir ortak amaç da demokratik özgürlüklerin ve Atatürk devrimlerinin savunulması ve korunmasıdır (Yerasimos, 2005, s. 233). Darbeyi hazırlayanlardan biri olan Sadi Koçaş 1959'da Almanya'da iken Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel ile özel olarak yaptığı bir görüşmede hükümete yapılması planlanan darbe ile ilgili fikirlerini açıklamakta ve Gürsel'den kendilerine liderlik yapmasını istemektedir. Bu görüşmede ayrıca darbenin ardından yönetimin ordudan sivillere devri konusunda kısa bir geçiş döneminin olacağını ve akabinde güvenilir gördükleri üniversite mensuplarından Atatürkçü görüşe uygun bir anayasa hazırlamalarını isteyeceklerini (Akyaz, 2002, s. 107-109), üniversitelerin özgürlüğünün örgüt açısından önemli olduğunu ifade etmektedir (Özdağ, 2004, s. 121). Ordu mensuplarının hükümete karşı cephe almaları onları, bir nevi aydınların iktidara karşı hoşnutsuzluklarını dile getiren bir güç haline getirir (Yerasimos, 2005, s. 234). Bundan ordu mensuplarının üniversitelerin sorunlarıyla hemhal oldukları ve bu sorunların çözümü konusunda pasif olmadıkları anlaşılmaktadır.

Siyasete müdahale konusunda ordu mensuplarının üniversiteleri kendi yanlarına çekme çabalarına karşılık üniversitelerin de ordunun yanında olma konusunda istekli oldukları görülmektedir. MBK üyesi Kamil Karavelioğlu 27 Mayıs arifesinde özellikle sıkıyönetimin ilanından sonra üniversitelerden ve öğrencilerden büyük destek gördüklerini ifade etmekle (Karavelioğlu, 2007, s. 74) birlikte DP'nin tüm haksız uygulamalarına ve öğrencilere karşı uyguladığı sert tedbirlere rağmen darbeyi hazırlayanlarla üniversitelerin asla temasa geçmediklerini ve subayların üniversitelerden yardım istemediklerini beyan etmektedir (Karavelioğlu, 2007, s. 52). Ancak, darbenin en önemli destek kaynaklarından birinin üniversiteler olduğu muhakkaktır (TBMM, 2012, s. 334). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni gerçekleştirenler, darbe girişimini benimseyen üniversiteler, öğrenciler, aydınlar ve basının desteğini almışlardır (Aydemir, 2004, s. 429). Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'e göre Türkiye Cumhuriyeti'nde profesörlerin de içinde bulunduğu aydınlar, orduyu hükümete karşı ayaklandırmak ve elde ettiği kazanımları isyancılarla paylaşmak gibi bir alışkanlığı Osmanlı dönemindeki ataları olan ulemadan miras olarak almışlardır (Başgil, 2011, s. 172). 27 Mayıs 1960

Askeri Darbesi'ni bir "...fili durum..." olarak değerlendiren Celal Bayar bu darbenin geleneksel Osmanlı yönetiminden kalma ordu-medrese işbirliğinin hükümete karşı bir direnişi olarak ortaya çıktığını ifade ederek Başgil'le fikir birliği içinde olduğunu göstermektedir (Bozdağ, 2006, s. 12-13). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni gerçekleştiren subayların hemen o gün üniversiteleri temsil eden bir profesörler kurulunu davet ederek fikirlerine başvurmaları ve içinde bulunulan durumu teşhis eden üniversite öğretim üyelerinin hükümet üyeleriyle ilgili suçlamalarını ortaya koymaları üniversitelerin fikren de olsa kendilerini orduyla ortak olarak gördükleri şeklinde yorumlanmaktadır (Bozdağ, 2006, s. 13). Her ne kadar 1924 Anayasası bu ortaklığı reddetse de 1924-1960 yılları arasında manen bu ortaklık varlığını korur. Muhalefet kanadının Anayasaya aykırı olduğunu ileri sürdüğü Tahkikat Komisyonu karşısında üniversitelerin ve ordunun derhal harekete geçmesi buna örnek olarak gösterilebilir (Bozdağ, 2006, s. 13). Darbeyi planlayanlardan biri olan ve sonra da MBK üyeliğine seçilen Mehmet Şükran Özkaya, 27 Mayıs'ı, Anayasayı hiçe sayan DP iktidarının illegal baskıcı tutumuna karşı gelişen tepkilerin, 28-29 Nisan öğrenci olaylarıyla kamuoyu ve üniversitelerde isyan ve eyleme dönüşmesi karşısında silahlı kuvvetlerin süratle örgütlenmesiyle yapılan bir silahlı mücadele olarak tanımlamaktadır (Özkaya, 2005, s. 58).

Darbe arifesinde iktidarın muhalefeti susturma çabaları, üniversitelerdeki öğrenci gösterilerinin şiddetle bastırılması ve sert sıkıyönetim uygulamaları, ordu ile aydınlar arasında bir ittifak kurulmasına sebep olduğu gibi kamuoyunun da Adnan Menderes'ten soğumasında etkili olur (Karpat, 2012, s. 266). Bunun bir sonucu olarak 27 Mayıs'ın aydınlar, gazeteciler, eğitimciler, öğrenciler ve muhalefet partilerinin desteğiyle gerçekleştiği söylenebilir (Özkaya, 2005, s. 35). Öte yandan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin hazırlanması ve gerçekleşmesinde başrolde bulunan ordu ve üniversitelerin darbeden sonra reforma uğrayan ilk kurumlar olduğu görülmektedir (Erkanlı, 1972, s. 36-37). Bunun temel sebebi darbeyi hazırlayan subayların darbeyi planlama aşamasında üzerinde anlaştıkları konulardan birinin de silahlı kuvvetler ve üniversitelerin yeniden düzenlenmesi fikridir (Erkanlı, 1972, s. 15).

4.3.1.4. Darbede üniversitelerin ve öğrencilerin rolü

Darbe, sadece darbeciler tarafından gerçekleştirilen bir oluşum değildir. Bunun için önce ideolojik mekanizmaların çalıştırılması gereklidir. Bu mekanizmalar

içerisinde, darbenin hazırlık sürecinde halkın buna alıştırılması açısından akademik camia önemli bir yer tutar (TBMM, 2012, s. 175). Toplum içinde yaygın olan kanaate göre ilim adamlarının fikirleri her zaman doğru olduğu gibi toplumun refahına ve huzuruna katkı sağlayacak olanlar da yine bu fikirlerdir (Demirel, 2011, s. 222-223). Çünkü üniversiteler demokratik rejimin kalelerinden biri olarak kabul edilmektedir (Toker, 1992, s. 70). Doğru kabul edilen bu fikirlerin bazen öğrenciler kanalıyla uygulanmaya konulduğu görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde medrese öğrencilerinin (softa), iktidar mücadelesi verenlerce sokak gösterilerinde kullanıldıkları bilinmektedir. Bunun bir benzerinin yaşandığı 27 Mayıs Askeri Darbesi'nde de öğrencilerin kritik rol oynadıkları görülmektedir (Demirel, 2011, s. 223). Osmanlı'da son dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Partisi'nin ileri gelenleri milliyetçilik değerlerinin yayılmasında ve siyasi hayatta öğrencilerin çok önemli bir rol üstlendiklerini bildikleri gibi Cumhuriyet döneminde de öğrenciler aynı şekilde milliyetçi değerlerin korunması ve yaygınlaştırılmasında önemli bir güç olarak görülürler (Demirel, 2011, s. 223). Bu da yüzyıllar boyunca devam eden bir devlet geleneğinin ve kültürünün devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte tüm yönleriyle eskisinden farklı yepyeni bir devletin kurulduğu söylenemez (Akıncı, 2014, s. 55-56).

Cumhuriyet rejimi öğrencilerin, dolayısıyla yeni neslin milletini seven, değerlere ve ideallere sahip birer birey olarak yetişmelerine ve bu ideallerin bekçiliğini üstlenmelerine büyük önem vermektedir. Mustafa Kemal hem Bursa Nutku'nda hem de Gençliğe Hitabesi'nde bunun üzerinde durmaktadır (Demirel, 2011, s. 223-224). Öğrencilerin kendilerine biçtikleri rejim bekçiliği ve yeni milliyetçi değerlerin savunuculuğu misyonunda 1946'dan sonra pek bir değişiklik olmaz. Bu bağlamda Komünizm ve Kıbrıs meselelerinden dolayı Yunanistan karşıtlığının ve liberalleşmeyle birlikte muhafazakârlığa karşı Cumhuriyet inkılaplarını savunma çabasında artış olduğu görülmektedir (Demirel, 2011, s. 225). Şapka giymenin zorunlu kılındığı sırada İzmirli gençlerin sokakta gezen çarşafli kadınların çarşaflarını yırtmaları (Demirel, 2011, s. 224), TMTB'nin, içinde Cumhuriyet inkılaplarının ruhuna aykırılık bulunduğu gerekçesiyle İsmail Hami Danişmend'in İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi adlı eserini törenle yakması, rock'n roll ve striptizin yasaklanmasını istemesi, AÜ Talebe Birliği'nin Kıbrıs'taki Türklere yapılan kötü muameleyi bir bildiriyle kınaması, İÜ

Talebe Birliği'nin Yunanlıların sınır dışı edilerek mallarının müsadere edilmesi gerektiği yönündeki bildirimlerinin milliyetçilik misyonunun yansımaları olduğu (Demirel, 2011, s. 225-226), öğrencilerin yeni rejim tarafından kendilerine verilen görevi benimsedikleri ve bu uğurda kendilerini bir nefer olarak gördükleri şekilde yorumlanmaktadır.

1950'lerin sonlarına gelindiğinde, kendilerini Atatürk'ün temsil ettiği misyonun taşıyıcısı ve ülkeye karşı sorumlu kesim olarak gören öğrencilerin önemli bir bölümü CHP ve üniversitelerdeki muhalif öğretim üyelerinden de destek alarak, DP hükümetine karşı durmayı, hizmet ettikleri bu misyonun bir gereği olarak görmekte-dirler (Demirel, 2011, s. 226). 28-29 Nisan 1960'ta ortaya çıkan öğrenci olaylarıyla yükselen tansiyon, kararsız subayların da darbeyi düşünmesine sebep olduğu gibi ordunun bu olayları engelleme amacıyla kullanılmak istenmesi sürecin hızlanmasına sebep olur (Demirel, 2011, s. 357). Hükümetin basına ve muhalefete uyguladığı baskı sonucunda (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 169) bir perşembe sabahı Beyazıt'ta İÜ önünde başlayan öğrenci gösterileriyle askeri darbenin fitili ateşlenmiş olur (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 169). Darbenin ertesini günü İÜ'den Prof. Dr. Refii Şükür Suvla ve Prof. Dr. Sahir Erman başkanlığındaki 12 kişilik bir heyet İstanbul Emniyet Müdürü Yarbay Vahit Erdoğan'ı ziyaret ederler. İki tarafın birbirlerine karşı içten ve samimi iltifatlarından sonra Erdoğan, öğretim üyelerinin başlattığı ve olgunlaştırdığı mücadeleye askerin ufak desteğiyle darbenin gerçekteştiğini söyleyerek minnettarlığını ifade eder. Böylelikle darbede üniversitelerin çok önemli bir rol oynadıklarını belirtmektedir (A. Arslan, 2004, s. 321-322).

4.3.1.5. Öğrenci olayları karşısında ordunun tutumu

Ordunun üniversite öğrencileri konusunda oldukça hassas olduğu ve ordu mensuplarının önemli bir kısmının öğrenci gösterilerinde öğrencilerin tarafında oldukları görülmektedir. Örneğin askeri birliklere komuta eden Mehmet Şükrü Özkaya gibi bazı ordu mensuplarının, hükümetin anayasayı ihlal ettiğine, hak ve hürriyetleri çiğnediğine inandıklarından öğrencileri haklı gördükleri ve göstericilere müdahale etmekten kaçındıkları ifade edilmektedir (Özkaya, 2005, s. 118). Ayrıca anayasa ve insan hakları ihlalleri karşısında direnen öğretim görevlileri ile öğrencilere karşı hükümetin ve polisin sert tutumundan dolayı ordu mensuplarının önemli bir kısmının derinden etkilendiği ifade edilmektedir (Özkaya, 2005, s. 113). Bazı ordu mensuplarına

göre hak ve özgürlüklerden başka isteği olmayan savunmasız öğrencilere karşı polisin şiddet kullanarak kan dökmesi, İÜ Rektörü Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın tartaklanması, hükümetin kanunlara uymaması yapılacak olan askeri darbeyi körüklemektedir (Özkaya, 2005, s. 113). Artan öğrenci olayları ve ölen öğrenciler olduğuna dair haberler kışlalarda bekleyen birlikleri oldukça huzursuz ettiği (Subaşı, 2004, s. 98) gibi öğrenci protestoları ordu içindeki DP karşıtlığını da artırmaktadır (A. Turan, 2007, s. 61).

Siyasi gerginliğin had safhaya çıkmasına sebep olan Tahkikat Komisyonu'nun geniş yetkilerini protesto eden İÜ öğrencileri önce polis tarafından, bunların yetersiz kalması üzerine de ordu birlikleri tarafından durdurulmaya çalışılmıştır. Ancak, sevk edilen ordu birliklerinin göstericilerle haşır neşir oldukları görülmektedir (Dağcı, 2006, s. 50). 28 Nisan günü İstanbul Valiliği'ne doğru yürüyüşe geçmiş olan öğrencilerden haberdar olan ordu birliklerinin, öğrencilerin valilik binasına ulaşmalarını istediklerinden bilerek müdahaleyi geciktirdikleri ifade edilmektedir (Subaşı, 2004, s. 96). 28 Nisan günü sona erdiğinde ordunun göstericilerin yanında, iktidarın ise karşısında olduğu iyice gün yüzüne çıkmaktadır (Özdağ, 2004, s. 155). Darbeci subaylardan Orhan Erkanlı, 28 Nisan gecesi Sıkıyönetim Komutanlığı subaylarıyla yaptığı toplantıda öğrencilere karşı hoşgörülü davranılması, şiddetten kaçınılması ve ateş emrinin yerine getirilmemesi gibi kararların alındığını ifade etmektedir (Özdağ, 2004, s. 156). 28 Nisan olaylarından sonra Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde yapılan bir toplantıda Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, İstanbul'daki öğrenci olaylarında öğrencileri dağıtmak için gönderilen asker ve subaylar ile göstericilerin birbirlerine sarılıp öpüştüklerini, olayların bu bakımdan 1789 Fransız İhtilali'nden sonraki halk hareketlerine çok bezediğini (Ilıcak, 1975, s. 97), ayrıca bu kucaklaşmaların bundan böyle ordunun üniversite gençliği ile ortak hareket edeceğine işaret ettiğini belirterek hükümeti uyarır (Başgil, 2011, s. 131).

Özellikle 29 Nisan'da Ankara'da meydana gelen gösterilerde öğrencilerle ordu mensupları arasında önemli bir dayanışma olduğu görülmektedir (A. Turan, 2007, s. 61). Çıkan olaylarda polisin sert tutumuna karşın subayların gösteri yapan öğrencilere karşı etkili bir direniş göstermedikleri (Özdağ, 2004, s. 155), hatta onlara destek oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin 29 Nisan'daki gösterilerde Davutpaşa'da görevli Ulaştırma Bölük Komutanı Yüzbaşı Osman Tolga'nın, araçlarla öğrencilere yemek getirdiği bilinmektedir (Subaşı, 2004, s. 107). Görevleri protesto gösterileri yapan

öğrencilerin önünü kesmek olan subaylardan bazıları özellikle göstericiler için yol açmakta (Aydemir, 1968, s. 417) hatta bazıları protestolara katılmaktadır (Akyaz, 2002, s. 123-124). 29 Nisan'da AÜ iç bahçesindeki öğrencilere hitap eden İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Fahri Özdilek, onlara güvende olduklarını ve dağılmaları gerektiğini söyleyince öğrenciler dağılmaya başlar. Bu öğrencilerin ana kapıda polis tarafından gözaltına alınmaları üzerine ordu mensupları diğer öğrencileri durumdan haberdar eder. Bunun üzerine öğrenci protestoları yeniden alevlenir ve üniversite çevresindeki polisler de asker zoruyla dağıtılır (Subaşı, 2004, s. 106-107). Tüm bunlar ordunun bir kesiminin göstericilerin tarafında olduklarını, en azından fikir birliği içinde olduklarını göstermektedir.

Öğrenci protestoları subayların ruh halleri üzerinde oldukça etkili olmaktadır. 29 Nisan gecesini Atatürk anıtının etrafında geçiren ve tüm müdahalelere rağmen dağılmayan kız ve erkek binlerce üniversite öğrencisinin durumunu gören ve bundan oldukça etkilenen darbeci subaylardan Orhan Erkanlı'nın, fikren beraber olduğu bu öğrencilere karşı görevlendirilmenin de verdiği baskıyla aynı gece askeri darbe teşebbüsünde bulunduğu (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 109-111), hatta bu fırsattan istifade ederek ayrı bir İstanbul hükümeti kurmayı dahi düşündüğü ifade edilmektedir (Subaşı, 2004, s. 107-108). Ancak, öğrencilerin direncinin zayıflaması (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 109-111) ve diğer subay arkadaşlarının ortamın henüz bir müdahaleye hazır olmadığı yönündeki uyarıları üzerine Erkanlı harekete geçmekten vazgeçer (Subaşı, 2004, s. 107-108). Aslında darbeyi planlayan subayların önemli bir kısmı 28-29 Nisan'da meydana gelen bu öğrenci gösterilerinin darbe için gereken ortamın olgunlaşmasını sağladığını düşünmektedir. Fakat uzun zamandır devam eden hazırlıklara rağmen henüz darbe için tam olarak hazır değillerdir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 108). Bununla birlikte üniversitelerde meydana gelen olaylarda ordu birliklerinin öğrencilere müdahalede kullanılması, üniversitelere yapılan izinsiz girişler ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç'ün SBF'de öğrencilere karşı ateş emri vermesi gibi gelişmelerin darbeyi planlayan komitenin elini çabuk tutmasında önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır (Aydemir, 2004, s. 324). Böylelikle öğrenci olaylarının, darbeye hazırlanan komite için bir fırsata dönüştüğü ve işlerini kolaylaştırdığı ifade edilmektedir (Başgil, 2011, s. 157-158).

Öğrenci gösterilerini durdurmakla görevlendirilen subayların göstericilere karşı gösterdikleri yumuşak tavır hükümet tarafından dikkate alınmaz (Demirel, 2011, s. 334). Sadece Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Çankaya’da Genel Kurmay Başkanı Rüştü Erdelhun ile yaptığı görüşmede Ankara’daki gösterilerde subayların da sivil kıyafetlerle veya üniformalarıyla gösterilere katılmaları, İstanbul’daki gösterilerde tutuklanan öğrencilere karşı subayların oldukça müsamahalı davranmaları gibi gelişmelerden Genel Kurmay Başkanı’nı sorumlu tutar ve ondan izahat ister (Aytekin, 1967, s. 8-9). Diğer taraftan 30 Nisan’da Beyazıt’ta gözaltına alınıp kamyonlarla Davutpaşa Kışlası’na götürülen ve gözaltına alınan öğrencileri görmek isteyen ancak karşısında sadece 50 kadar öğrenci gören Genel Kurmay Başkanı Erdelhun oldukça sinirlenir ve sorumlular hakkında yasal işlem başlatacağını söyler (Yıldız, 2001, s. 127). Çünkü bu öğrencilerin bir kısmı ya götürülecekleri yere varmadan yolda veya vardıktan kısa bir süre sonra serbest bırakılmışlardır (Küçük, 2008, s. 89). Tahkikat Komisyonu üyelerinden Bahadır Dülger de, bu olan bitenler konusunda ilgililer hakkında Adnan Menderes’e şikâyetini iletir (Ilıcak, 1975, s. 97). Fakat hükümet kanadından bu konuda herhangi bir adım atılmadığı görülmektedir. Gözaltına alınan öğrencilerin sayısının 3500 kadar olduğu ve bunlardan sadece 43 tanesinin Davutpaşa Kışlası’na götürüldüğü, geri kalanının yolda subaylar ve erler tarafından serbest bırakıldığı anlaşılmaktadır (Özkaya, 2005, s. 128). Davutpaşa Kışlası’nda gözaltına alınan öğrencilerden İhsan Yalçın’ın beyanatına göre burada bazı subayların kendilerine “...çocuklar dayanın bu itler gidiyorlar, bitmek üzere bunlar...” diyerek öğrencileri cesaretlendirmesinden (Baykam, 1994, s. 320) göstericilerin bir kısmının hazırlanmakta olduğunu iyi bildikleri bir askeri darbeye destek olmayı amaçladıkları ifade edilmektedir (Demirel, 2011, s. 338). Buradaki öğrencilere karşı çok iyi davranılması (Demirel, 2011, s. 340) hatta öğrencilerle subaylar arasında futbol maçları dahi yapılması ordunun tavrını açıkça ortaya koymaktadır (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 171). Gözaltındaki bu gençlerin serbest kaldıklarında subaylardan gördükleri sıcak ve samimi ilgiyi okuldaki arkadaşlarına aktarmalarının öğrenci hareketlerinin artmasına sebep olduğu ifade edilmektedir (Göney, 2011, s. 274).

Öğrencilere karşı takınılan tavır bakımından ordu üst kademesi ile alt kademesi arasında bir uyumdan söz edilemez. Örneğin Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun 30 Nisan’da İstanbul’da havadan yaptığı denetimlerde askeri birliklere kalabalıkların

üzerine ateş edilmesi emrini vermesine karşılık bu emri yerine getirilmez (Özdağ, 2004, s. 159). Bu bakımdan ordu içinde tam bir uyumun olmadığı söylenebilir.

Öğrenci gösterilerinde bazı darbeci subayların da etkin rol aldığı görülmektedir. 28 ve 29 Nisan'da meydana gelen öğrenci gösterileri üniversitelerin ve ordunun hükümetten açıkça koptuğunu gösterirken (Akyaz, 2002, s. 124) hem hükümet hem de göstericiler için 2 Mayıs'ta İstanbul'da toplanacak olan NATO toplantısı önem arz etmektedir (Özdağ, 2004, s. 161). Hükümet, toplantı sırasında gösteri yapılmasını engellemek için 24 saat süreyle sokağa çıkma yasağının uygulamaya konulduğuna ve en küçük topluluğa bile ateş açılacağına dair bir bildiri yayınlar. Buna karşılık darbeci subaylardan Orhan Erkanlı ile Suphi Gürsoytrak daha önce tanıştıkları bazı öğrencilerle temasa geçerler. Öğrencilere, yayınlanan bildiriden korkmamalarını ve kimsenin kendilerine ateş etmeyeceğini söylerler ve onları NATO Konseyi Toplantısı sırasında gösteri yapmaya teşvik ederler. Askerlerin bu teşvik ve desteğinden cesaret alan yüzlerce öğrenci 2 Mayıs günü konseye katılmaya gelen bakanların ve onları izleyen gazetecilerin yanında gösteri yaparlar (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 114-115).

İstanbul ve Ankara'da başlayıp zamanla yoğunlaşan öğrenci gösterilerine sonradan askeri öğrencilerin de dâhil olduğu ve gösterilerin ortaklaşa yapılmaya başladığı görülmektedir. Bir araya gelen üniversiteliler ile askeri öğrencilerin kullandıkları slogan "Ordu millet el ele" şeklindedir (A. Turan, 2007, s. 58). Gösterilerde gençlerin askerle bütünleşmeleri coşkularını artırdığı gibi, "ordu gençlik el ele" şeklinde atılan sloganların askeri darbeden sonra çıkarılan 27 Mayıs sigaralarının paketlerine amblem olacak kadar benimsendiği ifade edilmektedir (Akgün, 2009a, s. 89).

Öğrenci gösterilerinin sona ermesi için iktidar tarafından alınan tedbirler sonuçsuz kalır. Bu çabaların sonuçsuz kalmasının temel sebebinin ordu mensuplarının göstericilere ateş etmeyi ve onları tutuklamayı reddetmeleri olarak görülmektedir (Karpat, 2012, s. 190). Bir nevi ordu mensupları ile öğrenciler arasındaki dayanışma olayların devam etmesinde etkili olmaktadır.

Yaşanan öğrenci protestolarından Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Cemal Gürsel oldukça rahatsız olmaktadır. Cemal Gürsel, son dönemlerde yaşanan olaylar üzerine 3 Mayıs 1960'ta Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e bir mektup gönderir (Öztürk, ..., s. 52). Gürsel, mektubunda öğrenci gösterilerinde ordu birliklerinin kullanılmasıyla

ordunun siyasete alet edildiğini ve durumun iyice içinden çıkılmaz hale geldiğini ifade eder (Subaşı, 2004, s. 27). Mektupta öğrencilerin daha fazla hürriyet için yaptıkları masumane gösterilere ordunun desteğini alan polisin müdahale etmesi ve üniversitelerin içine kadar girilerek öğrencilerin, hocalarıyla birlikte istenmeyen durumlarla karşı karşıya bırakılması felaket olarak görülür (Subaşı, 2004, s. 29). Ayrıca böyle bir durumun dünyada benzeri görülmemiş feci bir durum olduğu ifade edilir. Gürsel, gençler arasında hak, adalet ve hürriyet duygularının güçlenmesinden memnuniyet duyulması gerektiğini, aksi halde ülkenin duygusuz, istilacı ve yalnız maddi çıkar peşinde koşan gençlere kalacağını belirtir (Akgün, 2009a, s. 95-96).

Genel olarak bakıldığında öğrenci gösterilerinin orduya anında yansıdığı görülmektedir. Ordu mensuplarına göre ülke bir kargaşa ortamının içine düşürülmüş ve kardeş kanı akmaya başlamıştır. O halde yapılması gereken buna dur demektir. Böyle bir durumda önemli olan demokrasinin kurallarının işlenmesi değil, ülkenin kurtarılmasıdır (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 173).

4.3.1.6. Öğrencilerin orduya karşı tutumu

Vatan ve millet hizmetinde gençlerin orduyla bütünleşmesi Türk milli geleneğinden gelmektedir (Karal, 1960, s. 20). Özellikle DP iktidarının son dönemlerinde meydana gelen öğrenci gösterilerinde gösterilere katılan öğrencilerin hem kullandıkları sloganlardan hem de davranışlarından ordu mensuplarına karşı derin bir sevgi ve muhabbet besledikleri anlaşılmaktadır. DP iktidarının son dönemlerinde ülkede meydana gelen hadiseler orduyu oldukça gerdiği gibi Tahkikat Komisyonu'nun kurulması, akabinde komisyonla ilgili yetki yasasının TBMM'den geçmesi ordu mensupları ve üniversite öğrencileri açısından bardağı taşıran damlalar olarak kabul edilebilir.

28 Nisan'da polise taş atan öğrencilerin subaylara sarılmaları, bu öğrencilerin ordu müdahalesinin olacağına kesin gözüyle baktıkları şeklinde yorumlanmaktadır (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 104). Birçok öğrenci grubunun neredeyse tüm gösterilerinde polisler hakaret ederlerken, askerlere sevgi ve muhabbetle yaklaştıkları ve onları alkışladıkları görülmektedir. Bu öğrencilerin 28 Nisan olayları sırasında tankların üzerine çıkarak askerleri öptükleri, "Hürriyet, hürriyet!", "Türk ordusu çok yaşa!", "Kahrolsun diktatörler!" şeklinde sloganlar attıkları ifade edilmektedir (Özkaya, 2005, s. 109). Öğrenciler ayrıca İÜ yerleşkesinde meydana gelen olaylarda kendilerine

müdahale edildiğinde “Polis çıksın, asker kalsın” sloganını kullanmışlardır (Özkaya, 2005, s. 94). Darbe sonrasında sokaklarda yapılan sevinç gösterilerinde de “Gençlik ordu el ele” şeklinde sloganlar atılmıştır (Ş. Turan, 1999, s. 222). Tüm bunlar öğrencilerin ordu mensuplarına karşı besledikleri sevgi ve umudun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

4.3.1.7. Kara harp okulu

27 Mayıs Askeri Darbesi’nde ordu kesimi ile üniversitelerin birlikteliği ve askeri öğrencilerin hükümete bakışı açısından Kara Harp Okulu önemli bir rol üstlenmektedir. Mülkiye ve Harbiye, Türkiye’de modernleşmenin başladığı ilk kurumlar olduğu gibi Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren iktidarla yönetici seçkinler arasında kanal işlevi görürler. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nin, Harp Okulu olarak bilinen Harbiye’nin önemli katkılarıyla gerçekleştirildiği ifade edilmektedir (Karpat, 2012, s. 198). Kara Harp Okulu ile AÜ SBF’nin öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin, hükümete karşı bir darbenin gerçekleştirilmesinde planlama ve örgütlenme aşamalarında birlikte oldukları belirtilmektedir (Shaw, 2000, s. 488). Bu iki kurum aynı zamanda reformların savunulması görevinde de ortaklaşa hareket etmektedirler (Shaw, 2000, s. 488).

Darbeye doğru ortaya çıkan bazı söylentiler Harp Okulu’nda ortamın oldukça gerilmesine sebep olur. Harp Okulu’nun tatil edilerek veya başka yere taşınarak etkisiz hale getirilmesinin düşünüldüğü, okula yapılacak baskınla öğrencilerin tutuklanacağı, başka yerlerden getirilen birliklerle okulun tasfiye edileceği ve Ankara’da çok sayıda subayın polisler tarafından dövüldüğü şeklindeki söylentiler bunlardan bazılarıdır (Demirel, 2011, s. 340). Ayrıca meydana gelen öğrenci gösterilerinde çok sayıda öğrencinin hayatını kaybettiğine dair gelen haberler okulda hükümet karşıtlığının pekişmesine sebep olmaktadır. Öyle ki 7-8 Mayıs gecesi, Harp Okulu öğrencileri galeyana gelerek okulun kapısını kırıp şehre ulaşmayı isterler ancak, okul komutanı Sıtkı Ulay’ın müdahalesiyle öğrenciler sakinleştirilir (Demirel, 2011, s. 369). Fakat daha fazla tepkisiz kalamayan öğrenciler 15 Mayıs’ta sessiz bir yürüyüş yaparlar (Neziroğlu, 2003, s. 73). Bu yürüyüş 6 gün sonra yapılacak olan yürüyüşün bir provası niteliğindedir. Bu arada okul komutanı Sıtkı Ulay’ın güvendiği bazı öğrencilere tatbikat mermisi yerine gerçek mermi dağıttığı ve onlarla özel toplantılar yaparak öğrencileri hükümete karşı kışkırttığı, yakın zamanda Harbiyelilerin hükümet aleyhinde bir gösteri yürüyüşü yapacakları şeklindeki duyurular Adnan Menderes’e ulaşmaktadır (Sarol,

1983, s. 1044). Ancak, hükümetin buna engel olmak için herhangi bir adım atmadığı görülmektedir.

Zaman geçtikçe Kara Harp Okulu'nda tansiyon iyice yükselir. 20 Mayıs gecesi, polis tarafından gözaltına alınan bir subayın dövüldüğü ve okul komutanının tutuklandığı haberini alan öğrenciler kontrol edilemez hale gelirler (Demirel, 2011, s. 369). Nihayet Ankara ve İstanbul'da meydana gelen öğrenci gösterilerinden oldukça etkilenen ve bu olaylar karşısında sessiz kaldıklarından dolayı için için kaynayan (Aydemir, 1968, s. 428) Kara Harp Okulu öğrencileri 21 Mayıs 1960'ta Kızılay'da büyük bir yürüyüş gerçekleştirirler. Bu yürüyüş, yaklaşan askeri darbenin en açık işareti (Akyaz, 2002, s. 124) olarak değerlendirildiği gibi aynı zamanda gerginliğin de en üst safhada olduğu dönem (Demirel, 2011, s. 369) olarak kabul edilmektedir. Gösteri sırasında bazı üst rütbeli subayların da tahrikiyle Kızılay'a doğru yürüyüşe geçen öğrenciler polis karakolunu basarlar ancak burada söylenildiği gibi tutuklu bir subay bulunamaz. Olaydan haberdar olan Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay da dâhil (Demirel, 2011, s. 369) çok sayıda subayın da katılımıyla bu gösteri aynı zamanda bir subay yürüyüşü halini alır (Akyaz, 2002, s. 125). Harp Okulu'nun gerçekleştirdiği bu yürüyüş ordunun, üniversite öğrencilerince gerçekleştirilen gösterileri destekleyen ve tamamlayan bir hamlesi olarak değerlendirilir (Karal, 1960, s. 14).

Kara Harp Okulu yürüyüşünün tertiplenmesinde başka faktörlerin de rol aldığı görülmektedir. Yürüyüşü tertipleyenler, Sınıf Okulları Grubu mensuplarıdır. Ordu içinde oluşmuş gizli bir örgüt olan Sınıf Okulları Grubu, toplumun hızla ihtilale doğru gittiğini fark ettiğinde ihtilali engellemek ya da ihtilalcilere destek olmak gibi iki seçenek üzerinde durmaktadır (Özdağ, 2004, s. 177). Bu grubun, ilk seçenek olan ihtilali önleme çabaları çerçevesinde hükümeti istifaya zorlamak ve böylece ihtilali önlemek amacıyla 21 Mayıs'taki söz konusu gösteriyi düzenledikleri ifade edilmektedir (Özdağ, 2004, s. 177). Bu gruba üye olan ve üniversiteli öğrencilerle irtibatı olan askerler, subayların gösteri yapacaklarını söyleyerek üniversitelilerin aralarına karışmamalarını istemişlerdir (Akyaz, 2002, s. 125).

Kara Harp Okulu'nun düzenlediği yürüyüş önemli mesajlar içermektedir. Birçok subayın keyfi tutuklanmasını protesto etmek amacıyla yaklaşık bin kadar subayın da katıldığı (Hale, 1996, s. 102), Ankara'daki bu yürüyüş, ordunun göstericilerin yanında olduğunu (Karpaz, 2012, s. 190, Eroğlu, 2003, s. 249) ve hükümetin ordu üzerindeki

denetiminin zayıfladığını göstermektedir (Hale, 1996, s. 102). Darbeyi planlayanlar açısından Ankara'daki hedeflerin ele geçirilmesinde önemli bir role sahip olması bakımından Harp Okulu öğrencilerinin DP karşıtı olmaları oldukça önem arz etmektedir (Demirel, 2011, s. 340). Diğer taraftan hükümet, 21 Mayıs tarihinde meydana gelen Harp Okulu yürüyüşünün ardından daha önce bir ay olarak belirlenen üniversitelerin tatilini güz dönemine kadar uzatma kararı alır (Weiker, 1967, s. 31).

4.3.1.8. Üniversiteler, ordu ve muhalefet koalisyonu

Hükümetin özellikle 1954 seçimlerinden itibaren devletin diğer paydaşlarının görüşlerini dikkate almadan aldığı kararlar neticesinde kendisine karşı bir koalisyon oluşur. 1957 seçim kampanyasında aydınlar, üniversite öğrencileri ve genç neslin CHP'yi desteklemeleri (Karpas, 2012, s. 117) bunun bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu seçimde umduğunu bulamayan hükümet de muhalefet de, seçimlerden sonraki dönemde politikalarını daha da sertleştirirler. Bu da ortamın iyice gerilmesine sebep olur (Kocabaş, 2011, s. 487).

Darbe arifesinde üniversitelerde yaşanan olayların belli ölçüde CHP ile ilgili olduğu ve DP iktidarının devrilmesi konusunda öğrencilerle birlikte öğretim kadrosunu içine alan üniversitelerin CHP ve ordu ile birlikte hareket ettikleri ifade edilmektedir (Kayalı, 2012, s. 64). Üniversiteler, demokrasi karşıtı ve irticai olarak değerlendirdikleri iktidardan kurtulmak amacıyla darbeyi desteklerler (Ünsaldı, 2008, s. 70). Adnan Menderes daha Ocak 1956'da bu birlikteliğe işaret etmiş ve buna engel olmak için bazı tedbirler almaları gerektiğini ifade etmiştir (Kocabaş, 2011, s. 386). Ancak, alınan tedbirlerin işe yaramadığı görülmektedir.

DP ile üniversiteler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların CHP'nin iktidara gelişi için İsmet İnönü tarafından bir koz olarak kullanması neticesinde üniversitelerin de koalisyona dahil olduğu ve 27 Mayıs Askeri Darbesi'nin CHP, ordu ve üniversitelerin işbirliği ile ortaya çıktığı belirtilmektedir (Kocabaş, 2011, s. 506). Bu işbirliği siyasi söylemlere de yansımaktadır. Örneğin İsmet İnönü Kore'de meydana gelen askeri darbeden sonra hükümete yönelik "...Siğman Rhe kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Hâlbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis. Türk milleti, Kore milletinden daha az haysiyetli değil..." şeklindeki ifadesiyle üniversitelerle birlikte birçok devlet organının DP'ye

karşı olduğunu ifade etmektedir (Burçak, 1991, s. 24). Bu yoğun propagandaların 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nde önemli rolü olmuştur (Burçak, 1991, s. 25-26).

DP'nin muhalefet yıllarında desteğini aldığı ordu, zaman içinde DP koalisyonundan kopup CHP koalisyonuna geçer (Kocabaş, 2011, s. 521). Ordunun, hükümete karşı oluşan koalisyonda yer almasında hükümet ve muhalefet liderlerinin söz ve beyanatları da etkili olur. Adnan Menderes'in, "...siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz...", "...orduyu yedek subaylarla bile idare ederim...", "...odunu aday olarak göstersem milletvekili seçilir..." şeklindeki ifadelerine karşılık tarihi bir kişiliğe sahip İsmet İnönü'nün "...çareler tükenince ihtilal mübah olur...", "...sizi ben bile kurtaramam..." gibi ifadeleri ordunun DP'den uzaklaşırken CHP'ye sempati duymasında önemli rol oynar (Subaşı, 2004, s. 17). Muhalefet lideri İsmet İnönü'nün beyanat ve genelgesi başta olmak üzere üniversite hocalarının ve yazarların haykırışlarına muhatap olarak ordu gösterilmektedir (Özkaya, 2005, s. 88). Ancak, darbenin gerçekleşmesi veya başarıya ulaşması için CHP, basın ve üniversitelerden oluşan muhalefet cephesinin varlığı önemli olsa da tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Bu konuda ordunun kendi çıkarlarını korumak için darbe haricinde çıkar yol kalmadığına karar vermesi ve sonuca ulaşılacağına dair kanaatin oluşması gerekmektedir (Demirel, 2011, s. 246). Tarihi sürece bakıldığında ordunun, seçimlere yolsuzluk karışmasını önlemek, askeri reformu sağlamak, kardeş kavgasını önlemek, laikliği, demokrasiyi, ülkenin bölünmez bütünlüğünü ve Atatürk ilkelerini korumak gibi sebeplere bağlı olarak devlet yönetiminde söz sahibi olma isteğinin de etkisiyle siyasi yapıya müdahaleyi sürekli gündemde tuttuğu görülmektedir (Demirel, 2011, s. 351). Askerlerin önemli bir bölümü, bazı şartların olgunlaşması karşısında darbenin ahlaki bir sorumluluk olduğuna da inanmaktadır (Demirel, 2011, s. 353).

4.3.2. Darbe sonrası ordu - üniversite ilişkileri

Darbenin hemen ardından üniversite öğretim üyelerinden ve öğrenci teşkilatlarından, askeri darbeye karşı duyulan memnuniyetin ifade edildiği görülmektedir. Darbenin ertesi günü AÜ Siyasal Bilgiler, Hukuk ve Tıp Fakültesi öğrencileri yaptıkları gösterilerle ve Anıtkabir'i ziyaret ederek mutluluklarını gösterirken Milli Türk Talebe Birliği de Türk Silahlı Kuvvetleri'ne teşekkürlerini ifade etmektedir (Mazıcı, 1989, s. 93). Darbenin akabinde Prof. Dr. Sıdık Sami Onar'ın yaptığı açıklamalarda 27 Mayıs Askeri Darbesi sürecinde üniversiteler, yüksekokullar

ve akademilerin öğrencileri ve öğretim üyeleri ile tam bir uyum halinde oldukları bizzat ifade edilmektedir (A. Arslan, 2004, s. 316-317). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ayrıca İTÜ rektörünün, Yüksek Ticaret Okulu müdürünün ve AÜ'nün bu süreçte kendisini yalnız bırakmadıklarını belirtmektedir (A. Arslan, 2004, s. 317). Darbe günü İÜ Rektör Vekili Prof. Dr. Ömer Özerk, Genel Sekreter Sait Turan, Doç. Dr. Kemal Oğuzman ve Asistan Çetin Özek'ten müteşekkil heyet, ziyaret ettikleri İstanbul Askeri Valisi Refik Tulga'ya gelişmelerden duydukları memnuniyetlerini ve bağlılıklarını bildirirler (A. Arslan, 2004, s. 321). Öğrenci teşkilatları da darbe lehinde görüş beyan ettikleri gibi ayrıca hükümet lehine yapılan açıklamalara karşı da tepki göstermektedirler (A. Arslan, 2004, s. 320). Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı ile Milli Türk Talebe Birliği 27 Mayıs günü yayınladıkları bildirimlerde silahlı kuvvetlerle işbirliği yapan Türk gençliğinin gücü karşısında hiçbir engelin duramayacağını ifade eder. Ayrıca MBK Başkanı Cemal Gürsel'e bağlılıklarını bildiren ve darbeyi destekleyen telgraflar çekerler (A. Arslan, 2004, s. 319-320). Üniversite öğretim üyelerince çıkarılan Forum dergisinin 1 Haziran 1960 tarihli sayısında 27 Mayıs Askeri Darbe'si, tarihte eşi görülmemiş bir ihtilal olarak tanımlanır ve bunun Türk ordusu veya Türk milletinden ziyade tüm insanlığın övünç kaynağı olan bir zafer olduğu ifade edilir (İhtilallerin En Centilmeni, 1960, s. 3). Doç. Dr. Muammer Aksoy ise askeri darbeyi 27 Mayıs kurtuluş savaşı olarak değerlendirir (Aksoy, 1960, s. 7). Bütün bunlar karşısında askeri kanadın olumlu tepkileri gecikmez. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni gerçekleştirenler darbenin gerçekleşmesinde üniversitelerin katkılarını takdir ettikleri (A. Arslan, 2004, s. 320) gibi bu katkılarından dolayı İÜ'yü ziyaret eden MBK Başkanı Cemal Gürsel, bahçede toplanan öğrencilere hitabında memnuniyetini ifade ederek bir nevi onlara teşekkür eder (A. Arslan, 2004, s. 320-321).

4.3.2.1. Milli birlik komitesi

27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonra yönetimi devralmak amacıyla 38 kişiden oluşan ve Milli Birlik Komitesi adı verilen bir komite oluşturulur. Kurulan MBK'nın üyeleri şunlardır: Org. Cemal Gürsel, Kur. Alb. Ekrem Acuner, Bnb. Fazıl Akkoyunlu, Kur. Yarbay Refet Aksoyoğlu, Tuğgeneral Mucip Ataklı, Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Yzb. Rifat Baykal, Hv. Kur. Binbaşı Emanullah Çelebi, Yzb. Ahmet Er, Kur. Bnb. Orhan Erkanlı, Kur. Bnb. Vehbi Ersü, Kur. Yzb. Numan Esin, Kur. Bnb. Suphi Gürsoytrak, Kur. Yarbay Orhan Kabibay, Kur. Yarbay Kadri Kaplan, Kur. Yarbay Suphi Karaman,

Bnb. Muzaffer Karan, Kur. Yzb. Kamil Karavelioğlu, Kur. Alb. Osman Köksal, Dz. Kur. Bnb. Münir Köseoğlu, Kur. Alb. Fikret Kuytak, Kur. Alb. Sami Küçük, Korgeneral Cemal Madanoğlu, Kur. Alb. Sezai Okan, Kur. Yzb. Muzaffer Özdağ, Org. Fahri Özdilek, Tuğgeneral Mehmet Özgüneş, Kur. Bnb. Selahattin Özgür, Kur. Bnb. Şükran Özkaya, Kurmay Yzb. İrfan Solmazer, Kur. Bnb. Şefik Soyuyüce, Kurmay Bnb. Dündar Taşer, Kur. Alb. Haydar Tunçkanat, Kur. Alb. Alparslan Türkeş, Tuğg. Sıtkı Ulay, Kur. Yarbay Ahmet Yıldız, Kur. Yarbay Mustafa Kaplan ve Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler (Demirer, 2012, s. 19-20).

Komitenin ilk icraatları DP döneminde tutuklanmış olan subay ve üniversite öğrencileriyle ilgilidir. Darbenin hemen ardından MBK tarafından alınan bir kararla DP döneminde tevkif edilmiş subaylarla beraber üniversite ve yükseköğretim öğrencilerinin 28 Mayıs sabahında serbest bırakılmaları sağlandığı gibi daha önce tatil edilmiş olan tüm yükseköğretim kurumlarının hemen açılarak görevlerine devam etmeleri istenir (A. Arslan, 2004, s. 320). Böylelikle darbeden önceki gerginliğin izleri silinmeye çalışılır. 13 Haziran 1960'ta İÜ'de açılış töreni yapılır ve eğitim-öğretim yeniden başlar. Bu törende üniversite hocalarıyla birlikte MBK üyelerinden bazı ordu mensuplarının da bulunmaları ve askeri darbeye ilgili konuşma yapmaları herhalde daha önce örneği olmayan bir durumdur.

4.3.2.2. Milli birlik komitesinin öğretim üyelerinden yardım talebi

Darbeyi gerçekleştiren subayların darbe sonrası hakkında bazı fikirleri olduğu görülmektedir. Bu subaylardan biri olan General Cemal Madanoğlu, 27 Mayıs öncesinde arkadaşlarıyla yaptığı bir görüşmede darbeden sonra, içlerinden DP'nin icraatlarına karışanları eledikten sonra Danıştay, Yargıtay ve Askeri Temyiz Mahkemesi üyelerinin geri kalanlarına üniversite profesörlerini de dâhil ederek bir meclis kurmayı ve görevi onlara bırakıp çekilmeyi planladığını ifade etmiştir. Hatta kurulacak bu geçici sivil idarede Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın cumhurbaşkanı, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'nın da başbakan olarak görev almalarını isteyenler olmuştur (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 195). Askeri darbeden hemen sonra General Cemal Madanoğlu'nun şahsi fikri, memleketi tehlikeli bir ortama sürükleyen ve dikta idaresine yönelen birkaç sorumluyu adalete teslim etmek, hemen yeni bir anayasayla seçim kanunu hazırlatıp seçimlere gitmek ve kurulacak yeni yönetimde askerlere herhangi bir görev vermemektir. Bu sebeple darbe başladığında İstanbul'dan üniversite profesörlerini çağırmayı uygun görür

(İpekçi ve Coşar, 2010, s. 195). Cemal Madanoğlu, yardım almak için profesörlerden kimi seçeceğine karar veremeyince fikrini almak üzere daha önce tanıştığı Prof. Dr. Nedim Ergüven'i (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 196) ihtilal karargâhına çağırır ve onun önerisiyle (Akgün, 2009a, s. 103-104) İÜ Hukuk Fakültesi'nden birkaç öğretim görevlisini, gelecekte izlenecek politikalarla ilgili danışmanlık yapmaları ve yeni bir anayasa hazırlamaları için Ankara'ya çağırır (Karpat, 2012, s. 191). Madanoğlu'nun İstanbul komitesine bildirdiği ve hemen Ankara'ya gönderilmelerini istediği (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 196) öğretim üyeleri Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Doç. Dr. İsmet Giritli (A. Arslan, 2004, s. 315), Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Prof. Dr. Muammer Raşit Seviğ'dir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 196). Askeri uçakla Ankara'ya getirilen profesörleri alanda çok sayıda general ve yüksek rütbeli subay karşılar. Hemen hepsinin Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın elini öptükleri, onu kucakladıkları (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 197) ve hatta omuzlarında taşıdıkları ifade edilmektedir (Karavelioğlu, 2007, s. 45). Profesörlere sevgi gösterileri şehirde de devam eder ve sokağa çıkma yasağına rağmen binlerce insan tanıdıkları bu hocalara yoğun sevgi gösterisinde bulunurlar. Havaalanında ve sokaklarda en çok tezahürat DP'ye karşı üniversitelerin verdiği mücadelenin liderleri ve sembolleri olarak görülen Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ile Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı'ya yapıldığı belirtilmektedir (Karavelioğlu, 2007, s. 45-46). Askeri darbenin gerçekleşmesinden mutlu oldukları ifade edilen bu profesörleri, darbeyi gerçekleştiren subayların bir vazife için çağırımları da ayrıca çok memnun ettiği anlaşılmaktadır (Karavelioğlu, 2007, s. 51).

Yönetimin kime ve nasıl devredileceği konusunda komite üyeleri ile kendilerinden yardım talep edilen öğretim üyeleri arasında fikir ayrılığı olduğu görülmektedir. General Cemal Madanoğlu gelen akademisyenlerle yaptığı görüşmede meclisi feshetmemelerini bunun yerine CHP'lilerle masum DP'lilerin haricindekilerin meclise alınmamasını teklif ettiğinde bu akademisyenlerden "...Olur mu paşam, meclisi kapatmazsanız siz meşrulaşamazsınız..." şeklinde bir tepki alır (TBMM, 2012, s. 334). Ayrıca subaylardan bir kısmının, yapılacak bir seçimle iktidarı sivil bir kadroya devretme şeklindeki isteğine tepki gösteren öğretim üyeleri (Kayalı, 2012, s. 71-72) bunun yerine hazırlanacak bir kanunla darbeyi gerçekleştiren komiteye hukuki ve resmi bir statü kazandırmak istemişlerdir (Erkanlı, 1972, s. 22). Dolayısıyla askeri darbe

sonrasında oluşacak yeni yönetimin şekillenmesinde öğretim üyelerinin oldukça etkili olduğu görülmüştür ve kurulan ilk sivil kabinede birçok profesör yer almıştır (Weiker, 1967, s. 74).

4.3.2.3. 27 Mayıs 1960 askeri darbesini meşrulaştırma çabaları

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda laiklik alanında ilerleme sağlandıkça dinsel tezlerin önemini kaybettiği ancak, iyi eğitim almış olan kişilerin söylediklerinin her zaman doğru olduğunun düşünüldüğü ve bunların iktidarların meşrulaştırılmasında önemli bir role sahip oldukları görülmektedir (Demirel, 2011, s. 222). Ulema, yapılan uygulamaların İslam hukukuna uygunluğunu denetleme yetkisini elinde bulundurduğu gibi aynı zamanda iktidarın el değiştirmesi sürecinde fiilen iktidarı ele geçirmiş olan gücün, İslam hukukuna uygun olduğunu ifade eden kesim olarak da önemli bir role sahiptir. Sultan Abdülaziz'in devrilmesi sürecinde önemli rolü bulunan Süleyman Paşa'nın "...Hele bir karar verilsin çarşaf kadar fetva verilmesi mümkündür..." demesi bu gerçeğin somut bir delili olarak kabul edilmektedir (Demirel, 2011, s. 222). Bu geleneğin Cumhuriyet döneminde de devam ettiği görülmektedir.

Türk tarihine bakıldığında darbeleri gerçekleştirenlerin, yardımlarına ilk başvurdukları kişilerin üniversitelerin hukuk ve siyasal bilimler alanlarında görevli akademisyenler olduğu görülmektedir. Yakın tarihte gerçekleşen her askeri darbeden sonra üniversitelerin sözlü ve yazılı olarak darbenin meşru olduğuna dair fetva vermeleri olağan hale geldiği gibi ordu mensupları da daima kendilerine akıl vermek isteyen çok sayıda akademisyeni yanı başlarında hazır bulmuşlardır (TBMM, 2012, s. 169). Darbe dönemlerinde akademisyenlerin çoğunluğunun, askerinin politik ve sivil alana müdahale etmesini yadırgamadıkları gibi bu girişimleri destekledikleri (TBMM, 2012, s. 169) ve bunu ifade etmekten çekinmedikleri (Cumhuriyet, 31 Ekim 1960) görülmektedir. Söz konusu durum 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi için de geçerlidir. Bu darbeyi gerçekleştirenler modern çağın bir gereği olarak şeyhülislam yerine profesörlerden fetva aldılar (Ilıcak, 1989, s. 8).

Askeri darbeyi gerçekleştiren komite, bu icraatlarını hukuki açıdan bir zemine oturtabilmek amacıyla akademisyenler tarafından, darbenin meşruiyetini açıklayan bir bildirinin hazırlanmasının uygun olacağını düşünürler (Özkaya, 2005, s. 212). Hukukçuların da çoğunlukla darbe dönemlerinde darbeyi gerçekleştirenlere fetva çıkarmayı görev saydıkları ifade edilmektedir (TBMM, 2012, s. 36). Danışmanlık

yapmaları istenen ve General Cemal Madanoğlu tarafından Ankara'ya davet edilen akademisyenlerden (Karpas, 2012, s. 191) başkanlığını Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın yaptığı ve Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli'nin dâhil olduğu bir komisyon oluşturulur. Darbenin ertesi günü askeri komitenin ricası üzerine bu komisyon, yapılan askeri darbenin meşruiyetini bilimsel olarak açıklayan bir bildiri hazırlar. Bildiride içinde bulunulan durumun âdi ve siyasi bir hükümet darbesi olmadığı, adalet, hukuk ve insan haklarını koruması gereken iktidarın uzun zamandan beri şahsi çıkarlarının peşinden koştuğu, hükümetin ordu, adalet, devlet memurları, basın ve üniversiteler gibi kurum ve müesseselerle bağlantılarının koptuğu, yöneticilerin Atatürk inkılaplarına karşı düşmanca davrandıkları, halkı birbirine düşürerek bir anarşi ortamının oluşmasına sebep oldukları, MBK'nın idareyi ele almasının bu mecburiyetten kaynaklandığı, hükümetin meşruiyetini kaybettiği, kalkışılan hareketin amacının sosyal müesseseleri işleyemez hale getiren bu durumu ortadan kaldırarak meşru düzeni tekrar sağlamak olduğu ifade edilir (Çavdar, 2004, s. 88-89). Hayat standartları ve itibarları bozulmuş olan subay ve diğer aydınlar da bu görüşleri benimsemektedir (Karpas, 2012, s. 267). Bildiride ayrıca bir hükümetin meşruluğu için sadece milli iradeye dayanıyor olmasının yetmeyeceği, anayasaya riayet, kamuoyunun beklentilerinin dikkate alınması ile ordu ve üniversitelerle işbirliğinin olmazsa olmazlardan olduğu (Bozdağ, 2006, s. 14) ayrıca anayasada ifade edilsin veya edilmesin üniversitelerin devletin ortağı olduğu ve hükümetin meşruiyetinin bu ortaklığı tanımına bağlı olduğu ifade edilmektedir. Bu açıklamalardan hükümetin anayasal ödev ve görevlerini yapmadığından değil, anayasada olmayıp fakat var sayılan birtakım ödev ve görevlerini yapmadığı için suçlandığı görülmektedir (Bozdağ, 1969, s. 15). Komisyona göre DP iktidarı anayasa, basın, ordu ve üniversitelere saygı duymadığı için meşruiyetini kaybetmiştir (Ahmad, 1999, s. 154). Diğer yandan, gözaltında bulunan eski iktidar mensuplarının geniş bir yargılama sürecine tabi tutulmaları gerektiği aksi takdirde ihtilalin meşruiyetinin tartışmalı hale geleceği de ifade edilmektedir (Çavdar, 2004, s. 95). Bu bildiri, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi için bir meşruluk fetvası (Kocabaş, 2011, s. 513) ve güçlü bir hukuki dayanak (Aydemir, 2004, s. 432) olarak görüldüğü gibi, bu bildiriyle darbenin anayasal, hukuksal ve bilimsel bir kılıfa

sokulduğu ifade edilmektedir (TBMM, 2012, s. 169). Profesörlerin bildiriyle darbenin bir devrime dönüştüğü de kabul edilmektedir (Ahmad, 1992, s. 164-165).

Profesörlerden oluşan kurulun hazırladığı bu bildirin ordu üzerinde oldukça tesirli olduğu görülmektedir. DP'lileri yargılamak veya DP'yi kapatmak gibi bir düşüncesi olmayan ve üç ay içinde seçimlere gitmeyi planlayan subayların, bu bildirin etkisinde kalarak DP'lilere oldukça sert davranmaya başladıkları ve DP mensuplarının alabildiğine saldırı hedefi haline geldikleri görülmektedir (Kocabaş, 2011, s. 514). Darbeden sonra DP grubunun tamamının tutuklanmasında Dr. Muammer Aksoy, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Bahri Savcı ve Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun önemli rolünün olduğu ifade edilmektedir (Kirişçiöğlü, 1973, s. 50). Doç. Dr. Muammer Aksoy'a göre yapılacak yargılamaya kadar tüm DP milletvekillerinin tutuklanmaları ve hatta en ağır suçu işledikleri kabul edilerek ona göre bir muameleye tabi tutulmaları, yani Ceza Kanunu'nun 146. maddesi gereği Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görevini yapmasına engel olmaya teşebbüsten idam cezasına mahkûm edilmeleri gerekir (Aksoy, 1960, s. 7-8).

Celal Bayar'a göre Ankara'ya davet edilen ve erişilmez bilgi unvanlarını taşıyan profesörlerin, iktidarı ele alan subaylara hukuki davranmaları konusunda akıl vermeleri beklenirken aksine hukuk, bilgi ve insaf ile alakası olmayan bir fetva yazmaları, Atatürk Türkiye'sinin üniversitelerinin bir ayıbıdır (Bozdağ, 2006, s. 38). Dünyanın hiçbir yerinde üniversiteler tarafından darbenin hemen ardından, devrilenleri tamamen anayasa dışı olarak kabul edip onları mahkûm eden bir fetvanın verilmediği ifade edilmektedir (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 262).

Darbecilere liderlik yapan Orgeneral Cemal Gürsel darbe sonrası dönem için profesörlerden oldukça umutludur. Komite toplantılarının yapıldığı şura salonunda, Ankara'ya çağrılan profesörlere hitap eden Gürsel, üniversitelere son derece güvendiklerini "...Biz üniversiteye inanıyoruz. Yalnız inanmıyoruz, iman ediyoruz..." şeklindeki sözleriyle ifade etmektedir (Çavdar, 2004, s. 87). Üç ay içinde iktidarı sivil idareye devretmeyi düşündüklerini bunun için de en kısa zamanda bir anayasaya ihtiyaç duyduklarını belirten Gürsel (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 198), profesörlerden ihlali mümkün olmayan (Çavdar, 2004, s. 88) ve dinin istismarına izin vermeyecek laik (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 217-218) bir anayasa hazırlamalarını ister. Gönlünde çift meclisli bir sistemin yattığını da ekler (Çavdar, 2004, s. 87-88). Cemal Gürsel'den

sonra söz alan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ın, DP iktidarının Anayasa'ya aykırı davranarak meşruiyetini kaybettiğinden, ordunun müdahalesinin bir hükümet darbesinden ziyade tamamen meşru bir hakkın kullanılması olduğunu ifade ederek askeri darbeyi övdüğü ifade edilmektedir (Özkaya, 2005, s. 212). Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı ise yapılan ihtilalin hukuki olmasından dolayı şimdi kendilerinin başta anayasa olmak üzere her türlü değişikliği yapma konusunda meşru yetkileri olduğunu söyler (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 198). Dolayısıyla profesörler, darbeyi gerçekleştiren ordunun tek kaygısının ülkenin esenliği olduğunu, geri kalmışlığın çözümünün seçkinlerce yönetilen bir rejimde olduğunu, askeri darbeye eşsiz bir fırsatın yakalandığını ve bu fırsatın kaçırılmaması gerektiğini düşünmektedir (Karpaz, 2012, s. 87).

27 Mayıs Askeri Darbesi'nden sonraki yönetimin şekli konusunda askerlerle öğretim üyeleri arasında zamanla fikir ayrılığı ortaya çıkar. Darbeyi gerçekleştirenlerden biri olan General Cemal Madanoğlu'nun, profesörlerden müteşekkil bir kurucu meclis oluşturulduktan sonra askerin yönetimden el çekme teklifine karşın (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 216) darbeyi yapanlara danışmanlık yapan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (TBMM, 2012, s. 334), bunun yerine ordu mensuplarından oluşan ve yasama yetkisini elinde bulunduran bir komitenin kurulmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir. Bu fikirle öğretim üyelerince yeni bir rejim formülü ortaya konduğu gibi askere de hemen gitmeyin mesajı verilmiştir (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 216). Böylelikle otoritenin kime devredileceği konusunda karar verilmesi ve iktidarın meşrulaştırılması işlevlerini üniversiteler ve aydınların yerine getirdikleri söylenebilir (Karpaz, 2012, s. 192). Ayrıca 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni yönetenlerin hukuka, insan haklarına ve meşruiyete bağlı kalmak konusunda oldukça samimi davrandıkları ifade edilmektedir. Bazılarının bunu çok ileriye götürerek zamanla bir hukuk ve adalet kompleksi içine düştükleri anda devreye giren bazı üniversite profesörlerinin, yapılan bu âdil ve en mükemmel ihtilal olarak gördükleri askeri darbenin hak ve hukuka aşırı bağlılıkla gölgeleneceğini ve kendi felsefesiyle çelişeceğini, bunun da felaket getireceğini ifade ettikleri görülmektedir (Erkanlı, 1972, s. 67). Netice itibariyle fikirleri alınan öğretim üyelerinin hemen her konuda askeri komiteyi etkilediği anlaşılmaktadır.

Öğretim üyelerinin, darbe sonrasındaki yönetimin şekillenmesinde olduğu kadar, suçlu oldukları düşünülen iktidar mensuplarının akıbeti konusunda da oldukça etkili bir rol oynadıkları görülmektedir (Erkanlı, 1972, s. 79). Ordunun, darbenin herhangi bir toplumsal grubu hedef almadığı yönündeki açıklamasına karşın profesörler, devlet düzeninin yeni orta sınıfın elinde bozulduğunu ifade ederek orduyla bu konuda çelişki içinde olduklarını göstermektedir (Karpata, 2012, s. 192). Askeri darbenin ardından ortalık biraz durulduğunda General Cemal Madanoğlu kendince suçsuz olduklarını düşündüğü DP'li Sıtkı Yırcalı ve Şemi Ergin'in de aralarında bulunduğu birkaç kişiyi serbest bırakır. Ancak, bunların halkın arasına karşımalarından sonra DP lehine gösteriler yapılmaya başlanır (Erkanlı, 1972, s. 79). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar ve Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun da aralarında bulunduğu birkaç üniversite mensubunun, Madanoğlu ile görüşerek serbest bırakılan DP'lilerin idam kaçağı olduklarını, bunların serbest bırakılmalarının kesinlikle yanlış olduğunu ifade etmeleri üzerine serbest bırakılan DP'liler tekrar tutuklanırlar (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 224). Alpaslan Türkeş'e göre MBK üyeleri, DP yöneticileri için ceza olarak onların bir süre yurt dışında tutulmaları fikrindedir. Ancak, bazı profesörlerin askeri darbenin meşru olabilmesi için mutlaka DP'lilerin cezalandırılmaları gerektiğini, aksi takdirde darbenin meşru bir iktidara müdahale edilmiş izlenimi vereceğini bunun da darbeyi yapanları suçlu duruma sokacağını ifade ettikleri (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 225) ve askerleri etki altında bıraktıkları ifade edilmektedir. Profesörlerden bu tepkiyi alan MBK üyeleri bunun üzerine tüm DP'lilerin tutuklanmasına karar verirler (İlıcak, 1975, s. 85-86). Bu fikir aslında sadece anayasayı yapmakla görevlendirilen ve darbeyi meşrulaştırmak amacıyla kurulan bir bilim adamları heyetince düşünülmektedir (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 225). Profesörlerin bu tutumundan etkilenen ve darbenin ilk günü DP'lilerin yargılanmayacağını söyleyen Cemal Gürsel dahi sonradan fikir değiştirerek DP'lilerin suçlu olduklarına inandıklarını ifade eder (Birand, Dündar ve Çaplı, 1993, s. 225). Hatta Doç. Dr. Muammer Aksoy, Türk Ceza Kanunu'ndaki 65 yaşından büyük olanların ölüm cezasına çarptırılmayacaklarıyla ilgili hükme rağmen yaşları bu sınırın üzerinde olan Celal Bayar ve Refik Koraltan'ın idamını talep eder. Alpaslan Türkeş'in bunun kanuna aykırı olduğuna dair itirazı üzerine Doç. Dr. Muammer Aksoy, mevcut durumda darbe hukukunun geçerli olduğunu, bunun da darbe hukukuna uygun olacağını ifade eder (İlıcak, 1975, s. 88). Netice olarak darbeyi

gerçekleştirenlerin başlangıçtaki amaçları sadece ekonomik ve sosyal sebeplerle hükümeti devirmektir. Ancak, bazı hukukçu ve profesörlerin baskıları neticesinde iktidar mensupları yargılanarak idam dâhil ağır cezalara çarptırılırlar (Ilıcak, 1975, s. 209). Yeni bir anayasa hazırlamak amacıyla davet edilen öğretim üyelerinin öncelikle yapılan darbenin hukuken adi bir hükümet darbesi sayılmayacağını ve tüm DP'lilerin cezalandırılmaları gerektiğine dair söylemleri iktidara karşı duydukları husumetin birer kanıtı olarak değerlendirilmektedir (TBMM, 2012, s. 250). Öte yandan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni yapanlar bu girişimlerinin meşruluğunu sağlamak amacıyla 1961 Anayasası'nın başlangıç bölümüne "...Gayrimeşru iktidara karşı direnme hakkını kullanan..." şeklinde bir ifade eklerler (Mazıcı, 1989, s. 108). Böylelikle darbeyi meşrulaştırma çalışmalarının hazırlanan anayasaya da sirayet ettiği görülmektedir.

4.3.2.4. Yeni anayasa çalışmaları

Millî Birlik Komitesi'nin 12 Haziran 1960 tarihinde çıkardığı 1 sayılı kanunla birlikte 1924 Anayasası'nın birçok hükmünü değiştiren geçici bir anayasal süreç başlatılmış olur. Bu süreçle beraber yeni bir anayasa düzenlenmesine dair çalışmalar da başlar (Seçer, 2010). Askeri darbenin liderliğini üstlenen Orgeneral Cemal Gürsel, yeni bir anayasa hazırlama çalışmaları kapsamında profesörlerden müteşekkil komisyonla yaptığı görüşmede iktidarı biran önce sivillere devredebilmek için acilen yeni bir anayasaya ihtiyaç duyduklarını belirttiği (İpekçi ve Coşar, 2010, s. 198) gibi, profesörlerden ihlali mümkün olmayan (Çavdar, 2004, s. 88) ve dinin istismarına müsaade etmeyecek laik (Birand, Dünder ve Çaplı, 1993, s. 217-218) bir anayasa hazırlamalarını ister. Profesörlerden oluşan komisyonun çalışmaları neticesinde 12 Haziran 1960'ta geçici bir anayasa hazırlanır (Mazıcı, 1989, s. 94) ve 14 Haziran 1960'ta Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girer (T.C. Resmi Gazete, 14 Haziran 1960). İki ay sonra kabul edilen 55 sayılı kanunla geçici olma hükmü kaldırılarak anayasaya süreklilik özelliği kazandırılır (Kayacan, 2013, s. 42). Gazeteci Yazar Bedii Faik, darbeden sonra anayasa hazırlamakla görevlendirilen profesörlerin DP'ye olan hınçlarının etkisinde kalarak bir tepki anayasası hazırladıklarını, bu anayasayla yetkinin hükümetin elinden alınarak yargı gibi başka kurumlara verildiğini bunun da yanlışlara sebep olduğunu ifade etmektedir (Ilıcak, 1975, s. 58-59). Darbecilerden Orhan Erkanlı'ya göre de danıştıkları profesörlerin etkisiyle alınan bu karar son derece yanlış

olup kabul edilen kanunla, MBK kendi yetkilerini sınırlandırarak bir askeri cunta yerine sıra dışı bir parlamenter yönetim kurmuş olur (Erkanlı, 1972, s. 22-23).

Geçici anayasadan sonra daimi anayasanın hazırlanması çalışmaları başlatılır. İhtiyaç duyulan kalıcı anayasanın hazırlanması için üç ayrı komisyonun teşekkül ettiği görülmektedir. Bunlardan ilki öğretim üyelerinden oluşan ve İstanbul'da oluşturulduğu için İstanbul Komisyonu olarak adlandırılan komisyondur. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni gerçekleştiren ekibin fikri önderi durumunda olan ve ilk günden itibaren MBK ile tam bir uyum içinde çalışmaya başlayan Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (A. Arslan, 2004, s. 316) başkan olmak üzere, İÜ Hukuk Fakültesi'nden Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Doç. Dr. İsmet Giritli, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu; AÜ Hukuk Fakültesi'nden Prof. Dr. İlhan Arsel, Ankara SBF'den Prof. Dr. Bahri Savcı ve Doç. Dr. Muammer Aksoy komisyonda görev alan öğretim üyeleridir. Sonradan Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli komisyondan çıkarılarak yerlerine Dr. Vakur Versan ve Dr. Lütfi Duran görevlendirilir (Dağcı, 2006, s. 86). Askeri darbeden önce DP iktidarına karşı seslerini yükseltmekten çekinmeyen ve 28 Nisan öğrenci ayaklanmasına her açıdan destek oldukları bilinen öğretim üyelerinin bu özelliklerinin, anayasayı hazırlama komisyonuna seçilmelerinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Erkanlı, 1972, s. 47). İkincisi, bu ilk komisyonun esas metin üzerindeki çalışmasını bitirememesi üzerine AÜ SBF İdari İlimler Enstitüsü'nde müdür olan Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın başkanlığında kurulan ve Ankara Komisyonu olarak adlandırılan komisyondur. Aslında bu ikinci komisyon İstanbul Komisyonu'nun, üzerinde çalıştığı anayasa metni için çeşitli kurumların görüşünü istemesi ile oluşur. SBF İdari İlimler Enstitüsü kendilerine yöneltilen anket sorularını bir anayasa tasarısı halinde hazırlayarak sunmuşlardır (Akgün, 2009b, s. 430). Bu ekibin Gereçeli Anayasa Tasarısı'nı hazırlayarak yayımlaması (Dağcı, 2006, s. 87) sürpriz olur. Öte yandan MBK tarafından kurulması amaçlanan Kurucu Meclis'in görev, yetki ve sorumluluklarını tespit etmek üzere bir de Bilim Heyeti oluşturulur. Bu heyet Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun başkanlığında Prof. Dr. Süheyl Derbil, Prof. Dr. İlhan Arsel, Prof. Dr. Bahri Savcı ve Doç. Dr. Muammer Aksoy'dan oluşmaktadır (Dağcı, 2006, s. 87). Bilim Heyeti'nin hazırladığı anayasa tasarısı 13 Aralık 1960'ta kabul edilir (Dağcı, 2006, s. 87). Ancak bu tasarı hazırlanırken hem İstanbul Komisyonu'nun hem de SBF

İdari İlimler Enstitüsü'nün hazırlamış olduğu tasarılarından faydalanılır (Akgün, 2009b, s. 430). 16 Aralık 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 157 sayılı "1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek Kurucu Meclis Teşkili Hakkındaki Kanun" (T.C. Resmi Gazete, 16 Aralık 1960) ile Kurucu Meclis ve Temsilciler Meclisi şeklinde ikili bir yapıya geçilir (Dağcı, 2006, s. 87). Yeni anayasada üniversitelerin özerkliği de unutulmaz. 20 Temmuz 1961'de yürürlüğe giren yeni anayasanın 120. maddesiyle üniversitelerin özerkliğinin güvenceye alındığı görülür (Kırpık ve diğerleri, 2012, s. 323). Anayasanın Özerk Kuruluşlar bölümünde;

"Üniversiteler, ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversiteler kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır. Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler. Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarıncaya denetlenmesi bu esaslara göre kanunla düzenlenir. Siyasi partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanamaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar". (T.C. Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961).

şeklindeki ibareyle üniversitelerin bilimsel ve idari alanlarda tamamen özerk olduğu, öğretim üyelerinin dış baskılara maruz bırakılmayacağı ve kesinlikle görevlerinden uzaklaştırılmayacakları açıklanmaktadır (Meydan Larousse, 1990, s. 479).

4.4. Siyasetin Üniversiteler Üzerindeki Etkisi

Siyasi iktidarlar tarih boyunca, istekleri doğrultusunda şekillendirmek amacıyla üniversitelere müdahale etmişlerdir. Bu, sadece geri kalmış ülkelere has bir durum olmayıp gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerde üniversiteler bilimsel özerklik konusunda iyi durumda olduklarından kimi zaman bu müdahalelerle baş edebilmişlerdir (Kayacan, 2013, s. 18). Cumhuriyetin ilanından sonra siyasi ve ekonomik gelişimini henüz tamamlayamayan Türkiye'de üniversiteler siyasi iradenin oldukça fazla etkisinde kalır. Türkiye'de üniversitelerin çeşitli sebeplerle siyasete dâhil

edilmeleri elbette ki bu kurumlarda telafisi zor sıkıntılara sebep olur. DP iktidarının özellikle son dönemlerinde yoğun olarak görülen öğrenci gösterileriyle üniversitelerde öğrenci ve öğretmenlerin niteliklerinde önemli bir düşüş olduğu (Sakaoğlu, 2003, s. 273) ve iktidar ile üniversiteler arasındaki çatışmanın neticesinde üniversitelerde yapılan bilimsel araştırmaların azaldığı ifade edilmektedir (Ceylan, 2008, s. 125). DP döneminde öğrencilerin siyasetin içine çekilmeleri daha sonraki yıllarda da etkisini gösterir. 1960'lı yılların sonlarında öğrencilerin örgütlenmeyi daha da ileriye götürmeleri ve siyasi düşüncelerini daha sert savunmaları öğrenciler arasında çatışmaların çıkmasına neden olur. Diğer yandan askeri darbeden sonra kurulan yönetimin üniversiteler ve öğretim üyeleri ile ilgili aldığı kararlar da herhangi bir geçerli kıstas olmadığı halde birçok öğretim üyesinin üniversitelerden uzaklaştırılmaları gibi önemli sıkıntılar doğurur.

4.4.1. Üniversitelerdeki reform ve tasfiye kararı

Zihniyet bakımından yakınlıkları bulunan ordu mensupları ve aydınların darbeden sonra oluşturmak istedikleri yeni düzenin eğitim üzerinde de etkileri olur (İnal, 2004, s. 113). Darbeyi gerçekleştiren subaylardan biri olan Orhan Erkanlı'ya göre üniversiteler yıllarca kendi hallerine bırakıldıklarından çağın gerisinde kalır ve ülkenin ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelir. Bundan dolayı darbenin akabinde üniversitelere el atılmalıdır (Erkanlı, 1972, s. 36). Zaten 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi öncesi ve sonrasında hem ordu kanadından hem de üniversitelerden, bu iki kurumun önemli ölçüde yenilenmeye muhtaç olduğuna dair ısrarlı talepler gelmektedir (Erkanlı, 1972, s. 36). Bu bağlamda üniversitelerin, reform sürecini kendilerinin başlattığı ve bu konuda MBK'dan yardım istedikleri (Özdağ, 2004, s. 356), komitenin adeta üniversitelerin iç işlerine karışmaya zorlandığı ifade edilmektedir (Özdağ, 2004, s. 358). 1960 yılı Ağustos ayı başlarında Tıp Fakültesi'nden bir grup öğretim üyesinin girişimi ile kurulan Anket Komisyonu'nun yaptığı çalışmalarda da İÜ ve İTÜ öğretim üyelerinin çoğunluğunun üniversite reformundan yana olduğu sonucu ortaya çıkar (Özdağ, 2004, s. 356-357). Çeşitli nedenlerle komite üyeleriyle yakın ilişki içinde bulunan öğretim üyeleri gibi üniversite öğrencileri de acilen üniversiteler meselesinin ele alınmasını istemektedir (Erkanlı, 1972, s. 44). Reform talebinde bulunanlara göre üniversiteler içler acısı bir haldedir. Ders notu satarak para kazanmayı meslek edinenler, özel işlerinden zaman bulduklarında derse girenler, kitapsız hocalar ile Maocu ve Nasırcı gibi aşırı

yolları takip eden öğrencilerin sayısı oldukça fazladır. Öte yandan yeni üniversiteler açılmasına karşın hiçbiri öğretim üyesi, teknik imkânlar, sosyal kolaylıklar, ders araç gereçleri gibi ihtiyaçlardan minimum düzeyde yararlanamamaktadır (Erkanlı, 1972, s. 43). Talebe kuruluşlarının siyaset, anarşi, gösteri, silahlı saldırı, banka soygunu ve adam kaçırmaya gibi eylemlere girişerek ülkede asayişsizliğe sebep oldukları ifade edilmektedir (Erkanlı, 1972, s. 43-44).

Reform konusunda üniversitelerden gelen talepler daha çok çalışanların özlük hakları ve idari konularla ilgilidir. Değişiklik taraftarı olan doçentler, fakülte yönetimlerinde statülerinin güçlendirilmesi, üniversitelerarası kurul dışında daimi bir üniversiteler organının oluşturulması, doçentlerin de rektörlük seçimlerine katılmasının sağlanması, ordinaryüs profesörlüğün kaldırılması, akademisyenlerin başka alanlarda iş sahibi olmalarının engellenmesi gibi taleplerde bulunmaktadır (Özdağ, 2004, s. 356). Reform konusunda MBK'ya gelen talepler dikkate alınarak yapılan tespitler neticesinde bazı öncelikler belirlenir. Buna göre sırayla ordu, üniversiteler, basın ve idari teşkilat ele alınarak bu kurumların çağdaştırılması için gerekli tüm tedbirlerin alınması kararlaştırılır (Erkanlı, 1972, s. 38). Üniversiteler sorununun halledilmesi için Komite içinden bir grup, üniversite mensuplarıyla işbirliği yapmakla görevlendirilir (Erkanlı, 1972, s. 44). Bu grupla profesör ve talebeler arasında aylarca devam eden toplantı, görüşme ve çalışmalardan sonra üniversitelerin öğretim üyeleri, işleyiş tarzı, ilmi ve sosyal yönleriyle içinde bulunduğu düzensizlik gibi sorunların iki kanunla aşılabileceği kanısına varılır (Erkanlı, 1972, s. 44). Bu kanunlardan biriyle üniversitelerdeki akademisyenlerden bazılarının görevden alınması, diğer kanunla da üniversitelerin yeniden düzenlenmesi sağlanmaya çalışılır.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nden sonra sıra üniversitelerin ıslahına geldiğinde geleneksel bir yöntem olan ıslahata tasfiye ile başlama yoluna gidilir (Dölen, 2010, s. 190). Komite adına MBK üyelerinden İrfan Solmazer, üniversitelerdeki tasfiye hareketini ve yeni bir üniversite yasasının hazırlanması işini yürütmektedir (Özdağ, 2004, s. 356). Çalışmalar tamamlandıktan sonra İrfan Solmazer, belirlenen öğretim üyelerinin görevlerinden alınmalarıyla ilgili kanun teklifini 27 Ekim 1960'ta komiteye sunar (Özdağ, 2004, s. 354). Komite tarafından kabul edilen ve 28 Ekim 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 114 sayılı Üniversiteler Öğretim Üyelerinden Bazılarının Vazifelerinden Affına ve Bazılarının Diğer Fakülte ve Yüksek

Okullara Nakline Dair Kanun'un birinci maddesi ile Ankara, İstanbul, İzmir, Atatürk Üniversiteleriyle İstanbul Teknik Üniversitelerinden (Mazıcı, 1989, s. 201) 28'si ordinaryüs profesör, 57'si profesör, 44'ü doçent, 17'si asistan ve 1'i öğretim görevlisi (Özdağ, 2004, s. 354) olmak üzere toplam 147 öğretim üyesi üniversitelerin dışında bırakılır (T.C. Resmi Gazete 28 Ekim 1960). Kanunun ikinci maddesiyle 4 öğretim üyesinin de yerleri değiştirilir (Özdağ, 2004, s. 354). "...görevlerinden affedilenler bir daha üniversite öğretim üyeliği veya yardımcılığı vazifesi ile görevlendirilemezler" şeklindeki 5. madde ile bu öğretim üyelerinin görevlerine geri dönmelerinin önü kesilir (T.C. Resmi Gazete 28 Ekim 1960). Listenin hazırlanması aşamasında dokuz akademisyenin önemli rol oynadığı ve özellikle tıp fakültelerinde akademik alanda yükselmeleri engellenen doçentlerin hedeflerine erişmek amacıyla askerlerle işbirliği yaptıkları ifade edilmektedir (TBMM, 2012, s. 334). Özellikle genç öğretim üyelerinin komiteye ilettikleri, 18 Haziran 1946 tarih ve 4936 sayılı üniversiteler yasasının eskidiğine ve ihtiyaçlarına cevap veremediğine, profesörlerin üniversiteleri kendi inisiyatiflerine aldıklarına, akademisyenler arasında çıkar gruplaşmalarının oluştuğuna, dolayısıyla genç bilim adamlarının önlerinin kesildiğine dair taleplerinin tasfiye kararının alınmasında önemli rol oynadığı belirtilmektedir (Özdağ, 2004, s. 355). Öte yandan ABD'nin, Türkiye üzerinde karanlık faaliyetlerini rahatlıkla gerçekleştirebilmek amacıyla kendine köstek olmaması için bu öğretim üyelerinin tasfiyesinde rol aldığı da iddia edilmektedir (Yetkin, 2006, s. 103).

Akademisyenlerin uzaklaştırılmalarında göz önünde bulundurulmuş ölçütler hep tartışma konusu olarak kalır. Alpaslan Türkeş'e göre tasfiye edilecek akademisyenlerin seçiminde bazı öğretim üyelerinin üniversitelerdeki aşırı solcular, partizanlar, ilmen başarısız olanlar veya ahlaki zafiyetleri olanlarla ilgili verdikleri raporlar önemli rol oynar (Ilicak, 1975, s. 88). Komitenin uzaklaştırma kararı verdiği akademisyenler arasında gayri ahlaki davranışları olanlar, sınavlarda sürekli aynı soruları soranlar veya uzun zamandır kitap yazmayanlar, unvanlarını ticari amaçlarla kullananlar bulunduğu ifade edilmektedir (Özdağ, 2004, s. 354-355). Tasfiye edilecek akademisyenlerin listesinin hazırlanması işinde İrfan Solmazer'e yine üniversitelerden akademisyenler yardımcı olmaktadır (Özdağ, 2004, s. 356). Öyle ki ahlaksız davranışları olanları, konuşma bozukluğu olanları, mason, komünist, gerici ve ilmi açıdan yetersiz görülenleri komite değil üniversitelerin mensupları belirler (Özdağ, 2004, s. 358). Tasfiye

edileceklerin isimlerini İrfan Solmaz'er bildirenlerden kendi ismini de listelerde görenlerin dahi olduğu belirtilmektedir (Özdağ, 2004, s. 356). Hatta görevlerinden uzaklaştırılan öğretim üyeleri arasında MBK tarafından anayasa hazırlamakla görevlendirilen Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Giritli gibi hocaların oluşu (Kayacan, 2013, s. 52) keşmekeşliğin ne dereceye vardığını göstermektedir. Darbeyi gerçekleştirenlerden Orhan Erkanlı ve Numan Esin, ilk etapta tasfiyeyle ilgili gelen tepkiler üzerine, 114 ve 115 sayılı kanunların doğru olduğunu ve böylelikle üniversitelerin özerkliğinin tam olarak sağlandığını ifade eder (Milliyet, 30 Ekim 1960). Ancak, aradan yıllar geçtikten sonra Erkanlı, tasfiyeyle ilgili 114 sayılı kanunun görüşmeleri sırasında pek de objektif davranılmadığını, her türlü görüş ve kanaate saldırıldığını, sol kesimden de sağ kesimden de kişilerin listeye eklendiğini belirtmektedir. Erkanlı'nın ifadesiyle "...Doğum yeri şarkta olanı Kürtçü diye, namaza gidenleri softa ve gerici diye, kitabı olanı çalmıştır diye, kitapsızları kitapsız diye, talebeye ciddi davrananı kaba ve sert diye, samimi hareket edenleri laubali diye, kızlarla fazla ilgileneni ahlaksız diye..." yaftalamışlardır (1972, s. 45). Erkanlı, buna rağmen üniversitelerle ilgili çıkarılmış olan 114 sayılı kanunun faydalı ve gerekli olduğuna ancak, tasfiye edileceklerin seçimi konusunda etki altında kaldığından büyük yanlışlıklar yapılarak çok değerli bilim adamlarına haksızlık yapıldığına, hakkı olmadığı halde birçok kişinin ise üniversitelerde kaldığına inandığını ifade etmektedir (1972, s. 45). Tasfiye edilenler arasında Yavuz Abadan gibi 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni savunan CHP sempatanları olduğu (TBMM, 2012, s. 334) gibi 28 Nisan öğrenci gösterilerinde hükümete karşı tavır alarak, Adnan Menderes'in öğretim üyelerini hedef alan Turgutlu konuşmasını açık imzalarla protesto edenler ve MBK tarafından Anayasa Komisyonu'nda görevlendirilenler dahi bulunmaktadır (Akgün, 2009a, s. 136). Tüm bunlar tasfiye edilenlerin belirlenmesinde bazı yanlışlıkların yapıldığını göstermektedir.

Üniversitelerle ilgili tek yenilik bu değildir. Bazı öğretim üyelerinin görevlerinden affıyla ilgili kanunla aynı gün yürürlüğe giren 13 Haziran 1946 Tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Madde Eklenmesi Hakkında Kanun'la üniversiteler revizyona uğrar (T.C. Resmi Gazete 28 Ekim 1960). Her ne kadar 147 akademisyenin tasfiyesini sağlayan kanunun gölgesinde kalmış olsa da 115 sayılı bu kanunla üniversitelerde önemli değişiklikler gerçekleştirilir. Asistanlar dâhil genç öğretim üyelerinin üniversitelerin yönetimlerinde

görev alabilmeleri, rektör ve dekanların yetkilerinin artırılması, Milli Eğitim Bakanlığı'nın üniversiteler arası kurula başkanlık etmesi uygulamasının kaldırılması, öğrenci temsilcilerinin sorunlarını fakültelerin yönetim kurullarına bildirebilmeleri, profesör ve doçentlere disiplin kararlarına karşı Danıştay'a başvurma hakkının verilmesi, ordinaryüslük unvanının kaldırılması yapılan düzenlemelerden bazılarıdır (Tercüman, 30 Ekim 1960). Bu kanunla Milli Eğitim Bakanı ve bu bakanlığın tüm yetkileri iptal edilmek suretiyle üniversitelerin özerkliği pekiştirilir (Dölen, 2010, s. 112).

4.4.2. 114 sayılı kanuna tepkiler ve tasfiyenin eğitime yansımaları

Genel anlamda DP hükümeti dönemine bakıldığında hükümetin özellikle 1954'ten itibaren çıkardığı yasalarla üniversitelere müdahale ettiği ve uygulamalarını eleştiren akademisyenleri bakanlık emrine alarak pasif duruma getirdiği görülmektedir. Bazı öğretim üyeleri hükümetin baskısından dolayı istifa eder. Bu durum üniversitelerin akademisyen kadrosu açısından eksik kalmasına sebep olduğu gibi bilimsel bilginin üretilmesi çalışmaları da sekteye uğrar. Dolayısıyla üniversiteler sadece hükümetin uygulamalarından olumsuz etkilenmez. Askeri darbenin gerçekleşmesinde desteklerini esirgemedikleri ordudan da önemli bir darbe alan üniversiteler 28 Ekim 1960'ta önemli bir tasfiye hareketiyle karşı karşıya kalır. Üniversitelerde görülen kadro şişkinliği nedeniyle tasfiye kararının alındığı söylene de o dönemde Rusya ve İngiltere'deki üniversitelerde on öğrenciye bir akademisyen düşerken Türkiye'de yetmiş beş öğrenciye bir akademisyenin düşüyor olması kararın siyasi olduğunun göstergesidir. Ayrıca kararın uygulanmaya konmasından sonra Türkiye'deki oran yüz öğrenciye bir akademisyenin düşmesi haline geldiği (Akgün, 2009a, s. 135) gibi bazı enstitü ve bölümlerde eğitim verecek öğretim üyesinin kalmadığı görülür (Akgün, 2009a, s. 135). Öğretim üyelerinden kararlar ilgili yapılan açıklamalarda kadroların azlığından dolayı üniversitelerde öğretim üyesi kontenjanlarının zaten yetersiz olduğu, yapılan bu tasfiyeyle üniversitelerin artık işlemez hale geldiği ifade edilir (Tercüman, 29 Ekim 1960). Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu da tasfiyeden sonra bazı fakültelerde derslerin ve araştırmaların aksadığını ve ihbar faaliyetlerinin üniversitelerin iç huzurunu bozduğunu ifade eder (Tercüman, 18 Kasım 1960). Tasfiyeyle birlikte üniversitelerde oluşacak kadro boşluğunun nelere sebep olabileceğinin dillendirilmesi üzerine MBK üyesi Binbaşı Orhan Erkanlı, eğer tasfiye edilenlerle üniversiteler ayakta duruyor idiyse o

halde bir üniversitenin varlığından söz etmenin de mümkün olmadığını ifade ederek almış oldukları kararın arkasında durduğunu gösterir (Milliyet, 30 Ekim 1960).

Tasfiye edilecek öğretim üyelerinin belirlenmesi her bakımdan yanlış kriterlere dayanmaktadır. Üniversitelerden uzaklaştırılmalarında ahlaksızlık, masonluk, komünistlik, bilimsel yetersizlik ve DP'ye yakınlık gibi gerekçeler ileri sürülse de tasfiye edilenlerden 28 kişi ordinaryüs olduğu gibi birçoğu araştırma ve yayınlarıyla dünyaca tanınmış, yabancı üniversitelerde ders vermiş ve uluslararası bilim kurullarından ödül almış kişilerdir (Akgün, 2009a, s. 136). Bunlar arasında Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Prof. Dr. Sabahattin Eyüboğlu, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Dr. Nusret Hızır, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya gibi önemli isimler de vardı. Tasfiye listesine alınanların bazılarının isim veya unvanlarının yanlış yazılması, bazıları için günlük konuşmalarda kullanılan fakat resmi yazışmalarda kullanılmayan eylemsiz doçent, başasistan gibi unvanların kullanılması, Ege Üniversitesi'nin İzmir Üniversitesi olarak kayda geçmesi, ilgili kanunun iyice gözden geçirilmeden ve eğitim konusunda ne gibi bir açık oluşturacağı düşünülmeden alelade hazırlandığını göstermektedir (Akgün, 2009a, s. 136). Daha önce orduyu gençleştirmek için yapılan tasfiyeler ordu bünyesinde sarsıntılara yol açtığı gibi şimdi üniversitelerden 147 akademisyenin tasfiye edilmesi de üniversitelerin bünyesinde önemli sarsıntılara yol açtığı ifade edilmektedir (Dağcı, 2006, s. 81-82).

Tasfiye edilen akademisyenlerden isteyenler ancak Mart 1962'de görevlerine dönme imkânı bulur fakat ortada artık birbirine güvenmeyen ve saygı duymayan akademisyenlerin bulunduğu üniversiteler vardır. Dolayısıyla üniversiteler bu olayla çok şey kaybeder (Erkanlı, 1972, s. 46). Ayrıca 147 öğretim üyesinin tasfiyesi üniversitelerin bundan böyle iktidar için kolay bir hedef haline gelmesi, üniversitelerde rakiplerini her türlü yola başvurarak alt etmeyi adet edinen öğretim üyelerinin ortaya çıkması, ordu ve aydınlar arasındaki işbirliğinin ağır bir yara alması, 12 Mart 1971 müdahalesi ve 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'nde askeri yönetimin artık üniversiteleri ve aydınları önemsememeleri, onları tehlikeli görmeleri gibi sonuçlar ortaya çıkarır (Yetkin, 2006, s. 104-105).

Komitenin bu konuda, danıştıkları öğretim üyelerinin oyununa geldiği ve bu öğretim üyelerinin eski şahsi hesaplarına ve kendilerine yer açma emellerine karşılık çok değerli bilim adamlarının harcanmasına alet olduğu ifade edilmektedir (Erkanlı,

1972, s. 47). Askeri darbenin altyapısının hazırlandığı süreçte hükümete karşı oluşan koalisyonun en önemli ortaklarından biri üniversitelerdir. Ancak, üniversiteler verdikleri bu desteğin karşılığında darbecilerden ödül beklerken tasfiye ile karşılaşır ve bu durum üniversiteler açısından tam bir hayal kırıklığı olur.

Kararın öğrenilmesinden sonra üniversitelerden ve basından yoğun tepkiler gelir (Özdağ, 2004, s. 358). AÜ (Tercüman, 30 Ekim 1960) ve Ege Üniversitesi senatoları yayınladıkları bildirimlerle bu kararın üniversitelerin özerkliğine vurulmuş bir darbe olduğunu ifade ederler (Cumhuriyet, 1 Kasım 1960). MBK'nın üniversiteler konusunda yaptığı en önemli faaliyet (Kayalı, 2012, s. 73) olan bu tasfiye kararı, darbeyi destekleyen öğretim üyeleri arasında tepkilere ve görüş ayrılıklarına sebep olduğu (Dağcı, 2006, s. 82) gibi aydınların askeri yönetime karşı çıkarak bir eleştiri dalgası (Karpat, 2012, s. 269) ile birlikte ilk etkin muhalefeti oluşturmalarına da yol açar (Kayalı, 2012, s. 73). Darbeyi gerçekleştirenlerle benimseyenler arasındaki ilk sürtüşme de böylelikle ortaya çıkar (Kayalı, 2012, s. 73) ve MBK bu kararıyla aydınların bir kısmının kendilerinden uzaklaşmasına sebep olur (Karpat, 2010, s. 243). Dolayısıyla tasfiye kararı hem üniversiteler hem de ordu açısından olumsuz sonuçlar doğurur.

Uygulamaya karşı olanların tamamı tasfiyeye değil, tasfiye olanların yanlış seçilmesine karşıdır (Kayalı, 2012, s. 81). Karara karşı tepkiler istifalarla devam eder. Karardan sonraki üç gün içinde Ankara, İstanbul, Ege, İstanbul Teknik ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi rektörleri görevlerinden istifa ederler (Akgün, 2009a, s. 135). Prof. Dr. Sıddık Sami Onar İÜ rektörlüğü görevinden, Prof. Dr. Fikret Narter İstanbul Teknik Üniversitesi rektörlüğü görevinden (Özdağ, 2004, s. 358), Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin AÜ rektörlüğü görevinden, Prof. Dr. Mustafa Uluöz Ege Üniversitesi rektörlüğü görevinden ve Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu da Ankara Ortadoğu Teknik Üniversitesi rektörlüğü görevinden istifa eder (Kayacan, 2013, s. 54). Öte yandan İstanbul Teknik Üniversite'si Senatosu'ndan yapılan açıklamada hangi kriterlere dayandırıldığı belli olmayan kararın yanlış olduğu ve üniversitelerin akademik kimliğini zedelediği ifade edilir (Cumhuriyet, 29 Ekim 1960). Ayrıca 29 Ekim'de durumu görüşmek üzere AÜ Senatosu toplanır ve toplantıdan sonra Rektör Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin istifa ettiğini açıklar (Özdağ, 2004, s. 359). Zaman geçtikçe dinmesi beklenen tepkiler aksine artarak devam eder. Bilim ve kültür yaşamına indirilen ağır bir darbe olarak görülen bu kararın en çok DP'nin haksızlıklarına karşı duran akademisyenleri üzdüğü ifade edilir (Akgün,

2009a, s. 134). Akademisyenler, yayınladıkları bildiri ve makalelerle insan haklarına aykırı olan bu yasanın ilme, akademik anlayışa ve Türk üniversitelerine zarar verdiğini ifade ederler (Akgün, 2009a, s. 135). Ayrıca öğretim üyelerinin tasfiyesinin doğru bir karar olmadığına ve üniversitelerin öğretim faaliyetlerine verdiği zarara dair üniversitelerin rektörlüklerine, fakülte dekanlıklarına, Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı'na ve Milli Eğitim Bakanlığı'na, altlarında yüzlerce öğretim üyesinin imzalarının bulunduğu çok sayıda dilekçe gönderilir (Göney, 2011, s. 305). MBK'ya ve Cemal Gürsel'e de ulaştırılan bu dilekçelerde uygulamanın üniversitelerde tamiri zor yaralar açacağı ve yapılan yanlışın düzeltilmesi gerektiği de ifade edilir (Akgün, 2009a, s. 135).

Üniversite öğrencileri de karara karşı tepkilerini çeşitli platformlarda ortaya koyarlar. Kararla, hukuk devletinin temellerinin yıkılmaya çalışıldığını belirten gençlik dernekleri tepki olarak derslere girmeme kararı aldıkları (Özdağ, 2004, s. 359) gibi MBK üyelerinin şeref tribününde buldukları 29 Ekim törenlerine de katılmazlar (Akgün, 2009a, s. 134). Öğretim üyelerinden öğrencilere kadar herkeste infial yaratan karar üzerine Komite, üniversiteleri ve kamuoyunu teskin etmek için bazı üyelerini İstanbul'a gönderdiği (Çavdar, 2004, s. 92) gibi 30 Ekim 1960 tarihinde bir bildiri yayınlamak zorunda kalır. Bildiride kanunun gerekliliği ve üniversitelerin özerkliğine olan katkılarından bahsedilir (Vatan, 1 Kasım 1960).

Tasfiye kararına karşı ortaya çıkan yoğun tepkilerin dinmemesi üzerine Cemal Gürsel, tasfiye kararında yanlışlık yapıldığını ve bunun düzeltilebileceğini ifade eder (Kayalı, 2012, s. 81). Cemal Gürsel, tasfiye kanununa bir madde ilave edilerek, tasfiye edilenlerin durumunun üniversitelerin senatolarına bırakılacağını ifade eder ve ayrıca kendilerine yanlış bilgi verildiğini, hatadan dönmenin fazilet olduğunu da ekler. MBK Başkanı Gürsel'in bu açıklamasıyla ortalık bir ara durulmaya başlar. Hatta istifa eden bazı rektörler yapılan seçimlerle yeniden görevlerine geri dönerler. Ancak, bu iyimser hava kısa sürede kaybolmaya başlar. MBK üyeleri arasındaki görüş ayrılıkları bu konuda da kendini gösterir (Can, 2011). Cemal Gürsel'in konuyla ilgili açıklamalarına karşın MBK üyesi olan Binbaşı Orhan Erkanlı ile Yüzbaşı Numan Esin, tasfiye kararının isabetli olduğunu ifade ederek verdikleri bu kararın arkasında durduklarını gösterirler (Tercüman, 30 Ekim 1960). MBK'nın bazı üyeleri İstanbul ve Ankara'daki öğrenci teşkilatlarını ziyaret ederek kanun hakkında bilgi vermeye ve onları ikna etmeye

çalışırlar. 1 Kasım 1960'ta Yüzbaşı Numan Esin ile Yüzbaşı İrfan Solmazer bazı akademisyenlerle bir araya gelerek bu konuyu görüşürler ve toplantı neticesinde toplam 23 akademisyenden oluşan bir grup, kanunu tasvip ettiklerine dair bir telgraf yayınlarlar (Göney, 2011, s. 302). Ancak, bu çabaların pek işe yaramadığı ve MBK'nın üniversiteler nezdinde önemli bir yara aldığı kabul edilir (Çavdar, 2004, s. 92). Netice itibarıyla MBK verdiği karardan geri dönmediği gibi o dönem için hocaların geri dönüşü de gerçekleşmez (Can, 2011).

Tasfiye edilen öğretim üyelerinden kimileri tasfiye kararına karşı bazı illegal yollara da başvurur. Daha önce MBK tarafından oluşturulan Anayasa Komisyonu'nda görev aldıkları halde görevlerinden uzaklaştırılan 147 akademisyen arasında yer alan bazı öğretim üyeleri, öğrencileri ayaklandırmaya çalışınca ordunun sert müdahalesiyle karşılaşılır. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ni gerçekleştirenlerden Orhan Erkanlı'ya göre bu teşebbüse zamanında ve sert bir biçimde müdahale edilmeseydi bir zamanlar Beyazıt'ta kol kola girdikleri üniversite öğrencileriyle çatışmaları kaçınılmaz bir hal alacaktı (1972, s. 48). Öğrencileri ayaklandırmaya çalışan öğretim üyelerinden ikisi daha sonra Orhan Erkanlı'nın teklifi ve Cemal Gürsel'in onayıyla Kasım 1960'ta biri New York, diğeri Paris'teki delegasyona tayin edilmiştir. Amaç hem bu hocaları onurlandırmak hem de muhtemel zararlı faaliyetlerini önlemektir (Erkanlı, 1972, s. 48-49).

Üniversitelerin darbe öncesinde ordu kesimiyle olan ilişkilerinin darbeden sonra toplumsal yapıda da önemli değişikliklere sebep olduğu görülmektedir. Örneğin DP iktidarının sona erdirilmesinde üniversitelerin önemli bir payı olduğundan, özellikle yükseköğretimdeki öğrencilerin ve hocaların kendilerini toplumun lokomotifleri olarak görmeye başladıkları ve çıkardıkları çeşitli yayınlarla da bu fikri topluma empoze etmeye başladıkları ifade edilmektedir (Zürcher, 2000, s. 371).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Türkiye’de 27 Mayıs 1960’ta meydana gelen hadise, sosyal sınıf veya grupların dengesinde ve ekonomik faaliyetlerde derin ve kapsamlı değişiklikler meydana getirmemiştir. Ayrıca büyük bir halk kitlesi yerine küçük bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan 27 Mayıs’ı devrim veya inkılâp olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bununla birlikte bu hareketi, mevcut rejimde uzun süreli bir değişikliği amaçlamadığı, mevcut yönetimi ve bazı yasaları değiştirmeyi hedeflediği için ihtilal olarak değerlendirmek mümkün görünse de yönetime yasal olmayan bir şekilde el koyan ordunun bu tavrı toplumun tüm kesimlerince meşru kabul edilmediğinden tam bir ihtilalden de söz edilemez. 27 Mayıs’ta meşru iktidar, beklenmedik bir anda fiziki güç kullanılarak yasal olmayan bir yöntemle sona erdirildiği için bu girişim darbe olarak kabul edilmektedir. Ayrıca ordu tarafından gerçekleştirildiği için askeri darbe niteliği taşımaktadır.

Bir eğitim kurumu olarak üniversitelerin varlığı ülke kalkınması açısından önem arz etmektedir. İlmî araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin merkezi olan üniversiteler yetiştirdikleri öğrencilerle de ülkenin geleceğine yön vermektedir. Bununla birlikte Cumhuriyetin ilanından itibaren üstlendikleri misyon ile yeni rejimin benimsenmesi ve korunması açısından da önemli bir rol üstlenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında üniversitenin varlığı oldukça sönük kaldığı gibi öğretim üyeleri de arka planda kaldığından kendilerini ifade edebilme imkânı bulamamışlardır. Öğretim üyeleri pek bir etki alanına da sahip değildir. Yani üniversite ve mensupları oldukça dar kalıplar içinde hapsolmuş durumdadır. Öğretim üyeleri ayrıca yeni rejimin antidemokratik uygulamalarına da maruz kalabilmektedir. Bu dönemde üniversitelerin ilmi, idari veya mali bakımdan özerkliğinden söz etmek mümkün değildir. Bunda Türkiye’de üniversite kültürünün çok yeni olmasının payı büyüktür. 1945’te Dörtlü Takrir’in ardından kurulan DP, Türk siyasi hayatına yeni bir soluk getirmekle kalmamış aynı zamanda üniversitelerin durumunda da değişikliklere sebep olmuştur. DP kadrosunun, DP’nin

kuruluşundan itibaren üniversitelerin özerkliği ile ilgili planlarını dillendirmesi, iktidarda bulunan CHP'nin bu konuda adım atmasına vesile olmuş ve üniversiteler parti çekişmelerinin sonucunda kısmen de olsa özerklik elde etmiştir. Üniversitelerin özerkliği meselesi zaman içinde partiler arasında bir iktidar silahı olarak kullanılmıştır. Üniversitelere özerklik verilmesi konusunda kesinlikle taviz vermeyen CHP, DP'nin tarih sahnesine çıkmasıyla bu konudaki tavrını değiştirerek üniversitelerin özerkliği konusunda adım atmak zorunda kalmıştır.

DP'nin iktidara gelişiyle Türkiye artık yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde öğretim üyeleri kendilerini daha rahat ve özgür bir ortamda hissettikleri gibi üniversiteler de geleceğe umutla bakabilmiştir. On yıllık DP iktidarı döneminde hükümetin üniversitelerle olan ilişkileri bazen çok normal ve yapıcı bazen de oldukça gergin ve kırıncı olmuştur. İlişkilerin gerilmesinde muhalefetin ve basının büyük bir rolü olmuştur. Türk siyasi tarihine yeni bir boyut kazandıran DP'den hürriyet ve tam özerklik konusunda ümitli olan üniversiteler başlangıçta hem kendileriyle ilgili vaatlerinden hem de çok partili hayata geçişin sağlanması adına bu partiyi desteklemiştir. Ancak, üniversitelerin beklentileri zamanla boşa çıkmış ve DP'nin uygulamalarını eleştiren öğretim üyeleri karşılarında hükümetin katı yasal tedbirlerini bulmuştur. Kurulduğu tarihten itibaren özerklik meselesini gündeminden düşürmeyen DP, iktidarı eline aldıktan sonra zamanla muhalefet yıllarındaki vaatlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. DP hükümetine göre üniversitelerin özerkliği akademisyenlerin anladıkları gibi politika yapma özgürlüğünün aksine sadece ilmi özerklikten ibarettir. Ayrıca üniversitelerin idari veya mali özerkliğinden bahsetmek söz konusu olamaz. DP açısından bakıldığında öğretim üyelerinin işi sadece ilim üretmek ve bunu öğrencilere aktarmaktan ibarettir ve onların siyasetle uğraşmak gibi bir hakları yoktur. Bu yüzden hükümet, aldığı yasal tedbirlerle öğretim üyelerini susturmaya çalışmış ve bazılarını bakanlık emrine almıştır. İktidar bu tür uygulamalarla üniversiteleri karşısına almıştır. 1954 yılındaki seçimlerle ikinci defa ve çok yüksek bir oy oranıyla iktidarı eline alan DP, seçim sonucunun verdiği rahatlıkla kendine daha çok güvenmeye ve doğru bildiği yolda diğer paydaşlara danışma gereği duymadan ilerlemeye çalışmıştır. 1954 yılı iktidarın üniversitelerle olan ilişkilerinde de dönüm noktası niteliği taşımakta olup bu tarihten itibaren iki taraf arasında gerginlik katlanarak devam etmiştir. Doğal olarak iktidarla üniversiteler arasında ortaya çıkan anlaşmazlık

muhalefet partisi CHP için bulunmaz bir fırsat olmuştur. İsmet İnönü, ustaca uyguladığı siyasi manevralarla üniversitelerin, hürriyet ve özgürlüklerin bir savunucusu olarak muhalefet kanadında yerini almasını ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar da bu pozisyonunu korumasını sağlayabilmiştir. Üniversitelerin iktidarla uyuşmazlığa düşmesinde iktidarın Arapça ezanı serbest bırakması, Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu inkılâpların bir kısmına sahip çıkmama gibi bir tavır takınması, üniversitelerden iktidara karşı mutlak bir itaat beklemesi ve uygulanan plansız ekonomi politikası önemli rol oynamıştır.

Her ne kadar bir eğitim kurumu olsa da üniversitelerin siyasi arenada önemli bir aktör olduğu ve zaman içinde siyasal alandaki gücünü artırdığı söylenebilir. 27 Mayıs Askeri Darbesi Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen ilk askeri darbedir. Üniversiteler 27 Mayıs Askeri Darbesi'ne doğru hükümete karşı muhalefet, basın ve ordudan oluşan koalisyonun içinde yer alarak siyasi arenadaki yerlerini iyice sağlamlaştırmıştır. Üniversitelerin siyasetle oldukça içli dışlı olması neticesinde bu kurumlarda zamanla eğitim yapılamaz hale gelmiştir. Üniversitelerde yaşanan olaylar ve bunun topluma yansımaları ileriki dönemlerde başka askeri darbe ve müdahalelere de sebep olmuştur. O halde üniversitelerdeki özerkliğin sadece ilmi alanda olması gerektiğini düşünen ve bunu defaten dile getiren DP üyelerinin haklı oldukları söylenebilir. İktidarın, üniversiteleri siyasetten uzak tutmak ve hükümeti eleştirmelerini engellemek için giriştiği yasal düzenlemeler bahsedilen sorunları çözmediği gibi iktidarla üniversitelerin arasını iyice açmıştır. Ayrıca bu yasal düzenlemelere yoğun tepki gösteren CHP'nin üniversitelerle daha da yakınlaşmasına sebep olmuştur. Her seferinde üniversitelerin özerkliğinin çiğnendiğini dile getiren CHP'nin üniversitelerde popülaritesi sürekli artmıştır. Öte yandan uygulanmaya çalışılan yasal düzenlemelerin olumsuz bir neticesi olarak üniversiteler günden güne siyasetin girdabına kapılmıştır.

Bazı öğretim üyelerinin söz ve davranışlarıyla muhalefetin yanında ve doğal olarak hükümetin karşısında olduklarını belli etmeleri neticesinde hükümet zamanla üniversiteleri muhalefetin bir uzantısı veya arka bahçesi olarak görmüş ve ona göre tavır takınmıştır. Elbette ki ortaya çıkan bu durum ister istemez eğitimi de olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Üniversitelerin öğrencileriyle birlikte zamanla iktidara karşı seslerini yükseltmelerinde CHP'den aldıkları destek ve cesaretin önemli bir payı vardır.

CHP'ye yakın öğretim üyeleri ve gençlik kolları teşkilatlarına mensup öğrencilerin çalışmaları neticesinde üniversiteler iktidara karşı önemli bir muhalefet merkezi haline gelmiştir. Hükümetin ayrıca öğrenciler tarafından çok sevilen bazı üniversitelerin hocalarını görevden alması da iktidar aleyhinde oluşan muhalefete hız vermiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilen öğrenci protesto ve mitingleri hükümeti oldukça güç duruma sokmuştur. Üniversiteli gençler üzerinde bir oyun tezgâhlanmış ve bu sayede DP iktidarının yıpratılması amaçlanmıştır. Öğrenci protestolarında kullanılan sloganlardan, öğrenciler tarafından hürriyet olarak algılanan üniversite özerkliğinin, çıkan öğrenci gösterilerinde önemli bir payının olduğu görülmüştür.

Ordu, her daim milliyetçiliği vazgeçilmez bir değer olarak görmüştür. Bununla birlikte kendine göre, koruması gerektiğini düşündüğü değerlerin tehlikeye girmesi karşısında verdiği tepki Türk tarihinde süreklilik arz etmektedir. DP'nin iktidara gelişi ordunun bir kesimi tarafından korunması gereken bazı değerlerin ortadan kalkması tehlikesi olarak algılanırken, diğer bir kesiminde ise, ortaya çıkan iktidar değişikliği hem demokrasi hem de özlük haklarının iyileştirilmesi açısından çok olumlu karşılanmıştır. Ancak, şu bir gerçektir ki CHP lideri İsmet İnönü ordunun hemen tüm kesimlerince sevilen, saygı duyulan ve hürmet gösterilen önemli bir liderdir. Zaman içinde DP'nin iktidarından oldukça umutlu olan ordu kesimi erozyona uğramış ve hükümetin statükoya aykırı icraatlarının peş peşe gelmesiyle ordu içinde iktidar karşıtlığı olgunlaşmaya başlamıştır. Buna paralel olarak da hükümetin demokratik olmayan bir girişimle yani darbeyle görevden uzaklaştırılması için gizli örgütlenme yoluna gidilmiştir. Atatürk inkılaplarına yeterince sahip çıkılmadığı, irtica ile yeteri kadar mücadele edilmediği, uygulanan plansız ekonomi politikasıyla ülkenin dışa bağımlı hale getirildiği gibi düşünceler, hükümetin üniversite öğrencileri ve akademisyenlerine karşı tutumu ve Arapça ezanın serbest bırakılması ordunun iktidara karşı cephe almasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca Adnan Menderes'in ordu mensupları hakkındaki söylemleri ile üniversite öğretim üyeleri hakkındaki söylemleri bu iki kesimin tepkisini üzerine çekmesinde önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla üniversiteler ile ordunun DP iktidarıyla karşı karşıya gelmesinde rol oynayan faktörlerin birbiriyle örtüştüğü anlaşılmaktadır. Bu faktörler iki kesimin ortak paydaları niteliğindedir.

Darbe denildiğinde her ne kadar ilk akla gelen ordu olsa da ordunun tek başına bir darbe gerçekleştirmesi imkânsızdır. Böyle bir darbenin oluşabilmesi için muhakkak orduyla aynı doğrultuda hareket eden sivil aktörlerin de olması gerekmektedir. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nde aydınlar, üniversiteler ve basın orduyla birlikte aktif rol alan kesimler olduğu görülmektedir. Muhalefet partisi olmayı bir türlü hazmedemeyen ve yürüttüğü yeraltı faaliyetleri neticesinde öğrencilerin iktidar aleyhinde gösterilere başlamasında önemli bir payı olan CHP'nin darbedeki rolü göz ardı edilemez. CHP'li bazı milletvekillerinin bir kısım ordu mensupları ve öğretim üyeleriyle yakın ilişkiler içinde oldukları, dolayısıyla iktidara karşı yürütülen muhalefetin çeşitli odakların bir araya gelmesiyle koordineli bir şekilde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Öyleyse 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ndeki temel aktörlerin üniversite öğretim üyeleri ve onların yönlendirdiği öğrenciler, CHP ve buna paralel basın ile son olarak silahlı gücü elinde bulunduran ordu olduğu görülmektedir. Darbe, aydınlarla ordunun ittifakı neticesinde gerçekleşmiştir denilebilir.

Ordu her ne kadar darbe gerekçesi olarak demokrasiden sapma, irtica ve ekonomik sebepleri ileri sürmüş olsa da antilaik bazı uygulamaların CHP tarafından da desteklenmiş olması, ülkenin 1960 yılındaki ekonomik göstergelerinin 1950 yılındakinden daha iyi olması ve anayasaya aykırı olduğu iddia edilen hükümet uygulamalarından çok önce gizli örgütlenmelerin oluşmaya başlaması bu gerekçeleri çürütmektedir. Bu da ordunun asıl amacının güvenmediği milli iradenin elinden iktidarı almak olduğunu ortaya koymaktadır.

Siyasi iradeye karşı ordu ile üniversitelerin birlikteliği oldukça uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Bu da Türk tarih geleneğinde süreklilik arz eden diğer bir ögedir. Yakın tarihte vuku bulan birçok önemli gelişmede üniversiteli aydınların silahlı gücü elinde bulunduran orduyla ortak hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu birlikteliğin yan etkilerinden biri de üniversite eğitimi üzerinde ortaya çıkmaktadır. Yapılan ortaklıklar neticesinde Türkiye'de üniversiteler hemen her toplumsal değişim dönemlerinde siyasi iktidarların hedefinde olmuştur. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nin ardından sıra, bozuk olduğu düşünülen kurumların ıslahına geldiğinde ilk akla gelen kurumlar ordu ve üniversiteler olmuş ve bu iki kurumda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Askeri darbeye destek veren üniversiteler, darbeden sonra hiç de beklemedikleri bir durumla

karşılaşmış ve kendilerine en çok ihtiyaç duyulan bir anda 147 öğretim üyesinin tasfiyesiyle oldukça müşkül bir duruma düşmüş, birçok bölüm ve kürsüde ders yapılamaz hale gelmiştir. Tasfiye edilen 147 öğretim üyesinin savunmalarının dahi alınmadığı ve haklarında herhangi bir soruşturma başlatılmamış olduğu halde görevlerinden alınmaları hukuki normlara tamamen aykırıdır. 147 öğretim üyesinin tasfiyesi, ordunun üniversiteleri kontrolü altına alma girişiminden ibarettir. Üniversitelerde bir düzenlemeye gidilecekse bunun ordu mensuplarınca belirlenen siyasi kriterlere göre değil, üniversite senatolarının belirleyecekleri bilimsel ve akademik kriterlere göre yapılması en isabetli karar olacaktır.

5.2. Öneriler

Osmanlı Devlet’inde XVI. yy’ın sonlarından itibaren baş gösteren duraklama ve gerileme emareleri karşısında kendini hissettiren ıslahat yapma ihtiyacı ve modernleşme çabaları, devlet erkânını modernleşme yanlısı (ilerici) ve modernleşme karşıtı statükocu (gerici) olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Osmanlı devlet erkinin paydaşları olan askeri sınıf ve ulema da bu kategorizasyondan payını almış olup, menfaatlerinin etkilenmesi oranında bu modernleşme faaliyetlerine karşı tavır geliştirmişlerdir. İlk modernleşme hareketlerinin askeri alanda yapılmasından mütevellit, ordu önceleri kısmen, Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından sonra ise aleni ve geniş bir modernleşme yanlısı tavır sergilemiştir. Öte yandan modern okulların açılmasına kadar çoğunlukla statükocu, bu okulların yaygınlaşmasıyla kısmen modernleşme yanlısı olan ulema sınıfı ile ordu, iktidarlara karşı zaman zaman ortak tavırlar sergilemişlerdir. Osmanlı’nın bu düşünsel mirasını devralan Cumhuriyet’in kurucu kadrolarında bu bağlamda fazlaca eğitimci ve askerinin yer aldığı görülmüştür. Yeni rejimin ideolojik destekçilerini yetiştirme görevini üstlenen üniversiteler ile ideolojinin koruyuculuk görevini üstlenen askerlerin, demokrasinin vazgeçilmezleri olan ve tekrar seçilebilme kaygısı ile zaman zaman ideolojiyle ters düşecek tavırlar sergileyen siyasi iktidarların çatışması kaçınılmaz olmuştur. Üniversitelerin modernleştirilmesi adına 1933’te gerçekleştirilen Üniversite Reformu ile istenen gelişme sağlanamamış, 1946’da üniversitelere akademik ve yönetsel özgürlük verilerek yöneticilerini seçme hakkı tanınmıştır. Sonraki süreçte 1971’de akademisyenlerin siyasete girmeleri yasaklanmış, 1980’de ise özerklikleri ellerinden alınmıştır. Üniversitelere söz konusu kısıtlamaların getirildiği dönemler ve kısıtlamaları getirenler göz önüne alındığında askerlerin etkin rol oynadıkları

görülmektedir. Askeri kadroların yönetimde etkin oldukları askeri darbe dönemlerinin kimi zaman mağduru kimi zaman da iktidar ortağı konumunda olan üniversitelerin, üstlenmesi gereken bilgi üretme misyonundan uzaklaşarak siyasileştikleri görülmüştür.

Gelinen noktada, bahsi geçen dönemlerde gerek üniversitelerin gerekse ordunun görev tanımlarından uzaklaştıkları ve bu durumun ülke menfaatlerini olumsuz etkilediği tarihsel bir gerçektir. Devletçi politikaların etkin olduğu tarihsel süreçlerde devletin denetimi altında ezilen, devletçi politikaların yerini liberal yaklaşımların aldığı dönemlerde ise sermaye sahiplerinin maddi ve manevi desteklerini kaybetme kaygısı altında -yine- ezilen üniversitelerin özgürce bilim üretme misyonuna ne kadar hizmet ettikleri tartışma konusudur. Ordunun, kurulmasında etkin rol üstlendikleri devletin ve rejimin koruyuculuğu sıfatıyla siyasi iktidarları yakın markaja aldıkları dönemlerde, siyasi iktidarların; orduya karşı denge unsuru olsun diye üniversiteleri, yumuşak karınları olan özerklik meselesi üzerinden vaatler ve politikalar üreterek yanlarına çekmeye çalışmaları üniversitelerin siyasileşmesinde etkin rol oynadığı görülmüştür. İktidara gelene dek bu vaatlerinde ısrarcı olan siyasi iktidarların, etkin siyasi desteği elde ederek iktidara geldiklerinde vaatlerini unuttukları ve üniversiteleri kendi siyasi ideolojilerine uygun şekilde dizayn etme faaliyetlerine giriştikleri görülmüştür. Bu aşamada kendilerini muhalif kanada yakın bir pozisyon içinde gören üniversitelerin iktidara karşı girişilen muhalif çalışmaların da içinde oldukları ve rejimi korumayı statükonun devamı olarak algılayan ordunun yanında yer aldıkları görülmüştür.

Yaşanan bu tarihsel deneyim ve tecrübeler ışığında, üniversitelerin özgürce bilgi ve bilim üretme misyonunun da devamını sağlamak adına siyasi iktidarların siyasi kaygılardan uzak üniversitelerin bu misyonunu gerçekleştirmeleri için uygun zemin ve ortamı hazırlamaları istenen ve beklenen bir yaklaşım olmalıdır. Ordunun bu aşamada ülkeyi dış tehditlerden koruyacak askeri güç olarak düşmanlarını caydırıcı bir konumda olması istenir. Ordunun bu misyonunu gerçekleştirmesinde ihtiyacı olan bilgi ve teknolojik desteği üniversitelerden alması konumunu güçlendirecektir. Üniversitelerin ordu ile ilişkisi bu bağlamın ötesine geçmemelidir. Öteki türlü, üniversiteler, ordu ve siyasi iktidarlar arasında yaşanacak bir güç ve iktidar savaşının kazananı olmadığı gibi kaybedeni her zaman ülke ve halk olacaktır. Askeri darbelerin öncesi ve sonrasında yaşanan kötü tecrübelerle sabit olduğu üzere yaşanması muhtemel böylesi iktidar savaşlarının taraflara kısa süreli kazançlar getirirse de uzun vadede birbirlerini alt etme

adına tükettikleri enerjileriyle ülkeyi gerilettikleri ve dış tehditlere açık hale getirdikleri ortadadır. Demokrasinin vazgeçilmezi olan siyasi iktidarların, bilgi ve bilim üretmenin vazgeçilmezi olan üniversitelerin, ülke gücünün ve savunmasının vazgeçilmezi olan ordunun ülke adına bir araya gelerek oluşturacakları kader ve güç birliğinin kazananları daha fazla ve kazancı da daha uzun ömürlü olacaktır. Siyasi iktidarların üniversiteleri iktidar savaşlarının dışında tutarak, üniversitelerin özgürce bilgi ve bilim üretmelerini sağlayacak ortamı sağlamaya odaklı bir yaklaşım sergilemeleri, akademisyenleri istikbal kaygısı yaşamadan özgürce fikir üreten bir konuma yükseltecek tedbirler almaları demokratikleşme adına önemlidir. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'nde üniversitelerin ordu ile olan ilişkileri konulu bu çalışma ile yaşanmış bu tarihsel tecrübeden hareketle günümüz demokrasisine olumlu tavır ve duruşlar kazandırılmasına mütevazı bir katkı sunulmak istenmiştir. Bu tecrübenin ışığında, günümüz üniversitelerinin, siyasi iktidarlarının ve ordunun; demokrasi içinde görev tanımlarının ve misyonlarının yeniden tanımlanması ve olası demokrasiye müdahalelerin engellenmesi mümkündür.

Söz konusu bakış açısıyla bu ve buna benzer demokrasiye müdahale girişimlerini ve aktörlerini konu edinen alan çalışmalarının arttırılmasında fayda vardır. Diğer taraftan ordunun üniversitelerle olan ilişkilerinin boyutu ve bu ilişkilerin üniversite eğitimi üzerinde başka ne gibi etkileri olduğu farklı çalışmalarla ortaya konulabilir. Fakat elde edilen bilgilerin tekrar niteliğinde olmaması için mutlaka bilimsel yöntemlerin kullanılması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için de varsa bu döneme ait hayatta olan tüm tanıkların veya yakınlarının dinlenmesi, konuyla ilgili hatıratların, TBMM tutanaklarının ve gazetelerin itinayla muhafaza edilmesi gelecekte yapılacak çalışmalarda doğru bilgilere ulaşılması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada elde edilen veriler ışığında görülmüştür ki; her ne sebeple olursa olsun ordunun sivil iradeye müdahale etmesi sonraki dönemlerde Türk Silahlı Kuvvetlerinin, toplumun ve özellikle üniversitelerin bünyelerinde derin yaralar açmıştır. Şu veya bu sebeple siyasete dahil olan üniversiteler bunun bedelini çok ağır bir şekilde ödemişlerdir. Bu yüzden üniversitelerin siyasetin dışında tutulmaları bu kurumların ve bununla bağlantılı olarak da ülkedeki yükseköğretimin geleceği açısından oldukça önemlidir. Bu konuda devletin ilgili organları gerekli düzenlemeleri yapmalı ve ileriye dönük adımlar atılmalıdır. Özgür olmayan üniversitelerin bilimsel bilgi üretmeleri

beklenemez. Bu bakımdan bilim ve teknoloji konusunda ilerleme sağlanmak isteniyorsa bu kurumların özerk yapılarının muhakkak korunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

- TBMM Zabıt Ceridesi, 10.06.1935, Devre V, Cilt: 4
 TBMM Zabıt Ceridesi, 18.04.1960, Devre XI, Cilt: 13.
 TBMM Zabıt Ceridesi, 27.04.1960, Devre XI, Cilt: 13.
 TBMM Zabıt Ceridesi, 23.05.1960, Devre XI, Cilt:13.
 T.C. Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı, 25.12.1960, 61. Birleşim, Cilt: 4.

KİTAPLAR

- Ahmad, F. (1992). *Demokrasi sürecinde Türkiye (1945-1980)*. (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
 Ahmad, F. (1999). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. (Y. Alagon, Çev.). İstanbul: Kaynak.
 Ak Devrim. (1960). İstanbul: Başbakanlık Devlet Basımevi.
 Akgün, S. K. (2009a). *Bir ihtilal bir devrim bir anayasa*. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları
 Akşin, S. (Ed.) (2011). *Türkiye tarihi 4 çağdaş Türkiye (1908-1980) Siyasal Tarih 1950-1960*. İstanbul: Cem Yayınevi
 Akyaz, D. (2002). *Askeri müdahalelerin orduya etkisi hiyerarşi dışı örgütlenmeden emir komuta zincirine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
 Albayrak, M. (2002), D.P. hükümetlerinin politikaları (1950-1960). *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 16, ss. 855-877). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
 Albayrak, M. (2004). *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
 Arcayürek, C. (1984). *Cüneyt Arcayürek açıklıyor 3 - bir iktidar bir ihtilal 1955-1960*. Ankara: Bilgi Yayınları.
 Arslan, A. (2004). *Kısır döngü Türkiye'de üniversite ve siyaset*. İstanbul: Truva Yayınları.
 Arzık, N. (1966). *Menderesi ipe götürenler*. Ankara: Kurtuluş Yayınevi.
 Asker, A. (2013). *Askeri darbeye doğru Demokrat Parti'nin tahkikat komisyonu girişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Aydemir, Ş. S. (1968). *İkinci adam İsmet İnönü (1950-1964)*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilalin mantığı ve 27 mayıs ihtilali*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydemir, Ş. S. (2004). *Menderes'in dramı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aytekin, M. E. (1967). *İhtilal çıkmazı*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Baban, C. (1970). *Politika galerisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Başgil, A. F. (2011). *27 mayıs ihtilali ve sebepleri*. İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Bayar, C. (1969). *Başvekilim Adnan Menderes*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Baykam, B. (1994). *27 mayıs ilk aşkıımızdı*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Birand, M. A., DüNDAR, C. ve Çaplı, B. (1993). *Demirkırat bir demokrasinin doğuşu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bozdağ, İ. (1997). *Menderes Menderes*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Bozdağ, İ. (2006). *Bir darbenin anatomisi Celal Bayar anlatıyor*. İstanbul: Emre Yayınları.
- Burçak, R. S. (1991). *27 mayıs üzerine görüşler*. Ankara: Demokratlar Kulübü.
- Burçak, R. S. (1998). *On yılın anıları (1950-1960)*. Ankara: Nurol Matbaası.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin demokrasi tarihi (1950'den günümüze)*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çelikoğlu, A. (2010). *Bir darbeci subayın anıları 27 mayıs öncesi ve sonrası*. İstanbul: YKY.
- Dağcı, G. T. (2006). *Osmanlı'dan cumhuriyete ordu siyaset ilişkisi 27 mayıs 1960 askeri darbesi*. İstanbul: İlgı Yayınevi.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin uzun on yılı Demokrat Parti iktidarı ve 27 mayıs darbesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Demirer, M. A. (2012). *27 mayıs masallar ve gerçekler*. İstanbul: Toplumsal Yayıncılık.
- Demokrasi. (1990). *Meydan Larousse Ansiklopedisi içinde* (c. 3, s. 514-521). İstanbul: Meydan Yayınları.
- Develioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitapevi.
- Devrim. (1966). *Türk Ansiklopedisi içinde* (c. 13, s. 191-192). Ankara: MEB.
- Doğan, M. D. (1996). *Büyük Türkçe sözlük* (11. Baskı). Ankara: Bahar.

- Dölen, E. (2009). *Türkiye üniversite tarihi 1 Osmanlı döneminde Darülfünun 1863-1922*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Dölen, E. (2010). *Türkiye üniversite tarihi 5 özerk üniversite dönemi 1946-1981*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Er, A. (2007). *Hatıralarım ve hayatım*, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Erer, T. (1963). *On yılın mücadelesi*. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Erkanlı, O. (1972). *Anılar, sorunlar, sorumlular*. İstanbul: Baha.
- Eroğlu, C. (2003). *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Ankara: İmge.
- Erol, Ö. L. (2003). *Asker devrim darbe (1.cilt)*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm.
- Findley, C. V. (2012). *Modern Türkiye tarihi İslam, milliyetçilik ve modernlik 1789-2007*. (G. Ayas, Çev.). İstanbul: Timaş
- Gasset, O. Y. (1997). *Üniversitenin misyonu*. (B. Üçpınar, Çev.). İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Gönlübol, M., Ülman, A. H., Bilge, A. S., Sezer, D. (1996). *Olaylarla Türk dış politikası (1912-1995)*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Güven, İ. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Naturel.
- Hale, W. (1996). *Türkiye’de ordu ve siyaset 1789’dan günümüze*. (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil.
- Ilıcak, N. (1975). *15 yıl sonra 27 mayıs yargılanıyor* (Cilt 1). İstanbul: Kervan.
- Ilıcak, N. (1989). *Menderesi zehirlediler*. İstanbul: Dem.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar Türkiye’de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. Ankara: Ütopya.
- İpekçi, A., Coşar, Ö. S. (2010). *İhtilalin içyüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Karakaya, N. (2008). *Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu demokrasi laiklik ve cumhuriyete adanmış bir ömür*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Ankara: Nobel Akademik
- Karavelioğlu, K. (2007). *Bir devrim iki darbe 27 mayıs, 12 mart, 12 eylül*. İstanbul: Gürer.
- Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı’dan günümüze asker ve siyaset*. (G. Ayas, Çev.). İstanbul: Timaş.
- Karpat, K. H. (2012). *Türk siyasi tarihi siyasal sistemin evrimi*. (C. Elitez, Çev.). İstanbul: Timaş.

- Kayalı, K. (2012). *Ordu ve siyaset 27 mayıs 12 mart*. İstanbul: İletişim.
- Kırpık, G., Ünal, U., Işık, H., Demirtaş, B., Akyol, H., Birbudak, T. Ş., Tokdemir, M. A. (2012). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Otorite.
- Kirişcioğlu, N. (1973). *12 mart ve 1960 tahkikat encümeni raporum*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Kocabaş, S. (2011). *Menderes dönemi Demokrat Parti iktidarı ve 27 mayıs 1960 darbesine giden yol 1950-1960*. İstanbul: Bayrak.
- Küçük, S. (2008). *Rumeli'den 27 mayısa ihtilalin kaderini belirleyen köşk hareketi*. İstanbul: Mikado.
- Mazıcı, N. (1989). *Türkiye'de askeri darbeler ve sivil rejime etkileri*. İstanbul: Gür.
- Neziroğlu, İ. (2003). *Türkiye'de askeri müdahaleler ve basın (1950-1980)*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Oğan, S. (2006). *Turuncu devrimler Soras'ın yeni dünya düzeni: ikinci el demokrasi ve neo-canlar*. İstanbul: Birharf Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes döneminde ordu-siyaset ilişkileri ve 27 mayıs ihtilali*. İstanbul: Boyut.
- Özdemir, H. (2002). Demokrasiye geçiş ve menderes dönemi. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 16, ss. 878-900). Ankara: Yeni Türkiye.
- Özkan, S. (2011). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Nobel.
- Özkaya, M. Ş. (2005). *Adım adım 27 mayıs*. İstanbul: İleri.
- Öztürk, O. M. (...). *Türkiye'de asker ve iktidar*. İstanbul : Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- Öztürk, O.M. (2000). *Ordu ve politika*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Sarol, M. (1983). *Bilinmeyen Menderes*. İstanbul: Kervan.
- Shaw, S. J., Shaw, E. K. (2000). *Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye 1808-1975*. (M. Harmancı, Çev.). İstanbul: e.
- Subaşı, T. (2004). *Bir arpa boyu 27 mayıs 1960 ihtilalinin gizli tarihi*. İstanbul: Karakutu.
- Tanrıöğen, A. (Ed) (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara: Anı.
- Toker, M. (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşalı yılları 1944-1973 demokrasiden darbeye 1957-1960*. Ankara: Bilgi.
- Tunçkanat, H. (1996). *27 mayıs 1960 devrimi (diktadan demokrasiye)*. İstanbul: Çağdaş.

- Turan, A. (2007). *Darbe arası Türkiye 27 Mayıs 12 Mart 12 Eylül anılar gözlemler tanıklıklar*, İstanbul: Resital.
- Turan, Ş. (1999). *Türk devrim tarihi çağdaşlık yolunda yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*. Ankara: Bilgi.
- Üniversite. (1990). *Meydan Larousse Ansiklopedisi* içinde (c. 12, s. 478-480). İstanbul: Meydan.
- Ünsaldı, L. (2008). *Türkiye’de asker ve siyaset*. (O. Türkay, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Velidedeoğlu, H. V. (1977). *Anıların izinde*. İstanbul: Remzi.
- Weiker, F. W. (1967). *Amerikalı Fransız Rus gözüyle 1960 Türk ihtilali*. (M. Ergin, Çev.). İstanbul: Cem.
- Yerasimos, S. (2005). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*. (B. Kuzucuoğlu, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Yeşilyurt, B. (1997). *Bayar gerçeği*, Ankara: Serajans.
- Yetkin, Ç. (2006). *Türkiye’de askeri darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960 – 12 Mart 1971 – 12 Eylül 1980*. Antalya: Yeniden Anadolu Ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk.
- Yıldız, A. (2001). *İhtilalin içinden anılar, değerlendirmeler*. İstanbul: Alan.
- Yücel, M. S. (2002a). Menderes Dönemi (1950-1960). *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 16, s. 835-854). Ankara: Yeni Türkiye.
- Yücel, M. S. (2002b). Menderes Dönemi (1950-1960). *Genel Türk Tarihi Ansiklopedisi* içinde (c. 9, s. 25-56). Ankara: Yeni Türkiye.
- Yürük, H. (2004). *27 Mayıs darbe esaret ve ölüm*. İstanbul: Okul.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. (Y. S. Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim.

TEZLER

- Aktaş, E. (2011). *12 Eylül 1980 askeri darbesi ve tarih öğretimine etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Ceylan, S. (2008). *Demokrat Parti iktidarı döneminde üniversite eğitimi (1950-1960)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Çakmak, D. (2007). *Forum dergisi: 1954-1960*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir, Ş. (2009). *Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Eren, M. (2007). *Laiklik açısından Demokrat Parti dönemi milli eğitim politikaları*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gün, Ö. (2006). *27 Mayıs askeri müdahalesine doğru DP-CHP mücadelesinin zirvesi: 18 nisan 1960 tahkikat komisyonunun kurulması ve faaliyetleri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gündüz, M. (2007). *Demokrat Parti'ye karşı muhalefet ve milli muhalefet cephesi (1956-1960) (C.H.P., Hür. Parti, C.M.P)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kayacan, D. (2013). *1960 askeri darbesinin üniversitelere müdahalesi ve 147'ler tasfiyesi*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, E. (2008). *Demokrat Parti dönemi milli eğitim politikası (1950-1960)*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Taşkale, A.R. (2006). *Türk ordusu ve toplumsal meşruiyet üretme süreçleri*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MAKALE VE BİLDİRİLER

- Akgün, S. K. (2009b). Ellinci yılına yaklaşırken 27 Mayıs ve getirdiği anayasaya kısa bir bakış. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 43, 407-454.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin darbe geleneği: 1960 ve 1971 müdahaleleri, *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9 (1), 55- 72.
- Aksoy, M. (1960). En büyük tehlike: yersiz acıma hissi, *Forum*, 148 (13), 7-8.
- Alkan, A. T. (1999). Medreseden üniversiteye akademik hayatımızın kara bahtı. *Düşünen Siyaset*, 3, 33-38.

- Arslan, M. (2005). Cumhuriyet dönemi üniversite reformları bağlamında üniversitelerimizde demokratiklik tartışmaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 23-49.
- Başkaya, F. (1999). Üniversite, bilim, iktidar. *Düşünen Siyaset*, 3, 57-66.
- Bu İktidar Bu Ekiple Yumuşamaz. (1959, 30 Haziran). *Akis*, 257.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü dönem Demokrat Parti iktidarı (1957-1969): siyasi baskılar ve tahkikat komisyonu. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 2(4), 125-145.
- Cangızbay, K. (1999). Zafer katillerin. *Düşünen Siyaset*, 3, 67-70.
- Erdem, A. R. (2013). Üniversite özerkliği: mali, akademik ve yönetsel açıdan yaklaşım, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 2 (3), 97-107
- Feyzioğlu, N. (1954). Üniversite muhtariyeti ve tasfiye kanunu, *Forum*, 9 (1), 10-11.
- Feyzioğlu, T. (1958). İlim adamı ve hürriyet, *Akis*, 8, (193).
- Göney, S. (2011). Üniversite tarihinde ellili yıllar ve 27 mayıs ihtilalinin etkileri, *Sosyoloji Dergisi*, 23 (3), 259-324.
- Hikayenin Sonu. (1960). *Akis*, 30 Mayıs 1960, 301, 4-34.
- İhtilallerin En Centilmeni. (1960). *Forum*, 1 Haziran 1960, 148 (8), 1-3.
- Karakök, T. (2011). Menderes döneminde (1950 – 1960) Türkiye’de eğitim. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1 (2), 89-97.
- Karal, E. Z. (1960). 27 mayıs inkılabının sebepleri ve oluşu. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Lütfen Politikayla Uğraşın, Onbeş Günün Notları. (1955). *Forum*, 1 Temmuz 1955, 31 (3), 4-9.
- Osman Okyar Hadisesi, Onbeş Günün Notları. (1955). *Forum*, 1 Eylül 1955, 35(3), 3-7.
- Rektör Seçimi, Onbeş Günün Notları. (1955). *Forum*, 1 Temmuz 1955, 31 (3), 4-9.
- San, C. (1992). Bir Toplumsal Kurum Olan Üniversite’de Özerklik ve Bilim Özgürlüğü, 3. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi, 149-153.
- Siyasetle Uğraşmak. (1954). *Forum*, 15 Temmuz 1954, 8 (1), 1-2.
- Türkkan, E. (2002). Liberal bir bilim adamı: prof. dr. Osman Okyar, *Piyasa Üç Aylık İktisadiyat Dergisi*, 2 (1), 109-112.

GAZETELER

Siyasal Bilgiler Fakültesi tam bir şaşkınlık içinde. (6 Şubat 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.

- Üç hukuk profesörü dün “Olamaz” dediler. (27 Nisan 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.
- Rektörler istifa etti, protestolar yükseliyor. (29 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.
- Affedilen öğretim üyeleri “Sebepler açıklansın” diyorlar. (31 Ekim 1960). *Cumhuriyet*, 1,5.
- Ege Üniversitesi dün bir bildiri yayınladı. (1 Kasım 1960). *Cumhuriyet*, 1,4.
- Üniversiteli şehitler için bilgi toplanıyor. (5 Haziran 1960). *Hürriyet*, 1,7.
- İncesu’daki binbaşı ordudan istifa etti. (6 Nisan 1960). *Milliyet*, 1.
- Ankara Üniversitesi Rektörü dün vazifesinden istifa etti. (30 Ekim 1960). *Milliyet*, 1,5.
- 27 Mayıs. (27 Mayıs 1988). *Sabah*, 1,11.
- “Menderes asılınca hıçkırarak ağladım. (26 Mayıs 2014). *Sabah*, 1,21.
- T.C. Resmi Gazete, 28 Temmuz 1953.
- T.C. Resmi Gazete, 25 Haziran 1954.
- T.C. Resmi Gazete, 19 Nisan 1960.
- T.C. Resmi Gazete, 14 Haziran 1960.
- T.C. Resmi Gazete, 28 Ekim 1960.
- T.C. Resmi Gazete, 16 Aralık 1960.
- T.C. Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961.
- Üniversiteye özerklik veren yeni kanun dün yürürlüğe girdi. (29 Ekim 1960). *Tercüman*, 1,5.
- İlmi yetersizliklerinden dolayı tasfiye edildiler. (30 Ekim 1960). *Tercüman*, 1,5.
- “Üniversitenin özerkliği eskiye nazaran daha genişdir”. (30 Ekim 1960). *Tercüman*, 1,5.
- Ankara Üniversitesi Rektörü Suud K. Yetkin de istifa etti. (30 Ekim 1960). *Tercüman*, 1,5.
- Üniversiteler hakkındaki kanun gözden geçirilecek. (18 Kasım 1960). *Tercüman*, 1,5.
- Üniversite gençliğinin İsmet İnönü’ye telgrafi. (12 Ocak 1960). *Ulus*, 1,5.
- Gençler, İnönü’yü dün ziyaret ettiler. (24 Ocak 1960). *Ulus*, 1,5.
- 400 üniversite öğrencisi daha CHP’ye kaydoldu. (24 Ocak 1960). *Ulus*, 1,5.
- Kayseri olaylarından üzüntü duyan 50 üniversiteli daha CHP’ye girdi. (6 Nisan 1960). *Ulus*, 1,5.
- 2 Profesör Anayasa dersi takrirlerine dün son verdi. (29 Nisan 1960). *Ulus*, 1,5.
- Üniversitedeki tasfiye işi yeniden incelenecek. (1 Kasım 1960). *Vatan*, 1,4.

İNTERNET ADRESLERİ

- Arslan, A. (2013). Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Türkiye'de Siyaset ve Üniversite. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 0(2). 17.11.2014 tarihinde <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuydta/article/view/1023019469> adresinden erişildi.
- Aymalı, Ö. (2010). *Türkiye'de üniversite ve siyaset*. 30.10.2014 tarihinde <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=104485> adresinden erişildi.
- Can, H. (2011). *27 mayısçıların üniversite reformu: 147 tasfiye*. 13 Ağustos 2014 tarihinde <http://www.dunyabulteni.net/haber/181080/27-mayiscilarin-universite-reformu-147-tasfiye> adresinden erişildi.
- Demokrat Parti Programı. (1946). 14 Mart 2015 tarihinde <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/200805461%20DEMOKRAT%20PARTI%20PROGRAMI%201946/200805461%20DEMOKRAT%20PARTI%20PROGRAMI%201946.pdf> adresinden erişildi.
- Seçer, N. (2010). *27 ekim 1960 – milli birlik komitesi, 147 profesör, doçent ve asistanı görevden aldı*. 13 Ağustos 2014 tarihinde <http://epochtimestr.com/index.php/27-ekim-1960-milli-birlik-komitesi-147-profesor-docent-ve-asistani-gorevden-aldi> adresinden erişildi.
- Söğütlü, İ. (1996). Türkiye'de ordu, siyaset ve demokrasi, *Köprü*, 56, 1996, 29-33. 14 Ağustos 2014 tarihinde <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=303> adresinden erişildi.
- TBMM (2012). *Meclis araştırması komisyonu raporu*. 02.11.2013 tarihinde http://dosyalar.hurriyet.com.tr/haber_resim_3/27_mayis_raporu.pdf adresinden erişildi.

EKLER

Ek-1: 114 Sayılı Kanun

Üniversiteler öğretim üyelerinden bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının diğer fakülte ve yüksek okullara nakline dair Kanun

Kanun No : 114

Kabul tarihi : 27/10/1960

Madde 1 — Ekli (1) sayılı cetvelde ad ve soyadları ile kariyer unvanları gösterilen Ankara, İstanbul, İzmir ve Atatürk Üniversiteleriyle İstanbul Teknik Üniversitesi mensupları öğretim üyeliği veya öğretim yardımcılığı vazifelerinden affedilmiştir.

Madde 2 — Ekli (2) sayılı cetvelde ad ve soyadları gösterilen öğretim üyeleri ile öğretim yardımcıları, hizmetlerinde gösterilen üniversite, fakülte ve yüksek okullara naklen tayin olunmuşlardır.

Bu cetvelde gösterilenlerden yeni görevlerine bir ay içerisinde başlamayanlar hakkında 1 inci madde hükmü tatbik olunur.

Madde 3 — Bu kanuna ekli (1) sayılı cetvelde ad ve soyadları gösterilenlerle 2 nci madde gereğince haklarında 1 inci madde hükmü uygulanacaklar için 3335 sayılı kanunla muaddel Memurun Kanununun 85 inci maddesi hükmü tatbik olunur.

Madde 4 — Bu kanun hükmüne tabi üniversite mensuplarından arzu edenler hemen, arzu izhar etmeyenler de kanunun mer'iyetinden itibaren geçecek 6 ay içinde bir başka göreve tayin edilmezlerse haklarında, 5434 sayılı kanun hükümleri gereğince emeklilik işlemi uygulanır.

Madde 5 — İşbu kanunla görevlerinden affedilenler bir daha üniversite öğretim üyeliği veya yardımcılığı vazifesi ile görevlendirilemezler.

Madde 6 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 7 — Bu kanunu Millî Eğitim Bakanı yürütür.

27/10/1960

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 23 Ekim 1960

Ek-2: 1 Sayılı Cetvel

(1) SAYILI CETVEL

Ord. Prof. Dr. Tevfik Remzi Kazancıgil	Prof. Takiyüttin Mengüşoğlu
Ord. Prof. Kázım İsmail Gürkan	Prof. Afif Erzen
Ord. Prof. Dr. Fahrı Arel	Prof. Mina Irgat
Ord. Prof. Dr. Naci Bengisu	Prof. Fuat Sezgin
Ord. Prof. Muzaffer Esat	Prof. M. Sabahattin Eyüpoğlu
Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli	Prof. Süheylâ Bayrav
Ord. Prof. Dr. Naşit Erez	Prof. Kudret Mavitan
Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel	Prof. Bekir Dizioğlu
Ord. Prof. Dr. Cevat Kerim İncedayı	Prof. Orhan Safa
Ord. Prof. Dr. Osman Cevdet Çubukçu	Prof. Muhittin Bınan
Ord. Prof. Ekrem Behçet Tezel	Prof. Sabri Oran
Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren	Prof. Kemal Ahmet Aru
Ord. Prof. Dr. Üvels Maskar	Prof. Necati Engez
Ord. Prof. A. Kemal Yörük	Prof. Necati Acun
Ord. Prof. Ali Fuat Başgil	Prof. Yusuf Berdan
Ord. Prof. F. Hakkı Saymen	Prof. Orhan Ünsaç
Ord. Prof. Kemalettin Birsen	Prof. Turgan Sabis
Ord. Prof. Halil Arslanlı	Prof. Reşat Nalbantoğlu
Ord. Prof. Mazhar Nedim Göknil	Prof. Yavuz Abadan
Ord. Prof. Recai Galip Okandan	Prof. Bülent Nuri Esen
Ord. Prof. Ali Tanoğlu	Prof. Rahmi Ören
Ord. Prof. Mazhar Şevket İpşiroğlu	Prof. Dr. Hamit Sadı Seien
Ord. Prof. Nurettin Çuhadar	Prof. Muhittin Erel
Ord. Prof. Emin Onat	Prof. İzzet Birant
Ord. Prof. Feridun Arısan	Prof. Aziz Köklü
Ord. Prof. Ratıp Berker	Prof. Fadıl Hakkı Sur
Ord. Prof. Hilmi İleri	Prof. Dr. İbrahim Hakkı Karafaki
Ord. Prof. Ahmet Tevfik Berkman	Prof. Zehra Halel Çambel
Prof. Dr. Kâmil Akol	Prof. Hikmet Belbez
Prof. Dr. Şevket Soysal	Prof. Dr. Hasan Eren
Prof. Dr. Kenan Tüker	Prof. Emin Bilgiç
Prof. Dr. Müfide Küley	Prof. Feridun Nafiz Uzluk
Prof. Dr. Muhterem Gökmen	Prof. Zafer Paykoç
Prof. Dr. Şinasi Hakkı Erel	Prof. Hami Koçaş
Prof. Ömer Özek	Prof. Behçet Kamay
Prof. Ziya Öktem	Prof. Kázım Aras
Prof. Necmettin Polvan	Prof. Vefik Vassaf Akan
Prof. Hıfzı Timur	Prof. İzzet Kantemir
Prof. Tarık Zafer Tunaya	Prof. Celâl Ertuğ
	Prof. Abdülbaki Nusret Hızır
	Prof. İsmail Nafiz Alkan

Prof. Selim Palavan	Doç. Necibe Saraçoğlu
Prof. Mustafa Santur	Doç. İsmail Utkular
Prof. Münir Ülgür	Doç. Dr. Mehpare Heişbronn
Prof. Enver Berkmen	Doç. Dr. S. Bayramoğlu
Prof. Celâl Saraç	Doç. Dr. S. Nigâr
Doç. Dr. İbrahim Berkan	Doç. Memduh Yasa
Doç. Dr. Ziya Üstün	Doç. Mukbil Özyörük
Doç. Dr. Tahsin Artunkal	Doç. şerif Baştav
Doç. Dr. Cihat Gürsan	Doç. Enver Bostancı
Doç. Dr. Baha Sezer	Doç. Belma Çakmur
Doç. Dr. Rauf Saygın	Doç. Dr. Necip Berksan
Doç. Dr. Ercüment Bora	Doç. Alâattin Orhon
Doç. Dr. Merih Odman	Eylemsiz Doç. Dr. Servet Güvençer
Doç. Dr. şinasi Güçhan	Eylemsiz Doç. Dr. Yusuf Keçeçli
Doç. Dr. Ferhan Berker	Eylemsiz Doç. Dr. Arsan Zarfçı
Doç. Dr. Türkân Erbenđli	Başasist. Dr. İhsan Ünüder
Doç. Dr. Halit Kayalı	Başasist. Dr. Fikret Avunduk
Doç. Rana Kartal	Başasist. Kemal Aydınoğlu
Doç. Rahmi Çobanoğlu	Başasist. Dr. Orhan Ternar
Doç. Dr. Bülent Köprülü	Başasist. Dr. Selim Baruh
Doç. Zahit İmre	Başasist. Dr. Mehmet Dinçöz
Doç. Halit Kemal Elbir	Asist. Dr. Yanı Stomağiyadiz
Doç. Ferih Tongşir	Asist. Aristidi Karyofili
Doç. Necmettin Berkın	Asist. Ayhan Önder
Doç. İsmet Giritli	Asist. Aydın Aydınçı
Doç. Münir Aktepe	Asist. Slavço
Doç. Abdülkadir Karahan	Asist. Özer Özkaya
Doç. Cevdet Perin	Asist. Oicay Kansu
Doç. Adnan Benk	Asist. Dr. Ahmet Akdoğan
Doç. İsmail Yalçınlar	Asist. Dr. şevkiye İnalçık
Doç. Haldun Taner	Asist. Orhan Duru
Doç. Aran Ersümer	Öğretim görevlisi Dr. Fikret Ozansoy
Doç. Eyüp Kömürçüoğlu	Asist. Atilla Tolun
Doç. Orhan Bolak	

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 23 Ekim 1960

Ek-3: 2 Sayılı Cetvel

(2) SAYILI CETVEL

Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülgen (İlahiyat Fakültesine devir)
 Prof. Süreyya Tanay (İzmir Tıp Fakültesine)
 Doç. Dr. Ali Rıza Özbek (Matematikçi Zonguldak Maden Teknik O.)
 Doç. Celâl Erkan (Fizikçi Zonguldak Maden Teknik Okulu)

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 23 Ekim 1960

Ek-4: Anayasa Komisyonu Raporu

ANAYASA KOMİSYONU RAPORU

Bugün içinde bulunduğumuz durumu adi ve siyasi bir hükümet darbesi saymak doğru değildir. Devlet, hukuk, adalet, ahlak, amme menfaati ve amme hizmeti fikrini temsil etmesi ve amme haklarını koruması gereken siyasi kudret maatteessüf aylardan, hatta senelerden beri bu mahiyetini kaybetmiş, şahsi nüfuz ve ihtiraslarla zümre menfaatini temsil eden maddi bir kuvvet haline gelmiştir. Her şeyden evvel hukuka bağlı sosyal bir kuvvet olması lazım gelen devlet kudreti, bu ihtiras ve nüfuzun tahakkuku vasıtası halinde getirilmiştir. Bunun içindir ki siyasi kudret, asıl devlet kuvveti olan ordusuyla, adliyesi ve barolarıyla, vazifesine bağlılık göstermek isteyen memurlarıyla üniversiteleriyle, umumi efkârın mümessili olan basın ve öteki sosyal müessese ve kuvvetleriyle her türlü manevi bağlantısını kaybederek devletin öz ve ana müesseselerine ve Türkiye'nin dünya devletler camiasında medeni bir devlet olarak layık olduğu yeri muhafaza etmesi bakımından olağanüstü değer ve ehemmiyette olan Atatürk inkılâplarına karşı düşman durumuna düşmüştür. Vatandaşlara, muhalefete, memurlara, basına yapılan tazyik, üniversite gençliğine ve üniversitenin 30 ve hatta 40 senelik meslek hayatını idrak etmiş eski hocalarına ve büyük bir istikbal vaat ederek yetişmiş ve yetişmekte olan yeni öğretim üyelerine ve yardımcılara ve talebelerine karşı harekete geçmiştir. Şöyle ki: Kendi menfaat ve ihtirasına bağlanmayı kabul ederek meslek ve vazife şuurunu ve bunun kutsiyetini kaybeden bir takım idare amirlerini ve polislerini veya polis kıyafetine sokulmuş meçhul kimseleri üniversiteye saldırtmıştır; hiçbir hukuk ve idare ilminin ve hukuka bağlı devlet rejiminin kabul etmeyeceği sahalarda silah kullanarak masum üniversite gençlerinin ölümünde, ağır yaralanmasına ve bir kısmının sakat kalmasına sebep olmuştur. Talebesini korumak ve vazifesini görmek isteyen üniversite hocalarını, dekanlarını ve rektörünü dövdürmüş, yerlerde sürükletmiş ve yaralatmış ve bunlara medeni bir memlekette en kötü insanlara yapılmayacak muameleleri yaptırmak suretiyle siyasi nüfuzu devam ettireceğini zannetmiştir.

Hak ve hukukla, devlet fikriyle hiçbir alakası olmayan bu gibi hareketleri yaptıran bir zümre, artık sosyal bir müessese sayılamazdı. Hükümet şeklindeki bu teşekkül gerçekte sosyal bir müessese vasfını kaybetmiş bulunuyordu. Bu vakıa hükümetin sosyal ve milli bir müessese olmaktan çıkarak şahsi bir nüfuz ve ihtiras aleti haline gelmiş bulunduğunu göstermektedir.

Meşruiyet bakımından da durum aynıdır: Bir hükümetin meşruiyeti sadece menşeinde, yani iktidara gelişinde değil, iktidarda da kendisini bu mevkie getiren anayasaya riayeti ve millet efkârı, ordu, kaza ve ilim müesseseleri gibi müesseselerle işbirliği yaparak, hukuk nizamı içinde yaşaması ile ve devamı ile mümkündür. Hâlbuki hükümet ve siyasi iktidar, bir taraftan anayasaya tamamen aykırı kanunlar çıkarmış ve bunlara dayanmak suretiyle anayasayı ihlal etmiştir; kanunsuz icraatta bulunmuştur. Diğer taraftan hükümetin bir muvazene, sükûn ve huzur amili olması gerekli olduğu halde, hükümet, devlet müesseselerini, politik ve sosyal müesseseleri ve hatta bunların içinde yaşayan insanları birbirine düşürmek, halka ve dış âleme karşı bunları kötüleyerek bir anarşi amili haline getirmek suretiyle meşruiyetini kaybetmiştir.

Milleti temsil etmesi gereken Büyük Millet Meclisi de siyasi iktidar tarafından hakiki bir teşri organı olmaktan çıkarılarak şahıs ve zümre olmak suretiyle fiilen münfesi hale gelmiştir. Böyle bir durum karşısında devletin ordusu, idaresi ve her çeşit müesseseleri, kendilerine temel olacak devlet fikrini temsil etmek vasfını ve adı geçen

müesseseler arasında muvazene amili olmak hüviyetini kaybetmiş ve böylece eski iktidar, siyasi kudretini çoktan kayıp eylemiş bulunuyordu. İşte bu gün ve bu sebeplerle devlet müesseselerini içtimai müesseseleri, siyasi kudreti ve meşru hükümeti yeniden kurmak mecburiyeti hâsıl olmuştur. Milli Birlik Komitesi hareketini yani devlet müessesesi ve kuvvetlerinin idareyi ele almasını bu mecburiyetin, yani devlet nizamını bozan, halkı birbirine düşürerek anarşiye yol açan, sosyal müesseseleri işleyemez bir hale koyan ve bu müesseselerin dayandığı ahlak temellerini yok etmeğe çalışan fiili bir durumu önleyerek meşru ve sosyal nizamı tekrar kurmak ihtiyacının bir neticesi sayıyoruz.

Bu durum karşısında ilk olarak alınması gereken iki tedbir vardır:

Birincisi: Amme hizmetlerini, gerçekleşmesi istenilen ve milletçe özlenen demokratik icaplara şimdiden uygun olarak yürütecek ve insan hak ve hürriyetlerini koruyacak, amme menfaatini gözetecek fiili ve geçici bir hükümet kurarak idareyi devam ettirmek.

İkincisi: devletin ihlal edilmiş ve işleyemez bir hale gelmiş anayasası yerine bir hukuk devletinin gerçekleşmesini sağlayacak devlet organlarını kuracak ve sosyal müesseselerin hak ve adalet prensiplerine, demokrasi esaslarına dayanmasını temin edecek bir anayasa hazırlamak, ayrıca milletin gerçek idaresinin ihzarına imkân verecek bir çoğunluk istibdadına mani olarak siyasi kuvvetin soysuzlaşmasını önleyecek esaslar dâhilinde bir seçim kanunu meydana getirmek.

Kısa bir zaman zarfında başarılabilecek bu hazırlıktan sonra seçimlerle demokratik müesseseler vücuda getirilecek ve hukuk devleti yeniden gerçek ve tam manasıyla kurulmuş olacaktır. İşte komisyonumuz bu anayasayı hazırlamak üzere vazifeye çağırılmıştır. Bu, bir ön proje olacaktır. Bu vazifeyi en büyük ve şerefli bir millet, memleket ve meslek vazifesi olarak büyük bir şevkle geceli, gündüzlü çalışmakla yerine getireceğiz.

Komisyonumuz ilk olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden davet edilen görevli öğretim üyeleriyle, Ankara Üniversitesi'nden davet edeceği öğretim üyelerinden mürekkep bir hazırlayıcı küçük komisyon olarak çalışacak, hazırlayacağı projeyi Temyiz, Devlet Şurası, Divanı Muhasebat, Askeri Kaza hâkimleri gibi en yüksek kaza müesseselerinden, basından, barolardan ve benzeri sosyal müesseselerle mütehassıslardan meydana getirilecek daha geniş bir heyetin ve Milli Birlik Komitesi tarafından kurulacak hükümetin tetkikine arz edilecektir. Bu anayasa projesinin hukuki şeklini alması için takip edilecek usul de ayrıca tespit edilerek umumi efkâra arz olunacaktır.

Müstakbel anayasanın hakiki hukuk devleti fikrini gerçekleştirmesi insan şeref ve haysiyetini, fert ve hürriyetlerini olduğu kadar sosyal hakları da teminat altına alması, devlet organlarını sosyal müesseselerini kuran ve koruyan bir muvazene amili olması, kanunların anayasaya uygunluğunu sağlayacak müesseselere yer vermesi, bunun için de iktidarı teşkil eden bir meclis çoğunluğunun meşru hak ve yetkilerini aşarak yarının iktidarı olabilecek bir meclis azınlığını ezmemesi, demokrasinin en esaslı varlık şartı olan siyasi heyeti felce uğratamaması için gerekli bütün esasları ihtiva etmesi lazımdır.

Bu prensipler üzerinde komisyon üyeleri kendi aralarında olduğu gibi, Milli Birlik Komitesi Başkanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetler Sayın Başkumandanlığı ile tamamen müttefiktir.

28 Mayıs 1960

Başkan
İstanbul Üniversitesi Rektörü
Ord. Prof. Sıddık Sami Onar

Üye
İstanbul Hukuk Fakültesi
Hüseyin Nail Kubalı Anayasa Prof.

Üye
İstanbul Hukuk Fakültesi Dekanı ve
Naci Şensoy Ceza Hukuku Prof.

Üye
İstanbul Hukuk Fakültesi
Ragıp Sarıca İdare Hukuku Prof.

Üye
İstanbul Hukuk Fakültesi
Medeni Hukuk Ord. Prof.
Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Üye
İstanbul Hukuk Fakültesi
Tarık Zafer Tunaya
Anayasa Prof.

Üye
İstanbul Hukuk Fakültesi
İdare Hukuku Doç. İsmet Giritli

Kaynak: Ak Devrim, 1960, s. 64-66

Ek-5: Tasvip Telgrafı

TASVİP TELGRAFI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesör, Doçent ve Asistanları Millî Birlik Komitesi Başkan ve Üyelerine, affedilen öğretim üyeleri ve yeni Üniversiteler Kanunu münasebetiyle bugün aşağıdaki telgrafı göndermişlerdir :

«Biz İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi üyeleri ve yardımcıları Millî Birlik Komitesinin esasen Üniversite câmiasının yüzde 99,6 nisbetinde teklif ettiği şekilde çıkardığı yeni Üniversiteler Kanununa tamamen ve yapılan tasviyeyi prensip olarak desteklediğimizi bildiririz. Aflılar arasında bugün hak ve hürriyetten bahsedenerler tıpkı yıllarca milletin sesini boğmak isteyen düşük iktidarın başları gibi eski Üniversiteler kanununun antidemokratik hükümlerini daima kendi lehlerine ve daha şiddetli surette tatbik etmişler ve diğer tatbikçiler karşısında hürriyetten yoksul öğretim üyeleri ve yardımcılarının ızdıraplarına kulaklarını tıkamışlardı. Bugün bu gerçeği hatırlatmak mecburiyetindeyiz. Üniversitelerimize hürriyetin sıcak güneşini getiren bu kanunu, sayın Millî Birlik Komitesinin dilediği gibi Türk ilim ve irfanı bakımından milletimiz için hayırlı ve bağırsız olacağına şüphemiz yoktur.

Ord. Prof. Dr. Ahmet Erdel.
Prof. Sırrı Eriç - Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan - Prof. Dr. Ahmet Ateş.
Doçent Dr. İbrahim Kafesoğlu - Doçent Dr. Zafer Tashkioğlu - Doçent Dr. Semavi Eyice - Doçent Dr. Necdet Tunçbilek - Doçent Dr. İsmail Tunalı - Doçent Dr. Halit İnandık - Doçent Dr. Nurettin Sadı Kösemihal - Doçent Dr. Tahsin Yazıcı - Doçent Dr. Cahit Tanyol - Doçent Dr. Faruk Timurtaş - Doçent Dr. Erol Tümertekin.
Asis. Dr. Zengin Ormanlı - Asis. Dr. Bekir Küçükoğlu - Asis. Dr. Necmettin Hacı Eminoğlu - Asis. Dr. Bedriye Denker - Asis. Dr. Muammer Kemal Üzergin - Asis. Dr. Nihat Çetin - Asis. Dr. Turgut Bilgin - Asis. Dr. Acun Kürter.

Kaynak: Göney, 2011, s. 302

Ek-6: "Bakanlık emrine alınma" kararı dün Kubalı'ya resmen tebliğ edildi

Prof. Kubalı'nın Üniv. ersiteden ayrılırken (Okla görülenler sivil polislerdir)

"Bakanlık emrine alınma,, kararı dün Kubalıya resmen tebliğ edildi

Şehrimizde bulunan Amerikalı bir Profesör diyor ki: Üniversite Profesörü, Üniversite içinde ve dışında aynı şekil ve nisbette siyasi kanaatlerini izharda (o kanaatleri izhar etmek bir hak ve hürriyet olduğu için) tamamen serbesttir.»

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Prof. Kubalı'nın Bakanlık emrine alındığına dair yazı dün Profesörün eline geçmiştir. Hukuk Fakültesi Dekanlığının gönderdiği bu yazıda, Bakanlıktan gelen karar nakledilmekte ve sonunda da Prof. Kubalıyı tekrar Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri arasında görmek ümidi belirtilmektedir.

Dün Prof. Kubalı Üniversiteye gelmiş ve Amerikalı Profesör Gellhorn şerefine tertiplenen toplantıya katılmış, öğleden sonra ise meslektaşlarıyla görüşmüştür.

Colombia Üniversitesi idare hukuku profesörlerinden olan Gellhorn Hindistana giderken şehrimize de uğramış ve Hukuk Fakültesi İdare Hukuku ve diğer kürsüler öğretim üyeleriyle tanışmak istemiştir. Bu münasebetle yapılan toplantıda, Amerika'da akademik ve fikir hürriyeti konusunda

— Arkası Sa 5 Sü. 3 te —

Dünya spor tarihinin

Kaynak: Cumhuriyet, 7 Şubat 1958

Ek-7: Siyasal Bilgiler Fakültesi tam bir şaşkınlık içinde

Kemalî Beyazıt ve Turgut Göle dün gazetecilere izahat verirlerken

Siyasal Bilgiler fakültesi tam bir şaşkınlık içinde

Fakültenin tekrar okul haline getirilmesi için yapılan teklif "Gerilik," kelimesiyle tavsif ediliyor

**Atatürk,
İtalyan
televizyonunda**

Ankara 5 (Cumhuriyet-Teleks)
— Trabzon milletvekili Mustafa Besit Tarakçıoğlu ve 9 arkadaşının hazırlamış oldukları bir kanun teklifi, Siyasal Bilgiler Fakültesi hoca ve öğrenci çevrelerinde soğuk karşılanmış ve bir sürpriz telâkki edilmiştir.

D. P. nin 10 milletvekili kanun teklifinde, yüzüncü yıldönümünü kutlamakta olan Siyasal Bilgiler Fakültesinin yeniden okul haline getirilmesini istemektedirler. Mül-

zamanların aşırı, yersiz ve faydasız bir özentisi olmaktan ileri hiç bir makul sebebe dayanmaksızın Ankara Üniversitesi bünyesine ilhak edilmiş bulunan Mülkiye Mektebini şerefli tarihinden almış olduğu hakiki hüviyetine irca etmek maksadıyla yeniden Siyasal Bilgiler Okulunun tesisi düşünülmüş-

— Arkası Sa. 3, Sül. 3 te —

Kaynak: Cumhuriyet, 6 Şubat 1960

Ek-8: Üç Hukuk Profesörü dün "Olamaz" dediler

SİRKİ XİTİBİ

Üç Hukuk Profesörü dün «Olamaz» dediler

Profesörler kanun teklifinin Anayasa ve demokrasi prensiplerine aykırı olduğunu, siyasî hürriyetleri ve basın hürriyetini tatil edeceğini bildirdiler

Prof. Tunaya
Dün kendisine müracaat eden gazetecilere Anayasa Profesörü Hüseyin Naili Kubalı Meclis tahkikat komisyonlarına fevkalâde yetki tanınması ile ilgili kanun teklifi-

Prof. Kubalı
nin, Anayasa ve demokrasi prensiplerine aykırı olduğunu bildirmiştir.
Kubalı böyle bir kanunun siya-

Doç. Giritli
— Arkası Sa. 5, Sü. 1 de —

CHP ve DP Grup İdare Heyetleri dün birer

Dün Tahrana gitmesi beklenen Menderes bugün hareket ediyor

Ankara, 26 (Cumhuriyet-Teleks)
— Tahran'da yapılacak olan CFN-TO toplantısına katılmak üzere bugün Tahran'a hareketi beklenen Başbakan Adnan Menderes, yarın uçakla Tahran'a müteveccihen yola çıkacaktır.
Başbakana bu seyahatinde Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu, Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi Büyük Elçi Selim Sarper, Millet-
— Arkası Sa. 5, Sü. 4 te —

Kıbrıs'ta kaç bütin arama

Makarios aleyhtarı Ru

Kaynak: Cumhuriyet, 27 Nisan 1960

Ek-9: 28 Nisan 1960 öğrenci olayları

Kaynak: <http://orcun.baslak.com/wp-content/uploads/2014/03/DemokratParti/28nisan1960olaylari.jpg>

Ek-10: SBF 29 Nisan 1960 öğrenci olayları

Kaynak: <http://listelist.com/ankara-universitesi-siyasal-bilgiler-fakultesi/>

Ek-11: Üniversiteye muhtariyet veren yeni kanun dün yürürlüğe girdi

Üniversiteye muhtariyet veren yeni kanun dün yürürlüğe girdi

Istanbul Üniversitesi ve Teknik Üniversite Rektörleri istifa etti

Milli Birlik Komitesinden Gürsoytrak, Senato isterse kanun tetkik edilebilir dedi

ANKARA: 28 (Husus) — Millî Birlik Komitesi tarafından kabul edilen Üniversiteye tam muhtariyet veren kanun ile 147 öğretim üyesi ve yardımcısının ayrıcalıklarından affedilmesine dair kanun bugün ilan edilerek yürürlüğe girmiştir.

Kanun hükmüne göre, vazifelerinden affedilen öğretim üyeleri ve yardımcuları bugünden itibaren 6 ay kadar başka bir görev almak için Millî Birlik Komitesine müracaat etmezse, emeklilik maaşlarına haklı tutulacaklardır.

ANKARADA AKISLER — Üniversite öğretim üyelerinden 147 sinin görüşlerinden bir kanunla uzlaşılmaması, üniversite çevrelerinde şüpheli tesiri yapmış ve geniş tepki uyandırmıştır. Bugün toplanarak durumu inceleyen Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulları durumu görüşmek üzere Senatosu toplantıya davet etmişlerdir.

ŞEKLE MUHALEFET — Kararı sabah gazetelerinden öğrenen öğretim üyeleri ve öğrenciler, erken saatlerde fakültelerde toplanarak durumu görüşmüşler. * Devamı 5a, 5b, 6 da *

REKTÖR KONUŞTU * Rektör Sıddık Sami Onar dün bir basın toplantısı yaparak istifâ sebebinin açıklanmıştır. Rektörün yanında, Rektör Vekili Prof. Naci Şensoy görülmektedir. (Sabahattin CAN)

Kaynak: Tercüman, 29 Ekim 1960

Ek-12: Rektörler istifa etti, protestolar yükseliyor

Kaynak: Cumhuriyet, 29 Ekim 1960

Ek-13: “Üniversitenin muhtariyeti eskiye nazaran daha geniştir”

Kaynak: Tercüman, 30 Ekim 1960

Ek-14: “İlmi yetersizliklerinden dolayı tasfiye edildiler”

GÖRÜŞTÜLER ★ Milli Birlik Komitesi Genel Sekreteri Orhan Erkanlı ile üyelerden Numan Esin dün M.T.T.B. temsilcileri ile Üniversitedeki tasfiye hakkında bir görüşme yaptılar. (Sabahattin Can)

“İlmî yetersizliklerinden dolayı tasfiye edildiler”

Dün M.T.T.B. temsilcileriyle görüşen komite üyesi N. Esin böyle söyledi

Dün Vilâyette Milli Türk Talebe Birliği temsilcileri ile görüşen Milli Birlik Komitesi Genel Sekreteri Orhan Erkanlı, Rektör Onar'ın «Üniversite çökmüştür.» sözünü aslî tasvip etmediğini bildirmiştir.

Unversitedeki tasfiye hareketinden dolayı M.T.T.B. İdare Kurulu sehrimizde bulunan M.B.K. Genel Sekreteri Orhan Erkanlı ve üye Numan Esin ile görüşme lüzumunu duymuşlardır. Durum Emniyet Müdürlüğüne bildirilmiş ve sonra M.T.T.B. nin bu isteği kabul edilmiştir.

Saat 15.00 te başlayan görüşme
★ Devamı Sa. 5 Sü. 7 de ★

Kaynak: Tercüman, 30 Ekim 1960

Ek-15: Affedilen öğretim üyeleri “Sebepl açıklansın” diyorlar

Üniversite öğretim üyelerinin affının tepkileri devam ediyor

Affedilen öğretim üyeleri «Sebepl açıklansın» diyorlar

Ankara'da öğrenciler, derslere girmeme ve sakal grevine karar verdiler

Unversitelerimizden 147 öğretim üyesinin affedilmesi konusu alakalı çevrelerde tepkilerini göstermektedir. Mesele, aydınlar arasında konuşulan tek mevzu haline gelmiştir.

Kamu oyu prensip olarak tasfiyeyi şartlı olarak kabul etmekte ve affedilmenin kriterleri üzerinde durmaktadır.

Unversiteli öğrenciler ise durumu sükunetle takip etmektedirler.

M. B. K. Genel Sekreteri Orhan Erkanlı'nın son basın toplantısında ve T. M. T. F. balosunda yaptığı konuşmaların neticesi olarak affedilen üyelerden bazılarına aşağıdaki soruları tevcih ettik. Aldığımız cevaplar şöyledir:

S 1 — Affedilme sebebinin açıklanmasını istiyor musunuz?

S 2 — Size öğretim üyeliği yerine Devlet

— Arkası Sa. 5. Sü. 1. de —

Kaynak: Cumhuriyet, 31 Ekim 1960

ÖZGEÇMİŞ

1979'da Ağrı'nın Eleşkirt ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu Eleşkirt'te, ortaokul ve liseyi ise Ağrı'da tamamladı. 1996-2000 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladı. 2000 yılında Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak atandı. Halen Erzurum Görme Engelliler Orta Okulu'nda öğretmenlik mesleğini icra etmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Aynı zamanda 2012-2013 Eğitim Öğretim yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı'nda başladığı Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.